

DIK... 11-C-200

— KNIHOVNA —

SBORNÍKU VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH
(SVAZEK ZVLÁŠTNÍ) —

O KRÁL. HRADĚ PRAŽSKÉM.

DOBRÁ ZDÁNÍ,

JEŽ PODALI

ZEMSKÉMU VÝBORU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

PROFESOŘI

ČELAKOVSKÝ, KALOUSEK, RIEGER A ŠTŮPECKÝ.

SEMINÁŘ
Hist. práva

KNIHOVNA
oddělení

V PRAZE.

VYDAVATEL A NAKLADATEL: „SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH“
(BURSÍK & KOHOUT V PRAZE.)

1907.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PŘÁVNICKÉ FAKULTY U...
STARÝ FOND
Č. inv.: 0588

Koupí od	<i>M. Machač</i>
Darem od	<i>M. Machač</i>
v	za Kčs
Inv. čís:	34626
Sign:	

PŘEDMLUVA.

V sezení sněmu království Českého ze dne 25. července 1902 poslanec Dr. Miroslav *Stránecký* podal návrh resoluční: „Zemskému výboru se ukládá, aby prozkoumal právní stav českých komorních či korunních statků, a aby vlastnická práva k těmto statkům provedl a zemskému sněmu o výsledcích zkoumání předložil v nejbližším zasedání zprávu k dalšímu projednání.“ Návrh ten nebyl sněmem vyřízen a uzavřením zasedání stal se bezúčinným. Otázka sama však přišla znova na přetřes veřejný, když v říjnu r. 1905 Dr. Ladislav *Machač* v Pokrokové revui (roč. II.) začal uveřejňovati stať: „Kdo jest vlastníkem královského hradu Pražského“,*) a když zároveň se zvědělo, že mocnář Klarovu ústavu slepých daroval t. zv. starý ravelín při tomto hradě. V listop. 1905 nejprve okresní výbor v Jaroměři usnesl se požádati zemský výbor, aby pro království České vymohl držbu i knihovní zápis král. hradu Pražského, vloženého v deskách zemských pro

*) Ze studií téhož autora vzešel pak spis: „Koruna Česká vlastníkem král. hradu Pražského“, vydaný v říjnu 1906 v Knihovně Samostatnosti.

„c. k. dvorní erár“ — načež dlouhá řada korporací samo-
správných učinila usnesení podobná.

Zemský výbor království Českého tudíž v sezení
ze dne 17. ledna 1906 usnesl se (dle přípisu z 19. ledna
t. r. č. 3830-V) požádati profesory Dr. *Jaromíra Čelakov-
ského*, Dr. *Josefa Kalouska* a Dr. *Bohuše sv. p. Riegra*,
aby podali

jednak krátký obraz historie královského hradu Praž-
ského, spojený s výkladem, jaké části k hradu patří,
jednak dobré zdání o otázkách:

a) komu sluší přičítati vlastnictví král. hradu Praž-
ského až do doby, kdy nynější vklad v deskách zemských
byl proveden,

b) zda odpovídá nynější zápis v deskách zemských
skutečnému právnímu stavu, a

c) zda je vůbec třeba nápravy nynějšího stavu
knihovního, i jaké kroky po případě sluší zemskému
výboru v tom směru podniknouti. — (Při tom bylo
připomenuto, že byl projeven také náhled, že král. hrad
Pražský náležel ke královým statkům „komorním“ a ni-
koli k statkům „korunním“, tudíž k statkům, na něž
stavové vlivu neměli.)

Zároveň zemský výbor usnesl se požádati dvorního
radu prof. Dr. *Josefa Stupeckého*, aby se o věci vyjádřil
se stanoviska práva soukromého.

Vzhledem k tomu, že vklad král. hradu Pražského
do desk byl povolen r. 1866 a že tedy r. 1906 dospívala
40letá lhůta, stanovená v § 62 zákona knihovního, bylo
dobré zdání žádáno ve krátké lhůtě do 1. března 1906.
Avšak požádaní profesori, došedše společně k náhledu,
že tu o soudní žalobu nejde, dorozuměli se s referentem
zemského výboru, že lhůtou vázati se nebudou, aby

za to mohli podati zdání zevrubnější. Podělili se o práci
především tak, že prof. *Kalousek* uvázal se sepsati stručně
dějiny hradu Pražského, kdežto prof. *Rieger* převzal
obecné zodpovídání otázek zemským výborem předlo-
žených. Prof. *Čelakovský* chtěl za touže příčinou prostu-
dovati blíže dobu předhabsburskou; a vyhovuje pak zá-
roveň vyzvání městské rady král. hlav. města Prahy,
sepsal o této době pojednání zvláštní. Rovněž prof. *Stupecký*
ujal se svého úkolu zvláštního.

Jmenovaní čtyři profesori podávali pak výsledky
své práce postupně zemskému výboru, načež koncem
listopadu 1906 předložili zemskému výboru ještě společně
a jednomyslné vyjádření konečné, k němuž právě za
podklad sloužily výklady ostatní, jednotlivě již podané
(srov. přípis zemského výboru ze dne 7. prosince 1906
č. 139.631-V). Doklady ke společnému zdání byly tyto:

I. „Stručný přehled hradu dějin Pražského“, sepsaný
prof. *Jos. Kalouskem*;

II. spis prof. *Jar. Čelakovského*: „Hrad Pražský a
majetková práva k němu do r. 1526“, sepsaný zvláště
pro král. hlavní město Prahu i také nákladem jejím již
vydaný;

III. výklady sepsané prof. *Boh. Riegrem*, a sice:

a) „O českých statcích královských a korunních“,
s dodatkem „O některých statcích zvláštních“;

b) „Král. hrad Pražský a jeho právní poměry“;

c) „Přehled součástí král. hradu Pražského“;

IV. „Poznámky se stanoviska práva soukromého“,
sepsané dvor. radou prof. *Jos. Stupeckým*.

Redakce „Sborníku věd právních a státních“ ujala
se pak publikace těchto prací, když zemský výbor v sezení
ze dne 6. ún. 1907 (dle přípisu z 8. ún. č. 149.590/6-V)

usnesl se, povolití k tomu cíli z dotace na sněmovní předlohy podporu 600 K a mimo to další částku až do nejvyššího obnosu 900 K na zakoupení výtisků pro účely zemského výboru potřebných. Toliko práce prof. Jar. Čelakovského není pojata do této publikace, protože jest otištěna zvláště ve „Sborníku příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy“, I., k němuž tedy jest odkázati.

Obzvláštní díky za všelikou podporu patří slavnému výboru zemskému, jakož také zemskému archivu království Českého.

V Praze, dne 22. února 1907.

Stručný přehled dějin hradu Pražského.

Sepsal Dr. Josef Kalousek.

Vznik hradu Pražského padá do doby předhistorické. Podle pověsti, zaznamenané prvním letopiscem českým Kosmou, byl hrad Pražský založen kněžnou Libuší, pramateří rodu Přemyslovského, první dynastie české. Na úsvitě historie, když v IX. století přicházelo křesťanství do Čech, hrad Pražský již vynikal jako obyčejné knížecí sídlo mezi jinými hrady, z kterých se provozovala správa veřejná v zemi České. První knížata křesťanští zřizovali ve hradě Pražském kostely, a sídlo vlády zemské stalo se zároveň střediskem bohoslužby křesťanské a správy církevní. První *kostel* na Praze založen byl ke cti *Panny Marie* od prvního křesťanského knížete Bořivoje I. (874—890); stál blíže hlavní brány, kterou se vstupovalo od západu do hradu, podle Dalimila „od velikých vrat ihned na dráze,“ a zbořen byl i zanikl docela v 13. století. Kníže Vratislav I. (905—921) dal vystavěti *kostel sv. Jiří*, snad ten podlouhlý chrámec, který dosud se spatřuje pod jižní věží nynějšího většího kostela téhož jména, jenž byl vystavěn od Boleslava II. (967—999); jeho sestra Mlada stala se první abatýší v klášteře při tom kostele založeném. Kníže Václav Svatý dal vystavěti třetí *kostel* ve hradě Pražském (ok. 930) na jméno *sv. Víta*; ten byl okrouhlý, a při založení biskupství Pražského (973—975) stal se kostelem biskupským, hlavním v zemi České. Tu také byla vystavěna ve hradě i *residence biskupská*; byla na tom místě, kde nyní stojí staré probostství, vystavěné r. 1486, v němž nyní jsou stavební kanceláře. Dvůr

aneb *palác knížecí* stál již tehdaž při jižní straně hradu, avšak nikoli po celé délce té strany, nýbrž zaujímal toliko tu část, která jest na jih od plácku Svatojirského i od choru nynějšího velechrámu Svatovítského; měl patro s pavlánem obráceným dovnitř hradu; v těch místech i nyní stojí nejstarší částky hradu královského. Na prostranství mezi tímto palácem a mezi prvotním malým kostelem Svatovítským stála kamenná stolice knížecí, na kterou knížata, uvazující se ve vládu nad zemí Českou, byli slavným způsobem posazováni; ten obyčej od časů nepamětných zachovávaný měl ten význam, jako korunování, jež nastoupilo na jeho místo ve 13. století.

Hrad Pražský již v 10. věku byl *kamenný*. První svědek o tom jest židovský cestovatel Ibrahim Ibn Jakub, jenž v posledních letech knížete Boleslava I. (nejspíše 965) zcestoval země středoevropské; ten poznamenal, že Praha jest vystavěna od kamene a vápna. To rozuměti jest nejen o kostelích, ale jmenovitě také o hradbách, a nejspíše i o residencích knížecí a biskupské. Klášter Svatojirský stál, jako dosud stojí, mezi kostelem sv. Jiří a severní zdí hradskou; možná, že klášter sám tvořil částku severní hradby. Souvěký Římský životopisec sv. Vojtěcha (Knaparius) chválí výstavnost kláštera Svatojirského, že byl opevněn silnými zdmi (firmissimis moenibus vallatur). Kníže Břetislav I. okolo r. 1050 dal přestavěti hradební zdi kolkolem hradu Pražského (dum reaedificaret moenia); při tom, jakož vypravuje Kosmas, aby se mohla založiti nová hradební zeď u kláštera Svatojirského, musela býti stržena částka kláštera; stála v tom místě také pec klášterská, kterouž svalili do potoka Brusnice (do Jeleního příkopa).

Nyní ve hradě Pražském rozeznává se *trojí náhradí* neboli nádvoří, jež leží jedno za druhým ve směru od západu k východu. První náhradí jest na své západní straně otevřeno a jen železným mřížovým hrazeno. Tu jest hlavní vchod do hradu. Odtud přichází se Matyášovým portálem do druhého náhradí, v němž stojí kaple císařská, a jest ono na všech čtyřech stranách obklopeno spojitými budovami novějšího zámku královského. Dvěma průjezdy na východní straně druhého nádvoří přichází se do třetího náhradí, v němž stojí metropolitní kostel sv. Víta. Odtud pořád směrem k východu jde se po Svatojirském plácku

a Svatojirskou ulicí k zadní bráně na východním užším konci hradu.

Prvotně byl hrad Pražský *méně rozsáhlý*, zaujímal až do 13. století jenom nynější třetí náhradí a jeho východní pokračování k zadní bráně. Toto prostranství bylo objato nejstarší zdí hradební, o níž víme již z desátého století, a rovněž pozdější zdí, kterou vystavěl kníže Břetislav okolo r. 1050. Na třech stranách byl hrad Pražský nesnadno přístupný již polohou svou, ježto zaujímá hřbet ostrohu, který z planiny Petřínsko-Bělohorské vybíhá zde k východu, a má příkré svahy k jihu k Malé Straně i k severu k potoku Brusnici. Jen na západě hrad nemá přirozeného opevnění; pročež před hradbou, která tu byla vystavěna, byl vykopán příkop po celé šířce ostrohu od severu k jihu. Tento hradební příkop nacházel se v nynějším druhém náhradí v místech, kde stojí kaple císařská; přes příkop byl vystavěn dřevěný most, zmíněný poprvé r. 1004, po kterém od západu se vcházelo do brány zřízené ve zdi hradební. Krom těchto velikých vrat měl hrad Pražský ještě jednu branku na svém východním konci, kdež hřbet ostrohu rychleji se snižuje; tou zadní aneb malou brankou vycházelo se z hradu na podlouhlý sklonitý konec ostrohu, jenž se jmenoval zastaralým českým jmenem *Opyš* (cauda urbis, ohon hradu). Že tato zadní branka byla úzká, doličuje se vypravováním Kosmovým, že když kníže Polský (Boleslav) prchal z Prahy (1004) přes Opyš, mnozí Poláci umačkali se v těsném východě z hradu.

Během věků hradu Pražského a budovám v něm přibývalo výstavnosti. Okrouhlý kostelík *sv. Víta*, do něhož byly ze Staré Boleslavě přeneseny ostatky sv. Václava, byl za knížete Břetislava I. rozšířen přístavkem pro ostatky sv. Vojtěcha, jež byly r. 1039 přeneseny ze Hnězda do Prahy. Ani potom nestačil hlavní kostel český svému účelu; pročež kníže Spytihněv II. roku 1060 jal se stavěti nový, veliký kostel ke cti svatých Víta, Václava a Vojtěcha; po brzké smrti Spytihněvově bratr a nástupce jeho Vratislav II. pokračoval ve stavbě a dovedl ji ke konci. Tento druhý kostel sv. Víta byl podlouhlá basilika o třech lodích; hlavní loď měla dva duchovenské chory aneb presbyteria, jeden na straně východní, druhý na straně západní, a pod jedním i druhým chorem nacházela se krypta, čili spodní kostelík,

kdež pochovávaní byli biskupové a knížata čeští. Nad západními konci pobočných lodí vypínaly se dvě věže. Roku 1877 při kopání ve dvoře starého probošství byla objevena západní krypta; z ní při veliké pravidelnosti románských kostelů možno se domyslit také ostatního půdorysu kostela Spytihněvova. Podle toho románský kostel Spytihněvův měl skoro poloviční délku gotického kostela nyní dostavovaného.¹⁾ V levo od kostela čili na severní jeho straně byl hřbitov, kterýž po čase byl obstavěn do čtyřúhelníka krytým ambitem neboli rajským dvorem, a vznikaly tam i kapličky nad hroby. Nový kostel vyhořel již r. 1090, ale v šesti letech byl zase opraven.

Roku 1135 za panování knížete Soběslava I., jenž rád opevňoval hrady a okrašloval kostely, hrad Pražský počal se obnovovati na způsob měst vlášských (more Latinarum civitatum). Málomluvný tento záznam souvěkého letopisce vykládá se obecně na nové opevňování hradu Pražského. Nejspíše kníže Soběslav dal přistavěti ke zdem také věže, o nichž nedlouho později vyskytují se první zmínky; r. 1147 i 1161 jsou zmínky o větší a silnější věži ve hradě Pražském a o vězení v ní; z čehož následuje, že stály tehdaž nejméně dvě věže nad hradbami, jedna větší u přední brány, druhá menší nad zadní brankou, jakž se později určitě jmenují.

Roku 1142 hrad Pražský byl obléhán od přívrženců moravského úředního knížete Kunráta; oblehatelé užívali také praků a ohnivých šípů; od těchto zapálila se střecha kanovnického domu, jenž vyhořel celý, a od něho vzala zkázu část kostela sv. Víta; vyhořel také kostel sv. Jiří i klášter při něm, jenž byl dílem též pobořen. V několika letech byla však všechna škoda napravena, stavby obnoveny a kostely znova vysvěceny.

Úředníci knížecí i duchovenstvo zaměstnané u kostelů měli nepochybně již v této nejstarší době své stálé příbytky ve hradě Pražském, ač záznamy o tom zachovaly se teprv z časů pozdějších. *Dům kapitolní* (claustrum ecclesiae Pragensis) stál v ulici

¹⁾ Podélná osa Karlova kostela sv. Víta odchyluje se skoro o 20 obloukových stupňů na sever od směru východního. Kostel Spytihněvův odchyloval se ještě o 10 stupňů více k severu, tedy celkem skoro o 30 stupňů. Obapolná poloha obou kostelů zobrazena jest podle výkresu stavitele Živného v Lehnerových Dějinách umění národa českého sv. II. str. 248.

Svatojirské naproti kostelu sv. Jiří, východně od pozdějšího kostela Věch Svatých; první záznamy o tom domě počínají se teprve r. 1234, kdež byl opravován z kamene; na straně severní k ulici Svatojirské měl dlouhou klenutou chodbu, která spočívala na tesaných kamenných sloupích a byla malovaná.

Z úředníků knížecích nejvíce byl ke hradu službou i obydlím připoután správce jeho a velitel branné čeledi hradské. Tento úředník na každém zeměpanském hradě držel v oné staré době první místo mezi knížecími úředníky toho hradu a kraje; slove v pramenech rozličnými jmeny: v nejstarších časích *comes*, ten název však již ve 12. věku ustupuje znenáhla novějším jmenům *praefectus urbis* a *castellanus*; ve třináctém věku vedle těchto latinských názvů vyskytá se německé jméno *burggravius*, kteréž na konec samojediné zůstalo v užívání. Tak střídaly se také názvy správcův a velitelův hradu Pražského, jenže tu není výslovného dokladu na jméno *comes*. Každý přednosta hradu aneb kastellán měl některé účastenství v konání spravedlnosti ve hradě a v kraji jemu svěřeném, a když k vykonání rozsudku bylo potřebí moci branné, zakročoval on. Tato stará stránka úřadu kastellánského (županského) přivedila ve 13. století veliké rozmnožení působnosti purkrabí Pražského. V tom věku vedle starého soudu dvorského, konajícího spravedlnost na místě knížete aneb již krále, vznikl při sídle královském v Praze novější *soud zemský* jakožto soud panský; na tento veliký soud během času přešla všechna pravomocnost menších soudů župních aneb krajských v záležitostech šlechtických z celé České země. Purkrabí Pražský účastenstvím svým při soudě zemském stal se z úředníka královského, na hrad i území Pražské obmezeného, úředníkem zemským a velitelem moci branné v celé zemi, zvláště pokud měla zakročovati k vykonání rozsudků a k utišování nepokojů. Sídlo kastellána Pražského bylo nepochybně od prvo počátku uvnitř hradu Pražského, a sice u východního jeho konce při zadní bráně, tam kde dosud stojí dům řečený purkrabský; ale první zmínku o něm máme teprva od Karla IV., jenž ve svém životopise praví o sobě, že bydlel několik let (1333—1335) v starém domě purkrabském (*antiqua domus burgraviatus*), dokud nevystavěl ve hradě Pražském nový palác královský na zříceninách paláce starého.

Zatím vzezření a výstavnost hradu Pražského vzaly několikerou proměnu. Král *Přemysl II.* (1253—1278) opevnil hrad Pražský novými *zdi, věžemi a příkopy*. Kolik věží tehdy bylo, není zaznamenáno; spodní části všech čtyř věží, které jediné se dosud zachovaly na severní straně hradu, pocházejí z toho věku. Věže hradské sloužily jednak k obraně, jednak za vězení; nejdolejší žalář ve všech čtyřech věžích má podobu džbánu nejen v Daliborce, která jest přístupná, ale i v ostatních věžích, kterým se říká nyní Černá, Bílá a Mihulka. Široké zdi hradební byly nahoře opatřeny chodbou, ve kteréž strážcové chodili mezi tenčími zdi od jedné věže ke druhé kolem hradu, a okénky nebo střílnami vyhlíželi do okolí; chodby byly kryty střechem, říkalo se jim pavlače; podle potřeby někde stoupalo se v pavlačích výše nebo níže po kamenných stupních, jak lze u Daliborky dosud poznati. Tato stará hradská zeď stojí dosud na několika místech okolo hradu, nejvíce na severní jeho straně; ale pavlač neboli chodba zachovala se na ní do dneška jenom ve Zlaté uličce mezi věží Bílou a Daliborkou.

Starý příkop před západní hradbou byl r. 1278 na jedné straně vyzděn na vápno, nepochybně na své straně východní pod hradbou; mylně píše se, že byl 40 loket široký a 50 loket hluboký.²⁾ Před tímto příkopem, jenž byl v nynějším druhém náhradí, byl tehdy udělány ještě *dva nové příkopy* běžící od severu k jihu: jeden menší, vyzděný, v nynějším prvním nádvoří; druhý větší, prostíral se po šířce mezi čarou nynějšího mřížoví, kde jest nyní železná brána do hradu, až k nynějšímu paláci arcibiskupskému a na blízko k novému domu Schwarzenberskému; byl nevyzděný, a podle přemrštěného udání 40 loket široký, 30 loket hluboký.³⁾ Oba nové příkopy táhly se od potoka Brusky napříč přes hřbet hory hradské a po jejím jižním svahu až dolů k oboře (pod nynějším vlaským sirotčincem), a dále pokračovaly podél zdi Nového aneb Menšího Města, jež Přemysl II. založil r. 1257. Na západní straně hradu mezi příkopy prvním a druhým, též

²⁾ To by bylo 24 metrů šířky a 30 metrů hloubky. Tak hluboký jest tam Jelení příkop.

³⁾ Fontes r. B. II. 302. To by bylo 24 m šířky a 18 m hloubky. Zevnější příkop jest viděti na starých obrazech hradu, a nevypadá tam hlubší ani širší, než jak bývají příkopy u jiných hradů nebo měst.

mezi druhým a třetím zůstaly pruhy země na způsob širokých valů. Přes všechny tři příkopy přicházelo se do hradu po mostech, nepochybně dřevěných. Také před zadní menší branou byl vykopán r. 1278 příkop, kterýž rovněž počínal se u potoka Brusky a táhl se napříč přes hřbet Opyše a dále po jižním svahu podél zdi Novoměstských směrem k mostu. Cesta ze zadní brány dolů po Opyši byla hájena po celé délce dvěma zdi, jež dal vystavěti král Václav I. v nebezpečství tatarském r. 1241.

Palác neboli *dvůr královský* ve hradě Pražském byl za krále Václava I. r. 1252 stavěn na západní straně; snad tedy byl rozšiřován k západu, nevědomo však jak mnoho. Za krále Václava II. asi r. 1303 palác vyhořel, a nebyl potom opravován než až po třiceti letech r. 1333, když králevic Karel vrátiv se do vlasti, začal spravovati zemi Českou i Moravskou na místě otce svého, krále Jana. Kde králové za těch 30 let v Praze přebývali, ani se neví; než toliko se dovídáme o Karlovi, že při svém příchodu do země našel residenci na hradě Pražském tak zpustlou, že v ní přebývati nemohl; i bydlil nejdříve v domě nebožky matky své u sv. Jakuba na Starém Městě (kdež nyní slove u Štupartů), potom v domě purkrabském ve hradě. Palác královský dal Karel v těch letech *znova stavěti* na tom místě, kde dříve stál; stavěno bylo tehdy největším dílem nově od základů, pročež nyní jenom na nemnohých místech (pod jihozápadním koutem sálu Vladislavského) ve sklepích pod Karlovou stavbou nacházejí se pozůstatky staršího paláce knížecího a královského, stavěné slohem románským z opukových krychliček a ve slohu přechodním z 13. věku. Od r. 1335 pokračoval v té stavbě král Jan, když se sám opět uvázal ve správu království. Podle souvěkého letopisce Františka byla to stavba „velice nákladná, podivuhodná, jakáž nikdy dříve v tom království nebyla vídána,“ a sice byla prý stavěna podle vzoru paláce krále Francouzského. V půdoryse však palác Karlův docela se lišil od tehdejšího Pařížského Louvru, též nebyl vyzdoben tolika věžemi, jako tehdy Louvre; podoba mezi nimi pocházela ze stejného francouzského slohu, který nyní bývá jmenován gotickým.⁴⁾ V paláci byly nejen pokoje, které

⁴⁾ Obraz Louvru, reprodukováný z překrásné miniatury z času krále Francouzského Karla V. 1364—1380, jest uveřejněn v Pařížském týdeníku L'illustration 1886, 16. Oct. Nr. 2277 pg. 258.

obýval král se dvorem svým, ale i soudná světnice, v níž zasedal soud zemský, a velická síň, nazývaná *palác* v užším smyslu (kde jest Vladislavský sál), v níž se konala velická shromáždění a slavnosti, někdy také sněm nad obyčej valný. Z té stavby Karlovy dosud stojí severní strana soudné světnice (stavovské sněmovny), celý přízemek pod sálem Vladislavským, schodiště s točitými schody z ulice k chodbě, která vede ze zámku do kostela, i jiné částky, hlavně pod zemí a v přízemí.⁵⁾ Přední vrata do dvora královského byla na západní straně, kde nyní jest kašna; v nich sedával císař Karel na soudě v rozepřích chudých lidí. Jiná vrata byla na straně východní, naproti vchodu do kostela sv. Jiří.

Hned při starším dvoře královském na jeho východní straně byla r. 1263 vystavěna kaple aneb kostel *Všech Svatých*, tam kde dosud stojí; byla však menší, nežli jest nyní; spodní její zdi jsou pod zemí uvnitř široké části nynějšího kostela, a jen málo zasahují pod chor neboli pod presbyterium. Náklad na tu stavbu vedl pan Čec, tehdáž nejvyšší sudí zemský; ale brzy ten kostelík stal se oblíbenou kaplí královskou. Král Václav II. r. 1295 zakládal při tom kostele kapitolu, což se však nepovedlo, až ten úmysl provedl r. 1342 jeho vnuk Karel. V pozdějších letech Karlových byla kaple Všech Svatých přestavěna a k východu prodloužena, vše dílem kamenickým velice krásným, na něž vedl náklad také arcibiskup Jan Očko. Kůr její byl dokonán r. 1386.

Od toho místa k východu stál o sto let dříve nádherný dům kapitoly Svatovítské; od 14. století byl tam dům děkana Všech Svatých.

Za panování Karlova hrad zvelebil se ve všech částech svých. Největší podnik stavební bylo přestavění *kostela Svatovítského*, k němuž začátek z návodu Karlova učinil již král Jan. Roku 1344, kdy biskupství Pražské bylo povýšeno na arcibiskupství, položen byl základní kámen k novému kostelu. Stavěl se kůr, a to nejprve jeho část nejvýchodnější, na volném tehdáž prostranství mezi východním kůrem starého kostela

⁵⁾ Pan inženýr Fiala, zaměstnaný v stavební kanceláři Svatovítské, již čtyři leta vyměřuje a ohledává hrad Pražský ve všech částkách. Zde i v jiných výkladech o stavbách na hradě, kteréž činím v tomto historickém náčrtku, užil jsem četných jeho výzkumů, jež se mnou laskavě sdělil.

Spytihněvova a mezi portálem kostela Svatojirského; starý kostel počal se bourati teprve po letech, když stavba nového kostela pokročila na západ až k němu. Za živobyті Karlova stavěl se kůr a příční loď nového kostela, a nebylo to dokončeno než až po jeho smrti r. 1385, a to jen zhruba. Král Václav IV. r. 1392 položil základní kámen ke dlouhé západní části kostela (asi v těch rozměrech, jak se nyní dostavuje), i pokračoval ve stavbě až do své smrti (1419). Tu válka učinila stavbě konec; dlouhá západní část kostela i hlavní věž na jižní straně zůstaly nedokončeny, i byly potom zatímně pokryty střechami šindelovými.

Opevnění hradu Pražského zůstávalo dlouho ve svém způsobu, jak bylo zřízeno od Přemysla II.; Karel je toliko některými přístavky rozmnožil a okrášlil. Na jižní straně hradu Karel IV. r. 1369 dal udělati veliký příkop a val, aby tím hrad byl chráněn proti městu. Na západní straně hradu na dvou valech, které tam zůstaly mezi třemi příkopy, vznikly dvě nové brány u mostů, a blíže bran i dále od nich vystavěny byly během času rozmanité domy, náležité dílem králi ke hradu, dílem osobám soukromým, duchovním i světským. Hrad počal se tím poněkud rozšiřovati na západ. Ale hlavním jeho opevněním na této straně zůstávala vždy zeď, jež stála nad východním okrajem starého příkopu (počítáme-li od západu, byl to tehdáž příkop třetí), v místech nynějšího příčního traktu zámeckého, jenž odděluje druhé náhradí od třetího. V té hradbě byla hlavní brána, opatřená od starodávna velikou věží čtyřhrannou; Tomek představoval si tu bránu a věž v severní polovici prvotního západního čela hradu; novější badatelé ji kladou blíže jižního konce toho čela, poněvadž tam za císařskou kaplí zachovala se stará silná věž, a nikde jinde v tom příčném traktu nejsou zbytky věže. Střechu na západní veliké věži dal císař Karel r. 1370 pokrýti olovem a pozlatiti. Rovněž dal olovem pobíti a pozlatiti střechu na věži, která již tehdy stála nad zadní branou na Opyši; věž ta jest čtyřhranná, slula tehdáž purkrabova (nyní Černá); most, který vedl z věže přes příkop ven z hradu, slul též purkrabův (1379; Tomek, *Základy IV.* 128). Pan Hynek z Dubé (první příjmím Berka), stav se v posledních letech krále Václava II. purkrabím Pražským, chtěl, jak se zdá, některou část svých úředních břemen svaliti na jiné; požadoval, aby opat a klášter Břevnovský spolu s jinými blízkými

kláštery dávali opravovat a stavěti mosty hradu Pražského; rozepři z toho pošlou rozsoudil král Václav II. 13. dubna 1305 ve prospěch klášterů, že nejsou k tomu povinni.

Východní konec hory zámecké řečený *Opyš*, v jehož bocích jdou dvě cesty ze zadní brány na východ dolů, byl majetkem královským až do roku 1375; tehdyž Pavel, hospodář v cihelně pod hradem Pražským (pod Bruskou), zřídil vinici na hřbetě Opyše, na půdě královské jemu k tomu propůjčené, a císař Karel listem z 26. června 1375 daroval tu vinici se zdmi Pavlovi a jeho dědicům k stálému držení s těmi výminkami, aby z ní byl placen obyčejný poplatek i aby ta vinice nebyla hradu Pražskému na ujmu nebo na škodu. (Časop. starož. 1905 XIII. 64.) Dvacet let později vinice na Opyši byla rozdělena ve tři díly, kteréž měly rozličné majetníky, až r. 1410 Petr rodilý z Říčan, kaplan kaple sv. Jana uvnitř zdí kláštera sv. Jiří, skoupil všechny tři díly pro sebe a pro své nástupce při řečené kapli (Tomkovy Zákl. 130). Ve válce husitské vinice dostala se opět do rukou soukromých, jakž ještě níže se ukáže (str. 49).

Nevědomo kde ve hradě nebo při hradě Pražském císař Karel IV. měl *zvěřinec*, v němž dával chovati jmenovitě lvy a jiná dravá zvířata z teplých zemí přivezená. — O *vodě*, kteráž se vedla na hrad Pražský po trubách, jak se podobá z blízkosti vsi Střešovic, jest první písemná zmínka teprve r. 1437; tehdyž ten vodovod skládal se z trub hrncených, aspoň v některých místech. Byla-li již v těch starých dobách studně ve hradě Pražském, o tom nenašlo se nic zaznamenáno.

Někdy po vykopání nových dvou příkopů na západní straně hradu Pražského (1278) vznikl vchod z Malé Strany k domům mezi příkopy vystavěným; podle svědectví z počátku 15. věku přicházelo se k němu po kamenných stupních; do hradu se vstupovalo po východní straně prostředního příkopa; byly tedy tyto stupně tam, kde nyní jsou tak řečené *Nové schody zámecké*. Zeď na pravé straně těch schodů, kteráž podepírá Rajskou zahradu pod zámekem, byla na blízku věže Trubačské (nynějšího kamenného altánu) oživena několika výklenky, jako dosud, a nahoře řadou okének na místě cimbuří (1562, 1598, 1606).

Prostranství na výšině mezi hradem Pražským a klášteřem Strahovským bylo až do 14. věku prázdné, nepřipomínají se tam

žádné osady ani domy. Teprve ve 14. století vzniklo tam městečko Hradčany a dvojí osada Pohořelec. Městečko *Hradčany* prostíralo se od zevnějšího příkopu hradu Pražského (počínalo se tedy v těch místech, na kterých nyní stojí residence arcibiskupská a nový dům Schwarzenberský) na západ až na blízko pozdější Lorety; na třech stranách bylo objato zdí městskou, jen naproti hradu nemělo své hradby. Městečko Hradčany nenáleželo přímo ke hradu, ani ke komoře královské, nýbrž bylo poddáno a poplatno nejvyššímu purkrabí Pražskému. Poprvé se vyskytují Hradčany r. 1350, a to jakožto již hotové město se svou obecní správou. Nejspíše bylo založeno za panování krále Jana (před r. 1346), když dobrý hospodář Hynek Berka z Dubé byl purkrabím Pražským (1320—1348); založeno bylo také k tomu cíli, aby se rozmnožily důchody nejvyššího purkrabství. Rovněž k rozmnožení důchodů purkrabství Pražského založeno bylo po roce 1373 předměstí na západ od příkopu Hradčanského, okolo nynějšího náměstí Loretánského, nazvané *Pohořelec*; poddáno bylo purkrabství Pražskému. A hned mezi tímto předměstím a klášteřem Strahovským, okolo nynějšího náměstí Pohořeleckého, vznikala potom osada poddaná opatovi Strahovskému, řečená též Pohořelec.

Z posledních dob *před válkou husitskou* máme na snadě hojnější prameny, z kterých můžeme si v mysli utvořiti podrobnější obraz hradu Pražského, než jest to možno v dobách starších. Tu již určitěji staví se před oči rozmanité účely hradu i s prostředky a pomůckami svými. Hrad byl pevností, která ve svých zdech chránila mnohé největší drahocennosti zemské. Byl sídlem krále a královského dvora i královských úřadů; v paláci královském shromažďoval se sněm, zasedával soud zemský i soud dvorský. Nejvyšší purkrabí Pražský od počátku XV. století zaujímá po králi první místo v zemi, nad ostatními nejvyššími úředníky zemskými; dvůr zvláště proň ustanovený na hradě jest stálým sídlem purkrabského úřadu. Ve hradě u hlavní svatyně národa Českého stála ještě vždy starodávná residence biskupská, která od r. 1344 byla již sídlem arcibiskupů; poslední však biskupové a první arcibiskupové bydleli již více v novějším, prostrannějším a nádhernějším dvoře svém na Malé Straně u mostu. V kostelích sv. Víta i sv. Jiří ctily se ostatky sv. patronů zemských, tam byly i hroby knížat a králů českých. Místa mezi hlavními budovami ve hradě i místa

nově přibylá mezi příkopy zastavovala se domy kněžskými a soukromými. Východně od kaple a děkanství Věch Svätých stál dům mansionářů, jakýchsi menších kanovníků, jež Karel IV. zřídil ke zpívání hodin v kostele sv. Víta. V nynější ulici Vikářské byly již tehdaž domy kněžské, zejména také dům děkana kapitoly Svatovítské, na místě nynější fary; dále k východu v té řadě stála huť kameníků, pak příbytek choralistů čili refektář, v němž i kapitola se shromažďovala, dále dům pánů z Rosenberka; dům pánů ze Šternberka sousedil již s místem nynějšího proboštství na náměstí Svatojirském.

Rozkvět, kterýž hradu Pražskému nastal přičiněním otce vlasti, Karla IV., trval za nástupce jeho krále *Václava IV.* jenom po stránce církevní, jmenovitě pokud se týče další stavby hlavního kostela. Ale v jiné stránce počal již hrad trpěti valnou ujmu tím, že král Václav málo let po svém nastoupení opustil nádherné sídlo slavného otce svého, a oblíbil si bydleti v městě i na venkově. K tomu cíli nejdříve (1383) opatřil si dům v Starém Městě Pražském u Černého Orla v Dlouhé třídě. Trvalejší sídlo zřídil si potom u sv. Benedikta též v Starém Městě, kdež vznikl veliký *králův dvůr* v nynější ulici Kralodvorské, po něm tak nazvané, až k ulici Celetné; získal k tomu také dům Hankův, kde jest nyní soud zemský, na rohu Celetné ulice a trhu Ovocného. Na počátku XV. století zařídil si král také na Novém Městě dvůr na Zderaze, v nynější ulici Jenštejnské. Po venkově sídlíval král Václav na rozličných místech: v Králově Dvoře za Berounem, na hradech Křivoklátě, Karlštejně, Žebráce a Točniku, a posleďně na Novém Hradě schválně k tomu vystavěném u Kunratic. S králem nevystěhovala se sice z hradu Pražského celá správa zemská, ale přece některá část její; jmenovitě desky zemské nacházely se za panování Václava IV. v Starém Městě v nynější ulici Husově (v domě naproti vchodu do kostela sv. Jiljí), kdež konal se také menší soud zemský.

Doba *války husitské* (1419—36) byla hradu Pražskému nejvyšší nepřízniva: ježto nebylo krále v zemi ani jiné pořádané vlády zemské, ani řádné správy církevní, hrad jakožto sídlo jich byl opuštěn a zanedbáván; užíváno ho hlavně jen jako pevnosti. Přihledme blíže, jak se dařilo hradu v této úloze.

Královna Žofie, vdova po králi Václavovi IV., jakožto vládkyně osadila hrad větší posádkou; dne 4. listopadu 1419 počal

se boj o Malou Stranu, z níž strana královská musela ustoupiti před povstálými husity do hradu; ten za náčelnictví pana Čenka z Wartenberka, tehdaž nejvyššího purkrabí Pražského, stal se hlavní oporou strany, která chystala se uznati Václavova bratra Sigmunda za krále Českého. Avšak Čeněk z Wartenberka zoškliviv si potom Sigmunda, lstivě připravil hrad Pražský v moc Pražanů: dne 17. dubna 1420 zjímal ve hradě přívržence královny, vstoupil s obcemi Staroměstskou a Novoměstskou ve spolek proti králi Sigmundovi, i vydal jim hrad Pražský v moc, při čemž jej zase od nich přijal ke správě; tu Pražané ve spolku s ním zmocnili se násilím některých pokladů a jiných věcí chovaných v sakristii i jinde v kostele sv. Víta a v domech kněžských. Ale obrazoborství a jiné výstřednosti husitů odvrátily Čenka zase rychle od nich, tak že již 7. května 1420 novou zradou nočně vydal hrad důvěrníkům královým; Pražané a Orebští za to hned učinili útok na přední bránu hradskou, avšak bez náležitého pořádku, i byli odraženi. Do většího nebezpečení dostal se hrad Pražský, když brzy potom dne 29. května Žižka s vojskem venkovským a Pražany postavil se na Pohořelci, a hrubou střelbou z praků a děl jal se dobývati Hradčan i hradu Pražského. Město Hradčany obapolnou střelbou z ležení Žižkova a z hradu i ohněm proměněno bylo ve zbořeníště. Královská posádka ve hradě a na Hradčanech, asi 7000 mužů, byla dostatečná k odporu, ale nebyla náležitě zásobena špiží, a byla by se brzo musila vzdáti pro hlad. Královským z Vyšehradu poštěstilo se vpraviti něco potravy přes potok Brusku, kdež husitští oblehatelé měli jen hlídku, do hradu Pražského, nevědomo kterou branou nebo fortnou. Potom 12. června králi Sigmundovi se podařilo zdánlivou nabídkou bitvy odlákati husity od Hradčan do pole, a zároveň v soumraku četné vozy naplněné potravinami a střelivem nepozorovaně za zády husitského vojska vpraviti do hradu; při té příležitosti posádka hradská poslala touž cestou z hradu do ležení králova několik set koní, jichž nepotřebovala a neměla čím krmiti. Těmi skutky bylo obležení hradu Pražského zmařeno; Táboři i Pražané odešli (14. června) z ležení před Hradčany. Král Sigmund potom 30. června 1420 vjel slavně do hradu Pražského, aby odtud řídil obležení měst Pražských.

Porážkou, kterou Žižka způsobil německému vojsku na Vítkově hoře (14. července 1420), zmizela Sigmundovi naděje,

že by dobyl měst Pražských na pravém břehu Vltavském, i chystal se rozpustiti své stotisícové vojsko. V těch okolnostech dal se korunovati za krále Českého v kostele Svatovítském (28. července), a zároveň dal sebrati zlaté i stříbrné nádoby a ozdoby v chrámu sv. Víta i sv. Jiří; vzal též zlatou rakev z hrobu sv. Václava, aby měl z čeho raziti peníze k zaplacení vojsk. Dne 30. července 1420 veliké křižácké vojsko, leževši na pláni Letenské, zapálilo svoje stany a rozcházel se; král Sigmund odjížděl z hradu, veza s sebou klenoty; korunu Českou poslal na Karlštejn, desky zemské na Krivoklát. S ním odcházela též kapitula Pražská i jiné duchovenstvo hradské.

Posádka královská ve hradě Pražském udržela se ještě 10 měsíců. Dne 11. května 1421 byl hrad znova obležen od Pražanů; tito osadili sice některé zevnější ohrady, ale neodvážili se dobývat hradu útokem. Také však posádka v osamělosti své ztratila odvahu; pročež uzavřela smlouvu s oblehateli na 14 dní, ve kterýchž když jí nepřišla pomoc, dle úmluvy odešla svobodně ze hradu se svými věcmi, ale beze zbroje náležející králi, a odevzdala hrad Pražanům dne 7. června 1421. Od toho dne vládli na hradě Pražané, totiž dvě města Pražská, Staré a Nové, kteréž každé vložilo tam sto mužů posádky. Třetí město Pražské, Menší nebo Malá Strana, tehdaž nebylo; zahynulo v minulých bojích mezi hradem a městem, domy vypálené ležely v zříceninách, obyvatelstvo se vystěhovalo. Po dlouhém čase byl tenkrát hrad zase obecně přístupný, ale málem bylo by mu to přineslo zkázu. Zdivočelá chátra Pražská jala se kaziti obrazy a ostatní výzdobu kostela Svatovítského (10. června 1421), i mínila zpusťšiti a pobít hrad Pražský, jakž byla učinila o půl léta dříve na Vyšehradě; avšak rozumnější měšťané a páni v Praze přítomní zamezili to. Jeptišky z kláštera sv. Jiří musily se vystěhovati do kláštera sv. Anny na Starém Městě.

Odtud přes celé trvání války husitské bylo v hradě Pražském prázdno a pusto. Krom posádky k hlídání hradu málo kdo tam přebýval. Velitelem jejím a správcem hradu Pražského v těch letech byl *purkrabí*, dosazovaný z vládky nebo i z měšťanů od obcí Pražských, nebo od knížete Sigmunda Korybutoviče, když byl správcem zemským u strany Pražské, což bylo poprvé od 24. května do 24. prosince 1422, podruhé od 29. června 1424 do

17. dubna 1427. Pražané při prvním i při druhém příchodu tohoto litevského knížete do Čech postoupili mu hradu Pražského; kníže však nebydlil na hradě, nýbrž v Starém Městě na rynku v domě někdy královny Žofie, (kdež později byl klášter Paulánský). Roku 1427 kníže měl ve hradě svého purkrabí i polskou posádku, kteráž mu však nic neprosněla, když byl v městě zajat a zbaven moci.

Když císař *Sigmund* byl konečně za krále přijat a uvázal se v Čechách ve vládu, byl mu hrad Pražský od Pražanův postoupen (23. srpna 1436), ale k obydlí byl mu připraven dům Hankův a dvůr králův v Starém Městě. Sigmund dal opravit velikou síň a jiné některé místnosti v hradě, aby se jich zase mohlo užívat; osadil nejvyšší purkrabství Pražské a jiné úřady zemské, takže r. 1437 soud zemský opět mohl zasedati ve veliké světnici soudné na hradě, a v květnu konán tam i sněm. Kostel Svatovítský byl znova vysvěcen a oltáře v něm obnovovány; cizí pak biskup korunoval v něm (11. února 1437) císařovnu Barboru za královnu Českou; i ona však bydlila ve městě, ne na hradě. Císař Sigmund přestěhoval se z města na hrad Pražský teprv po roce, 16. srpna r. 1437, a bydlil tam pak až do svého odjezdu z Prahy dne 11. listopadu 1437. Veliká shromáždění i sněmové daly se tehdaž na rozličných místech v Starém Městě, v králově dvoře, v kolleji Karlově, na radnici; a veliké slavnosti i na rynku Staroměstském.

Podobně bylo za krátkého panování zetě Sigmundova krále *Albrechta*. Ten byl zvolen na sněmu držaném na radnici Staroměstské (30. prosince 1437); když v červnu 1438 přijel do Prahy, bydlel v králově dvoře na Starém Městě. Hrad Pražský navštívil dvakráte, po prvé ke mši o pouti Svatovítské, podruhé ke korunování svému (29. června); v předvečer té slavnosti odebral se do hradu na noc, a po korunování hodoval ve veliké síni hradské a s ním hosté u 40 stolů. Za tohoto krále soud zemský ani se nesešel.

Ve čtrnáctiletém *bezkráloví*, které nastalo po smrti Albrechtově (1439—1453), nebylo v Čechách žádné správy zemské. Ve hradě bydlili jen kanovníci s duchovenstvem a posádka podřízená panu Menhartovi z Hradce, jež císař Sigmund učinil r. 1436 nejvyšším purkrabím Pražským. Sněmy české, na kterých té doby daly se pokusy o zřízení královské vlády v zemi, konaly se v Starém Městě i leckde v jiných městech, jen ne na hradě Pražském.

Změna nastala r. 1448, když pan Jiří z Poděbrad zmocnil se měst Pražských, kdež husitská většina radostně se mu poddala. Nejvyšší purkrabí Pražský Menhart z Hradce, nenáviděný od husitů, byl zajat v městě, čímž zároveň také rozhodnuto bylo o hradě; Jiří Poděbradský jmenoval hned pana Zdeňka Konopištského nejv. purkrabím Pražským. Kapitola Pražská při tom převratě odešla z hradu do Plzně. Hrad Pražský i v dalších pěti letech, jsa v držení jedné strany nábožensko-politické, ještě pořád nehodil se ke sněmování.

Řádná a úplná správa zemská byla obnovena teprve korunováním *Ladislava Pohrobka* za krále Českého (28. října 1453), jemuž po bok postaven byl Jiří Poděbradský jako zeměsprávce. Tu osazení jsou nově nejvyšší úřadové zemští s bývalou svou působností, a soudové zemští počali opět účinkovati. Také kapitula vrátila se z Plzně na hrad. Ale residence královská na hradě zřídka se oživovala; král bydlel v Starém Městě v králově dvoře, ve hradě zůstal po korunování svém jenom přes jednu noc, a r. 1454 bydlel tam v témdni velikonočním, po svátcích pak se vrátil do města a usadil se v domě někdy Hankově, jež si dal k tomu účelu upravití. R. 1457 král Ladislav bydlel v králově dvoře; tam konal se i soud komorní, na němž král seděl dva dni před svou nenadálou smrtí († 23. listopadu 1457).

Sněm, na němž byl zvolen *Jiří Poděbradský* za krále (2. března 1458), konal se v radnici Staroměstské, a nový král uveden byl hned do králova dvora v městě. Na hrad přiveden byl slavně ke korunování svému dne 7. května, a nazejtří opět ku korunování své manželky Johanny z Rožmitálu, načež konala se hostina v síni veliké ve hradě, a po ní hned dvůr vrátil se na Staré Město. V králově dvoře při Kralovdorské ulici byla též veliká síň, a v ní konávala se valná shromáždění sněmovní a duchovenská, nikoliv na hradě. V králově dvoře také král Jiří zemřel (22. března 1471).

Nástupce jeho král *Vladislav* zvolen byl sněmem v Kutné Hoře r. 1471. Tehdáž Pražané Staroměstští z předešlých případů počítali si již za právo, že král nemá býti volen nikde jinde, než na radnici Staroměstské; tou měrou již hrad Pražský přestával býti sídlem moci královské! Král Vladislav toliko ke korunování svému odebral se na hrad do kostela sv. Víta, ostatně přebýval v králově dvoře dole v městě. Trvalo to celkem asi sto let, že hrad

Pražský nebyl obyčejným sídlem králů. Za slavných, ale krátkých návštěv hradu při korunování královském jest znamenatí, že hrad zanedbáním neproměnil se sice ještě v pouhou zříceninu, ale ztratil způsobilost, aby v něm mohl dvůr královský trvale v pohodlí bydleti. I kostel Svatovítský byl tak sešlý, že již bývaly projevovány obavy, aby nepřišel v úplnou zkázu.

Vše to začalo se obracet znenáhla k lepšímu roku 1478, když mírem Olomouckým, uzavřeným mezi králi Vladislavem a Matyášem, nastal pokoj v zemi České. Tu král Vladislav ihned obrátil zřetel svůj k opravě chrámu Svatovítského, k němuž také tehdáž navrátila se kapitula, kteráž od vypuknutí války domácí za krále Jiřího opět přebývala v Plzni. V účetních knihách mincovního úřadu v Kutné Hoře právě r. 1478 počínají se objevovati stálé částky peněz, jež z rozkazu králova vyplácely se do Prahy, jak se podobá, na opravu kostela Svatovítského.

Větší ruch stavební na hradě Pražském nastal r. 1484, když král Vladislav umínil si *učiniti hrad svým sídlem*; rok před tím různice ve věcech náboženských vedly v městech Pražských k odboji proti králi, horlivému katolíku, jenž pak ani po dosaženém smíření s Pražany necítil se bezpečen uprostřed obyvatelstva husitského. Pročež dvůr královský přestěhoval se z města na hrad, v němž k tomu bylo na rychlo upravováno, čeho bylo nejvíce potřebí ku přebývání dvora, a po málo letech došlo i k novým stavbám na hradě. Králova stáj na koně zmíněna jest r. 1486 v levo ode vchodu z nynějšího druhého náhradí do třetího.

Záznamy o výplatách z Kutné Hory zřídka zvěstují o dílech, na které byly vydávány, někdy však předce najde se taková zmínka. R. 1489 koupěn dům Střelcův na hradě k vystavění nových koníren královských; r. 1492 kupováno dříví na pavlače, tedy opravovaly se zdi hradské a dostaly nový vrch. Málomluvné záznamy účetní doplňují se znamenitě znaleckým ohledáním hradu, kteréž v nynějších letech provádí p. inženýr Fiala. Podle jeho výzkumů král Vladislav vůbec dal stavěti na starších stavbách Karlových, které podnes jsou zachovány nejen pod povrchem země, ale i v přízemí, dílem i v hořejších patrech. Nově od základů Vladislav vystavěl mohutný jižní výstupek při západním konci paláce, odkud místodržící 1618 byli vyhozeni; ten výstupek byl až do časů Marie Terezie o patro vyšší, než nyní jest; vrchní patro

nebylo tak vysoké, jako jsou kanceláře v dosavadních patrech, a bylo příčkami rozděleno v obytné místnosti.

Největší dílo, vykonané v zámku královském za krále Vladislava, byla přestavba veliké síně, kteráž nyní slove *sálem Vladislavským*. Ta znamenitá stavba byla prováděna královským stavitelem Benediktem (jenž nověji byl nazván Beneš z Loun), ve slohu míchaném ze živlů gotických a renaissančních; r. 1493 dospěla k zavření velikých oken, jakž lze souditi z nápisu nad oknem vytesaného, částečně zakrytého pozdějším (Ferdinandovým) přístavkem: [Wladislaus D. g. rex Hungarie Boemie 1493. Tato veliká okna byla za Vladislava proražena ve starých zdech Karlových. U východního konce severní strany veliké síně obnovilo se křídlo vybíhající k severu, v němž byla veliká světnice soudu zemského (v níž také se scházel obyčejný sněm); a vedle ní na západní straně dal Vladislav od základů přistavěti nový dům dvojpatrový, vystupující něco více k severu, v němž se zřídily menší světnice; tam potom chovaly se desky zemské a zasedal menší soud zemský i jiné úřady nebo komise. V přízemí toho nového domu z Jirského plácku vraty vchází se na jezdecké schody, po nichž vodily se koně do Vladislavského sálu; konalyť se tam někdy také turnaje. Ve velké síni Karlově byl strop dřevěný; za Vladislava byla tam provedena smělá klenba valená, kteráž mistru Benediktovi, poprvé jsouc vystavěna, spadla (v západní polovici opěrací pilíře na jižní straně nedobře jsou založeny); po druhé však klenba se mu zdařila; zavřena byla r. 1502 v měsíci září. Sín Vladislavova byla pokryta mědí.

Píše se v knihách, že zároveň s touto stavbou r. 1493 stavěno bylo oratorium královské v kostele Svatovítském, označené písmenem W, a že zřízena k němu na klenutých obloucích chodba ze zámku; venkovské točité schody k té chodbě jsou však již doby Karlovy. Zámecké křídlo, z něhož tato chodba vede do kostela, obsahuje též tak řečený *Zelený pokoj*, jenž se připomíná poprvé r. 1512; sloužíval k zasedání soudu komorního a dvorského; do Marie Terezie byl *Zelený pokoj* ve dvou patrech. *Královské pokoje* nacházely se v hořejších patrech toho traktu, jenž přiléhá k západní straně síně Vladislavské, též v horním (již sneseném) patře jihozápadního výstupku, i také v druhém patře nového domu vedle soudné světnice čili sněmovny. Královské pokoje byly

pěkně vyzdobené; podle starého letopisce k roku 1515 v jednom z nich byli vymalováni knížata a králové Čeští; tím má se rozuměti druhé patro domu Vladislavem vystavěného na západní straně sněmovny, kdež na zdi dosud se spatřují porouchané obrazy 12 panovníků českých z let 1140—1526 s nápisy. Ačkoliv král Vladislav od r. 1490 přebýval nejvíce v Uhřích, stavělo se v letech 1493-6 za jeho nepřítomnosti nejhorlivěji na hradě Pražském. Tehdáž byla také přestavěna stará okrouhlá věž v severovýchodním úhlu hradu, jež dostala jméno Daliborka po pověstném rytíři Daliborovi z Kozojed, jenž v ní byl r. 1496 první uvězněn. Daliborka byla po té přestavbě o dvě patra vyšší, než nyní jest. Vladislav byl patrně milovník pěkných staveb; této jeho zálibě kladl meze jenom nedostatek peněz; psal však král r. 1498 úředníkům mince v Kutné Hoře, především „ať se peníze na hrad Pražský na to dílo bez zadržování vydávají, tak aby se nikterakž nepřetrhalo ani nezastavovalo.“⁶⁾

S králem přistěhovali se ze Starého Města na hrad také *úřadové zemští*, ale ne hned všichni. O soudě komorním nařídilo Zřízení Zemské r. 1500 (č. 471), že se má konati na hradě Pražském, a písař jeho že vždy má býti nalezen na hradě anebo v domě nejv. hofmistra, jakožto předsedy jeho. V měsíci listopadě 1502, tedy jen několik neděl po zavření klenby nad velikou síní Vladislavskou, konal se sněm již na hradě, a nejspíše také soud zemský počal se tam zase scházeti v soudné světnici. Ale desky zemské byly teprve r. 1512 z králova dvora převezeny na hrad.

Správcové zemští, kteří na místě nepřítomného krále vládli v Čechách namnoze samostatně, zvláště od smlouvy Svatojakubské 1508, měli zlou vůli s městy, i dávali časem konati ve hradě Pražském stavby, aby byl lépe opevněn a zabezpečen proti obávanému útoku Pražanů.

Vedle toho král pomýšlel na dostavění *kostela Svatovítského*, totiž v jeho dlouhé západní části, která za krále Václava IV. byla rozestavěna, ale zůstala nedokončena; v létech 1509—1511 pra-

⁶⁾ Náklady vedené tehdáž na stavby ve hradě Pražském z mince Kutnohorské vypsál prof. E. Leminger v Památkách arch. XIV. 625—630; odhaduje jich úhrn za leta 1486—1526 na 40.000 kop gr. Kolik vydával král Vladislav na stavby z jiných důhodů, neví se; nějaká částka na to byla vymíněna ve smlouvě mezi králem a stavy r. 1515 (Tomek X. 409).

covalo se o základech k několika pilířům, i také k druhé veliké věži, která měla státi v severním boku kostela, souměrně s věží jižní; ale časy zlé nepřály tomu podniku. Podle záznamů o výdajích z mince Kutnohorské díla ve hradě Pražském neustala za celého panování krále Vladislava, ani za kralování jeho syna Ludvíka, záležela však později nejspíše jenom v opravách nezbytných, aby stavby nehynuly.

Králova dvoru v Starém Městě, u něhož dala obec vystavěti (1475-1489) nádhernou věž nad branou městskou (jež nyní slove Prašná), nebylo po obnovení hradu již zapotřebí k obydlí královskému, ani k zasedání soudův a úřadův, a on přešel již za krále Vladislava (tedy nejpozději r. 1516) zástavou do soukromých rukou; později pak byl od krále Ferdinanda doprodán k vlastnictví dědičnému se svolením sněmovním (1556).

Za krále Vladislava vzala proměnu také bývalá residence biskupská na hradě Pražském; přestavěl ji r. 1486 probošt kapitoly Svatovítské Pavel Pouček na ten způsob, jak se spatřuje podnes, v pravo čili na jih od nového průčelí hlavního kostela; v novém domě potom přebýval on i nástupcové jeho v proboštví až do naší paměti. Toto staré proboštví stalo se posledně majetkem dvorního eráru, a jest v něm nyní stavební kancelář kostela Svatovítského.

Domy a domky, jež před válkou husitskou náležely osobám nebo sborům a fundacím duchovenským, utrpěly válkou husitskou nejvíce a zůstaly dlouho opuštěny; v druhé polovici 15. věku stavělo se na jejich zboření znova, dílem od právních nástupců zase k účelům duchovenským, anebo od jiných podnikatelů, kteříž od vlastníka půdy za vystavění domu dostávali právo, aby nového domu užívali do nějakého času. To platí o četných domech, jež stály dílem v ulici Vikářské, dílem v ulici Jirské, též v prvotním západním průčelí hradu na sever od veliké věže, i na dvou valech mezi příkopy, kdež se říkalo mezi mosty.

Také správa hradu Pražského v 15. věku brala proměny. Od starších časů velitelem a správcem hradu byl *nejvyšší purkrabí Pražský*, kterýž důležitým účastenstvím svým na soudě zemském a při branném vykonávání rozsudků dostal se v čelo nejvyšších úředníků zemských (z panstva). Již ve 13. a 14. století míval vedle sebe pomocníka, obyčejně z vládyk, jež ho také v některých

menších úkonech soudních zastupoval a slul *místopurkrabí*; tento jmenovitě předsedával na zvláštním soudě purkrabském, jež rozsuzoval pře o dluhopisy s rukojměmi (t. j. bez hypoteky), a v některých výkonech byl nápomocen soudu zemskému. Někdy byli dva místopurkrabové. V 15. století i později nejvyšší purkrabí vybíral si své pomocníky sám, a dosazoval je jenom s radou soudu zemského.

Ve válce husitské (1421—1436) nebylo nejvyšších purkrabí, ani žádných soudů zemských; hrad byl v moci Pražanů (časem knížete Sigmunda Korybutoviče), kteří ke správě a k velení v hradě jmenovali úředníka, jež slul *purkrabí hradu Pražského*; míval k ruce také pomocníky dva, kteří se jmenovali místopurkrabové. Od roku 1436 do nastoupení krále Ladislava Pohrobka 1453 byli opět nejvyšší purkrabové z panstva a měli dva náměstky, ale kromě roku 1437 nebylo tehdy soudův zemských.

Když pak po korunování krále Ladislava 1453 soudy se obnovily, nejvyšší purkrabí Pražský zaujal opět svoje místo ve velikém soudě zemském a v radě královské. Prvý náměstek jeho, jež slul dříve místopurkrabím, nazýván potom *purkrabím hradu Pražského*, nebo kratěji purkrabím Pražským, tedy jmenem vzešlým ve válce husitské; ten na velikém soudě zemském staral se o zachování vnějšího pořádku proti výtržníkům, předsedal na menším soudě zemském, a spravoval soud purkrabský, výše již označený. Purkrabí hradu Pražského měl pomocníka, na nějž přešel starý název *místopurkrabí*; ten mohl zastupovati purkrabího Pražského v jeho úkonech na soudech, zvláště pak mu náleželo zatýkati osoby z rozkazu soudního a opatrovati vězně ve věžích hradu Pražského.

Král Vladislav brzo po přenesení svého sídla na hrad Pražský odňal místopurkrabímu tuto moc nad vězni a vězeními, a přenesl ji na nového úředníka (1486), jež slul *hejtman hradu Pražského*; i hejtman býval ze stavu vládyckého, jako všichni starobylejší pomocníci nejvyššího purkrabí Pražského. Podobá se, že král Vladislav v hejtmanovi hradském chtěl míti úředníka královského, jež by méně byl závislým na nejvyšším purkrabovi Pražském, než jeho starší pomocníci. Když však Vladislav potom (od r. 1490) přebýval v Uhřích, a moc nejvyššího purkrabí tím vzrostla daleko nad obvyklou dříve míru, hejtman hradský jeví se jemu býti

podřízen tak, jako purkrabí Pražský nebo místopurkrabí; a zároveň jest znamenatí, že hejtmanovi zvláště náležela bezprostřední péče o bezpečnost hradu. Hlavou na hradě však vždy zůstával nejvyšší purkrabí; jemu bylo nově uloženo zákonem sněmovním z r. 1497, že když by v nebytí dědice trůnu král byl volen, nejvyšší purkrabí jest povinen jemu „zámek hrad Pražský bez odporu v moc jeho hned po volení postoupiti;“ k čemuž dodáno ve smlouvě Svatojakubské r. 1508, že hejtman hradu Pražského má se spravovati nejvyšším purkrabím a k němu zření míti, když by krále v zemi nebylo; na to musil hejtman činiti slib nejvyššímu purkrabí. Potom nejv. purkrabí Pražský pan Zdeněk Lev z Rožmitála i toho docílil, že hrad Pražský zápisem dostal se jemu do zástavy; ale tato neslušnost byla zrušena snešením sněmovním za přítomnosti krále Ludvíka r. 1523, a hejtman zámecký, zavázaný před tím nejvyššímu purkrabí, musel králi samému činiti přísahu (Tomek X. 511).

Za prvních čtyř *králů z rodu Habsburského* (1526—1619) hrad Pražský vzrostl co do rozsahu i zveleben byl ve výstavnosti; a ježto panovníci v něm sídlící byli zároveň hlavami nejen státu Českého, ale i Uherského, zemí Rakouských i říše Německé, hrad náš dosáhl tehdejších podruhé vrcholu slávy.

Ke hradu Pražskému na severní jeho straně náleželo od nepaměti údolí potoka Brusnice, a to podél celého ostrohu, na kterém stojí město Hradčany a hrad, i ještě podél Opyše dále k východu. Král Ferdinand I. a jeho nástupci zřídili na výšině za tímto údolím *zahradu královskou*, kteráž dostala rozlohu o něco větší, než má hrad, s nímž běží rovnoběžně. A ježto v zahradě vystavěly se také rozmanité budovy ku pohodlí a zábavě dvora královského, vznikla tím takorůzka druhá, nová polovice hradu. V místech, kde se zahrada zakládala, nacházely se ode dávna vinice, kteréž pokračovaly také na svahu údolí k jihu, dle Tomka dolů až k potoku Brusnici. Východní větší polovice těch vinic byla již z dob předhusitských majetkem ústavů duchovních; totiž vinice ležící severně od kláštera Svatojirského náležela tomuto klášteru, a od západní hranice její až asi k nynější ulici u Prašného mostu táhla se vinice kostela nebo kapituly Věch Svatých; dále na západ od nynější ulice u Prašného mostu jiná vinice bývala v rukou soukromých. Tato třetí vinice stala se majetkem královským již za krále Vladislava II.,

a král Ferdinand I. získal také dvě vinice dříve jmenované, totiž kláštera sv. Jiří a kostela Věch Svatých, aby ze všech tří vinic dal zříditi zahradu. Král Ferdinand při planění půdy pro zahradu nařídil (13. list. 1534), vytrhati kořeny rév, které by nebyly vzácného druhu („který by muškatele neb ryvolí a vonného vína nebyl“). Klášter Svatojirský byl snad svou vinici již proměnil v pole; dovídámeť se o jeho „kuse dědiny,“ kterýž byl vzat k zahradě; v náhradu za užitek, jenž mohl klášteru jíti z toho pole, král Ferdinand později nařídil (27. března 1538), aby komora česká každoročně dávala klášteru sud vína z královského úřadu viničného; později místo toho vína jeptišky Svatojirské dostávaly ročně 14 kop gr. m. (dle svědectví Hammerschmidtova z r. 1715). Zahrada královská počala se dělati roku 1534.

K prvním pracem náležela stavba *dřevěného mostu*, po kterém by se mohlo choditi ze hradu přímo přes hluboké údolí Brusky do zahrady. Most založen byl o celou svou šířku více na západ, než kde jde nyní silnice po násypu, tak že most nesměřoval do průjezdu zámeckého. Stál na vysokých dřevěných kozách, pod kterými byly mohutné podezdívky neboli pilíře kamenné, celkem šest. Most byl kryt střechou; po mnohém prachu, který na něm býval, dostal později jméno Prašný most, jakž vysvětluje Balbín (1681). Poloha dřevěného mostu Prašného vidí se na pláň hradu Pražského, jenž byl udělán okolo r. 1750, dříve než Marie Terezie dala přestavovati zámek Pražský.

V zahradě prováděly se rozličné stavby, z nichž nejprvnější a nejnádhernější byl královský *letohrádek* (Lusthaus). Stavba jeho nařízena r. 1534; toho roku zemřel starý královský stavitel Benedikt (Beneš), i prováděli ji mistři a dělníci kameničtí z Vlach povolání, a tedy slohem vlašským čili renaissančním, práci nad obyčej vkusnou a dokonalou; pokračovala však pomalu a bývala i přetrhována, poněvadž nedostávalo se peněz. Stavba letohrádku stála prý asi 100.000 zl. Dokončovala se teprve v čas smrti císaře Ferdinanda I. r. 1564, kterýž v posledních letech svého života velice naléhal, aby stavby a obnovy od něho nařízené v zahradě královské i ve hradě Pražském byly dokonány. Kterak tento panovník pečoval o zvelebení hradu Pražského, vyšlo na jevo se mnohými podrobnostmi v dopisech, jež král posílal o to do Prahy úřadům a zvláště svému synovi arciknížeti Ferdinandovi, když

tento byl (od r. 1548) náměstkem jeho v Čechách;⁷⁾ ty dopisy dávají jasnou představu, s jakou láskou Ferdinand I. Inul k českému svému sídlu, kterak starostlivě dával si předkládati znalecká zdání, plány a rozpočty na všeliké podniky stavební, jež zamýšlel, a kterak opatrně o všem rozhodoval a nařizoval. Když r. 1561 letohrádek byl pokrýván mědí, císař nařídil, aby na střechu byly dány dvě pozlacené makovice, a nad každou makovicí aby byl císařský orel; střechu poručil natřítí barvami olejovými, v tabulkách půl druhé stopy širokých střídavě barvy červené a bílé, a na každou stranu střechy dal vymalovati českého lva. U letohrádku byly zřízeny skleníky na pomerančníky, fíkovníky a jiné rostliny z teplých zemí. Konaly se také přípravy ke zřízení fontány velice umělé, s nádržkou na ryby, což dokončeno teprva za panování císaře Maximiliána; opodál v rohu zahrady (kde v druhé polovici 19. století byla vojenská strážnice a hospoda) stavěl se zvěřinec pro lvy a jiná zvířata. Do zahrady královské k zamýšlené fontáně bylo potřeba více vody, než kolik jí přitékalo starým vodovodem od Střešovic; pročež císař Ferdinand nařídil r. 1563 (14. května, Schottky 398) svému synovi a náměstkovi, aby „u první vesničky, kudy se koňmo jezdí ze hradu do nové obory Tvé Lásky u Zlaté Hvězdy,“ dal u jedné meze zachytiti několik pramenů krásné dobré vody, kterou císař byl již ochutnal, a svěsti je v hrnčených trubkách do blízkých tam trub, kterými teče voda do královského libosadu.

Za krále Ferdinanda I. mnoho se proměnilo nynější *druhé náhradí*. Ještě r. 1534 byl tam široký příkop, jdoucí od jihu k severu, nejstarší ze všech; na začátku toho roku jest o něm ještě zvěst zcela určitá, ale nejspíš brzo potom byl zasypán, což nepochybně souviselo s vystavěním dřevěného mostu do královské zahrady. Architektura v prostředku nynějšího průjezdu, kterým se chodí z druhého náhradí na Prašný most, hlásí se do první polovice 16. století; pročež se podobá, že přízemek toho severního traktu, v pravo i v levo od průjezdu, kdež jsou stáje, byl stavěn za Ferdi-

⁷⁾ Tištěny jsou v Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses, spolu s jinými písemnostmi z let 1526—1600, svědčícími o uměnilovnosti tehdejších našich panovníků; vydal ty písemnosti z místodržitelského archivu v Praze archivář K. Köpl ve dvou dílech X. a XI. 2., jež vyšly ve Vídni 1889 a později roku neudaného.

nanda I.; ale byl ten přízemek všude prvotně jen tak široký, jako jest Německý sál. K levé čili západní polovici toho traktu na jeho severní straně byla přistavěna později druhá stejně veliká stáj, a nad sdruženými dvěma stájami vznikl pak nynější Španělský sál. Též v pravo čili východně od průjezdu (pod Německým sálem) jsou konírny, kteréž byly vystavěny snad již za krále Vladislava, nejpozději za krále Ferdinanda před rokem 1534; neboť král Ferdinand nařizoval 3. prosince 1534 hejtmanovi hradeckému, aby dal v zimě udělati pavlač pod pokoji královny „až k mostu před se přes ty maštale.“ Tehdáž byl více zastavěn také příčný trakt, jenž dělí druhé náhradí od třetího; v něm byly ony právě zmíněné pokoje králové Anny (1534); byly tam však nejspíš také jiné domy při zdi hradecké, i místo ještě nezastavěné; neboť ještě r. 1558 krasopisec Jan Táborský měl majestát krále Ludvíka „na kus místa od domu někdy přikoupeného k dvoru Její Milosti královny slavné paměti“ (Sněmy III. 13), a r. 1538 výslovně se připomíná domek zlatníkův pod Bílou věží. Tak se již říkalo staré veliké věži v čele hradu; byly na ní v 16. věku hodiny. Stará zeď hradecká dosud stojí uvnitř tohoto příčného traktu; na její západní straně přistavěli chodbu, a k východní straně hradeby jsou přistavěny pokoje.

Roku 1541 stihlo hrad Pražský veliké *neštěstí od ohně*. Zpráva o tom požáru, kterouž Václav Hájek již dne 17. června 1541 vydal tiskem, jest důležitou pomůckou k popisu tehdejšího hradu. Podle té současné zprávy oheň vyšel dne 2. června z domu (nyní Šternberského) na severní straně náměstí Malostranského; na hrad dostal se po suché trávě na valích a příkopích, které byly na jižní straně hradu; nad nimi chytil arkýř na parkáních, a dále pavlače na zdech hradeckých, ač byly kryté cihlou; od těch pavlačí zapálil se krov na kapli Věch Svatých, pak „pavlače, kteréž byly nahoře blízko krovu okolo palácu“ (to jest otevřené galerie po dlouhých stranách veliké síně Vladislavské, vysoko na zdech jejích), a odtud krov palácový cínem krytý, a hned střechy nad novými pokoji královskými (t. j. nad Vladislavským jihozápadním výstupkem), a odtud šel oheň na staré pokoje královské (t. j. nad Zeleným pokojem v západním průčelí Vladislavské stavby a ve výstupku severozápadním, z něhož jde chodba do kostela). Shořela šindelová střecha na veliké věži Svatovítské; od ní se zapálila dřevěná stavba, kterouž byla západní nedostavěná část hlavního

kostela prozatím ukončena; shořela i břidlicová střecha nad dostavěnou východní částí kostela Svatovítského. V nynější ulici Vikářské vyhořel dům děkanský (na místě nynější fary, hned vedle zámku) a dům vikářský, i co jiného bylo na blízku, „a tak až na pokoje králové, a odtud se zapálila Bílá věž, krytá mědí počistcovanou,“ tedy hořel příčný trakt hradu, i dále domy mezi příkopy naproti Hradčanům. Město Hradčany celé lehlo popelem. Ve východní části hradu vyhořel klášter Svatojirský i krov nad kostelem, dvůr purkrabský, a všechny domy na protější jižní straně ulice Svatojirské od zadní brány až ke kostelu Všech Svatých. Věž Černá a Daliborka zůstaly. Nejdéle trval oheň u zámku Vladislavského; vyhořel shora dolů severovýchodní výstupek, v němž byla velká světnice soudní (sněmovní), vedle ní úřadovny menších úředníků zemských a ve zvláštní klenuté místnosti desky zemské, kteréž hořely naposledy. Knihy soudu komorního i soudu dvorského a privilegie zemské byly v čas uklizeny do bezpečných sklepů ze Zeleného pokoje, dřív než hořeti počal. Též registra soudu purkrabského v domě purkrabském zachovala se v klenuté místnosti. Klenby na kostele Svatovítském i na síni Vladislavově zůstaly, ale oheň padaje se střech dostal se skrz otvory v klenbách jak do kostela, jenž uvnitř pohořel, tak i do sálu Vladislavského, kdež shořely krámce, v nichž prodávalo se zboží v čas schůzí soudních a sněmovních. Pavlače na zdech hradských shořely všechny jak na severní straně hradu, tak i na jižní straně „od pokojů krále JMti až do pokojů králové Její Mti nad kuchyněmi;“ shořel také zánovní most dřevěný, vedoucí ze hradu do zahrady královské.

Touto pohromou nastala naléhavá potřeba *velikých oprav*, aby hrad nezhybnul docela od povětrnosti. Král Ferdinand, jenž toho času dlel ve Vídni, kázal zastaviti práci v zahradě královské i rozpustiti kameníky, a nařizoval komoře české, aby především dala dělati střechy na kostele a na zámku. Ke dni 4. prosince 1541 byl svolán sněm do Prahy, k němuž ve velikém spěchu konaly se ve hradě opravy, aby sněm tam mohl zasedati, a král aby mohl při něm v zámku bydleti. Nařízení královo (z 12. listopadu 1541) o tom opět jest důležitým příspěvkem k místopisu hradu. Král poručil, aby nový Vladislavův jihozápadní výstupek (der neu gebaut Stock), v němž úřadovala někdy komora dvorská, byl poněkud upraven k obydlí královu, na rychlo a jen zatím, a to-

čité schody i chodba z dolejšího pokoje do hořejší světnice, kdež král samotěn jídával, aby byla opravena ze sprostého dřeva. Zelený pokoj, v němž (prý) se konával soud zemský, měl býti, je-li možno, tolik opraven, aby král v něm mohl udíleti audience; nad Zeleným pokojem král míval svůj byt, i přál si, kdyby ta místnost mohla se hned tak dalece opravit (avšak bez natírání), aby tam král mohl míti nocleh. V pokojích královských přál si, aby se mohli ubytovati někteří radové královští. Na všechny zatímné opravy v hradě král mínil vynaložiti jenom 500 nebo 600 zlatých rýnských. (Sněmy I. 501.) V následujících dvou letech opravy královských pokojů pokračovaly zvolna. Na jaře r. 1543 komora česká mínila, že za 4 měsíce oprava zámku nebude hotova tou měrou, aby v něm mohl bydleti král s královnou a se syny. Král však poručil, aby se pracovalo ve dne v noci, že do Prahy přijede.

Mnohem déle trvaly opravné práce v těch částech královského hradu, které byly určeny k úředním potřebám. V *soudné světnici* následky požáru rozvíjely se po letech tak, že byla pak na spadnutí. Roku 1545 soudcové zemští psali králi, kterak světnice, v níž se konává soud zemský, jest na spadnutí, že soud nemůže již tam zasedati bez nebezpečství. Po 12 letech stavové vyhradili z berně na válku povolené částku peněz (méně než 2000 kop gr. č.) na stavbu, prosíce krále, aby co nejdříve dal vystavěti soudnou světnici a druhou světnici, kdež menší úředníci desk zemských sedati mají. Teprve r. 1559 komora česká vyjednávala s královským stavitelem Bonifacem Wolmutem o stavbu světnice soudné; chtěl za ni přes 5000 tolarů. Začal ji stavěti r. 1559; jakž zdivo dosud svědčí, východní zeď byla tehdáž znova vystavěna hned zdola i s dvěma hrubými opěracími pilíři; štíhlejší nárožní opěrák zůstal starý z doby Karlovy. V říjnu 1561 konal se již sněm opět v soudné světnici na starém místě; nebyla sice ještě dostavěna, ale byla zatím k tomu upravena. Teprve 5. září r. 1563 Wolmut zavřel klenbu v soudnici velmi umělou, kteráž, jak sám psal císaři Ferdinandovi, dobře se vyrovná Benediktově klenbě v sále Vladislavském. Tehdáž r. 1563 Wolmut začal pracovati o nové kathedře, na které při soudě zemském čítalo se z desk. Od těch časů tam opět pravidelně zasedal soud zemský i sněm. Roku 1564 jednalo se ještě o vykrášení klenby a žeber polychromií, a stěn historiemi, tedy figurálními malbami, k nimž

císař dal si poslati do Vídně náčrtky. Vlašský malíř Pozzo mínil provésti vymalování té světnice dle těch návrhů, ale ne dříve, než ve dvou letech. Pozzo obdržel zálohu, ale do práce se nepustil, a rok po smrti Ferdinandově odešel do Italie; se zamýšleného vymalování soudné světnice bohužel sešlo.

Veliká síň Vladislavská utrpěla ohněm méně, byla tedy opravena dříve. Stavové prosili r. 1545 krále, aby krámy v té síni nebyly trpěny; král slíbil naříditi o tom hejtmanovi hradu Pražského, ale k uskutečnění toho rozkazu sotva došlo; bylyť krámy s rozličným drahým zbožím v sále Vladislavském také ještě v 17. století, kdy o nich psal Balbín (Misc. III. pg. 128). Roku 1548 byl sál také uvnitř již spraven, totiž vybělen a okna jeho zasklena. Král Ferdinand liboval si tehdáž v návrhu jemu předloženém, kterak by klenba měla býti polychromována, a na stěnách mezi okny aby se vymalovaly postavy jeho předchůdcův v Čechách, knížat, králů a císařů, a to s těmi nápisy, které stály v hořejším pokoji pod každou figurou (t. j. v přístavku Vladislavově vedle soudné světnice, kdež dosud jsou zbytky těch obrazů s nápisy pod nimi); k tomu měly přijíti obrazy krále Ferdinanda, jeho nebožky manželky i jeho synů a dcer. Proč s toho úmyslu sešlo, nedočetl jsem se.

Peněžité náklady, jež šly na stavby v zahradě královské a na opravu hradu s vykrášením jeho, pocházely z rozličných pramenů; především ze samostatných důchodů královských, jež beze svolování sněmovního náležely králi z království Českého. Výslovně k tomu byly přikazovány užítky z bání na drahé kovy, z mince, z prodeje soli, z ungelty čili poplatků tržních, z pokut prisuzovaných na soudech městských, z prodeje statků manských spadlých na krále (zejména také z Lužice) i z jiných tehdáž již řídkých odúmrtí. Roku 1540 komora královská z uložení králova požadovala 2000 zl. na stavbu zahrady královské od Pražských židů, kteří však se zpěchovali a podávali jen 1000 zl. Šlo-li o malé sumy, královskému úřadu důchodenskému bývalo nařizováno od komory, aby je vyplatil, aniž se řeklo, z kterého zřídla peníze mají se vzíti. Na vychování čili vydržování dvora královského sněm český v 16. století i později povoloval *posudné z piva*; tato daň zastupovala tehdáž nynější civilní listu, a rozumělo se i bývalo tak někdy výslovně řečeno, že z té dávky mají se také

hraditi náklady na stavbu hradu jakožto sídla králova. Ale při větších opravách nebo stavbách ten pramen nedostačoval, a stavové povolovali časem nějakou sumu z daní výslovně na stavbu hradu Pražského. V naléhavých případech král nebo komora česká brali také útočiště k rozličným výpůjčkám, také tím způsobem, že berníci od stavů zvolení měli z berně vybrané k jinému účelu vydávati některé částky na stavbu hradu zálohou, která později měla se vrátiti do berně odjinud.

Z takových rozličných zdrojů šly také náklady na opravu kostela Svatovítského, jenže k tomuto účelu přicházely krom toho také dary a odkazy od osob duchovních i jiných zámožných věřících, ovšem jen katolických; neboť kostel sv. Víta náležel straně pod jednou způsobou přijímajících. Ale příjmy tyto byly vždy menší, nežli potřeba, a konečně péče o zachování hlavního chrámu padla nejvíce zase na krále. Z berně povolené r. 1534 sněm český ustanovil 1000 kop gr. č. na opravu kostela k chvále Bohu a svatých dědiců, též ke cti stolice královské. Roku 1535 nařídil král Ferdinand mistru Strakonickému, administratorovi arcibiskupství a kapitole i mistru špitálskému (křižovníků s červenou hvězdou), aby se uradili, odkud by se mohly dostati peníze na opravu kostela. Horší časy nastaly po vyhoření kostela 1541. Roku 1546 administratoři prosili krále za opravu kostela; stavové (většinou nekato-ličtí) prý ku podobné prosbě k nim učiněné odpověděli, že nakládati na obnovu kostela nenáleží jim, ale králi. Po požáru kostel dostal nepochybně střechu prozatím šindelovou; roku 1550 byl krov pokryt mědí a okrášlen třemi věžičkami; král pak nařídil, aby ta střecha byla natřena šachovaně barvou červenou a bílou, a na každou její stranu na místě, kde jest nejlépe viděti, aby byl vymalován veliký štít s českým lvem. Vše dalo se nákladem královým; Ferdinand I. nazýval kostel Svatovítský svým kostelem zámeckým, unsere Schlosskirche. Dojemné jest čísti prostý list krále Ferdinanda z 6. dubna 1551, kterým arciknížeti Ferdinandovi oznamuje, že důchod nebožky manželky své králové Anny určil ke každoročnímu prostavění na kostele Svatovítském, a ukládá synovi, aby bděl nad prováděním toho nařízení. Skutečně potom komora česká některé výplaty za práce v kostele konané poukazovala na důchod z věnných měst. Ale ještě r. 1555 nebyla všecka okna v kostele zasklena, a duchovenstvo si stěžovalo u arciknížete, že sníž,

děšť a vítr jemu překáží v obřadech; král nařídil to rychle napravit. Nákladem královým byla r. 1563 veliká věž kostelní pokryta mědí. Poslední starosti císaře Ferdinanda I. o metropolitní chrám v Praze týkaly se pořízení velikých a krásných varhan, ježto varhany zjednané tam přispěním krále Vladislava také byly ohněm zkaženy; dokonání nových varhan však Ferdinand se nedočkal; pracováno o nich v letech 1562—67; k jejich dodělání určil císař Maximilián důchod z věnných měst.

Za krále Ferdinanda I. vystavěna byla také jízďarna v západní části zahrady královské, jdouc od Prašného mostu v levo; na nynější způsob byla předělána na konci 17. věku. Za jízďarnou na sever jsou budovy stavebního úřadu zámeckého s prostranným dvorem, kdež se připravovalo dříví a snad i kámen ke stavbě; jest o něm zmínka r. 1582.

U Ovence byla stará královská obora z časů dávných. K ní přibyla za krále Ferdinanda I. druhá *královská obora* blízko Prahy za Břevnovem, které se říkalo *Nová*. Založena byla r. 1555, a zároveň stavěn v ní letohrádek půdorysu hvězdotvého, k němuž plány vyrýsoval sám arcikníže Ferdinand, jenž byl neméně umění milovný než otec jeho. Vnitřek královského letohrádku Hvězdy, po němž i nová obora dostala jméno, dosud v dolejší patře chová překrásné plastiky tehdejšího vlašského vzoru. Zdá se, že hořejšek letohrádku nebyl náležitě dodělán a jen zatímně pokryt; nařídil císař Maximilián r. 1570 komoře české, aby podle předloženého modelu dala udělati krov na Hvězdě v Nové oboře.

Jako změnou dynastie, nastalou r. 1526, nejvyšší moc valnou měrou přešla z rukou šlechty do rukou královských, tak tomu také bylo při *správě hradu Pražského*. Na pohled nezměnilo se nic při ní: nejvyšší purkrabí Pražský byl theoreticky vždy hlavou té správy, dva náměstkové jeho, totiž purkrabí a místopurkrabí hradu Pražského, také zůstali ve svých úřadech, ale v pravidelných časech všickni tři měli toliko jisté úkony při soudech, a náleželo jim proto užívání některých částek hradu k vlastnímu obydlí, též ke konání soudů a opatrování vězňův; nenáležela jim však ostatní správa hradu, totiž ani péče o zachování jeho v náležitém stavebním stavu, ani velení nad brannou posádkou. Tato správa náležela již *hejtmanovi* hradskému, zřízenému od krále Vladislava; hejtman tento byl po roce 1526 uveden v tužší závislost na králi,

než bývalo dříve v době Jagellonské, a přítomnost nebo nepřítomnost králova v zemi nečinily v tom již velikého rozdílu. V záležitostech staveb a oprav ve hradě hejtman byl nástrojem krále, od něhož v tom dostával rozkazy buď přímo, nebo prostředkem komory české, a purkrabové v tom již nikterak neúčinkovali, ač prvotně před věky to náleželo k jich úřadu. Hejtman byl však také pomocníkem soudův, ježto jemu náleželo zatýkati osoby ve hradě, opatrovati vězně a konati některé jiné pomocné výkony, když mu bylo nařízeno, a v tom byl podřízen nejvyššímu purkrabí a jeho dvěma náměstkům. Také však dostal se v podobnou podřízenost komory české, nového úřadu královského, zvláště ve věcech peněžitých, ale někdy i v jiných. Hejtman nebyl již dosazován od nejvyššího purkrabí (jako náměstkové každého nejvyššího úředníka zemského byli dosazováni každý od svého přednosty), nýbrž dosazoval jej král, ovšem s radou nejvyšších úředníků zemských, tak jako by hejtman náležel k nejvyšším úředníkům zemským, k nimž se přece nikdy nepočítal. Co se při tom nelíbilo opposici šlechtické, pověděli zodpovědli stavové v 53. článku sňazení ze 17. března 1547: žádali, aby hejtman hradu Pražského spravoval se nejvyšším purkrabím, když by král nebyl přítomen; též aby byl hejtman přirozený Čech, a když by se musel někdy vzdáliti ze hradu, aby opatrování zámku bylo poručeno menšímu purkrabí, a jeden z nich aby vždy zůstával ve hradě. Ty žádosti nenabýly moci zákona, nýbrž byly v nic obráceny.

Právní poměry hejtmana hradského byly potom upraveny ve Ferdinandově Zřízení Zemském r. 1549 dohodou mezi různými stranami. Pro mimořádný případ, že by král měl býti volen, ustanoveno nově za zákon, že má býti král volen na hradě Pražském, a opakováno starší usnešení, že nejvyšší purkrabí má býti zavázán slibem stavům, aby zvolenému králi hned postoupil hrad Pražský; a hejtman hradský že má slíbiti nejvyššímu purkrabí, že po smrti krále bez dědiců až do zvolení nového krále nemá míti zření k nikomu jinému, než k nejvyššímu purkrabí (B. 6). Hejtmanovi hradskému v témž Zřízení Zemském (B. 24) předeepsána byla také přísaha, kterou byly vytčeny jeho povinnosti pro všechny případy v časech obyčejných i mimořádných: každý hejtman hradu Pražského měl přísahati Bohu, panujícímu králi a jeho dědicům, též pánům a vládkám i vši obci království Českého

(v tom byl ústupek šlechtě, ježto hejtman stal se zodpovědným též sněmu), že chce hrad Pražský věrně a právě opatrovati a Jeho Milostí královskou v tom se spravovati (tedy přijímal v tom rozkazy jen od krále); dodáno také, že když by král zemřel bez dědiců, hejtman s hradem Pražským má se spravovati toliko nejvyšším purkrabím. — Podle toho hejtman hradu Pražského co do právního postavení svého držel potom střed mezi úředníky zemskými, přísahajícími králi i zemi, a mezi úředníky královskými, závislými jen na králi.

Nástupce Ferdinanda I. císař *Maximilián* (1564—1576) hleděl především dokončiti stavební díla, jež otec jeho počal, jak v zámku a v kostele Svatovítském, tak i v zahradě královské. Znameníť fontána (tak řečená zpívající) byla r. 1568 od zvonáře a dělolijce Tomana Jaroše dolita; postavena byla teprve r. 1573. Současně stavěla se (1568) míčovna v zahradě (Ballhaus), nepochybně ona veliká, kteráž stojí, jdouc od Prašného mostu v pravo v zahradě k letohrádku; byla to krásná sala terrena, spočívající na vysokých sloupích, k severu otevřená. Též nařizováno stavěti novou slévárnu ve hradě (Giesshütten) r. 1569. Zbrojnice (Zeughaus) k uschování dělostřelby počala se stavěti r. 1571 na vale v levo od zevnější brány, do které se přicházelo z Hradčan přes zevnější příkop. Krásná památka po císaři Maximilianovi a jeho synovi Rudolfovi jest alabastrová hrobka královská v kostele Svatovítském, provedená podle přání a předpisů, jež král Ferdinand položil do svého testamentu 1543 a do kodicillu 1547; spracované stavivo její v 38 kusích bylo r. 1574 z Rakous přivezeno do Prahy, ale postavení a dodělání mausolea v Praze protáhlo se až do roku 1589.

Císař *Rudolf* (1576—1612) v prvních letech svého panování dával konati rozličné opravy a úpravy, jmenovitě k pohodlnému vlastnímu svému přebývání ve hradě a v zahradě. Záliba jeho v umění i ve vědách, kterou proslul, požadovala také velikých prostranství, v nichž by mohly býti uloženy předměty umělecké i pomůcky vědecké. Císař Rudolf ze všech králů Českých z rodu Rakouského nejstáleji přebýval na hradě Pražském, a byla nezbytná potřeba, aby rozmnožily se v něm místnosti, které by se hodily k přebývání dvora, jenž za císaře Rudolfa byl velice četný. Starý zámek Vladislavský nestačil k ubytování dvora tak velikého,

zvláště poněvadž za krále Ferdinanda I. byly v něm umístěny nové úřady, kterých tu dříve nebylo. V západním průčelí paláce před vchodem do Vladislavského sálu v pravo měla sídlo komora Česká, r. 1527 zřízená; pod sálem v přízemí, kde dříve v době Karlově byly obytné místnosti, zasedala rada na appellacemi, zřízená r. 1548, a vedle ní tam byl berničný úřad, jehož agenda velice vzrůstala. A ježto král Český byl zároveň králem Uherským, arciknížetem Rakouským a císařem Římským, přebýval-li trvaleji v Praze, musil míti u sebe rádce z jiných zemí svých a některé úřady dvorské, kteréž byly zřízeny ke správě jednak společných záležitostí všech dědičných zemí společné dynastie (diplomacie, vojenství, částečně finance), jednak záležitostí říše Německé.

Podobá se, že nad stájem v severním traktu nynějšího druhého náhradí již před rokem 1576, kdy král Rudolf nastoupil na trůn, začala se prováděti nějaká částka vyšších staveb, v nichž jsou nyní sál Španělský (trojpatrový) a Německý (dvojpatrový); ale těchto novějších názvů se tehdy neužívalo, ani žádných jiných určitých jmen, pročež záznamy o tom nebývají snadno srozumitelné. Takž dne 1. června r. 1579 císař Rudolf nařizuje komoře české, aby vyplatila 600 tolarů jeho komorníkovi, poněvadž císař potřebuje peněz na práce malířské, pozlacovačské, truhlářské a zámečnické k úplnému zařízení a dodělání svého nově vystaveného psacího pokoje a letní jizby při svých pokojích na hradě Pražském (unserer neuerbauten *Schreibstuben* und *Sommerhaus* bei unsern Zimmern im Schloss). V které části zámku ten letní byt se nacházel, nevysvítá z toho rozkazu. — Stavební úřad zámecký na počátku r. 1582 sestavil seznamy prací stavebních, které ve hradě Pražském nezbytně musejí se provésti; tu čteme, že nad sálem hradu Pražského musí se udělati nová střecha (aufm Saal des Prager Schlosses ein neu Tach), a dříví k tomu že se již otesává; tu sice nejmenuje se starý sál Vladislavský, ani nový Rudolfův, ale rozumí se onen, ježto nelze snadno mysliti, že by nad sálem Rudolfovým byla první střecha již sešla, aby se musela dělati nová. Též se měly dělati točité schody ze sálu nahoru do pokojů, „kde nyní bydlí vévoda Lehnický,“ i výš až pod střechu; to se hodí na sál Vladislavský, vedle něhož jsou dřevěné točité schody, nikoliv na sál Španělský. Dle všeho sál Španělský tehdy ještě nestál, ani se nestavěl.

Roku 1597 (27. dubna) se dovídáme, že truhlářští tovaryši ze Starého Města pomáhali dvorskému truhláři při táflování (vykládání) stropu „v paláci nad novými stájemí“; to se jistě týče *sálu Španělského*, neboť slovo palác tehdy znamenalo velikou síň; v hradě Pražském označovala se tak stará síň Karlova přestavěná Vladislavem, a nová veliká síň Rudolfova, kterou později nazvali sálem Španělským. — Že letní jizba (Sommerhaus) Rudolfova a sál Španělský byly vedle sebe, vidíme ze zprávy dané 13. února r. 1599, v níž starší malíři Pražští ocenili malování provedené cizozemským malířem Fredemanem z Frisie; psal, že tam, kde jde se z paláce k vejestupku anebo zumerhauzu císařovu, viděli malování v olejových barvách, nazývané perspektiva, uprostřed stropu Jupitera, okolo něho čtyři živly, po stranách 12 měsíců; dole u dveří, skrz něž se chodí do zumrhauzu, byla celá strana pěkně pomalovaná perspektivou; pak mezi okny a také v koutech byly sloupy na způsob mramoru, a pod tím jsou mistrovsky udělané podstavce, na nichž to vše spočívá; také v paláci byla římsa pomalovaná na způsob mramoru. Malířští znalci odhadli to malování na 980 kop míšenských čili tolarů, a tolik dal císař vyplatiti Fredemanovi „za několik perspektiv malovaných v sále nad novými konírny a v Sommerhause“. — Domnívám se, že Rudolfův psací pokoj a letní jizba byly asi v té výšce, jako podlaha Španělského sálu, a že se nacházely při východním konci toho sálu, hned vedle něho.

Sál Španělský byl tedy roku 1599 jistě již dostavěn; stavěl se asi 10 let, jakž vysvítá z toho, co ještě uvedu o nákladu naň chystaném r. 1585 a o modelu dohotoveném r. 1589. Nepochybně také menší sousední *sál Německý* byl vystavěn za Rudolfa. Všickni staří spisovatelé připisují sály ty Rudolfovi a vypravují divy o sbírkách obrazů, soch, klenotů a nástrojů mathematických, jež v nich ten panovník uložil, a jež později v rozličných dobách zase odtud byly odneseny. Prvotně však ve mluvě nebyly ty dva sály rozeznávány jinak, než že jeden jest větší, a ten nazýván také palácem nebo novým palácem (na rozdíl od staršího paláce Vladislavova), a druhý menší vedle něho. Název *Španělský sál* nacházím poprvé u Balbina (1681, Misc. III. pag. 126: palatium quod vocant Hispanicum), a pozdější místopisci již jej tak jmenují všickni. Naproti tomu menší sál nemá vlastního jména ještě ani u Redela (1730—1740, str. 98), jež vedle Španělského sálu s obrazy jmenuje

Kunst- und Schatzkammer s naturaliiemi i obrazy, ani u Schallera (1794, str. 453), jež o menším sále mluví podobně, ba ani ještě u Schottkyho (1832), v jehož výpiscích několikráte se mluví o menším sále, ale nikde se nejmenuje Německý. Jméno *Německý sál* zobecnělo sice v 19. století, ale zdá se býti původu zánovního.

Veliké stavby, jež císař Rudolf před se bral ve hradě Pražském, vyžadovaly mnoho *nákladů*, k nimž nestačily obyčejné důchody královské ze země České. Dokud šlo o náklad nevelký, císař Rudolf nechtěl se ho dožadovati na stavích. Roku 1580 komora královská předkládala jemu tři návrhy, podle nichž nad sálem (Vladislavským) měla se udělati nová střecha cihelná za 1258 tolarů, nebo měděná za 3021½ tol., anebo se měly vystavěti nad sálem pokoje se střechou cihelnou za 3800 tolarů; císař rozhodl, že má se jen opravit střecha, nákladem do 1000 tol., a ty peníze že komora má vzíti z výpůjčky, aby nebylo potřebí s hanbou vyhledávati u stavů tak malého nákladu (Sněmy V. 720, 745, 747). Ale r. 1583, když šlo o velkou věc, císař obrátil se ke sněmu českému o mimořádnou pomoc na stavbu hradu. Královská předloha ke sněmu, jež se sešel dne 18. listopadu 1583, k odůvodnění té žádosti vykládala, že císař z obzvláštní náchylnosti k tomuto slavnému království a národu českému jest toho úmyslu, zde v tomto království na hradě Pražském bytem a dvorem svým na větším díle bývati a trvati; ale ježto pro nedostatek a chatrnost pokojů na hradě Pražském téměř žádné zvolnosti a náležitého pohodlí nemá, že uznává za slušné a velmi potřebné, aby „netoliko pro pohodlí a zvolnost dvoru JMti a budoucích králův Českých, ale také pro poctivost a důstojenství JMti, jakž na císaře Římského a krále Českého sluší, nicméně také pro přidělení a rozšíření pokojův a míst pro soudy tohoto království a k mnohým jiným zemským potřebám, naposledy pak pro spanilost a okrasu i ozdobení stolice JMti, ku poctivosti tohoto království a slavného národu Českého i residencí a měst Pražských, a budoucí věčnou paměť, týž hrad Pražský se náležitě stavil, ozdobil a pokoje obzvláštní v příležitém místě prostrannější a zvolnější pro JMCskou spraveny byly.“ Předloha uvádí dále, že císař by takové stavení na vlastní náklad rád dal udělati, a ježto pro jiné výdaje to možné není, že císař žádá stavův, aby na takové stavení obzvláštní a slušnou pomoc JMCské z poddané a upřímné lásky a náchylnosti svolili,

tak sice, aby jiným pomocem na placení lidu válečného na hranicích, též pro vychování dvoru JMCské a spravování ouroků, nic ku překážce a zmenšení nebyla.

Sněm ten byl zavřen 14. prosince r. 1583; v jeho usnešeních nachází se také žádané *svolení zvláštní daně určené na stavbu hradu Pražského*. Praví se tam, kterak stavové jsou velice vděčni tomu, že císař chce v tomto království bydlet; pročež svolili z domův poddaných svých po 5 groších českých, aby se vybíraly po tři léta, vždy ve dvou ročních lhůtách. Stavové při tom prosili císaře, aby úředníkům na panstvích svých nařídil též vybírat takovou pomoc k stavění hradu Pražského. Také doložili výminku, že ty „pomoci a sbírky po pěti groších českých v žádné jiné místo, mimo stavení hradu Pražského, vydávány a obraceny býti nemají“. (Ke srovnání budiž dotčeno, že na vojsko k bránění hranic proti Turkům byla tehdy povolena čtyřikrát větší berně, totiž po 20 groších č. z každého obydleného domu neb chalupy lidí poddaných, však jen na jeden rok.) Stav městský z majetku městského povolil daň podle jiného měřítká, totiž ročně po 3125 kopách gr. č. na tři léta k stavění hradu Pražského, což bylo také čtyřikrát méně, než činila berně hraničná od měst na vojsko.

Daň se scházela liknavě. Pročež po roce císař na sněmu českém, jenž byl zahájen 14. ledna 1585, dal stavův žádati, aby učinili jistý řád, kterak by pomoc svolená na stavění hradu Pražského mohla býti skrze exekuci dobývána; „nebo JMCská na jiném býti neráčí, nežli jakž toliko nějaká hmotná suma shledána a složena bude, takovému stavení *začátek učiniti*.“ Stavové vyhověli i této žádosti a ustanovili, že který obyvatel (t. j. vrchnost) vybera od poddaných tu pomoc, neodvozoval by ji berníkům, tomu berníci mohou se uvázati ve statek a jej držeti, až by z něho byla zaplacená svolená pomoc i s úrokem šesti ze sta.

Z dopisu, jež tajný rada Jan Trautson dne 3. října 1585 poslal císaři (Sněmy VI. 612), dovidáme se, že stavové čeští také již dříve poskytli značných sum peněžitých na stavbu hradu Pražského; a sice prý z počátku svolili a vyplatili 40.000 tolarů; potom prý před krátkým časem zase stavové dali císaři k té stavbě počtou 10.000 tolarů. Podivnější jest, že Trautson nevěděl, ani nemohl se dovéděti u komory české ani u dvorské, kde těch 50.000 tolarů stavebních peněz leží, nebo kam přišly, a komora

dvorská přijala prý z toho jenom 2.200 tolarů. Co se týče daně po 5 gr. č. z domu, Trautson dověděl se u berničného úřadu, že za tři půlletní lhůty sešlo se na stavbu jenom 18.073 tolarů, což se mu zdálo býti velmi málo. — Ježto se počítalo v Čechách tehdy asi 150.000 usedlých poddaných, a daň měla se odvésti také z jiných domů obývaných, celá daň na stavbu za tři půlletí měla vynésti více než 18.750 kop gr. č. čili více než 37.500 tolarů neboli kop míšenských, a vybralo se jí zatím málo přes polovici té sumy. Podle zprávy komory dvorské k císaři z 26. ledna 1588 domovní daň na stavbu hradu za tři léta měla vynésti něco přes 80.000 tolarů, skutečně se jí sešlo do té chvíle 79.979 tolarů, a něco zůstávalo na nedoplatcích (Sněmy VII. 245).

Roku 1585 císař Rudolf povolal k sobě do Prahy dva vlašské *stavitele*, Antonína Valentih a Jana Gargiolliho, především aby mu dělali modely k zamýšlené stavbě hradu. V červnu r. 1586 po 13měsíčné práci měl každý dostati za ty modely po 500 tolarů. Zároveň byl druhý z nich, Jan Gargioli z Florencie, přijat do císařské služby se stálým platem z českého úřadu důchodenského, a ke konci téhož roku byl poslán do Italie, aby tam radil se s jinými znamenitými staviteli o několika rozličných modelech stavebních. Roku 1589 potkáváme se s císařským stavitelem Gargiollim opět v Praze; císař několikrát nařizoval berníkům, aby vyplatili některé částky peněz za model, podle kterého měl se stavěti hrad Pražský; při opětném takovém nařízení, daném 10. února 1589, dovidáme se, že ten model jest hotov.

Srovnáme-li s těmito přípravami, co bylo výše uvedeno o stavbě velikého sálu nad novými stájemí a císařova psacího pokoje i letní jízby při něm, netřeba pochybovati, že model Gargiolliho se týkal stavby sálu Španělského; ale rovněž se podobá, že ten model vztahoval se také ke stavbám jiným, tehdy zamýšleným; mohl se vztahovati ke stavbě třeba hned sálu menšího, jenž nyní se nazývá Německým, též ke stavbě některých částek příčného traktu, jenž odděluje druhé náhradí od třetího, kdež již za krále Ferdinanda I. byly pokoje královny; a mohl se také týkati chystané stavby dlouhého zámeckého traktu, jenž ohraničuje třetí a druhé náhradí na jižní straně naproti městu. Tam od západního průčelí starého Vladislavského zámku až k zevnějšímu západnímu průčelí hradu naproti Hradčanům nacházely se nějaké domy, jež

dílem snad sloužily za příbytky královským dvořanům a služebníkům; ale z času před r. 1526 Tomek nedopídlil se o nich žádných záznamů souvislých, aby je mohl umístiti. Že se tam za Rudolfa mnoho stavělo, uvidíme hned níže. Stavové čeští r. 1607 k žádosti císařově povolili k novým stavbám ve hradě Pražském a na opravu kostela Svatovítského takovou zvláštní berni, jako roku 1583, totiž po 10 gr. míš. z každého poddaného osedlého, od měst pak v jedné sumě 6250 kop míš. na jeden rok. Příční trakt mezi nynějším prvním a druhým náhradím byl stavěn později; Matyášův portál v něm má letopočet 1614; následujícího roku 1615 sněm český povolil 20.000 kop gr. m. na stavbu hradu Pražského, a sice na 5 let po 4000 kopách míš. Ředitelem stavby za císaře Matyáše byl vlašský stavitel Scamozzi. Ten vystavěl v jižní části tohoto traktu schody ke královským pokojům, pak dotčený portál Matyášův, a severně od něho jakési pokračování zámku, které však nedosahovalo k sálu Španělskému a zůstalo nedostavěno.

Z těch časů máme několik *rytých pohledů na Prahu*, na nichž spatřujeme hrad Pražský od jihu. Z těch rytin poznáváme proměny a pokroky výstavnosti na jižní straně hradu Pražského; ale nelze se ve všem spolehnouti na ty obrazy, neboť shledávají se v nich rozličné chyby a nedostatky, zvláště v pohledech z let 1493 a 1598. Výborný obraz Sadelerův z r. 1606 a Hollarův z r. 1636 (tištěný 1649) v tom se vespolek shodují, že druhé náhradí na jižní straně bylo tehdy již zcela zastavěno velikými domy k sobě přiléhajícími, ale třetí nádvoří že nebylo tou měrou na jihu zastavěno: byly sice veliké souvislé domy v jeho západní části, též jeden nebo dva vysoké ale úzké domy na jeho východním konci u Vladislavského zámku, ale uprostřed jižní strana třetího náhradí byla ještě ohrazena jenom starou zdí hradeckou s dvěma polokruhovými baštami. Prospekt z r. 1562 ukazuje jenom jeden velký dům o třech štítech u tehdejší Bílé věže (kterýž se nachází také na pozdějších obrazích), ostatně pak v třetím náhradí má jen hradby a malé nízké domy, a v druhém i prvním náhradí samé malé domky rozličné polohy. Můžeme tedy přijmouti za dokázané, že císař *Rudolf vystavěl jižní stranu druhého náhradí*, kdež v pozdějších svých letech bydlel,⁸⁾ a přilehlou část zámku v třetím náhradí. V druhém

⁸⁾ Důkaz na to podává Sadelerův pohled na Prahu z r. 1606 a vy-

nádvoří dostavěl Rudolf také jeho severní stranu a doplnil snad východní stranu, nebyla-li od Ferdinanda I. úplně zastavěna; Matyáš pak počal zavíratí druhé náhradí na straně západní, v čemž nedospěl ke konci.

Na počátku 17. století, jak viděti jest zvláště dobře na pečlivě provedeném obraze Sadelerově, hrad byl oddělen od Hradčan vždy ještě hlubokým příkopem; dřívější (ještě 1562) dřevěný most přes ten příkop byl nahrazen mostem kamenným, kterýž vedl do průjezdu domu dvojpatrového; v tom domě bydlívali pokladníkove (Schatzmeister). V pravo čili k jihu u tohoto domu pokladníkova stál ještě jiný menší dům, sahající až skoro k okraji kopce. V levo aneb na sever od brány stála zbrojnice, stavení veliké, ale nevlídné, vystavěné od císařů Maximiliána a Rudolfa. Těmi třemi domy byl vyplněn skoro celý val, jenž zbýval mezi prvními dvěma příkopy, zevnějším širokým a druhým užším. Na obrazích podobá se, že po zámeckých schodech, jež nyní jmenujeme Novými, přicházelo se do druhého příkopa; vstup byl opevněn branou. Druhý ten příkop byl zasypán, ne-li dříve, tedy jistě na počátku 17. století, neboť Matyášův portál z r. 1614 nebyl již stavěn k bránění.

Kromě staveb ve vlastním zámku královském změnil se pohled od jihu na hrad v 16. století nejvíce tím, že východně od kostela Všech Svatých na místě několika vyhořelých domů vystavěn byl po roce 1545 veliký *dům Rožmberský*, prý nákladem 45.000 zl., velice nádherný, ozdobený čtyřmi věžemi. Na východním konci jižního průčelí hradu z několika větších a menších domů srostl veliký dům, jenž v 16. století náležel pánům z Pernštejna, a r. 1602 sňatkem přešel v majetek rodu *Lobkovického*, v němž dosud zůstává. Od roku 1677 náleží k majorátu tohoto knížecího rodu.

Nádherná někdy kaple *Všech Svatých* po vyhoření r. 1541 zůstala zpuštěna, až o její obnovu postarala se dcera císaře Maximiliána II. Alžběta Isabella, kteráž 1570—1574 byla manželkou krále Francouzského, Karla IX., a ovdověvši, přebývala v Praze. Kaple byla tehdy částečně přestavěna a nově prodloužena na

světlení k němu tištěné; jižní trakt druhého náhradí jest tam označen latinsky Palatium caesaris, německy Keyzers Zimmer, tedy císařovy pokoje.

západ až k sálu Vladislavskému, jenž dříve měl na své východní straně velké okno, vedoucí do prostory nekryté. Kostelík v rozšířené, ale jednodušší podobě, jak se spatřuje dosud, byl vysvěcen r. 1580. Sněm český na jeho opravu r. 1596 povolil 600 kop gr. m.

Černá věž nad zadní branou vzala proměnu r. 1568; průjezd v ní byl zazděn, a nový udělán vedle ní po jižní straně, tedy mezi věží a domem tehdež Pernštejnským; nová zevnější brána byla vystavěna o něco dále na východ, jak dosud stojí; hájena byla zvenčí příkopem a zdvihacím mostem.

Údolí mezi hradem a zahradou královskou oživeno bylo za císaře Rudolfa jeleny a jinou zvěř; zvěř se tam chovala v skrovnější míře také později do 18. století; odtud to údolí nazváno jest *Jelením příkopem*. V západní části zahrady královské, vedle jízdárny a stavebního dvora, císař Rudolf dal zřídití bažantnici, jakž k tomu radil r. 1600 president komory české (Sněmy X. 54).

Válka třicetiletá učinila konec rozkvětu, v němž se nalézal hrad Pražský za čtyř prvních králů z rodu Rakouského, a přinesla mu úpadek v několika stránkách. Dvůr královský po r. 1617 býval na hradě Pražském již jen vzácným hostem. Za krátkého panování kalvínského Fridricha, kurfirsta Falckého, bylo vnitřní umělecké vyzdobení chrámu Svatovítského namnoze zkaženo z obrazoborského fanatismu. Vše zlé přetrvalo arcibiskupství, obnovené Ferdinandem I. r. 1561; sídlo jeho nebylo sic ve hradě, ale na Hradčanech před samým hradem v domě, jenž k tomu cíli byl zakoupen králem Ferdinandem I. a později zvětšen na nynější způsob. Zůstaly ve hradě sněmové, soudové zemští, soud apelační, nejvyšší purkrabství, místodržící rada, komora česká, i stavovský úřad berničný. Všichni ti sborové a úřadové, vyjma purkrabství, měli svoje shromaždiště a úřadovny v staré Vladislavské části hradu; nové částky, vystavěné od králův z rodu Habsburského, zůstávaly připraveny k ubytování dvora královského, nebo jednotlivých členů panujícího rodu, nebo jejich hostů.

V samé válce třicetileté při hradě Pražském mnoho záleželo na jeho pevnosti, aby se mohl brániti nepříteli. Východy z něho byly čtyři: přední k západu, zadní k východu, jižní na schody, severní na Prašný most. Tento poslední dostal nové opevnění, jak se zdá, někdy v první polovici té války. Martinides r. 1615

v popise Prahy poznamenal, že tři vchody do hradu Pražského jsou zděné, a čtvrtá brána dřevěná že stojí na dřevěném mostě. Při vpádu saském r. 1631 však jest zmínka o bráně, která stála za severním koncem Prašného mostu, u domu hlídače lvů (Löwenwärter). Na pláň hradu Pražského, jenž byl dělán za císařovny Marie Terezie před početím velikých oprav ve hradě, jest při severním konci Prašného mostu viděti kamenné předmostí, v půdoryse obdélné, kteréž délkou svou zaujímá šířku ulice, a na severní straně má bránu. Také u východní brány při Černé věži jest na tom pláň viděti zděné předbrání, kteréž v půdoryse mělo tvar nepravidelný, od půlkruhu všelijak se uchylující. Toto východní předbrání bylo starší; na obraze z r. 1562 jest je viděti opatřené čtyřmi děly; na obraze Sadelerově 1606 má zdi vysoké. Jižní část tohoto předbrání byla až do našich časů poněkud obnovována cihlami; nynější okrouhel, jež se hodí k vyhlídce na město, byla baštou, která byla někdy pokrytá střechou kuželovitou; zevnější brána v tom opevnění byla tam, kde se dělí cesta z hradu na Staré schody a na vozovou cestu.

Náklady na správu a opravy ve hradě Pražském v době pobělohorské šly pravidelně jako v časech dřívějších z komory české z vlastních peněz králových, do kterých plynula také daň z nápojů, povolovaná na sněmích podle staršího obyčeje na vychování dvora. Také však někdy sněm povolil některé summy výslovně na potřebu hradu. Takž na sněmích ve třech letech 1628—30 povoleny byly peníze na opravu zámku královského v Praze i vodovodu při něm a na potřeby zbrojnice (100.00 zl., 6.000 zl., 10.000 zl.), na stavbu kostela Svatovítského (10.000 zl., 6.000 zl., 3.000 zl.); roku 1636 určil sněm 500 zl. na udělení železných dveří a okenic při dskách zemských ve hradě. Král Ferdinand III. v letech 1634—37 konal v Čechách některé úkony vládní na místě svého otce císaře Ferdinanda II., a přebýval v Praze častěji a rád. Stavové čeští přáli si, aby toho bylo ještě více, a učinili k tomu cíli r. 1636 jistý nátlak: prosili nepřítomného krále Ferdinanda III., aby co možná nejdříve se přistěhoval do země, a pokudž by sám nemohl pro zaneprázdnění v jiných stranách, aby nechal aspoň přebývatí v Čechách královnu a mladé panstvo. Zároveň pak stavové nařídili nejvyšším berníkům s strany posudného, které bylo svoleno na tom sněmě, aby sebrané

peníze při svém úřadě zadrželi a nic z nich nevydávali až do žádoucího osobního příjezdu JMti královské aneb aspoň královny a mladého panstva. Toto zabavení zrušili stavové teprve při sněmě roku následujícího 1637.

V druhé polovici války třicetileté stavělo se opět něco ve hradě Pražském; ale skutek ve všeobecné zbědovanosti země zůstal nejspíše daleko za přáním císaře *Ferdinanda III.* Očitý svědek Balbín (Misc. III. 125) vypravuje o proměně, kterou tento císař způsobil na hradě Pražském, ale určitého jest v tom jenom tolik, že císař zámek Vladislavův a Rudolfův i jiných císařů stavbou svou přivedl k jakési jednotejnosti (ad uniformitatem quendam aedificando perduxit). Co a kterak se sestejšovalo nebo sjednocovalo, nedovídáme se. Z domyslu mohli bychom hádati, že snad tehdyž byla vyplněna nižší mezera v třetím náhradí mezi zámekem Vladislavovým a novějšími vysokými domy v západní části blíže Bílé věže, tak aby starý a nový zámek spojily se v jeden celek s nepřetržitou jižní frontou. Mezera mezi starým a novým zámekem jest na obraze Sadelerově (1606) ještě dosti značná, a vyplněna jest jenom starou zdí hradskou, která má dvě bašty a navrchu pavlač. Na Wernerových pohledech na Prahu, vydaných v Augšpurce asi v letech 1720—30, zdá se ta mezera trochu kratší. Na pláň z prostředku 18. století vidí se zcela jasně, že stará hradba sahala od vysokých přístavků, jež ode dávna stály u Vladislavova zámku, již jen ke schodům, před kterými jest nyní balkon v třetím náhradí naproti věži Svatovítské. Tedy prostředek jižního traktu v třetím náhradí s těmi schody ke královským pokojům musil býti vystavěn mezi léty 1606—1730, buďto od císaře Matyáše nebo od Ferdinanda III. Od vzpomenuťého balkonu na východ zůstal kus staré hradby, neproměněný v dům, až do Marie Terezie.

Balbín svou krátkou zprávu, kterak Ferdinand III. dal stavěti ve hradě, doličuje poněkud tou okolností, že císařský stavitel Diviš Miseron uděla z papíru a dřevíček model celého hradu Pražského, kdež bylo viděti všechny pokoje, chodby a klenby v náležitých měrách; Balbín ten model viděl, když jej Miseron ukazoval jeho učiteli v mathematice r. 1641; potom Miseron poslal model do Vídně císaři, a dostal zaň 100 zl. Podle toho podobá se, že to byl plastický obraz hotových staveb, ale nikoliv plán navržený k nějaké přestavbě.

Odjinud se dovídáme, že císař Ferdinand III. založil nynější *císařskou kapli* v druhém náhradí. Po zasypání třetího příkopu za Ferdinanda I. vznikly na jeho místě malé domky, jež náležely soukromým majetníkům; císař Ferdinand III. dal několik těch domků strhnouti a vystavěl tam r. 1639 kapli sv. Kříže, kteráž však byla původně menší než nyní.

Potom skrze sto let stavělo se a opravovalo v hradě Pražském hlavně jen tolik, kolik bylo potřebí k zachování jeho před zkázou. Časem pobyt císařského dvora v Praze, zvláště korunování králův a královen Českých, i některé slavnosti církevní dávaly podnět k úpravám a okrasám, kteréž však bývaly jen pomíjející povahy.

Císař Ferdinand III. chtěl r. 1638 zřídití jízdní cestu, po které by vozy mohly jezdit z Malé Strany k hlavní, západní bráně hradské bez zacházky, která do té doby musela se dělati Úvozem na Pohořelec a pak přes celé Hradčany do hradu. Úmysl ten byl proveden teprve za panování císaře Leopolda r. 1663; novou cestu udělali ve svahu výšiny přes zahrádky několika domů, stojících v nynější Nerudově ulici, pode dvěma domy nyní Schwarzenberskými na Hradčanech, totiž pod domem starým prvotně Lobkovickým (se sgrafity z r. 1563, obnovenými 1892) a novým, dříve Salmovským. Tomuto kratšímu příjezdu na hrad říkalo se ještě po celé 18. století *Nová vozová cesta zámecká*, Neuer Schlossfuhrweg. V pravo od hořejšího konce té cesty na samém kraji vrchu a již v jeho boku založila r. 1672 hraběnka Šternberková rozená Kavkovna kapli Panny Marie Einsiedelské, pro mnichy theatiny; kaple ta byla roku 1783 zavřena a r. 1791 prodána král. úřadu stavebnímu ke zbourání; nyní zbývá z ní toliko obdelný spodek.

Císař *Leopold* mínil i dostavěti *chrám Svatovítský*, tak aby na místě zřícenin západní dlouhé části kostela, která od vypuknutí války husitské zůstala nedostavěna a od požáru r. 1541 byla beze střechy, vystavěna byla nová část kostela; r. 1673 počali bořiti staré pilíře i zdi a stavěti nové blíž věže, ale nedostatek peněz po málo letech učinil konec tomu podniku; pokročilý vlašský sloh doby Leopoldovy nijak by se byl nehodil ke gotickému velechrámu; stavba Leopoldova stála jako zřícenina před kostelem až do r. 1842.

Z časů císaře Leopolda I. pochází pěkná kašna v druhém nádvoří (1685), také kašna v třetím náhradí, nad níž stojí socha sv.

Jiří. Tato socha z kovu litá jest znamenitou uměleckou památkou z časů Karla IV.; stanovisko její několikrát se změnilo v třetím nádvoří. — V posledním desetiletí 17. století dal císař Leopold znovu malovati sál Španělský, jmenovitě strop v něm. Když r. 1723 hrad Pražský se upravoval ke korunování císaře Karla VI. za krále Českého, vystavěna byla dřevěná budova pro divadlo, kteréž říkali opera; stála v královské zahradě jižně od bývalého zvěřince, nynější hospody. Vedle této opery na její straně jižní stála malá míčovna, což obojí brzo zmizelo.

Co se týče *nákladů* na opravování hradu Pražského, v druhé polovici 17. věku nevyskytují se již zvláštní summy od sněmu k tomu povolené; ale vedle daně nápojové povolovali stavové novou sbírku peněžitou, kteráž odváděla se císaři beze všeho zvláštního určení, aby ji mohl obrátiti dle své libosti na jakékoli potřeby svého dvora. Tento nový tehdejší surrogát civilní listy slul od roku 1668 quantum ad liberam dispositionem, kratčeji quantum ad liberam nebo *quantum camerale* (na rozdíl od hlavní povolené summy na vojsko, jež slula quantum militare). Náklady na potřeby hradu Pražského, pokud nešly ze samostatných důchodů královských, braly se tedy dílem z nápojného, jež za Leopolda I. vynášelo asi 250.000 zl. ročně, a dílem z kvanta kamerálního, které bylo odváděno v určité každoroční summě, před r. 1702 50.000 zl., potom 100.000 zl. V recessu, jež r. 1748 císařovna Marie Terezie uzavřela se stavy českými na deset let, bylo quantum camerale zvýšeno na 1,070.488 zl. Některý čas před r. 1714 stavové museli platiti také služné hejtmana hradu Pražského, vrátných zámeckých i některé jiné platy, jež měly jíti vlastně z kvanta kamerálního.

Rozmanité částky Prahy, které stojí v levo od Vltavy na výšíně od Strahova až k Opyši, během věků znenáhla srůstaly v jednotu, napřed v obecné mluvě, a konečně i v úředních spisích. *Město Hradčany*, prvotně poddané k úřadu nejvyššího purkrabství, domohlo se některého povýšení od císaře Rudolfa; nejprve roku 1592, když nejvyšší purkrabství bylo uprázdněno, císař jakožto král Český pouhým vzkazem a skutkem vyňal město Hradčany z moci nejvyššího purkrabího a podřídil je královskému podkomořímu, kterýž od té chvíle osazoval tam radu městskou (Čelakovský, *Privil. Pražská*, str. XCV). Potom dne 1. září 1598, opět v čas

uprázdnění nejvyššího purkrabství, Hradčanští dostali císařské privilegium, podle něhož vrchní město Pražské Hradčany (superior civitas Pragensis, obere Prager Stadt, jakž se také již dříve nazývalo), mělo býti účastno všech práv a svobod jako jiná svobodná města v Čechách, která užívají stavu třetího, vyjma toliko odúmrti, jež z Hradčan vyhrazeny byly komoře královské. Ale tím Hradčany nedosáhly rovnosti s třemi královskými městy Pražskými, také se hned nenazývaly městem královským, ano zůstaly povinny i některými robotami ke hradu Pražskému, jmenovitě hlídáním zločincův při věži Daliborce a hrabáním, sušením a klizením sen v obou dvou královských oborách u Prahy; těchto služebností zbavil měšťany Hradčanské teprv císař Ferdinand II. roku 1628. To vše týkalo se jenom prvotního města Hradčan, položeného mezi hradem a Pohořelcem.

Jméno Hradčany psali a vyslovovali Němci již uprostřed 16. stol. Ratzin, později Hradschin, a brzo jali se vztahovati ten název také na hrad Pražský; již na obraze z r. 1598 jest nápis: Palatium imperatorum Pragae, quod Ratzin appellatur. V následujících stoletích také Čechové znenáhla uvykli označovati jménem Hradčany nejen město Hradčany, ale i hrad i oba Pohořelce, purkrabský i Strahovský. Císařovna Marie Terezie listem z 5. června 1756 vyhlásila Hradčany za královské čtvrté město Pražské a udělila mu právo hlasu a místa na sněmích, tak aby se vyrovnalo ostatním třem městům Pražským; mezi důvody toho uvádí se v tom listě, že tam (na Hradčanech) jest hlavní kostel s kapitulou, „naš královský hrad a residence,“ sídlo dikasterií a nového ústavu šlechticů. Tedy hrad již počítal se ke Hradčanům i v listině majestátní, ačkoli jurisdikce ve hradě Pražském a v jeho příslušnostech náležela hejtmanovi hradskému, vyjma kostely a domy k nim náležité (Redel, *Das sehensw. Prag* str. 96). Vztahování jména Hradčan na sousední okrsky nahoře stojící dovršilo se za císaře Josefa II., když r. 1784 všechna města Pražská i postranní práva (skupiny domů podřízené vrchnostem) byla sjednocena v jedno město pod jedním společným magistrátem; od kteréžto doby všechny částky hlavního města položené na výšíně jmenují se úředně Hradčany, neboli IV. čtvrt Prahy. Tohoto pozdějšího rozšíření a zmatení pojmu dlužno se vystříhati, když jest řeč o Hradčanech dob starších.

Za královny *Marie Terezie* hrad Pražský zažil několikero strastí, kteréž se pak proměnily v jeho štěstí. Celý rok 1741—2 panovali v něm Francouzi a Bavoři, r. 1744 zase Prusáci skrze 10 neděl. Nejvíce trpěl 1757, kdy byl 7 neděl obléhán od Prusáků, kteří z výšiny za Strahovem do něho stříleli z děl a z hmoždířů; hlavním cílem nepřátelské střelby byl po vandalsku učiněn chrám Svatovítský. Na hlavní svatyni českou bylo prý vypuštěno 22.000 rozmanitých střel, v kostele nalezeno 770 kulí; střecha a vnitřní úprava kostela na rozličných místech mnohokrát vzplanula ohněm, kterýž však vždy brzo byl uhasen; veliké varhany Ferdinanda I. se rozlily. V sále Španělském nalezeno přes 300 pruských pum a kulí. V královské zahradě kamenné sochy byly rozbity, velká krásná míčovna zle porouchána, divadlo z r. 1723 shořelo; Prašný most chytal, ale byl uhasen.

Císařovna pomýšlela již dříve na některé zvelebení hradu Pražského; pruské bombardování rozmnožilo potřebu oprav, a bylo snad veliké panovníci spolu pohnutkou, aby je dala provéstí ve větším měřítku a velikým nákladem. Již v pokojných letech po míru Čášském (1748) Marie Terezie umínila si zřídití na hradě Pražském *ústav*, v němž by mohlo svému stavu přiměřeně žítí 30 *šlechtičen*. Sídlní dům dala k tomu upravití v jižní straně hradu, východně od kostela Všech Svatých, jenž byl přidělen k novému ústavu; palác utvořen přestavěním bývalého nádherného domu Rožmberského i jiných menších domů v sousedství. Čtyři věže domu Rožmberského při tom zmizely, ale dolejší jich částky nepochybně trvají dosud pod mohutnými balkony, jichž jest sedm; skytají krásný pohled na město. Nápis nad portikem, kterým vstupuje se z Jirského náměstí do ústavu šlechtičen, hlásá, že ten dům byl v nynější podobu uveden r. 1755. Tím ústavem hrad Pražský nabyl některý počet stálého vznešeného obyvatelstva. Tento význam jeho dovršen byl od zakladatelky ustanovením, že představenou neb abatysi v něm má býti vždy arcikněžna rakouská; ta když zavítá do Prahy k návštěvě Tereziánského ústavu šlechtičen, přebývá v zámku královském.

Na *kostele Svatovítském* císařovna dala vykonati všechny opravy, jichž bylo potřebí, zvláště na severní straně, aby se nesul i aby nehynul. Později r. 1760 krov na věži kostelní vzňal se od blesku a shořel; po desíti letech r. 1770 věž byla zvýšena

o tři sáhy, však jen zdíkem sprostým, a dostala nový krov slohu barokového, krytý mědí, tak jak podnes trvá.

Dříve řečené stavby ve hradě Pražském prováděl vlašský stavitel Anselm Lurago, jemuž Marie Terezie svěřila také větší úkol: aby *přestavěl zámek královský* v Praze. Větší měrou počalo se o tom pracovati r. 1758, rok po bombardování pruském. Účel byl nejen, aby se odčinily škody, jež způsobila zloba nepřátelská, ale aby celý zámek dostal novou a jednotnou zevnější výzdobu, i aby částky méně pěkné byly nahrazeny vkusnějšími, čímž zároveň byl rozšířen ku praktické potřebě dvora, když by v něm bydlel. Stavbu řídil Anselm Lurago od r. 1758 až do své smrti r. 1765, načež v díle pokračoval jeho pomocník Kunz, později až do r. 1775 Hafenecker, oba v manýře Luragově a snad dle jeho plánů. Na západní straně hradu zbořeny byly tehdejší dva velké domy, které tam do té doby stály, totiž zbrojnice a dům správce klenotnice (Schatzmeister-Logiment). Zevnější příkop před těmi domy, který jediný ještě zbýval, byl zasypán (vyjma jeho severní konec, který teprve v druhé polovici 19. století byl zarovnán a udělána tam zahrádka vedle domu arcibiskupského). Zasypány byly také příkopy, jež se táhly na jižní straně hradu proti Malé Straně. Zámek byl zbaven mnohých domečků a bud, které do té doby při něm tu a tam stály a ho nekrášlily. V příčném traktu, jež stavěl Scmozzi za císaře Matyáše, byly hlavní schody ke královským pokojům přestavěny, ze dvojitých udělány jednotné; nedostavěný dům, jenž se táhl od Matyášova portálu k severu, byl odstraněn a nahrazen novou stavbou, kteráž dosahujíc až k západnímu konci Španělského sálu, zavřela druhé náhradí na západní straně docela. Od prostředka tohoto příčného traktu a od jižního konce jeho vystavěla se dvě nová krátká křídla táhnoucí se k západu; tím vzniklo nynější první náhradí, kteréž na západní straně jest uzavřeno jenom ozdobným mřížovím a branou železnou, okrášlenou obrovskými postavami zápasníkův na pilířích.

Prašný most přes Jelení příkop, jenž r. 1757 pohořel, byl později sbourán a nahrazen *násypem*, který stál 18.000 zl.; silnice na tom násypu zřízená vede přímo do průjezdu zámeckého, a byla tam u brány přetržena zvedacím mostem, jenž byl odstraněn teprve v druhé polovici 19. století.

Budova Španělského sálu za císařovny Marie Terezie byla

rozšířena na své jižní straně, kdež jí přibýlo nových menších místností; jižní průčelí její v druhém náhradí, jež vidíme stojíce u kašny Leopoldovy, není hlavní zeď Španělského sálu ze 16. století, ani nejde s ní rovnoběžně, nýbrž byla postavena teprve od Marie Terezie, a tvoří s podélnou osou sálu ostrý úhel, otevřený k západu; proto tato strana střechy nad Španělským sálem tvoří plochu zborcenou, nikoli rovinu.

Přestavěn a o třetí patro zvýšen byl také druhý *příčný trakt*, jenž dělí druhé náhradí od třetího; při tom na pohled ztratila se stará Bílá věž, kterouž jest viděti na všech starých obrazech hradu Pražského až do prostředka 18. století; skutečně však ta věž byla jen snížena do rovnosti s celým trojpatrovým traktem, a ostatek Bílé věže stojí dosud v levo vedle průjezdu, kterým v koutě u císařské kaple chodí se z druhého nádvoří do třetího; jest čtverhranná, strany její jsou skoro 14 m dlouhé, zdi jsou dole tlusté 3 až 4 metry.

V třetím nádvoří byla novým domem vyplněna mezera mezi novým zámkem a starým palácem Vladislavovým, kdež do té doby stála jen zeď hradební.

Celý nový zámek byl všemožně zuniformován; skládal se z mnohých domů rozličného stáří a rozličných úrovní; ale to vše sestejně tak, aby sedlové střechy beze všech úžlabí vespolek se pojily mezi sebou, okna stejně veliká aby tvořila řady co možná přímočaré a vodorovné, a římsy i všeliké ozdoby oken ve všech částech hradu aby měly stejný renaissanční ráz i aby se v nich všude opakovaly stejné vzory. Luragův druh renaissance nelibuje si v barokových přílišnostech, jest dosti jednoduchý, ale přívětivý. V jednu a touž uniformu oblečeny byly všechny částky hradu, vystavěné za králů z domu Rakouského v 16., 17. i 18. století; v třetím nádvoří dána táž uniforma také západnímu průčelí staršího zámku Vladislavova, kterýž ostatně v jiných částech svých byl zůstaven bez proměny a dochoval se až do našich dnů ve svém starém způsobu. Přestavování hradu Pražského za Marie Terezie trvalo 17 let a 5 měsíců (1758—75), a stálo prý celkem 556.000 zl.

Východní *předbrání u Černé věže* jest viděti ještě na obraze z r. 1785, ale již nízké a ve stavu zanedbaném; severní část jeho i s branou zevnější byly tuším r. 1791 odklizeny. Hrad Pražský v druhé polovici 18. století ztratil povahu pevnosti, jmenovitě

Tereziánskou přestavbou západního čela. Od války třicetileté během jednoho sta let Praha byla nově opevňována, nové hrady na severní straně Hradčan i hradu byly však vedeny tak, že obsáhly také královskou zahradu a přilehlé výšiny, a hrad již nestál na okraji a nebyl článkem ve věnci hradeb Pražských.

Starý *Opyš* za zadní branou hradskou přišel v této době k nebývalé slávě účinkem domyslů rostoucích v pověst. Na hřbitku, který se sklání mezi Starými zámeckými schody a vozovou cestou, byla od roku 1375 vinice, kterou r. 1410 koupil Petr z Říčan, kaplan kaple sv. Jana uvnitř zdi kláštera sv. Jiří, pro sebe a pro své nástupce při té kapli, jakž bylo zmíněno již výše (str. 10). To věnování však nemělo trvalosti; po smrti kněze Petra z Říčan táhl se k vinici na Opyši jeho vlastní bratr Václav krejčí z Říčan, i byla mu od Pražského perkmistra hor viničných „vlastně přisvědčena;“ on pak Václav krejčí prodal celou vinici r. 1429 Matějovi Konstantinovi jenom za 8 kop grošů; byla tehdy nepochybně válkou spustošena, neboť před válkou měla cenu větší, kněz Petr z Říčan byl zaplatil r. 1410 za jednu třetinu té vinice 10¹/₂ kopy. Od toho času posloupnost držitelů skoro úplnou lze sestaviti z listin, jež uveřejnil dr. Teige v Časopise přátel starožitností 1905 XIII. 63 a v Ruthově Kronice Pražské str. 1181. Karlův list, kterým byla ta vinice prvotně r. 1375 vysazena, potvrdil král Ferdinand I. r. 1547 Bartoloměji Netolickému, kterýž ji pak prodal r. 1569 Jiříkovi Andělskému mečíři za 100 kop míš. V druhé polovici 17. století vinice Opyš, jak se do té doby psala, dostala se v dluze hraběnce Silvie Kateřině Šlikové, a tu poprvé dává se jí jméno *vinice sv. Václava*; hraběnka Silvie odkázala ji s domem r. 1695 svému manželovi hraběti Františku Josefovi Šlikovi v 1000 kopách míšenských. Ke konci první polovice 18. století obdržel tu vinici postupem Štěpán Vilém Kinský ze Vchynic, zakladatel fideikommissu Rosicko-Choceňského, povýšený za knížete říšského († 1749). Tehdáž se vyprávělo, že vinici Svatováclavskou vzdělával sv. Václav, a že víno z ní dával ke mším do kostelů. Kníže Štěpán Kinský krom toho byl také té mylné víry, že ta vinice náleživala kapitule Svatovítské, až prý v bouři husitské byla jí odňata. Pročež umínil si darovati ji opět kapitule; ale úmysl ten vykonal teprv jeho syn kníže František Josef Kinský, kterýž s císařským svolením vložil vinici Svatováclavskou s celým odůvodněním zde

dotčeným kapitule do desk zemských dne 19. června 1751, při čemž vinice spolu s domkem při ní na Malé Straně (r. 1794 měl číslo 224) se počítala za 1500 zl. (Schaller, Beschreibung Prags pg. 446). Kapitula Svatovítská prodala vinici s domem r. 1787 za 1615 zl., od kteréž doby zase nachází se v soukromých rukou. Zánovní název vinice Svatováclavské dostal se také do map katastrálních.

Za panování císaře *Josefa II.* nastaly hradu Pražskému časy nebezpečné; hlavní příčinou toho byla módní tehdejší neúcta k tradicím a ke všemu, co historie vytvořila. O velikou chloubu svou, o Rudolfské sbírky věcí uměleckých a vzácností přírodních přišel hrad Pražský největším dílem již dříve, ježto v 17. století mnoho jich bylo zavezeno do Drážďan a do Švédska, potom v 18. století do Vídně; co v Praze zbývalo, na to učiněna dražba, kteráž odbyla se krátce dne 13. a 14. května 1782 řízením dvorského furýra příliš nevědomého: prodávalo se vše směšně pod cenou; co se neprodalo, vyhazovalo se ze zámku ven, vzácné minerály vyvezly se na Marianské hradby za šterk do silnice. Téhož roku ubytovalo se dělostřelectvo v částech hradu i v zahradě královské; letohrádek Ferdinanda I. stal se skladištěm a později laboriem dělostřeleckým; veliká krásná míčovna zkažena rozdělením v patra a ve světnice pro vojáky.

Byly těžké obavy, že císař zamýšlí všechn hrad proměnit v kasárny dělostřelecké; takovou radu dali prý císaři r. 1781 jeho rádcové vojenští. Úmysl Josefův snad nikdy nešel tak daleko, a šel-li, umínil se brzo, neboť i císař Josef sám užíval potom Pražského hradu také k účelům vznešenějším. Dal právě r. 1782 nově vymalovati sály Španělský a Německý, a opatřil je bronzovými lustry a velikými zrcadly; měl toho roku navštívit císaře v Praze syn císařovny Ruské Kateřiny II., veliký kníže následník Pavel Petrovič, z čehož však potom sešlo. Veliké slavnosti daly se v Praze o rok později: dne 13. a 15. září 1783 císař Josef jakožto král Český slavným způsobem v sále Vladislavském udělil léno knížecímu rodu Schwarzburg-Rudolstadtskému a vévodám Sasko-Ernestinským.⁹⁾ A zase v září 1784 císař dával v sále Španělském a Německém veliký maškarní ples, který prý stál 16.000 zl.

⁹⁾ Podrobnosti v Práskově Českomoravské kronice VIII., 561—566. — Schaller str. 451 klade ty slavnosti 1783 výslovně do sálu Vladislavského.

Jiné proměny, jež se daly ve hradě za císaře Josefa, odváděly z něho život kus po kuse. V březnu 1782 zrušen byl panenský *klášter sv. Jiří*, nejstarší klášter v Čechách; jeptišky musely odejít a dostaly pensi; budovy klášterní s kostelem připsány k náboženskému fondu. V klášteře potom byli ubytováni nejprve mladí kněží, kteří po odbytých studiích v generálním semináři měli se tam ještě připravovati k duchovnímu povolání. Když r. 1790 Josefské generální semináře byly zrušeny, klášter Jirský proměněn jest v kasárna dělostřelců; r. 1827 vojsko vystěhovalo se ze starší (západní) budovy kláštera; v novější (východní) zůstává dosud.

Až do císaře Josefa II. měla ve hradě Pražském, a sice v zámku Vladislavském, své sídlo *správa zemská*, kteráž vedla se dílem způsobem starým, dílem novějším od Marie Terezie nařízeným. Josef II. proměnil celou soustavu správy státní, zrušil staré úřady, při nichž přísedící bývali z usedlé šlechty, a zřídil úřady nové podobných jmen, ale jiného složení a s proměněnou působností, a vykázal jim sídlo ne již ve hradě, nýbrž dole ve městě na rozličných místech. Na místě starých soudů zemských většího i menšího, soudu komorního a dvorského i soudu purkrabského nastoupil nový soud zemský; ze hradu vystěhoval se do města rovněž soud appellační i gubernium (1784). Věž hradu Pražského přestalo se užívat za žaláře, když soudy se vystěhovaly; rovněž rozpuštěn sbor střelců, kteří hlídali vězení a vězně. Jelení příkop byl r. 1785 p. odán soukromníkům pod právo emfyteutické.

Roku 1783 zrušen byl také výbor zemský, který od r. 1714 vyvinul se jako výkonný výbor sněmu ke správě záležitostí stavovských čili zemských, jmenovitě při rozvrhování a vybírání svolených berní a při katastru; působnost výboru zemského přešla na gubernium. Potom zanikl i sněm stavovský. V starém zámku Vladislavském bylo pak pusto a prázdno.

Za krále *Leopolda II.* něco změnilo se k lepšímu. Vojsko ze zámku královského opět se vystěhovalo, a na jaře r. 1791 na náhradách i v zámku se čistilo a opravovalo, aby vše se uvedlo do pořádku ke slavnému korunování královskému, kteréž se vykonalo 6. září 1791. Roku následujícího (9. srpna 1792) císař František dal se rovněž korunovati za krále Českého. Císař Leopold II. obnovil poněkud zřízení stavovské; jmenovitě opět byl svolán

sněm stavovský, jenž zasedal v staré soudné světnici na hradě, vedle sálu Vladislavského; tak zůstalo až do r. 1847. Avšak obnovený výbor zemský a úřadové s ním spojení neměli již sídlo své na hradě, nýbrž na Malé Straně, jmenovitě od r. 1801 v nynějším domě sněmovním, na blízku gubernia, nynějšího místodržitelstva.

V století devatenáctém hrad Pražský byl udržován v dobrém pořádku. Co mu odňalo století osmnácté, nenavrátilo se sice již do něho, ale úpadek nepokračoval, výstavnost nehynula a v některých částkách se i zvelebila. Zámek královský vždy byl chován tak, aby dvůr kteroukoliv chvíli mohl v něm bydlet. Skutečně císařové Rakouští se dvorem svým nezřídka do něho zavítali, ovšem pokaždé jen na krátko; častěji a déle přebývali v něm jiní členové panujícího rodu, jednou i sami hosté jeho. Králi Francouzskému Karlovi X., když byl r. 1830 zbaven trůnu, bylo od císaře Františka poskytnuto útočiště na hradě Pražském, kdež přebýval s dvorem svým v druhém patře zámku skrze několik let. Roku 1836 hrad zaplesal velikými slavnostmi: císař Rakouský Ferdinand I. korunován byl dne 7. září za krále Českého toho jména Pátého, a dne 12. září korunována byla jeho manželka, císařovna Marie Anna, za královnu Českou. Císař a král Ferdinand Dobrotivý oblíbil si hrad Pražský tou měrou, že když odřekl se trůnu (dne 2. prosince 1848), zvolil si jej za své sídlo, v kterémž pak kromě letního pobytu v Ploskovicích a Zákupcích stále přebýval až do své smrti (29. června 1875), jsa ode všeho obyvatelstva ctěn a milován jako otec chudých, milovník umění, štedrý podporovatel všeho dobrého a krásného. Také císařovna a královna Marie Anna přivykla v hradě Pražském dokonale a setrvala v něm i ve stavu vdovském († 4. června 1884). Opět zaradovala se Praha, když korunní princ arcikníže Rudolf r. 1878 usadil se ve zdejší hradě, kamž r. 1881 přivedl si manželku Stefanií; zůstal v Praze do r. 1883, kdy převzal velitelství ve Vídni. I jiní arciknížata bydleli delší čas ve hradě Pražském, konajíce službu vojenskou v Čechách.

Co se týče prací stavebních, konaly se ve hradě netoliko nezbytné opravy, aby nehynul, nýbrž i veliké restaurace a novostavby, kterými se zvelebil. Za panování císaře Ferdinanda r. 1836 dělostřelecké laboratorium vystěhovalo se z *letohrádku*

v královské zahradě, a Krasoumná jednota ujala se obnovy této perly stavitelství renaissančního; r. 1845 počalo se tam stavěti nové schodiště podle plánu Gruberova, v hořejším sále vymalováno 14 freskových obrazů z dějin českých, nejvíce podle návrhů Palackého. Císař Ferdinand v prvním desetiletí svého pobytu v Praze dal přestavěti císařskou *kapli* v druhém náhradí, kteráž uvnitř obdržela nádhernou výzdobu. Když 20. února 1855 shořel *krov* nad částkou zámku a musel se tam udělati nový, bylo to pohnutkou, aby krovy nad celým novým zámekem ve všech třech náhradích byly během let pokryty nově anglickou břidlicí; dříve byly kryty cihlou, jakož starý zámek Vladislavský dosud jest. V letech šedesátých, po prosbě jednohlasně vyslovené sněmem českým, byla naděje, že Jeho Veličenstvo panující císař Rakouský dá se korunovati za krále Českého; nejspíše tou příčinou *sál Španělský i Německý* uvnitř dostaly v letech 1865—1868 zcela novou úpravu, vesměs plastickou výzdobu barvy bílé, velice drahocennou.

Sněm stavovský zasedal r. 1847 naposledy, a to v staré soudné světnici na hradě Pražském. Roku 1848 sněm stavovský měl se doplniti volenými zástupci měst i jiných obcí; k zasedání tohoto valného sněmu byl vyhlédnut sál Vladislavský, k jehož úpravě bylo vykázáno 8000 zl. Pohříchu sešlo s toho se všeho; 13 let nebylo potom žádného sněmu v Čechách.

Starý zámek Vladislavův jsa po zániku sněmů stavovských úplně opuštěn, nebyl podrobován jiným proměnám, leč těm, které na něm vykonává rušivý zub času; jest dobře, že ta část hradu zůstala bez restaurace v posledních stoletích, kdy nikdo nerozuměl starším slohům a každá oprava byla by bývala zkázou a odpravou staré památky stavitelské; avšak věčně tak zůstati nemůže, nemá-li starý zámek znenáhla rozsypávaní se v prach. Zaslужuje díky, že schátralé staré ostění oken u staré soudné světnice (stavovské sněmovny) bylo nyní v posledních letech nahrazeno kamenem novým, tesaným zevrubně tak, jak byl kámen starý, jenž se rozpadával; takováž chvalitebná obnova provedena byla s branou k jezdeckým schodům, jež vedou do sálu Vladislavského; a od nynější správy hradské navrhovala se i jinde. Vídeňská centrální komise k zachování uměleckých památek schválila nyní jenom tolik, aby se sbouraly nízké prádelny s přilehlým zděným plotem, jenž překáží, že z ulice není viděti do dvora Vladislavského; každý

přítel starého hradu zajisté rád uvítá, když se odstraní tyto nepěkné zůstatky starých zlých časů, nehodné tohoto posvátného místa, a když se tam postaví slušný plot železný (ačkoliv to bude věc nová a tam nebývalá), skrze nějž bude viděti Karlův přízemek pod sálem Vladislavským.

Obětovnou péčí nynějšího císaře a krále o hrad Pražský napravena byla také chyba, která se stala za panování císaře Josefa II. tím, že *Jelení příkop* byl prodán tehdáž soukromým osobám pod právo emfyteutické, kteréž vyvazením pozemků po roce 1848 proměnilo se v plně a dokonale vlastnictví. Soukromí vlastníci mohli by Jeleního příkopa užívati takovým způsobem, který by byl hradu k veliké škodě. To nyní odvráceno, když r. 1865 c. k. dvorním erárem větší díl Jeleního příkopa (při hradě i při starých Hradčanech) přikoupen jest zpět ke hradu; jen někdejší východní konec toho údolí vedle Opyše zůstal zcizen, kdež zatím r. 1831 byla zřízena Chotkova silnice pro veřejnou potřebu. Korunní princ Rudolf držel ve východní části navráceného ke hradu příkopa všelikou zvěř, jako předkové jeho v časech dávno minulých. Naproti velikému zisku, který nastal opětným připojením Jeleního příkopa ke hradu, stojí malý *úbytek* vzniklý nověji tím, že zahrada, přiléhající ke zdi hradské od Černé věže až k Daliborce, dostala se v držení Klaarova ústavu slepců, nejprve jenom odvolatelným propůjčením k užívání pod příznavací úrok, nyní pak darováním k plnému vlastnictví.

Největší zveleby dostalo se hradu Pražskému tím, co vykonáno v posledních 50 letech při *chrámu Svatovítském*. Ježto tato svatyně byla valně schátralá a potřebovala veliké a důkladné opravy, sestoupila se r. 1859, hlavně neúnavným působením kanovníka Pešiny, Jednota k tomu účelu, aby kostel Svatovítský byl náležitě opraven a potom i dostavěn. Když nejpilnější opravy v staré části kostela byly provedeny, položen r. 1873 základní kámen k nové stavbě západní dlouhé části kostela, která od té doby zdárně pokračuje a dnes největším dílem jest hotova. Velikými a stálými podporami a dary, přicházejícími ze všech vrstev obyvatelstva, od panovníka až do chudého poutníka, též z peněz veřejných povolovaných sbory zákonodárnými, provádí se veliké dílo, o něž nadarmo usilovali věkové dřívější, a které hradu Pražskému dodá nové oslavy. Také nejbližší okolí kostela metropo-

litního mnoho získalo na půvabu vystavěním nového domu proboštského a dvou domů kanovníckých.

Též ctihodný kostel *Svatojirský* se přestavuje v některých částkách, při čemž minulost jeho se objasňuje překvapujícím světlem, jež té památce dodává nové, dříve netušené důležitosti v historii stavitelství českého; práce však pohřichu vážne, poněvadž po zrušení kláštera a po obrácení jeho statků jinam není nikoho, kdo by potřebnou rekonstrukci osiřelého kostela uznával za svou povinnost.

Černá věž u zadní brány hradské byla posledně opravena nákladem zemským r. 1872. Věž tato i Daliborka jsou ve správě výboru zemského, poněvadž náležely k nejvyššímu purkrabství Pražskému, jehož dvůr ve hradě Pražském i statky po venkově již v letech 1749—1763 počaly se pokládati za majetek zemský čili stavovský; výnosu jejich užíval nejvyšší purkrabí na místo služného, a konečně r. 1823 také užívání těch statků přešlo prostě na zem, když nejv. purkrabí obdržel stálý roční plat od země. Věž podkovovitého půdorysu v Zlaté uličce, již se nyní říká *Bílá*, jest ve správě hejtmanství hradského, jakož i zbylá krytá pavlač na hradbě při této uličce, kdežto malinké domky pod pavlačí jsou majetkem soukromým. Okrouhlá věž blíže Prašného mostu jmenuje se nyní *Mihulka*; jest to nejsilnější bašta hradu Pražského; zdi její jsou 5 m tlusté. Tato věž jest od roku 1845 uznána za vlastnictví kostela Svatovítského, a byla již dříve pod správou kapituly; bydlejí v ní kostelníci.

Pod správou hejtmana hradu Pražského náležely také dvě královské obory, stará u Předního Ovence (jehož jméno během časů přeměnilo se v Bubeněč), a nová za Břevnovem, řečená Hvězda. U *Ovence* byla *královská obora* od pradávna. Když král Jan při směně o některé statky r. 1320 odevzdával ves Ovenec kapitule Pražské, vymínil si oboru spolu se 12 jitry rolí orných, jichž ode dávna užíval oborník (custos horti ferarum). Ve válkách obora brala škodu; r. 1401 Míšňané v ní pobili jeleny, Táboři pak r. 1420 pobořili zeď její. Král Vladislav v letech 1495—1503 stavěl nebo přestavoval lovecký letohrádek v oboře; pokoje v něm tehdáž maloval vláský malíř Roman (Pam. XIV. 628, 629). Pražské obecenstvo mívalo přístup do té obory, jmenovitě ji navštěvovalo valně v úterý velikonoční, z čehož oborník měl

nějaký zisk, snad vstupné; že veliká návštěva byla vysoké zvěři, králíkům a celé oboře na škodu, král Ferdinand I. roku 1531 zapověděl, aby oborník nepouštěl do obory lidi ve svátcích velikonočních, a nařídil, aby komora česká oborníkovi vyplácela každý týden 12 grošů českých za práci a v náhradu za to, co se mu dostávalo od lidí, když o velikonočních pouštěl je do obory. Po třech letech král zdvojnásobil ten týdenní plat oborníkovi, poněvadž tento prý měl mnoho práce a musel si přibrati druhého na pomoc (Č. Lid V. 18). Avšak procházky Pražanů do obory neupadly v zapomenutí.

Král Ferdinand dával tehdáž oboru zvelebovati a r. 1536 ji rozšířil; ze Šárky přesazovaly se tam stromy. Roku 1548 zvětšen byl rybník v oboře nákladem 2898 kop grošů; voda do něho hnala se z Vltavy strojem, jenž byl pohybován lidskou silou; původcem stroje byl jeden mlynář Novoměstský. Císař Rudolf k lepšímu nahánění rybníka dal udělati v letech 1582—84 štolu podzemní, kterouž od té doby vede se voda z Vltavy pod Letnou do obory; stála ta štola 12.054 kop gr. č. (Schottky 386). Roku 1598 dal týž panovník v oboře udělati malý rybníček, jemuž říkali Zelený; chovali se v něm pstruzi a mříinkové. Sousední ostrov v řece Vltavě, jenž od té doby slove Císařský, byl se svolením sněmu r. 1600 puštěn od purkrabství Pražského i se vsí Zadním Ovencem (nynější Trojí) v majetek císaře Rudolfa k staré oboře pro jeho „kratochvíl a rozmnožení ptactva a bažantův;“ za to měla se dostati slušná náhrada zemi a úřadu purkrabskému (Sněmy X. 21, 26).

Že procházky Pražanův do staré obory nezanikly, ukazuje písemný dotaz, který poslal oborník r. 1624 komoře české; táže se, může-li v druhý svátek velikonoční pouštěti lidi do obory na procházku, tak jak prý podle starého zvyku dalo se před tím každoročně; bylo mu to dovoleno (Schottky II. 384). Roku 1689 president komory české, patrně po vyšším nařízení, dal založiti dolejší lovecký letohrádek u rybníka (nepochybně tam, kde nyní stojí první restaurace), jakož i nasypati ostrov v rybníce a vystavěti altán na něm, vše nákladem 10.000 zl. Za války r. 1742 francouzští vojáci pokáceli mnoho stromů divokých i ovocných a zpusťovali oboru velice. Pročež vznikl úmysl, aby Bubenečská obora již se neopravovala, nýbrž aby byla pronajata; sešlo však z toho, když stavební ředitel hrabě Štěpán Kinský

dne 28. května 1746 podal císařovně proti tomu rozklad toho obsahu, že to líbezné místo v blízkosti Prahy bylo založeno od předků Jejího Veličenstva, po dlouhé časy až do přítomných válečných nepokojů v dobrém stavu bylo zachováváno, a za přítomnosti nejvyšších panstev sloužilo k vyrazení; pročež že zasluhuje, aby celé zemi k potěšení a okrase bylo i nadále zachováno k onomu účelu (Schottky 389).

Ježto dvůr císařský nesídlil v Praze, Bubenečská obora změnila znenáhla svou povahu; jsouc skoro beze zvěři, přestávala býti oborou, a oborník měnil se v hostinského. Největší proměnu vzala královská obora okolo r. 1800. Počátek k tomu učinil Jindřich hrabě Rottenhan, nejvyšší purkrabí v letech čilého ruchu stavovského 1791—1792; již tehdáž obora Bubenečská počala se upravovati v zahradu a *otvírati obecnostvu*. V západní části obory u vsi Bubence byl tehdáž ovocný sad, jenž byl nazýván po česku *štěpnice*, po německu *Baumgarten*. Hrabě Rottenhan hned při počátku svého úřadu purkrabského dosáhl toho, že nejvyšším rozhodnutím z 26. ledna 1791 byla mu ta štěpnice pronajata za ročních 540 zl., potom pak bylo mu to nájemné prominuto; on dovolil obecnostvu přístup do této zahrady a zřídil v ní svým nákladem procházky k obecnému užívání. Korunování krále Františka r. 1792 poskytlo příležitost, aby také ostatní obora slavně otevřela se všemu obecnostvu, aspoň na chvíli; stavové čeští hleděli všechen národ učiniti účastným této slavnosti státoprávní, i uchystali k tomu veliké radovánky v oboře, kteréž se konaly dne 12. srpna za účastenství dvora, šlechty a tisíců všelikeho lidu městského i vesnického. K té slavnosti byl napřed vypuštěn starý velký rybník v oboře, a na jeho vysušeném dně zřízeno 24 tančiren pro lid (Schaller I. 531). Lovecký dům u zrušeného tehdáž rybníka byl k té příležitosti nově upraven, a vystavěn byl při něm sál, především pro nejvyšší panstva při té slavnosti; proto byly od loveckého domu odstraněny chlévy, a pro polní hospodářství v oboře byl nově stavěn dvorec opodál, od rybníka na východ, vše nákladem zemským. Obora s tímto dvorcem byla potom koncem 18. století přenechána k užívání nejvyššímu lovcímu zemskému, hraběti Vojtěchovi Černínovi na Nebilově a Štáhlavech († 1816), na místě služného, on pak pronajal dvorec s polemí nájemcovi za ročních 2500 zl.

Třetí nástupce po Rottenhanovi v nejvyšším purkrabství, hrabě Jan Rudolf Chotek (1802—1805), muž nadšený pro všechno krásné a dobré, učinil hlavní krok, aby královská obora stala se veřejnou zahradou, na prospěch všeho obyvatelstva města Prahy. Hrabě Chotek navrhl r. 1803 císaři Františkovi, aby oboru Bubeněčskou odevzdal stavům ke správě, a tehdejší příjmy z ní po nejbližším uprázdnění úřadu nejvyššího lovčího aby byly ponechány stavům na opravu zahrady. Aby tento plán mohl se uskutečnit hned, purkrabí Chotek zároveň jménem stavů uzavřel s nejvyšším zemským lovčím hrabětem Černínem smlouvu, kterouž hrabě Černín vzdal se všelikých požitků z Bubeněčské obory, a za to byl mu zabezpečen doživotní roční důchod 2500 zl. z fondu domestikálního. Roku 1804 dne 30. srpna stavové na sněmu schválili tuto úmluvu, a zavázali se dáti upravit starý lovecký zámek za obydlí nejvyššího purkrabí. Císař František již v červnu 1804 oblíbil si návrhy nejvyššího purkrabího Chotka, věnoval oboru veřejnému užívání na zotavenou obecnost Pražského, a odevzdal ji do správy zemské čili stavovské, však jen do vůle své a svých nástupců. Bylo též ve dvorním dekretě z 25. června 1804 doloženo, že s Oborou (Thiergarten) může se spojit Štěpnice (Baumgarten), jakož k tomu byl svolil již dřívější purkrabí Rottenhan, který „před několika lety šlechtě ji pro obecnost otevřel a okrášlil.“

Nápis na bráně, kterou se vchází z Bubenče od západní strany do tehdejší Rottenhanovy Štěpnice a dále do ostatní Obory, zvěstuje, že tyto královské zahrady císař František věnoval svým věrným Čechům k volnému užívání.¹⁰⁾ Původce onoho šťastného ujednání i tohoto nápisu, hrabě Chotek, vztahoval to císařské propůjčení jednoduše na Štěpnici jako na ostatní Oboru, a tak tomu bylo rozuměno i u dvora ve Vídni. Však nicméně Štěpnice nespojila se hned úplně s Oborou.

Hrabě Rottenhan užíval a spravoval Štěpnici také po svém odstoupení z úřadu nejvyššího purkrabí (1792), a postoupil ji teprve svému třetímu nástupci hraběti J. R. Chotkovi; tomuto pak dle dvorského dekretu z 1. března 1808 propůjčil ji císař

¹⁰⁾ Nápis v kameně rytý zní celý takto: *Franz dem II., dem besten Landesvater, welcher diese königlichen Gärten seinen getreuen Böhmen zum freien Genusse widmete, geweiht vom Oberst-Burggrafen und Landesgouverneur J. R. Gr. Chotek MDCCCIV.*

František na čas jeho života v témž způsobu, jak mu již byla od hr. Rottenhana odevzdána, a s tou výminkou, že má zůstati obecnostu přístupna a že hrabě Chotek svým nákladem má v ní udržovati chodníky. Po smrti Chotkové († 1824) byla Štěpnice od zeměpána propůjčena k bezplatnému užívání jeho druhému nástupci v nejvyšším purkrabství hraběti Františkovi A. z Kolovrat, dokud v tom úřadě setrvá, a r. 1827 též dalšímu nástupci v úřadě hraběti Karlovi Chotkovi, vždy s výminkou volného přístupu pro obecnost. Když Karel hr. Chotek, poslední nejvyšší purkrabí, odstoupil z úřadu r. 1844, císař Ferdinand k žádosti stavů českých svolil nejvyšším rozhodnutím z 3. května r. 1845, aby Bubeněčská Štěpnice (Baumgarten) byla definitivně sjednocena s tamější Oborou (Thiergarten), a správa i užívání její aby náleželo stavům jednoduše jako při Oboře, opět s podmínkou, že ty spojené zahrady mají sloužiti Pražskému obecnostu za místo k zotavení, tak jako sloužily do té doby. Smysl tohoto nejv. rozhodnutí nebyl sice nikdy do veřejných knih věrně zapsán, nýbrž dostalo se tam něco jiného, s ním nesrovnalého (o čemž viz následující rozpravu Riegrovu ke konci o Oborách); ale ve skutečnosti mělo to královské propůjčení svůj průchod beze všech překážek: od r. 1845 výbor zemský nákladem země spravuje bývalou Štěpnici tak, jako spravoval ostatní Oboru již od r. 1804; obecnost užívá k procházkám obojí zahrady jednoduše, a nevidí žádného rozdílu mezi nimi; zmizel také zděný plot, jenž dělil někdy Štěpnici od ostatní Obory. Tato bývalá zeď naznačena jest na katastrální mapě karmínovou čarou, kteráž jde od západního konce domu zahradníkova (č. p. 73 vedle letohrádku nyní místodržitelského, na západ od něho) skoro k severu, odchyluje se totiž asi o 15 stupňů od směru severního k západu; severní konec té přímky přichází za násypem Drážďanské železnice k Vltavskému ramenu (nyní zasypanému), opodál na východ od ústí potoka, jenž odvádí vodu z Obory do řečeného ramene Vltavy, kterým hnala se voda na Císařský mlýn. Končina Obory, jež prostírá se od této čáry na západ, tvoří toliko asi jedenáctý nebo dvanáctý díl celé Obory; jen tento dílec staré Obory Ovinecké nazývá se v úředních aktech předešlého století Baumgarten, a slul dříve po česku Štěpnici. Za první polovice 19. století, kdy němčina v Praze panovala, bývala celá stará Obora nazývána

v tisku Thier- und Baumgarten. Obecenstvo neznalé právního rozdílu, jaký trval v letech 1791—1845 mezi bývalou Štěpnicí a ostatní Oborou, pokládalo ten dvojitý výraz za dvoji název jedné věci, i podrželo z něho pro krátkost jen jeden název, *Baumgarten*, a označovalo jím celou bývalou oboru. České jméno Štěpnice přišlo docela v zapomenutí. Čechové uprostřed 19. století rovněž užívali německého slova Baumgarten, vztahující je na celou bývalou oboru. Po roce 1860 byl ten chybně užívaný název Baumgarten chybně přeložen novým slovem *Stromovka*.

Ve správě zemské od r. 1804 měnila se bývalá obora ve *veřejný park* rychleji, nežli dříve, na čemž dávali si záležeti nejvyšší purkrabové, pro něž starý lovecký zámek v oboře byl přestavěn k letnímu bydlení; bylo užito při tom slohu, jež tehdy pokládali za gotický. Po zániku úřadu nejvyššího purkrabství (1848), jenž byl zeměpanský i stavovský zároveň, bydleli v tom zámku letního času místodržitelové i vrchní zeměsprávcové jiných jmen. Péče o veřejnou zahradu v Oboře zůstala po r. 1861 zemskému výboru a zvláště nejv. maršálkům zemským jakožto nástupcům nejvyšších purkrabů v oboru samosprávném. Starý lovecký dům a již hostinec blíže rybníka byl přestavěn r. 1855 slohem gotickým. Proměna v park prováděla se napřed v západní polovici obory na straně k Bubenči; všude zřídily se procházkové chodníky, založily se silnice ku projíždkám v kočářích a jezdecká dráha okolo bývalého rybníka i jinde. V druhé polovici 19. století přišla řada na východní polovici obory (na straně k Holešovicům), kdež na pozemcích bývalého dvorce hospodářského zřídil se anglický park a nový menší rybník, zavedla se tam z Prahy tramway, ze dvorce povstala druhá restaurace, a r. 1891 vzniklo stálé výstaviště.

Pod správou hejtmana hradu Pražského zůstává dosud obora *Hvězda*, dříve Novou Oborou jmenovaná, kterou spolu s letohrádkem založil si pro sebe arcikníže Ferdinand r. 1555. Užíval toho jen za své náměstnické vlády v Čechách, kterouž složil r. 1567 do rukou svého bratra císaře Maximiliána. Nová obora počítala se potom vždy za majetek královský; do tamějšího letohrádku Hvězdy zavítávali až do 18. století někdy králové Čeští a vodívali tam vzácné hosty své k hostinám. V oboře bývali z počátku chováni jeleni a daňkové. Na počátku války

třicetileté trpěly škodu obě obory královské a letohrádky v nich; u Nové obory svedena byla bitva Bělohorská 8. listopadu 1620. Uznána byla potřeba, aby „co nejdříve opravila se zkažená císařská stavení v Staré i Nové oboře,“ a povoleno bylo na to 5000 kop gr. m., jež měl vyplatiti český úřad důchodenský; tak oznámili císařovi plnomocníci v Čechách správcevi úřadu stavebního 28. května 1622.

Císař Josef II. r. 1783 z letohrádku Hvězdy dal učiniti skladiště prachu střelného; okolo té budovy vystavěna zeď, hlídaná stráží vojenskou, aby tam nemělo žádného přístupu obecenstvo, kteréž také do Nové Obory uvyklo si choditi na procházku. Pro výletníky jest v Oboře ode dávna hostinec. Největší nával Pražského lidu do obory Hvězdy býval tu neděli po sv. Markétě (13. července), poněvadž v blízkém klášteře Břevnovském slaví se pouť tu neděli za příčinou ostatků sv. Markéty, jež tam byly přineseny ve 13. století (1262). Letohrádek Hvězda byl civilní osobě naprosto nepřístupný, dokud v něm ležel prach; to se změnilo r. 1866, když pruské vojsko za okkupace prach z letohrádku Hvězdy odvezlo; tu milovníci umění chodili se obdivovat tamějším skulpturám, jež se ve Hvězdě dosti dobře zachovaly ze 16. věku. Po válce pruské byl sice opět uložen v letohrádku prach, ale r. 1874 zase odvezen, bohda na vždy.

O českých královských a korunních statcích.

(Obecný přehled právního vývoje.)

Podává prof. Bohuš Rieger.

Právní poměry statků českých králů a Českého království nebyly vždy stejné; povaha a postavení jejich historicky se měnily podle fází celého státního a zemského zřízení.

Za starších Přemyslovců byla tu celkem *jednotná* podstata majetku knížecího; ale ona během dob rozpadla se rozlišováním v *různé* podstaty; — v majetek korunní, komorní, zemský, takže části majetku dostaly se konečně rozličným právním *subjektům*: státu, panovníkovi nebo zemi = stavům. Mimo to jednotlivé části majetku byly svým časem určeny k různým zvláštním *účelům*. I když tu nepovstalo přímo jmění účelové (se zvláštní osobností ústavovou neb nadační), přece vzhledem k podobnému věnování vznikalo vedlé vlastnictví volného ještě vlastnictví obmezené nebo právně vázané, jako zvláštní jmění správní neb fondové (dotační).

Za příčinou souvislosti nutno tedy nejprve stručně přihlídnouti k celému tomuto rozrodu, zvláště k vývoji statků *korunních* dle českého práva. Potom teprvé bude lze shlédnout i jednotlivé *speciální* druhy korunních statků, jako byly: král. hrad Pražský, královské obory, Karlštejn a p., a zvláště obrátiti se k výkladům *o král. hradě Pražském*. Arci že přehled náš musí obmeziti se na hlavní obrysy, protože dosud postrádáme monografického probádání celé otázky.

A) V době předhabsburské do r. 1526.

I. První fási vývoje tvoří *doba Přemyslovců*. Tu sice jest možno, stopovati na počátku také veřejný majetek kmenový neb národní; avšak Čechy po svém sjednocení za Boleslavů staly se státem v celku absolutním, zeměpanským, a tu také kníže český stal se neobmezeným vlastníkem všeho majetku veřejného. — Podoba zřízení zemského pak arci měnila a vyvíjela se: od polovice 12. století nastala ústava stavovská, kteréžto za Přemysla Otakara II. dostalo se nové podoby i organisace, takže celkem bylo lze odlišovati obor moci a vlády dvorské (zeměpanské) a obor vlády zemské (ústavní). Nicméně Přemyslovci jakožto panovníci *dědiční* pokládali se i nadále napořád za *vlastníky* majetku knížecího resp. královského, a užívali jeho samostatně jako své komory k potřebám veřejným i soukromým bez rozdílu.

Vlastní moc královská opírala se zvlášť o ohromný majetek. Avšak velká část tohoto „království“, jak nazývány královské statky i důchody komorní, přešla časem do rukou šlechty, duchovenstva a měst. I tak původní dárce ještě podržel naproti obdarovaným jistou právomocnost; jmenovitě stav duchovní a městský (podobně i manové) zůstávali namnoze závislími na král. moci a komoře. Ano, namnoze bylo lze mluvití dokonce o vrchním vlastnictví neb panství českých králů; tak zejm. „duchovenství“ (statky duch.) bylo v pozdějších dobách opět na způsob „království“ (statků král.) zastavováno, ano i zcizováno.

Vedle toho část majetku zeměpanského (kdysi župního) byla vázána zvláštními účely, jakožto dotace úřadů: to byly statky „kladské“; mezi nimi pak vynikly zvlášť statky předních úřadů Pražských. Rovněž při jedné části tak zv. „království“ vůbec do popředí vystupoval ráz veřejný: tak tomu bylo zejména při hradech a městech, ve kterých sídlily úřady hradské resp. krajské, ježto tedy byly podkladem veřejné moci správní a soudní; ku král. hradům pojily se zvlášť popravu.

Proto přirozeně mohla vznikati představa, že takovýto král. majetek, sloužící účelům veřejným, nemá býti úplně a trvale zcizován; naopak že rozdaný a zastavený má zase dle možnosti býti navrácen královské komoře. Tak aspoň vysvětlují se snahy Přemysla Otakara II. znovu nabýt hradů a měst marnotratným

Václavem I. zavazených; a příkladu toho držel se i Václav II. Zvlášť lze dodatí, že už Přemysl Otakar začal výslovně zapovídati zastavování měst královských, tak aby zůstávaly při královské komoře (jak to známo k r. 1271 o Klatovech); podobná privilegia městská jsou pak známa též z doby následující, zvlášť z r. 1308 (za Jindřicha Korutanského¹⁾). V předpisech takových možno zajisté spatřovati zřejmý ohlas širších, obecných snah zákonodárných, aby moc královská také finančně jako taková byla zabezpečena. Však důstojenství královské resp. samo království (regnum), nejsouc patrimonialně dělitelné, musilo bezděky nabádati k pojmání veřejnoprávnímu, nikoli jen soukromoprávně vlastnickému; takový směr státnický přirozeně musil jevití se právě u mocných panovníků, kteří jako Přemysl Otakar a Václav II. zanášeli se novými plány kodifikatorskými.

II. Za *rodu Lucemburského* připravuje se již přeměna poměrů potud, že po boku krále též „obec“ zemská nabývá vlivu na statky královské.

V písemném potvrzení práv i svobod stavovských za krále Jana (1310, 1311) není ještě výslovného slibu, nezcizovati tyto statky; tu obsažen toliko slavný závazek, že cizinci nemohou býti dosazeni za hejtmany, purkrabí, ani k úřadům zemským nebo dvorským, aniž vůbec mohou býti připuštěni k držení statků v Čechách a na Moravě. Mimo to bylo pak i jednotlivým král. městům slibováno, že nebudou zastavována od král. komory.²⁾ Ale odstrašující nehospodářství krále Jana vyvolává novou mocí snahy o to, aby král. statky nebyly zastavovány nebo zcizovány, zvlášť když bylo nutno na výplatu král. statků povolovati zemské

¹⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. v král. Českém 1225 až 1419; o Klatovech str. 91 č. 30, k r. 1308 o Litoměřicích a Praze 156 č. 85, o Písku 158 č. 86; o věnných městech král. Elišky po Rudolfovi Habsb.: Hradci, Jaroměři, Chrudimi, Mýtu a Poličce 159 č. 87. — Také v jiných státech, zejména ve 13. století, vyvíjela se nescizitelnost majetku královského.

²⁾ V. Kalousek, České st. právo, 246 sl., 140 sl., 563 sl. Co do měst král. Jan už dne 31. pros. 1310, nejsa ještě korunován, zavázal se Kolínu, že město ani důchody z něho nikomu nezastaví, nýbrž při král. komoře ponechá, Čelakovský n. u. m. 166 č. 92; k r. 1318 o nezastavování Kr. Hradce, podobně jako ne Prahy a Kutné Hory, str. 178 č. 103; srov. seznam v rejstříku tamže, str. 1239: Města nezastavitelná a nescizitelná od koruny.

berně. Tak už r. 1333 králův syn Karel počal z povolené berně zemské vypláceti a vykupovati zastavené nebo zcizené zboží královské; rovněž berně z r. 1339 užito mimo jiné k vykupování král. regalíí.³⁾ Také již za krále Jana objevuje se ústavní slib vliv zemských stavů resp. rady zemské při statcích „kladských“, zvláště při Pražském purkrabství.⁴⁾

Zvláště důležitou stala se doba *Karla IV.* Tu však nutno nejprve předeslati, kterak říše Česká tehdež zejm. r. 1348 byla vůbec znova konstituována, při čemž tento panovník zřejmě vycházel od idey státu, kterou byl prodchnut, a nikoli pouze od práv neb regalů knížecích.⁵⁾

Za Karla IV. království České resp. říše Česká vystupují zřejmě jako státní osobnosti či subjekty; orgánem je zastupujícím

³⁾ K r. 1333 v. H. Jireček, *Základy zřízení zem. za Karla IV.*, str. 89; k r. 1339 v. Emler, *Reg. IV*, 272. — *Vita Caroli*: „Videns autem *communitas* de Bohemia proborum virorum, quod eramus de antiqua stirpe regum Bohemorum, diligentes nos, dederunt nobis auxilium ad recuperanda castra et bona regalia“; Palacký, II, 2, pozn. 5.

⁴⁾ Tak „de maturo consilio baronum et consiliariorum nostrorum“ král Jan r. 1320 umluvil směnu některých „bona nostra regalia, pertinentia ad purgraviatum castri nostri Pragensis“ (za statky kostela a probostství Pražského) a to prý, jak dí, také ku prospěchu království Českého (regnum) i uvedeného purkrabství; Emler, *Regesta III*, p. 241—2.

⁵⁾ Myšlenka státní nikdy úplně nevymizela. Ve středověku hlásila se jednak doktrina romanistická a kanonistická, jednak zvláště autorita politiky Aristotelovy, ve 13. stol. opět nalezené, kterážto byla přijímána i u theologů jako sv. Tomáše Aquinského († 1274; už jemu připisuje se: „rex propter regnum“). Zápasy moci světské a církevní pak nechávaly zřejmý ohlas v literatuře, kde záhy stát označuje se též jako *communitas, universitas*. Engelbert z Volkersdorfu (1308—10) nazývá stát: „corpus morale et politicum“; Marsilius z Padovy pak ve svém *Defensor pacis* 1324 prohlašuje, že zákonodárcem je universitas civium aut eius pars valentior. V. Rehm, *Gesch. der Staatsrechtswissenschaft*, § 44: die polit. Literatur des 14. u. 15. Jhdts, str. 175 sl. — Mimo tuto theoretickou stránku možno připomenouti také vlivy vývoje v sousední říši Německé, kde zejména od 13. století lišily se korunní statky králů od statků domácích, a kdež onyho namnoze začaly se připisovati říši samé (státu). Už v nálezu Lothara III. 1125 mluvilo se o statcích, které podléhají „potius regimini ditioni, quam regis proprietati“; Fridrich II. r. 1235 zřídil vévodství Brunšvické — „propietatem nobis debitam in dominium imperii transferentes“ (sr. Schröder, *Lehrb. der deut. Rechtsgesch.*, § 48: Das Finanzwesen).

jest netoliko sám král, nýbrž i stavové a „všecka obec“ království resp. koruny České. Symbolem této vyšší státoprávní jednoty či osobnosti, t. j. celého státu českého, stal se klenot koruny svato-václavské, věnovaný hlavě sv. Václava pod trestní sankcí papežské bully z r. 1346. Prostředkem jeho a pod ním spojují se v jeden svazek král i všichni stavové, králi holdující a ku koruně se přiznávající (dle korun. řádu Karlova slibuje se na korunu); spojují se tu netoliko Čechy, ale také všechny země příslušné, ke koruně na způsob údů přivtělené. Takto klenot koruny české stal se netoliko symbolem, nýbrž takřka symbolickou personifikací jednak důstojenství královského, jednak i celého státu čili říše České. Odtud netoliko královské důstojenství, nýbrž také říše sama slove „corona regni Bohemiae“. Arci sluší doložit, že nazýváno korunou jednotlivě také samo království České, jako hlavní kmenová země, s níž královské důstojenství bylo vlastně spojeno, kteráž státem byla už sama v sobě.⁶⁾

Mezi různými smysly, ve kterých slova „koruna“ se užívalo, vyniká v řadě majestátů Karla IV. zvláště ten, že se jím vyrozumívá právě stát resp. říše Česká, a to jako státní subjekt. Tu „corona regni Bohemiae“ znamená patrně tolik, jako „unio regni Bohemiae“ nebo „unio terrarum regni Bohemiae“, o níž mluví Karel IV. ve své *Majestas Carolina*, když zapovídá divisionem terrarum regni.⁷⁾ Tento státní svazek či subjekt jest subjektem korporativním, pokud údové jeho mají své ústavy, svá práva, jakož také stavové zemští povolávají se zde zaručovati a hájiti celistvosti svazku; mimo to pro celek ten je zřízena instituce sněmů

⁶⁾ Sr. Kalousek, *Čes. státní právo*, str. 69 sl., 37, 43, 171, 177, kdež se najdou hlavní doklady z listin. Celé texty podává Jireček, *Codex juris bohem. III*, I. Srov. též H. Jirečka *Základy zem. zřízení v koruně král. Českého za Karla IV.*, § 7. — Zvláště v 15. století bylo snahou českých stavů, rozuměti pod korunou Českou království samo, a tudíž pokládati samy sebe (bez ohledu na stavy země přivtělených) za oprávněné zástupce koruny.

⁷⁾ *Maj. Car. rub. XV.*, kdež zapovídá se knížatům, pánům, vasalům, a všemu obyvatelstvu „regni Bohemiae“, t. j. Čech i země přivtělených, domáhati se jakého vyjmutí „a limitibus et unione regni“, tak že mají vždy zůstávati „sub nostro successorumque nostrorum Bohemiae regum jugo, consuetoque dominio et unione terrarum regni predicti“. Jireček, *Codex j. b. II.*, 2, p. 121.

generálních.⁸⁾ Korporativní povaha království resp. říše České vysvítá zřejmě z úřední řeči o „vší obci“ (communitas) království resp. koruny České. Tak na základě privilegia z r. 1212 majestát z 7. dubna 1348 přisuzuje volení krále při vyměření král. rodu stavům a vší „communitas regni et pertinentiarum ejusdem“; rovněž tak majestát Znojemský z 15. května 1366, potvrzující dědickou smlouvu habsbursko-lucemburskou, praví opětně, že Habsburkové byli již napřed zvoleni za české krále též od „Gemeinschaft der Cronen und des Königreiches zu Boheim“.⁹⁾ Jde tu o jistou, ač složitou jednotu státní, jež v sobě spojuje i krále i stavy, kteří jsou spolu jejími zástupci.¹⁰⁾ Ovšem že v některých směrech povaha korporativní ustupuje zase do pozadí. Kdekoli stojí v popředí pouze výsost a moc královská, tam stát Český zdá se přece

⁸⁾ Kalousek, Č. st. pr., 74—75, 130; Čelakovský, Povšechné dějiny právní, 2. vyd. str. 90—91.

⁹⁾ Kalousek u. m. 171, 177. Vykládáti „communitas“ (všechnu obec) na „všechny obce (města)“, nebylo by správně. Aspoň v pozdějších potvrzeních práv zemských zpravidla uvádí se „všechna obec“ zvláště, vedle měst — tak ku př. v kapitulaci krále Albrechta 1438 „Herren, Ritter, Knechten, Stete und dy gancz Gemain Unsers Kunigreichs czu Behaim“ (Kalousek, 180 pozn.), v potvrzeních 1461, 1471, 1509, 1526, 1567, 1611 (ib. 568, 569, 572, 584, 586), též 1576 (Čelakovský, Privil. Praž. 453 a j.). Dlužno tedy communitas vykládáti na celou obec či korporaci státní, při čemž lze doložit se naší poznámkou výše pod č. 5; arci že celou tu obec zastupují toliko političtí stavové zemští. Srov. též text před pozn. 18 o „obci zemské“. — V lenní listině biskupa Vratislavského z 1358 mluví se též o „respublica regni et coronae Bohemiae“, Jireček, Codex j. b. III., 1, str. 455.

¹⁰⁾ V českém státním právu shledáváme jisté rozdíly naproti obyčejnému typu států stavovsko-monarchických. U těchto aspoň ve vývoji pozdějším, v XV. a XVI. stol. přichází k platnosti ostrý protiklad mezi knížetem a stavy, mezi rex a regnum (pod tímto rozumí se tytéž stavové, jižto prý zastupují zemi); obojí pak vystupují o sobě dualisticky jako zvláštní právní subjekty, a jednotná idea státu vůči nim ustupuje. Naproti tomu v Čechách veřejnoprávní idea státu, jako vyššího svazku, pojícího vespolek krále i stavy, se zachovávala v představě „koruny“ České. Podobně v Uhrách „svatá koruna uherská“ (svatoštěpánská) symbolicky se personifikovala jako státní subjekt neb osobnost, tak že i zvláštní theorie se na ni navazují. Sr. Timon, Ung. Verfassungs- und Rechtsgesch.; a k tomu proti některým mystickým výkladům referát prof. K. Kadlce ve Sborníku věd pr. a st. V., 213 sl.

jen ústavem králem ovládaným; tam také na místě státu složitého vystupuje spíše ráz státu jednotného.¹¹⁾

Koruna Česká jako subjekt státní (ne pouze jako důstojenství královské) vystupuje především v poměrech státoprávních, kdekoli jednotlivé země jako údy ke koruně se „přivtělují“, „sjednocují“, a za neoddělitelné a neodcizitelné prohlašují; je-li tu dočasně poměr lenní, pochází léno nejen od králů, nýbrž také od koruny království Českého. Tu majestáty o Moravě, Slezsku a Lužici z 1348, 1349, 1355, 1370 kladou vždy vedle sebe po bok: „reges, regnum et corona“; mluví o „dominium nostrum et regni Bohemiae“, „dominium regum et coronae“.¹²⁾ Také naproti říši Německé vystupuje stát koruny České. Tak Zlatá bulla této říše 1356 v tit. VIII. mluví o privilegích povolených „regibus... nec non regno Bohemiae, ejusdemque regni coronae“; (v tit. VII. vyhrazují se práva „regni B.“ na volbu krále při uprázdnění trůnu). Dle majestátu Znojemského z 1366 Habsburkové eventuálně dc. dostávají lenem „alles, das die Cron und das Königreich zu Behaim von dem heiligen Röm. Reich zu lehen hat“. Ostatně

¹¹⁾ Povaha říše České byla komplikovanou. Nejde jen o ústřední stát spolkový se státy členskými, nýbrž v oboru zvláštních ústav zemských říše Česká podobala se spíše mezinárodnímu spolku států, za to však v oboru působnosti panovnické spíše státu neúplně jednotnému (skříženému se státními fragmenty). Pokud bychom mluvili o státu ústředním, musili bychom zase království Českému vyhraditi v něm jistou přednost čili hegemonii. Srov. doslov prof. Riegra ku promoční řeči dr. Bedřicha prince z Lobkovicz, Generální sněmy koruny České v době Habsburské, str. 35—6.

¹²⁾ Jde-li o údy koruny, které jsou zase samy subjekty, totiž mají svá ústavní práva a svůj podíl v gener. sněmích, dlužno mysliti na inkorporaci ke státnímu svazku; ten jest to „corpus“, ku kterému se přivtělují (incorporare, counire, inviscerare a j. v.). Tu patrně nejde o podřízení královskému důstojenství neb o připojení ku král. domácí moci a državě (Alfr. Fischel, Studien zur öst. Reichsgesch., na str. 124 míní, že prý corona regni B. znamená: das kön. Haus, a pak Hausbesitz tohoto). Vytknouti sluší, že se tu králové uvádějí vždy vedle regnumi nebo vedle corona regni, kdežto regnum a corona někdy za sebe se kladou. Protož aspoň při těchto majestátech sotva lze pod korunou rozuměti pouze královské důstojenství (instituci králů). — R. 1341 praví král Jan o Donínu, že patří ad regnum „seu“ coronam regni (Regesta IV., 399); také Karel IV. městu Chebu pro jeho věrnost ku královskému důstojenství a království Českému slíbil r. 1348 neoddělovati je: a regno „seu“ corona (Čelakovský, Privil. II., 391). Jinde však přicházejí regnum a corona regni vedle sebe.

k říši České patřila též všeliká léna zahraničná (extra curtem), která vlastním korunním zemím či údům se nerovnála, neměla korporálního účastenství ve státním svazku, nýbrž jevila se spíše předměty jeho panství ev. vlastnictví. Avšak také tato léna byla rovněž inkorporována, takže se pokládala za léna krále i království nebo koruny České, a neměla býti zcizována.¹³⁾

Než jakkoli ve směrech uvedených vystupuje nám juridicky Český stát, přec ještě zbývá otázka, zdali podobně i část královského majetku uvnitř země České byla „přivtělena koruně“, tedy stala se majetkem samého státu, — takže by králové při této částce statků byli se stali jenom neobmezenými požívateli po způsobu církevních beneficiářů? V té příčině dlužno uvážiti zvláště znění zamýšleného zákonníka: Majestas Carolina z r. 1346, výslovně zas odvolaného r. 1355. Karel IV., jenž tu zvláště vykládal důležitost hradů a měst král. pro veřejnou správu a spravedlnost, zamýšlel v celé řadě článků stanoviti základní rozdíl mezi král. statky, tak že — 1. jedna část jich, výslovně uvedená (čl. VI. § 10, civitates: Praga oc, castra: Karlstein oc), měla býti docela nezczizitelná, a proto králové dědiční neb i také volení měli při své korunovací zemským stavům přísahati, že tyto země, hrady, města a práva patřící „ad regium demanium atque justiciam sive mensam“ nebudou zastavovati, rozdávat, odcizovati (čl. VI., X., XI.); — kdežto 2. jiné statky a hrady prohlášeny za zastavitelné, ač pouze do 10 let, i také za směnitelné (čl. VIII.); — konečně 3. mělo králům býti volno, zastavovati resp. zcizovati statky jiné, zvláště také ty, které následkem odúmrtí neb konfiskace spadly „ad regiam cameram sive fiscum“ (čl. XIII.).¹⁴⁾

¹³⁾ Mimo jiné viz zlatou bullu z 5. dub. 1355 o inkorporaci Sulzbachu a jiných zámek v Bavořích „regno et coronae“, tak aby nebylo králům dovoleno, zámky ty „a potestate regum, regni et coronae B. remove“; Jirečkův Codex III., 1, str. 393 sl. Omylem byla tato listina dr. Klaudym na radě říšské dne 19. července 1861 (Sten. prot. I., 566) pokládána za zakládací nebo vtělovací listinu Karlšteina; po něm též Dr. Machačem, Koruna Česká vlastníkem král. hradu Praž., str. 150. — Také Chebsko bylo říšskou zástavou, která příslušela nejen králům, ale i království a koruně, dle listin 1348, 1353 a 1354; v. Čelakovský, Privil. II., 391, 442, 497 a j. v. Ostatně celistvosti král. Českého dotýká se i zlatá bulla říše Něm. 1356 v kap. XXV. Sr. Kalousek u. m. 35 sl.

¹⁴⁾ Maj. Car. v Arch. Č. III., 65 sl., s překladem Rosenberským;

V těchto předpisech spatřuje se obvykle úmysl Karla IV., zavésti rozlišování majetku „korunního“ čili státního (jakožto státní dotace králů) od ostatního majetku královského (zeměpanského, dvorského). Avšak jakkoli se tu činí rozdíl mezi demanium sive mensa a mezi camera sive fiscus, přece výklad onen není zcela bezpečným. Oba prvě výrazy přec ještě nevylučují, aby za vlastníka byl pokládán napořád král sám, arci jen z veřejného titulu panovnického, a to zároveň jen za vlastníka vázaného či obmezeného ku prospěchu příštích králů resp. královského důstojenství (na způsob fideikomissu). Analogie s mensálními statky biskupskými mohla by také ukazovati ke kmenovému, nadačnímu jmění královské stolice (tedy ke zvláštní právn. osobnosti). Pak statky korunní ukazovaly by ku koruně nikoli jako státnímu subjektu, nýbrž jakožto královskému důstojenství.¹⁵⁾ Aspoň jisto, že nelze v Maj. Car. nalézti výslovnou „inkorporaci“ těch kterých král. statků ku koruně království Českého ve smyslu státního subjektu; (Maj. Car. — sepsaná Karlem IV. ještě před korunovací jeho na krále Českého — v latinském textu nemluví vůbec o „koruně“ království Českého, ovšem ale o „regnum Bohemiae“, k němuž počítá také Budišín a Vratislav).¹⁶⁾ Také jest patrným ten

Codex j. boh. II., str. 100 sl., s t. zv. Statuty král. Českého z 15. stol. Srov. Werunsky, Maj. Car. (Zeitsch. der Savigny-Stift. f. Rechtsg. IX.); Lippert. Socialgesch. Böhmens, I., 425 sl. — Dle čl. VI. dlužno územky, města a statky naprosto nescizitelné spravovati zvláštními úředníky „ad honorem et gloriam diadematis regalis, Boemiae rei publicae, judicii atque justitiae tuitionem, fortitudinem atque favorem, et totius universitatis fidelium dicti regni securitatem atque pacem“. Statuta regni Boemiae kladou zde ustanovení (sněmem prý přijaté), aby králové čeští „měst a hraduov duole psaných nikakěž ot České koruny a ot požívání krále Českého neodlučovali, nezastavovali, ani nesměnili, dcerám neb královnám svým na nich nevěnovali“.

¹⁵⁾ O camera sive fiscus je řeč také ve čl. 58, 62, 63, 65, 104; zvláště různé pokuty a odúmrtí bývaly vyprošovány a od králů rozdávány neb prodávány libovolně. Statky dočasně zastavitelné (čl. VIII.) tvořily jednu částku demania. — V pozdější terminologii název *demanium* značil bezpečně statky *státní*, takže by camera regia naproti tomu značila majetek zeměpanský, komorní, ve volné dispozici panovníka (ač ne přímo majetek soukromý.) — Ostatně i králové České ve příčině věnných statků resp. měst příslušelo pouze užívání, nikoli vlastnictví; v. list Karla IV. z 1363, Čelakovský, Privil. II., 588.

¹⁶⁾ Také klenot koruny nesluje latinsky corona, nýbrž diadema

rozdíl, že jde jen o předměty vlastnictví, čímž země jako údy ke koruně přivtělované přece jen nebyly (tu je spíše poměr publicistický, tam civilistický). Proto není zcela jisto, zdali možno z majestátů Karla IV. o korunních zemích ve spojení s Maj. Car. také věcně dovozovati úmysl, aby demanium regium (jmění nezczitelné) tvořilo jmění státní, byť sloužící zároveň za stálou dotaci králů.

Budíž tomu jakkoli, aspoň tolik není pochybno, že přese všechno formální odvolání Majestatis Carolinae myšlenka rozlišování nezczitelného majetku korunního (demanii) nezanikla, nýbrž zachovala se, pronikla do právního vědomí. Takto právě dostal se do pozdějších přísah královských závazek neodlučování a neodczizování od koruny neb od království, a závazek ten vztahuje se pak nejen na územky tvořící hranice říše, nýbrž také na majetek uvnitř země (tedy na celistvost nejen teritorialní, ale i domaniální). Už Karel IV. v jednotlivých listinách hleděl svůj úmysl, v Maj. Car. ohlášený, vskutku provésti. Jmenovitě když Jan, markr. Moravský, r. 1356 měl se pokládati za následníka trůnu, musil slíbiti, že při korunovaci bude přísahati, neodczizovat nejen územkům, ale i statkům od „království a koruny“.¹⁷⁾

Pro dobu Václava IV. dlužno též dále vytknouti, že moc

regale. — Poprvé přichází výraz corona za krále Jana r. 1329, když přivtěloval Zhořelec „coronae et mensae regni nostri Bohemiae“, nebo též „regibus et regno“ (Codex j. b. III., 1, str. 101); to by mohlo značiti připojení jednak ku království Č., jednak zároveň také ku král. stolu. Pak je řeč o koruně král. Č. v listinách z l. 1341—43 (Reg. IV., 399, 402, 413, 538); soustavně mluví o ní Karel IV. v majestátech 1348 sl. Při odvolání Majestatis Car. 1355 sprostuje Karel „nos et omnes principes ac barones nostros et regni et coronae Boemiae antedictos“ (A. Č. III., 65).

¹⁷⁾ Listina z 1. srpna 1356: „quod nunquam aliquo tempore principatus, *dominia*, vasallagia, vasallatus et *pertinentias regni Boemiae alienabimus*, imo ad incrementum talium *pertinentiarum regni et coronae Boemiae intendemus continuo*“ (Codex j. b. III., 1, 426). K tomu srov. závazek při propůjčení Moravy 1349, 1355 (tamže 334; Kalousek, Č. st. pr. 74). Také majestát z r. 1355 o inkorporaci Sulzbachu a j. lén zahraničných ku „království a koruně“ zavazoval krále k podobné přísaze (dovolává se při tom též ustanovení „statutů“ král. Č., t. j. Maj. Car.), Codex j. b. III., 1, 396 sl. — Ostatně také věnná města králové České byla zavázána nejen králům ale i království a koruně České (dle cit. listu z 1363).

stavovská vůbec značně stoupla. Zvláště panstvo obmezovalo jej ve vládě radou zemskou; nejvyšší úřady zemské měly býti vázány přísahou králi a *obci* zemské (tak dle král. zápisů z 1395, 1401), Ondřej z Dubé ve „Výkladu na právo země České“ (kolem r. 1400) dokonce již všelikou moc královskou pokládal za danou, propůjčenou od stavů neb obce zemské. Tak velice změnil se už náhledy od času Přemyslovců; i nebylo věru daleko, aby důsledky takového pojmání objevily se i při jedné části někdejšího majetku královského.¹⁸⁾

III. Skutečný obrat přináší doba *husitská*, odkud panovníci čeští musí se podrobovati kapitulacím. Tu v reversech a majestátech vydaných králi ústavně přijímanými neb volenými patrným jest už rozhodný vliv stavů na statky královské; zvláště pak na snadě jest náhled, že králi volenému dostává se zboží královského teprv od země (státu) jako dočasné král. dotace, pouze na základě titulu veřejného, jakožto králi. Tu tedy vzrůstá tendence, pokládati statky korunní (nezczitelné) za státní, a krále nikoli za vlastníka, nýbrž toliko za neobmezeného požívatele. Pochybnosti v tom směru ještě se vyskytující vylučují se konečně v době *Jagelonské* majestátem z r. 1499, v souvislosti s celou převahou tehdejší stavovské oligarchie.

Obrat jistý lze stopovati již při císaři Sigmundovi. Už sněm Čáslavský r. 1421, když dědičného krále prohlásil za zbavena trůnu, žádal od něho, aby vrátil „koruně“ jednak země, jež bez povolení stavů a vsí obce České „ot koruny České otjal“, jednak též korunu, klenoty, desky zemské a listy „na svobodu i jiné řády ke cti a k koruně České“, jež byl „beze všeho povolenie obecného“ vyvezl z království „proti všemu řádu a mimo svůj slib.“¹⁹⁾ Sigmund

¹⁸⁾ Srov. Kalousek, České státní právo, str. 366, 273.

¹⁹⁾ Artikulové sněmu Časl. z června 1421 v Arch. Č. III., 230 sl. Sigmund v odpovědi omlouval se, že korunu vzal a schoval „ne ke škodě České zemi“, ale proto, aby nebyla zkažena. Vytýkal poboření Vyšehradu jako „jedné stolice té koruny“ a varoval, aby se tak nestalo také s „druhou“, aby totiž nebyl pobořen hrad a kostel Pražský, „neb viete, žeť jest hlava té koruny a že tu ležie svatý Václav i jiní dědicové svatí“ atd. (tamže, 233). — Už v artikulích ku králi Sigmundovi z r. 1419 před jeho přijetím do země byl tento élanek: „It. Aby pokladové království Českého, poněvadž jsú od dávna *pro obecné dobré jazyku a kválovství Českého* shromažďování a za-

naopak v těchto mimořádných poměrech pomáhal sobě hojnými zástavami zboží královského a duchovního. Ale panování nedosáhl konečně jinak, než na základě nového ústavního přijetí od země pod kapitulací r. 1436. Po vyhlášení kompaktát a po úmluvách Jihlavských stavové čeští slíbili přijmouti císaře Sigmunda za krále a pána svého, avšak — teprve pak, až prý česká koruna a jiné klenoty, desky i privilegia budou do Jihlavy přivezeny a zemi vráceny. I musilo se tak dříve státi.²⁰⁾

Sigmund vskutku zavázal se majestátem z 20. července 1436, že klenoty korunovační dá s radou zemskou chovati bezpečně pro budoucí krále a „zemi“ (čl. 8); také že radě zemské — tehda sněmem zvolené — přísluší rozhodovati o platnosti zápisů, kterými on Sigmund zastavil neb rozdal statky královské a duchovenské (čl. 11; odtud statky zápisné). Mimo to pak náleželo vypláceti král. zástavy z veliké berně zemské r. 1437.²¹⁾ Možno tedy korunovací klenoty české pokládati od té doby za majetek státní (královský i zemský); rovněž vyniká zde spolurozhodování země ve příčině král. statků, při čemž arci kříží se zájem dvojí, jednak aby král měl dostatek domaniálních příjmů, jednak aby zase statky zůstávaly v rukou osob ze stavů dle vydaných zápisů královských.

Od té doby máme nepřetržitou řadu královských závazků ve příčině neodlučování resp. neodcizování územků a statků královských. Tak jmenovitě král Albrecht v Jihlavě 8. června 1438 slíbil, že bude s radou a pomocí stavů státi o navrácení zámků neb zboží od „koruny České“ bezprávně odtržených, což bude jemu i „tej zemi“ k dobrému.^{21a)} V listu mírném r. 1440 sněm sám

chování, aby nebyli hýbáni a utracováni, leč na *zemské dobré a počestné* a s radou panskou“ (A. Č. III., 207).

²⁰⁾ Palackého Dějiny nár. čes. III., 3, 208 (ve 4. vyd. III., 558).

²¹⁾ Majestát v Arch. Č. III., 446 sl., srov. Kalousek, Č. st. pr., str. 368. Pro případ, že by Sigmund ze země odejel a zemřel, mělo se státi opatření s radou zemskou tak, aby zámky a zboží nebyly odtrženy od král. komory (čl. 21). — Už v březnu 1435 žádal sněm, aby byla vrácena koruna, i také vše, co císař od země zastavil, aby zápisy jeho na zboží v zemi neměly moci, leč po obnovení s radou od země přidanou (A. Č. III., 419—20, 421). O berni 1437 a stížnostech proti císaři Sigmundovi v. Palackého Dějiny III., 3, 235, 258 (III., 574, 585); A. Č. III., 456.

^{21a)} A. Č. III., 461 a VI., 450; srov. Lichnowsky, Gesch. des H. Habsburg, V., p. CCCXCI. K tomu artikule sněmovní z 30. prosince 1437 o ze-

troufal si *rušiti* zápisy neb dáni krále Albrechta, které by byly ke škodě „království koruny České“ nebo jeho protivníků (čl. 3). Pak také do volebních podmínek r. 1440 byl položen článek o vyvazení statků zastavených, aby král zvolený „mohl tiem lépe kralovati“.²²⁾ Konečně král Ladislav r. 1453 musel zavázati se, že hradů a statků příslušných ku království neb koruně České nemá zastavovati resp. odlučovati; také vykonal přísahu v tom smyslu. Byla pak zase zřízena komise, které příslušelo zápisy statků po dlouhém bezkráloví revidovati; s pomocí zemské berně a péčí zemského správce Jiřího z Poděbrad byly tehdy mnohé statky králi vskutku navráceny.²³⁾

Podle toho také v potvrzení krále Jiřího z 15. května 1461 nachází se článek, že bude s radou a pomocí stavů státi o navrácení zámků a statků odtržených od koruny České, což bude jemu i „té koruně“ (zemi) k dobrému.²⁴⁾ Napotom i Vladislav dne 16. června

mích nebo zámčích od „země“ odtržených; A. Č. III., 459. — V reversu 1438 slibuje se též uznávati zápisy na království neb duchovenství, vydané s vůlí a vědomím králů resp. stavů.

²²⁾ List mírný v Arch. Č. I., 246. Artikule podané Albrechtu Bav. 1440 v A. Č. I., 266 sl.; také se žádalo znovunabytí zemí a zámků nespravedlivě od země odtržených. — K vyplacení statků slibována pomoc od země r. 1443, 1446 (tehdaž prohlašovala města, že „království“ má užívatí pouze král korunovaný); k berni však došlo teprve r. 1453. — Karel VII. franc., ucházeje se r. 1458 o korunu pro svého syna, rovněž sliboval vyvaditi všechny zástavy koruny české svým vlastním nákladem.

²³⁾ Odpověď Ladislava českým poslům ve Vídni 1. května 1453 (A. Č. IV., 418): „It. což hraduov, zámkuov aneb zboží od koruny České byli odtrženi, a jich zase navrácenie neb dobytí my chcme rádi státi o ně s jich radú a pomoci; neb tomu dobře rozumíme, což bychom v tom dobrého učinili, že bychme tiem sami sobě a koruně té mnoho dobrého rozmnožili nebo přispořili“. „It. také nižádného zboží, hraduov, měst ani krajín v Čechách ani jinde, což k koruně České přísluše, po sestře nebo po dceři našie u věnách nemámy zapisovati ani jinak zavázati.“ K tomu v předchozí články stavů z 1453 v A. Č. IV., 415 (tu mluví se též o „zámčích království v této zemi“); i starší žádosti 1443 a 1451 v A. Č. I., 276, II., 299. — Ladislavova přísaha na pomezí 1453: „auch mer, das wir die Gernerke und Grenizen und czugehorungen dis konigreichs nicht entpfremden noch mynnern werden, sudir die meren und breiten und weiter machen, so wir auf allermeist werden mugen, noch allen vnsern vormugen und vngebrechens halben“ (Palacký, Děj. IV., 1, 295, Gesch. IV., 1, 337). Zápis sněm. z 1453 v A. Č. IV., 419.

²⁴⁾ Potvrzení z 1461 u Kalouska, Č. st. pr., 568; též u Čelakovského,

r. 1471 zavázal se, statků od „koruny“ neodtrhovati ani neodcizovati, jakož také všechna privilegia a zápisy dané „koruně České“ (t. j. také zemským stavům) zachovávatí.²⁵⁾ Obzvláště pak slíbil výslovně, chovati hrad Karlštejn, klenoty korunovací, desky a privilegia jako majetek státní (královský i zemský).²⁶⁾ Napotom stavové zvláště r. 1487 proti zastavování korunních statků dovolávali se i „starodávných“ práv a privilegií, při čemž nepochybně myslilo se též na majestáty Karla IV. a na jeho t. zv. Statuta království Českého (t. j. překlad Maj. Car.). Sněm z r. 1487 povolil také berni k vyplacení panství Kolínského toliko na ten způsob, aby přístě nebylo zapisováno bez vůle všeho království i vší obce. Tuť tedy stavové stáli na stanovisku, že s jich svolením zastavení je možné; arci že tam, kde statek některý byl vyplacen ze zemské

Priv. měst Praž. 731; „Item (což hraduov), zámkuov nebo zbožie od koruny České odtrženo, o jich navrácenie a zase dobytie obyčejí slušnými s jich radú a pomocí řekli sme a chcem (státi), neb (tomu dobře) rozumieme, že té koruně i nám mnoho dobrého tiem přispoříme a rozmnožíme.“ Zápis tu mluví o dobru „té koruny“ a rozumí tím dobro *země*, jako již výslovně majestát Albrechtův 1438. Dle Rožmberských výpisů z r. 1467 o svobodách zemských — asi podle t. zv. Statutů Karla IV. — neměly zámky koruny české naprosto býti odcizovány ani zastavovány (Palacký, IV., 2, 371, ve vyd. 4., 487); avšak v deskovém zápisu z 1467 článku takového není (A. Č. IV., 135, V., 366).

²⁵⁾ Zápis krále Vladislava, 1471 ve čl. 10: „Item, přiřkli jsme, že nemáme žádných zemí, kniežetstvie, měst i zámkuov, hraduov, manuov i jiných všelikterakých zboží *k České koruně příslušejících* od koruny odtrhovati ani odcizovati nižádným obyčejem, ani žádnými věny, ale což by od koruny odtrženo neb odcizeno bylo, to máme zase připojiti a ku koruně shromáždití.“ Dále čl. 5; u Kalouska n. u. m. 570; A. Č. IV., 453. Na začátku majestátu praví Vladislav, že byl zvolen za krále „podle svobod a práv koruny České“ t. j. království Českého, dle svobod zemských. — V žádostech z r. 1479 (nikoli 1471) nachází se článek: „Item, někteří královstvie k svobodě a dědictví sobě vyprošují; a to jest proti právu, pod velikými pokutami, ke škodě králi i vší zemi“ (A. Č. IV., 450, srov. V., 389).

²⁶⁾ Čl. 6.: „Item, přiřkli jsme hradu Karlšteina, koruny, klenotuov všelikterakých *zemských*, i také desk i privilegií neporúčeti ani svěřovati žádnému bez vuole a rady pánuov, rytieřstva královstvie Českého i měst Pražských, pokudž kteří právo mají.“ — Ostatně tehda dobře rozlišováno *domáci* či soukromé jmění synů krále Jiřího od statků *korunních*; i náleželo vyvaditi statky oněch synů, pokud byly zadluženy ku potřebě zemské; čl. 12 a j.

berně, mohl se napotom snadně pokládati za královský i zemský (tedy za státní).²⁷⁾

Konečně na mimořádném sněmu v Prešpurku usneseno a majestátem krále Vladislava z 12. listop. 1499 zároveň za všechny budoucí krále potvrzeno, že *od té doby* králové Čeští nemají míti více moci, statků královských netoliko v království, ale i v přivtělených zemích „*od království*“ zastavovati, dávati, ani prodávati, leda s radou a přivolením *českého sněmu* a sice „*pro potřebu zemskou*“ — a to pod sankcí neplatnosti. Rovněž svobodění lén ležících kromě země České má napříště záviseti na svolení českého sněmu. Tento majestát byl též pojat do snesení sněmovního (za účasti měst v Prešpurku), vložen dne 20. pros. t. r. do desk, uschován na Karlštejn, uveden i do Zřízení zem. r. 1500 čl. 469, a přešel potom do následujících Zřízení Zem. XVI. stol.²⁸⁾

Není tu pouze jednostranná výsada dočasného panov-

²⁷⁾ Žádosti z 1487 (nikoli 1467): „Item což se dotýče zapisování královstvie, JMti za to prositi máme, aby JMt. neráčil odcizovati dědicky *od královstvie* zámkuov nebo měst, též i manstvie aby neráčil svoboditi *bez zemské rady*; a ráčil se při tom tak zachovati podle práva a privilegium na to vysazených od starodávna (A. Č. V., 365, srov. Palackého Děj. V., 1, 262 pozn.). — Sněm 1487 v A. Č. IV., 520—21. Při zastavení r. 1499 pokládá se Kolín za statek královský i zemský.

²⁸⁾ Majestát z 12. list. 1499 mluví napřed o zámcích, městech a zbožích „*k tomu království příslušejících*“, které byly zcizeny neb zastaveny, načež stanoví doslovně: „Než po dnešní den nemáme více ani budoucí králové Čeští nic *od královstvie* zastavovati, ani dědicky dávati, ani kterých sum připisovati aneb životuov přidávati bez rady *všie země České*; ani zámkuov (kterýchž nyní v držení jsme aneb napotom budeme) nikterakž zapisovati, ani zavazovati nemáme žádnému. Než chtěli-li bychom kdy, bud my aneb budoucí naši králové Čeští, které zámky, města, městečka aneb vesnice *pro potřebu zemskou* zastaviti, to máme a moci budeme učiniti s radú a volí *všie země*, a jinak nic. Pakli bychom přes to co zastavili aneb dali, prodali, bez rady a vuole *všie země*, bud my aneb budoucí naši králové čeští, to dání, prodání, zástava, životuov zapsání aneb sum připisování a žádné moci mieti nemá a nebude nyní ani v budoucích časech... A tiem všim obyčejem, jakož se nahoře píše, chceme, aby se od nás i od budoucích našich králuov Českých zachovalo a držáno bylo v markrabství Moravském, v kniežetství Slezském, v markrabství Lužickém, v Šesti Městech, beze všeho přerušenie, nyní i na budoucí časy.“ Archiv Č. V., 224—7, 500—1; Kalousek, Č. st. pr., 155 pozn., Palacký, Dějiny V., 1, 420, ve 4. vyd. V., 242.

níka, nýbrž základní předpis ústavní, který váže také panovníky příští. Památný tento zákon liší se v některých směrech od zamýšleného zákonníka Karla IV. (Maj. Car.), jak to vývoj další sebou přinesl. Zvláště nevychází od naprosté nezczizitelnosti statků korunních, nýbrž připouští zcizení, avšak jen se zemským svolením. Z toho, že statky královské nazývají se zde statky samého „království“, že jsou příslušenstvím tohoto, jakož i dále z výslovného ustanovení, že dispoice s těmito statky může se povolit českým sněmem toliko pro potřebu „zemskou“ (t. j. státní), věcně vyplývá, že tento majetek co do substance jest vlastně státním (korunním), byť požívání jeho příslušelo králi, čili jinými slovy, že tu jest dotace králů od království. Zároveň toto přednostní právo sněmu zemského (nikoli generálního): přivolovati vůbec k odcizování od království resp. koruny české, ukazuje na státoprávní nadřízenost samých stavů království Českého, i na svrchovanost království tohoto jako hlavy koruny vůči všem zemím přivtěleným. Moc obce zemské (pokud se týče tehda stavovské oligarchie) stoupla v době Jagellonské dokonce již tou měrou, že — dle všeobecného znění majestátu 1499 — všechny královské statky mohly se pokládati za korunní (státní), jako by se už neměly vedle nich připouštěti zvláštní statky komorní (zeměpanské).²⁹⁾

Není zde sice možno sledovati, kterak za sídlení králů Jagellonských v Uhrách opatřována byla správa statků král. (jmenovitě dle sněmů 1508, 1515, 1517, 1519, 1523), zvláště když se věc ta splétala se spory šlechty a měst, se zadlužením krále u českého panstva, i s nezletilostí krále Ludvíka. Avšak jakkoli tu byly mimořádné poměry i případy, hlavně ve příčině správy král. statků neb důchodů z nich, a lze najíti některé kolísání, přece jináče majestát z r. 1499 obstál jako právo trvalé.*) Proto také Vladislav,

²⁹⁾ Dle přídavku ke Zř. Z. 1500 čl. 21 měl král statků odbojníkům práva konfiskovaných užívati k obecnému dobru vší země s radou pánů a rytířstva (bez hlasu měst). Při moci proti právu (Zř. Z. 1500 čl. 30) měl dle sněmu sv. Havelského z r. 1510 statek psancův býti připojen do „království“, a král neměl míti moci někomu jej darovati. Srov. naše Kraj. Zřízení I., 130—1. — Majestátem z r. 1497, pojatým do Zř. Z. 1500 čl. 460, král celkem vzdal se odúmrtí. Co přes to přece ještě na krále spadlo, tím nakládal volně, tedy tak, jako majetkem komorním; v. Čelakovský, Právo odúmrtí.

*) Sněmovní akta té doby budou teprve vydána prof. Čelakovským. Nyní možno najíti bližší vypsání poměrů od prof. Čelakovského ve Sborníku

vydávaje dne 21. března 1509 jménem svého syna Ludvíka revers korunovační, znova jím potvrzoval závazek vlastně dvojitý, neodtrhovati a neodcizovati od „koruny“ České ani zemí, ani statků, tedy neumenšovati ani území, ani majetku státního; obnoven též závazek ve příčině Karlšteina, korunovacích klenotů a privilegií zemských.³⁰⁾

Vladislav sice ještě sám pokoušel se nabyti zase volnější ruky: když mu byla povolena berně na výplatu zámek Gutšteinských (Tachova, Kynžvartu), pomýšlel zámky ty zapsati svému synu Ludvíkovi osobně, nikoli co „království“ t. j. statek korunní; mimo to vskutku zastavil Zdechovice Mikuláši Trčkoví. Ale právě tyto pokusy Vladislavovy ukázaly se marnými. Dne 13. pros. 1509 ještě naopak za králova účastenství vyneseno na sněmě nález, kterým zápis na Zdechovice byl zrušen, a závazek králův dle majestátu daného „koruně a království Českému“ v Prešpurku r. 1499 vyložen v ten smysl, že král může toliko „z důchodů svých“ něco dáti, avšak zámky a zboží že nesmí od „království“ dávat ani zapisovati beze svolení sněmu.³¹⁾ Hned potom vytčeno ve zvláštním snesení

příspěvků k dějinám král. hl. města Prahy: Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526 (zvl. otisk).

³⁰⁾ Majestát z 21. března 1509 (čl. 7.): „It. přiřkli jsme, že nemáme žádných zemí, knížetství, měst, zámkuov, hraduov, manuov, i jiných všelikterakých zboží k České koruně příslušejících od koruny odtrhovati ani odcizovati nižádným obyčejem, ani žádnými věny. Ale což by od koruny odtrženo neb odcizeno bylo, to máme zase připojiti a k koruně shromáždit.“ Kalousek, Č. st. pr., 573; něm. překlad u Goldasta, Beilagen Nr. 73, p. 324. Také tento majestát byl vložen do desk (1. dub. 1509), a po shoření jich r. 1541 zanesen znova ve kvat. VI., K 2-3.

³¹⁾ Palacký, Děj. V., 2, 169 sl., ve 4. vyd. V., 341 sl. Po vyhoření desk r. 1541 zapsán tento výklad majestátu zase do DZ. VI., F. 21. — Zdechovice ponechány „při království“. Mluví-li králové nadále o statech „královských“, „našich“, neb o svém „království“, — není to vždy juristicky relevantní; nemá to už toho technického smyslu či významu, že by šlo o vlastnictví králů. Jde jen o dotaci králů; — tito jsou tedy poživatelé, a zároveň spolu se stavy zástupci koruny či království ve smyslu Českého státu. Proto arci možno i dále mluvit o statech „královských“ (právě tak, jako se mluvilo o statech biskupských a p.). — Rovněž je-li řeč o výplatě zástav k „vlastnímu“ jmění, držení a požívání králů, neukazuje to už k jejich vlastnictví, nýbrž spíše k tomu, že nesmí býti povoleno vyplacení jiným osobám, že zástava může býti vyplacena toliko pro vlastní správu a držbu královskou, ne jinak.

sněmovním, že závazek královský neodcizovati od koruny vztahuje se podle majestátu Karla IV. také na léna koruny České v říši Německé; usnesení to mělo se připojiti ke Zřiz. zem., i nacházíme je tudíž ve Zřiz. zem. r. 1549 jako článek B 13 (1564: A 17).³²⁾

Vladislav pak dne 11. ledna 1510 vydal opětně majestát o celistvosti koruny České, v němž slibuje se netoliko neodtrhovati územků přivtělených, ale také neodcizovati korunních statků podle majestátu z 1499. Odchylku však znamenalo privilegium moravské z 10. března 1510, pokud šlo o statky na Moravě, ze kterých však již vůbec málo zbývalo.³³⁾ Když konečně Ludvík r. 1522 přijel do Čech, učinil celé obci zemské přísahu (9. května), že nebude „od *království* tohoto Českého nic odcizovati ani zastavovati, ale raději podle možnosti naši rozšiřovati a množiti“; i vydal také na neodcizování od „*království*“ a od „*koruny*“ majestát ze dne 29. října 1522, jímž zmocňoval stavy brániti všemu, cokoli by se proti tomu od králů kdy stalo, což také již napřed za neplatné se pro hlašuje.³⁴⁾ Naproti tomu byla tehda králi povolena znamenitá berně k chování jeho dvora a k vyplacení král. zámků i důchodů. Zač. února 1523 byla též obnovena zemským sněmem „mocnost

³²⁾ Palacký, Děj. V., 2, 171 (V., 342).

³³⁾ Majestát z 11. ledna 1510: „Aby dále od tétož království země k němu příslušející odtrhovány a odcizovány nebyly, ani také zámkové a důchodové naši v týchž zemích k tomu království příslušejících nikterakž odtrhováni a odcizováni býti nemohli od nás ani budoucích našich králův Českých, jakož jsme pak to všechno prvé [12. list. 1499] listem našim utvrdili“, atd.; Kalousek, Č. st. pr. 575, Palacký, Děj. V., 2, 172 (V., 342-3). O Moravě srov. Kalouska n. u. m. 155.

³⁴⁾ Celé znění přísahy krále Ludvíka přešlo do Zřiz. zem. 1549 B 7 a 8, 1564 A 2. — Majestát z 29. říj. 1522: „že jakož od předkův našich tím jsů obdařeni a ta koruna Česká, aby od ní nic dáváno a odcizováno nebylo, toho jim milostivě potvrzujem, a ač jestliže by v čem tom čeho více k potvrzení potřebí bylo, tímto je obdarujem, *korunu tu a v ní obyvatele*, že od tohoto *království* Českého a od té *koruny* nic dávati a odcizovati nemáme, žádného dědictví ani manství, ani žádných gruntuův v tom království Českém ani v Říši což k té koruně přísluší, též také ani v jiných zemích k té koruně příslušejících“ . . . „A tomu chceme, aby v tom ve všem byli se povinni dědicové a budoucí naši zachovati, a při tom při všem jmenovanú korunu a obyvatele v ní, jakž se napřed píše, zůstaviti, poněvadž naše povinnost i každého krále Českého to jest, že nic od tohoto království odcizovati nemáme.“ Kalousek, Č. st. pr. 576—7.

královská“ tak, jak bývala za předešlých králů. Proto mimo jiné byly králi do vlastní správy postoupeny zámky: Poděbrady, Kolín, Hrádek (Křivoklát), Tachov, Nečtiny (Breitenstein), jež arci neměly býti více odcizovány; mimo to měly se ještě vyplatiti zámky: Rabštejn, Kynžvart, Točnick, Žebrák, Příbram, Hradištko, Zdechovice a tři vesnice křivoklátské: Kněževes, Lišany a Nesuchyně. Také měly býti zrušeny majestáty nepořádné ke škodě králi a zemi ve příčině zboží a důchodů, jež „králi anebo královně a zemi a k království“ příslušely. Král pak před svým odjezdem v březnu t. r. na svém místě jmenoval „krále JMti nejvyššího hejtmána království Českého“, jež také sněm přijal. Ovšem že odjezd králův ze země přivodil pak zase jisté poklesnutí moci královské.³⁵⁾

Toto obnovení mocnosti královské v r. 1523 mělo ten smysl, že zase byla králi ponechána neobmezená správa i požívání korunních statků, jež mu byly dočasně (zejména od r. 1508) z rukou ušly. Statky samy však dle majestátů z 1499, 1509 a 1522 zůstaly královskými i zemskými zároveň, to jest majetkem státním, arci vázaným pro určitý účel, jakožto fond či dotace králů, kteréž tito užívati mají ne pouze pro své osobní a dvorní potřeby, nýbrž zároveň i pro potřeby státní vůbec (tak že tu jest též jistý rozdíl od moderní tak zv. listy civilní). Právě tak i statky náležející k úřadům nejvyššího purkrabí, nejv. komorníka a písaře zemského a j. v., byly rovněž statky státními, ale vázanými jako dotace těchto hodností (netřeba tu snad supponovati zvláštní osobnosti ústavové neb nadační).

Takovéhoto výsledku nebylo dosaženo bez vnitřních zápasů; a jestliže moc královská nevyšla z nich docela zemdlena, nýbrž naposledy r. 1523 zase něco posílena, bylo to zvláště zásluhou stavu městského. Ve dlouhých sporech král. měst se šlechtou bylo arci docela přirozeno, když města ve spise podaném králi Ludvíkovi asi r. 1522 tvrdila se své strany, že „zámkové, manové, města, klášterové, to jest komora VMKé i moc VMti“; bezpochyby tím myslila, že statky královské jsou komorním, zeměpanským vlastnictvím. Zvláště také města naproti šlechtě ujímala se moci krá-

³⁵⁾ Palacký, Dějiny V., 2, 410 sl., 427 (V., 487 sl., 496); V. z Pernšteina prý postoupil králi Hlubokou bez výplaty. O jiných zámcích snesení v arch. Třeboňském, posud nevydané.

lovy nad hradem Pražským, jak na svém místě uvedeme.³⁶⁾ Avšak konečně musila již spokojiti se, když králi vrácena plná moc ve příčině „důchodů“, jež také dle výkladu z r. 1509 v deskách zapsaného nemohla mu déle býti odpírána. Potud pyšná oligarchie šlechtická musila zase upustiti od mocí mimořádně nabytých. Naproti tomu celkové sestavovštění zřízení zemského (zvláště od času hnutí husitského) nikterak se nedalo najednou odčiniti, a zejména uvedené majestáty o statcích korunních zůstaly právem trvalým i pro dobu následující. Statky ty zůstávaly dotací králů (koruny ve smyslu král. důstojenství), ale jakožto příslušenství království Českého, repraesentovaného králem i obcí zemskou pospolu, patřily nyní svou podstatou vlastně tomuto království jakožto státnímu subjektu.³⁷⁾

B) V době habsburské v l. 1526—1740.

I. V l. 1526—1620.

V této době nastává zase nová fase. Základy dosavadního práva zachovány sice beze změny, ale jen pro jednu část statků.

³⁶⁾ Naproti tomu ku př. Vilém z Pernšteina po smrti krále Vladislava r. 1516 požadoval, „by zámci, kteří příslušejí králi a zemi“, byly napřed uvedeny do rukou země (A. Č., XIII., 65). Ostatně v uvedeném spise měst kolem r. 1522 tato sama ku konci prohlašovala: „která se věc VKMtí dotýče, dotýče se i země, a která se země dotýče, dotýče se i VKMtí“ (souvěký opis pap. Hist.).

³⁷⁾ Subjektem patrně nebyla *koruna* ve smyslu celé říše české (svazku celkového), nýbrž kmenové království české, kteréž namnoze také samo *korunou* nazýváno (zejména od 15. století). Závazky královské na neodcizování užívají slov „království“ a „koruny“ celkem promiscue. Kde šlo zároveň o hranice státní, tam užívalo se spíše výrazu „koruny“ království Českého. Při statcích uvnitř země české mluvívá se též o „království“, o statcích král. a zemských, tak že tu název statků „korunních“ nikterak nebyl ustálen (ačkoli jest oblíben v literatuře). Ostatně vzhledem k tomu, že výrazem *koruna* býval označován také stát (ne pouze král. důstojenství), mohl výraz statků *korunních* značiti zároveň, že tu jde o jmění státní — aniž by se při tom mysliło na celou říši jakožto stát ústřední neb spolkový. Subjektem těchto statků mohl býti stát kmenový: království České, — kdežto při přivtělených údech koruny naopak vycházeti jest od celého svazku zemí (celé říše české), byť i český sněm zemský zvláštním právem přednosti rovněž byl povolán, hájiti celistvosti říše české vůbec.

Jinak nastává rozštěpení různých majetkových podstat — na tré, takže vedle vlastního majetku státního, jenž sluje „*korunním*“ anebo *královským a zemským* zároveň (též „královstvím“), vystupuje nově zvláštní majetek „*komorní*“, totiž zeměpanský; a v opačném směru ukazují se pak také počátky zvláštního majetku pouze *zemského*, t. j. *stavovského*. —

Především dlužno vytknouti, že korunovací přísahy králů Ferdinanda I. 1527, Maxmiliána 1562, Rudolfa 1575, Matyáše 1611 i Ferdinanda II. 1617 vesměs obsahují závazek, neodcizovati ničeho od „*království*“ Českého; tak to kázalo také znění král. přísahy ve Zřízení zem. 1549 B 7 a 8 a 1564 A 2.³⁸⁾ Dále všichni ti králové po příkladu svých předchůdců zároveň písemnými potvrzeními či reversy z r. 1526 a 1528, 1567, 1576, 1611, 1617, a 1619 zavazovali se, neodcizovati ani zemí ani statků od „*koruny*“ České. (Při tom v reversech Ferdinandových nazývána korunou také veškerá obec království).³⁹⁾ Nad to i do Zřízení zemských

³⁸⁾ Prísaha Ferdinanda I. při korunovaci dne 24. ún., 1527: „Prísaha mé . . . od *království* toho Českého, a což k tomu království od starodávna *přísluší*, nic neodcizovati ani dědičně komu z poddaných našich ani žádnému jinému nedávati ani směňovati, ani zastavovati bez povolení zemského na sněmu obecním toho království, kterýž by o to v tom království položen byl; ale to království máme, chceme a povinni jsme rozšiřovati, a což jest od něho neřádně odňato, zase připojovati.“ Rezek, Zvolení a korun. Ferd. I. za krále čes., str. 124. Prísaha Rudolfa II. r. 1575 v něm. překladu: „und von diesem Kunigreich Beheimb nichts entfrembden oder versetzen, sondern dasselbig vielmehr nach unserm Vermögen erweitern u. mehren“ (Sněmy české IV., 265). Srv. Kalousek, Č. st. pr. 555 sl.

³⁹⁾ Srov. níže o král. hradě pozn. 31. Revers Ferdinandův z 15. prosince 1526 ve Vídni: „Item promisimus, quod nullas provincias, ducatus, civitates, castra, arces omagiales ac alia quaecunque *bona regno Bohemiae pertinentia a corona* abstrahere aut alienare aliquo pacto aut aliqua dote debemus. Verum si quid a corona Bohemiae abstractum aut alienatum, hoc debemus rursus coronae annectere et adiungere“. Revers z 4. května r. 1528 v Praze: „Item přikli jsme, že nemáme žádných zemí, knížetství, měst, zámkuov, hraduov, manuov i jiných všelikterakých zboží *k české koruně* příslušejících *od koruny* odtrhovati ani odcizovati nižádným obyčejem ani žádnými věny; ale což by od koruny odtrženo nebo odcizeno bylo, to máme zase připojiti a k koruně shromáždit“. (Sněmy Č. I., 272—4; Kalousek u. m. 580.) Reversy Max. 23. květ. 1567 a Rud. z 12. list. 1576 ve Sn. Č. III., 380, V., 21, pak Matyáše z 3. června 1611 a Ferdinanda II. z 28. června 1617 resp. z 6. dubna 1619, v. Kalousek 264, 266, 270, 399, 580.

r. 1549 a 1564 byly pojaty články „o neodcizování zboží od království Českého“ B 12-16 resp. A 17-19, a v těchto člancích uvádělo se zejména celé znění majestátu krále Vladislava z r. 1499, pak usnesení zem. sněmu 1509 o lénech koruny v říši Německé, a (mimo usnesení sněmu 1486 proti držbě cizozemců bez inkolátu) také novější usnesení sněmu z r. 1549 o Karlšteinu jakožto „hradu královském a zemském“ zároveň. — V souvislosti dlužno připomenouti, že dle těchž Zřízení zem. 1549 B 20-25 a 1564 B 3-8 všichni nejv. zemští úředníci, soudcové zemští, dvorští a komorní, i královští radové byli vázání přísahou netoliko králi, ale i zemi („vš obci království Českého“); to platilo zvláště pro nejvyššího purkrabí Pražského a oba purkrabí Karlšteinské, ano dokonce také pro hejtmana Pražského hradu, nejv. mincmistra v Kutné Hoře a hejtmana německých lén.⁴⁰⁾

Dle toho mohlo by se zdáti, že tu nenastala vůbec žádná změna, a přece jest tomu tak, a sice nastala změna zcela podobná jako při závazku v příčině obsazování úřadů v zemi, podle těchž král. reversů. Ferdinand I. po příkladu předešlých králů r. 1526 a 1528 zavázal se dosazovati „na úřady zemské, dvorské, městské, duchovní“ i na „zámky koruny České“ toliko domácí Čechy a to s radou zemskou. A ačkoli tedy ani úřady dvorské vyňaty nebyly, přece Ferdinand uznával svůj revers jen pro úřady již trvající, z doby předhabsburské, nikoli však pro úřady jím nově zavedené: výhradně či neobmezeně zeměpanské, t. zv. komorní (českou komoru a komoru apelační). Rovněž tak Ferdinand pouze král. statky *předhabsburské*, které už po předchůdcích (volbou z r. 1526) naň přešly, pokládal za korunní čili státní, a toliko pro tyto uznával svůj výslovný závazek neodcizování koruny, — nikoli však pro statky *později jím samým nabyté*, které pokládal za neobmezené vlastnictví českých králů, za „komorní“ v užším smyslu, užívaje jich volně jak k potřebám osobním a soukromým, tak i státním bez rozdílu (po způsobu římského fisku). A tak vytvořila se co do substance dvojí podstata majetková. Arci že i statky korunní, sloužící za dotaci královskou, co do důchodu podléhaly od času Ferdinanda I. rovněž správě úřadu neobmezeně královského, totiž

⁴⁰⁾ Sr. Kalousek u. m. 381—3. Srovnati jest už předpisy Zřiz. z. 1500 ve čl. 207—210; čl. 210 mluví též o místopurkrabí Pražském, o hejtmanu hradu Pražského teprve Zř. z. 1549 B 24 a 1564 B 7.

komory české.⁴¹⁾ To bylo pak příčinou, že jednotlivě mluví se, zvláště v aktech komory dvorské, o všech statcích dohromady jednoduše jako o statcích královských nebo komorních (bez rozdílu). Tu však statky korunní jenom v širším, nevlastním smyslu komorními jsou přezděny, neboť dle bezpečných dokladů rozdíl obojích statků právnicky trval; ano, protikladem majetku komorního naproti korunnímu právě tím ostřeji nám před oči vystupuje zvláštní povaha tohoto. Nutno tedy, tak jako ku konci doby jagellonské, za vlastníka statků korunních (někdy také jen zemskými zvaných) pokládati stát sám, a nikoli krále, kterýžto při těchto statcích k dispozicím jako: zcizení, zástava, směna, darování a p. potřebuje svolení zemského sněmu. Král, podnikaje tyto akty, nejedná (civilisticky) jako vlastník, nýbrž (publicisticky) jako hlava českého státu, vázaná ústavně povolányi spolumžstupci.

Stavové čeští arci nestačili se brániti všem novým snahám Ferdinanda I. Učinili mu ústupky a tím konečně samy poměry korunních statků stávaly se spleťými, jmenovitě těch, které r. 1526 byly zastaveny, a jichž byl nemalý počet. Už na sněmě z listop. 1527 král uváděl, že našel skoro všechny král. statky zastaveny, tak že ani nemohl „stolice naší královské vychovati“ (unsern kunigl. Stat), že totiž ze zámků „*ke království příslušejících*“ dostaly se mu pouze: Poděbrady, Kolín, Křivoklát, Tachov a Kadaň; a vzhledem k tomu vystoupil se dvojím požadavkem. Jednak žádal stavy za generální povolení, aby k lepšímu užítku „krále i království“ mohl vyplatiti zámky užitečnější a příležitější, zastavením nebo prodáním méně užitečných neb příležitých. Avšak stavové patrně si vyžádali určitou specifikaci, a tenkrát přece nepovolili. Za druhé žádal Ferdinand, aby mu byla dána volnost, by zámky, které by vlastními penězi vyplatil, mohl v čas své potřeby beze zvláštního povolení stavů zase zastaviti až do téže sumy „a výše nic“, ježto by prý jináče byl „s tím v nevoli a jako vězněm“. Také v této příčině nezdálo se stavům tehdež povoliti.⁴²⁾ Avšak následujícího roku král přece vymohl si dvojí povolení, které však nemělo prý býti na újmu majestátu z r. 1499. Sněm o sv. Václavě

⁴¹⁾ Ferdinand, jak známo, na sněmích r. 1527 a 1528 obhájl si mocí míti čistě zeměpanskou správu král. komory.

⁴²⁾ Sněmy Č. I., 260, 263, sr. 255, 256.

r. 1528 jednak dal povolení, aby král zámky a zboží, které (nově) *koupí*, mohl zase prodati neb zastaviti obyvatelům království Českého — ačkoli vyslovil naději, že král beze zvláštní hodné příčiny a potřeby nebude je zase odprodávati, nýbrž že je „*vpojí do království*“. Dále, pokud šlo o zastavené zámky a zboží, měl sice král to, co se dle předešlého usnesení sněmovního mělo vyplatiti, „držeti a užívati jako král Český“; avšak povoleno, cokoli by král nad to ještě více z „království“ *vyplatil*, to aby přece zase mohl v těchže sumách pro svou potřebu zastaviti (ostatně i tu vyslovena naděje, že král vyplacené při království ponechá).⁴³⁾ Tím způsobem bylo opuštěno stanovisko kdysi za Jagellonců hájené, že to mají býti pouze statky korunní: připuštěn sněmovně základ pro nový vývoj zvláštních statků *komorních*. Zároveň nastala možnost, aby i statky korunní za jistých okolností mohly býti zastavovány králem samým; bylo pak asi těžko, na delší čas zachovati určitý přehled o výplatách zastaveného zboží korunního „vlastními“ penězi královskými, i byly na snadě spletky.

Avšak ani na těchto ústupcích nebylo Ferdinandovi dosti. Žádal od sněmu o sv. Lucii 1529 všeobecné povolení, aby vůbec směl statky v království zastavovati až do částky 100.000 kop gr. č. Sněm tehdež odepřel to učiniti; i žádal krále, aby své české důchody (a to též z hor jáchymovských, „jež leží v království a drží je jako král český a nejináč“) obracel k potřebám svým jako král Český a k potřebám království; pak prý nebude zapotřebí zástav, jakož prý dle své přísahy má toto království naopak rozmnožovati.⁴⁴⁾ Přes to těžké války turecké vedly stavy české zase poněkud k povolnosti. Sněm z 24. února 1530 povolil králi, že může na důchodech nebo zámcích zastaviti do 33.333 kop gr. č. s tím, že stavové panský a rytířský do dvou let opatří zase výplatu k rukoum královým (byla to vlastně anticipační forma berně). Mimo to povoleno, že král bude moci k užítku „krále i království“ dáti v dědictví zastavený zámek Osek s Duchcovem, když *náhradou* za to bude králi bez výplaty vrácena zastavená Dobříš.⁴⁵⁾

⁴³⁾ Sněmy I., 284.

⁴⁴⁾ Sněmy I., 312 (též latinsky).

⁴⁵⁾ Mimo to povoleno tenkrát zvýšiti zástavu na Protivíně do 1000 kop gr. č. za účelem oprav; podobně při zapsaném král. dvoře na Starém Městě Pražském. Sněmy I., 329, 331.

Rovněž tak sněm z 2. března 1534 povolil sice králi, aby směl v uvedených sumách zapsati posud nezastavené panství Tachovské spolu s Kynžvartem a Novou vsí u Plané do života Hanuše a Kašpara Pflugů z Rabštýna a rok přes to (s výhradou výplaty pro příští krále), ale jen za náhradu, tak aby král koupil a „*dědičně*“ „*ku království a koruně České*“ (zum Kunigreich und der Cron Beheim) *připojil* hrabství Kladské. Protože cena tohoto byla vyšší, dána ještě králi moc, s radou pánů zemských zciziti ještě některé statky do 5000 kop gr. č. a výše ne. Také toto jednotlivé povolení nemělo prý býti na újmu zemských privilegií; ano sněm vůbec znova kladl důraz na závazky královny dle majestátu z r. 1499, zvláště také na nezastavování zboží vyplaceného.⁴⁶⁾ Kladsko bylo tehda koupeno, ale r. 1537 zastaveno Janu z Pernšteina, načež Ferdinand vyžádal si povolení teprve dodatečně od sněmu z 20. břez. 1538. Teprve r. 1569 vyplaceno zase cis. Maximilianem, načež cis. Rudolf II. majestátem z 1578 zavázal se více jeho neodcizovati.⁴⁷⁾

A tak tedy celkem Ferdinand i jeho nástupci nestačili zbaviti se právního spolupůsobení stavů při statcích korunních. Ve snešeních sněmovních stavové napařád drží se majestátu z r. 1499. Jednak přispívají též k vyplacení statků zastavených, jednak

⁴⁶⁾ Sněmy I., 385—387. Rovněž ve „srovnání“ o hory a kovy z roku 1534 ukazovalo se k majestátu z 1499. — Dle DZ. 42 B 20 znělo usnesení sněmu z r. 1534 v ten smysl, že král má hrabství Kladské „k stoličce království Českého a komoře své královské“ dědičně přikoupiti a připojiti, a to k dobru svému i téhož království.

⁴⁷⁾ Sněmy I., 445. Synové Jana z Pernšteina se svolením krále i stavů postoupili Kladsko r. 1547 solnohradskému arcibiskupu Arnoštovi, ale potom nepřijali dědice jeho falckraběte rýnského Albrechta za zemského obyvatele (Sněmy II., 511—2, III., 39, 162, 383); tento tudíž r. 1569 vzdal se Kladska za výplatu 150.000 zl. a to se značným přispěním tamějších stavů, kteří si pak vymohli majestát z 11. února 1578. Ještě dne 6. ún. 1578 cis. Rudolfovi nezdálo se pokládati Kladsko za statek korunní, ježto prý by s komorními statky k tomuto hrabství příslušejícími nemohl nakládati beze svolení stavů (Sn. V., 236). Avšak na gener. sněmě 1579 jednak dáno svolení k tomu, aby hrabství Kladské nebylo nijak odcizováno od „komory a vlastního držení a užívání králů českých“, jednak také aby král některé příslušenství až do 15.000 kop mohl odprodati, ale dále nic (Sněmy V., 474—5). Srov. též svolení z 1580 (VI., 668). Dle toho, ačkoli tu byla řeč o neodcizování od „komory“ králů českých, přece zde byl statek korunní.

také dávají své povolení k darování, odprodejům celku neb části, ke směnám, zástavám. Naproti tomu však stojí skupina „*vlastních*“ statků komory JMKr., jež podléhají volné dispozici královské. K těmto náležejí také statky konfiskované při potrestání stavovského odboje r. 1547, ku př. zámek Brandýs, jež stavové před tím r. 1537 byli ochotni koupiti pro zvláštní potěšení a kratochvíli Ferdinanda I. (aby byl „připojen“ k jiným zámkům a důchodům v království tak, aby JKr. M. nač chován a držán býti v tomto království mohl“).⁴⁸⁾ Rovněž bylo dopuštěno, aby Pardubice koupené Ferdinandem I. r. 1560 byly vloženy do desk zvláště pro krále Maximiliána.⁴⁹⁾

Na doklad všeho toho stůjíte zde ještě některé příklady. Sněm r. 1545 povolil Ferdinandovi I., aby, když vlastními penězi vyplatí panství Kolínské, mohl je zase do téže sumy zastaviti, avšak pro jiné statky blíže Poděbrad neb Kolína povolení tehdy nedáno.⁵⁰⁾ Velmi četná jsou svolení ke zvýšení zástav, totiž k připsání větší sumy zástavní, zejména za příčinou staveb neb jiných oprav na statcích, neb také následkem zápůjček králi poskytnutých, při čemž pak vyskytují se také povolení k zástavám novým; rovněž prodlužují se zástavy dočasné na další „životy“ (t. j. do života určitých osob). Někdy král už napřed vydává stranám majestát zástavní, a stavové dodatečně přivolují, aby měl průchod, a zvláště aby byl vložen do desk. Jindy zase naopak stavové napřed se přimlouvají, aby král povolil zvýšení zástavy nebo napřed přivolují pro takový případ.⁵¹⁾

Jednotlivě sněm také povoluje darování k dědictví (vlast-

⁴⁸⁾ Sněmy I., 406, 407. Dle Zř. Z. 1549 C 29 a T 20 mohl král se statky propadlými pro odboj nebo moc proti právu volně nakládati (jinak Zř. Z. 1500, sr. pozn. 29.).

⁴⁹⁾ Sněm r. 1561, III., 71.

⁵⁰⁾ Sn. I., 603—605.

⁵¹⁾ Ku př. za Ferdinanda I. sněmy 1537 (I., 412), 1538 (I., 437), 1540 (I., 477), 1541 (zastavení Poděbrad majestátem, I., 497), 1543 (přímluvy; při Mělníku 2 životy, I., 567, 571), 1546 (přímluvy II., 24—5), 1549 (II., 572), 1552 (II., 636), 1553 (II., 656), 1554 (též svolení k majestátu, aby dvě vesnice nebyly vypláceny leč k vlastnímu držení královi, II., 670), 1556 (také při Tachově 2 životy II., 708 sl.), 1558 (také nevyplácení do 20 let, III., 37 sl.), 1561 (III., 67—71). — Rovněž tak za nástupců Ferdinandových jsou přechetná povolení sněmovní téměř na každém sněmě.

nictví), čehož zvláštním příkladem jest rozdání t. zv. králova dvora na St. městě Pražském (1552 a 1556); rovněž tak byly za Ferdinanda I. některé vesnice od kor. panství se svolením stavovským dědičně darovány (1553).⁵²⁾ Na sněmě 1549 byly všeobecně připuštěny směny zboží při „zámcích ke království příslušejících“, ale tak, že uloženo zemskému soudu posuzovati, aby se děly „bez škody JMKr. i zemské“. Zvláště povolena tehdy směna vesnic při Karlštejně, poněvadž „hrad JMKr. a zemský jest, na kterémž koruna a privilegia a jiní klenotové k poctivosti JMKr. a vši zemi se chovají“. Rovněž bylo zvláště svolováno ke směnám zboží při hradu Mostu (zastaveném, ale ku „království“ příslušejícím, 1538, 1546), a opětně při Karlštejně a Křivoklátu (1538, 1561, 1582, 1586, 1587, 1592, 1593, 1597—8), při Kolíně (1580) a j.⁵³⁾

Prodej neb i zastavení kor. statků povolovány někdy výslovně jen za jinou náhradu, jak to již bylo uvedeno o sněmě r. 1530 ve příčině Oseku s Duchovem. Tak i sněm r. 1556 svoloval k dědičnému (t. j. vlastnickému) doprodání zastaveného zboží Točnického a Žebráckého, když král náhradou místo toho jiné zboží stejně dobré „z jiných statků svých“ v zemi „*ku království připojí*“.⁵⁴⁾ Ale někdy takový požadavek buď se nečinil, aneb aspoň nebyl formálně pojat do sněmovního.⁵⁵⁾

Vzešla z toho za císaře Maximiliána, když byl Rudolf II. přijímán za krále Českého, větší kontroverse na sněmě z r. 1575. Tu bylo vůbec široce jednáno o statcích korunních. Mluveno výslovně o statcích, které „jsou *království* jmenováni a za *stolní* od starodávna jmíni“ (nechť leží v Čechách nebo v zemích připojených). Při tom název „*stolní*“ nepochybně odvozoval se nikoliv od král. stolu: mensa (jak by se mohlo zdáti dle Maj.

⁵²⁾ Sněmy II., 636, 709, 711; 656, 657.

⁵³⁾ Sněm 1549, I., 572—3, 574; sněm 1538 (I., 436—7), 1546 (II., 24—5), 1561 (III., 67), 1580 (V., 667), 1582 (VI., 183), 1586, 1587 (VII., 85, 210), 1592, 1593 (VIII., 26, 242, 263, 350, 387), 1597—8 (IX., 368, 400, 419, 530).

⁵⁴⁾ Sn. II., 708—9.

⁵⁵⁾ Ku př. sněm 1558 při odprodeji vesnic od Kolína, zámku Nečtiny (III., 13), 1561 při Rabštejně (III., 68), 1570 při odprodeji vesnice od Poděbrad (III., 506).

Car., a dle pozdějšího názvu „Tafelgüter“), nýbrž spíše od král. stolce čili trůnu; tak praví se v něm. překladu: „Gueter, welche das Kunigreich genennet und von Alters zum kunigl. Stuel gehörend gehalten werden“ (na jiném místě překládáno „království“ nepřesně pouze na „Kunigsgueter“). Toto „království“ nazývají stavové také statky „*královskými a zemskými*“ (kunigliche und Landgueter); ono mluví přímo o statcích „*zemských*, k užívání králům českým náležejících“. I bylo tehda netoliko důtklivě sněmem připomenuto, že dle maj. 1499 a snesení sněmovních nesluší bez povolení stavů nižádných statků od „koruny České“ odcizovati ani zastavovati; nýbrž připojen ještě další požadavek — vzhledem k tomu, že statky patřící v koruně České „k držení a užívání“ (zur Inhabung u. Gebrauch) králů Českých nemají býti odcizovány — aby prý dle král. slibu náhradou za přece povolené prodeje a zástavy zase jiné statky, Ferdinandem a Maximiliánem získané (a sice Pardubice, Brandýs, Chlumeck, Lišany a Přerov), ku prospěchu králů i království byly *přivtěleny, inkorporovány* ke statkům od starodávna „královským a zemským“. Ve příčině takovéto inkorporace česká komora radila však vyžádati prve zevrubné údaje k lepšímu posouzení věci. Císař Maximilián se své strany hleděl stavy uspokojiti všeobecným milostivým ujištěním, tak že prý stavové nebudou míti příčiny k stížnosti (proto v konečném snesení sněmu 1575 nebylo žádného článku o žádané inkorporaci statků).⁵⁶⁾

Když potom stavové r. 1577 císař. Rudolfovi dávali svolení ku prodeji nebo směně panství Rabštejnského, stalo se to výslovně jen tak, aby zase náhradou ve stejné ceně jiné panství bylo „k království“ připojeno. Tudíž dohodl se pak císař se sněmem r. 1579, že náhradou za prodávaný Rabštejn i za dříve už prodané panství Točnické připojí „k zemi“ některé své statky komorní, a sice Jáchymov se 7 městečky horními, a že o tom přiloží zvláštní majestát k zemským privilegiím na Karlštejně. Majestátem z 23. dubna 1579 byl tedy Jáchymov s ostatními statky komor-

⁵⁶⁾ Sněm 1575, IV., 217—218, 226—8, 233; tamže též o jiných žádostech stavů ve příčině „statků zemských k užívání králům českým náležejících“, držných zástavou obyvateli zemskými. — Výslovného dokladu o skutečném přivtělení statků výše uvedených po ruce nemáme.

ními „*k zemi a k koruně připojen a oddán*“, tak že králům českým ponechávalo se pouze „držení a užívání“; následovně prý tyto statky „nemají víceji býti a nejsou *komorní* statkové než *zemští a korunní*“, a nemají bez povolení stavů od králů českých býti zcizovány, darovány neb zastavovány.⁵⁷⁾ Rovněž tak sněm r. 1585 dal svolení ku prodeji hradu Mostu s výjimkou, aby za to jiný statek téže hodnoty „k zemi“ byl připojen; i zapsáno pak do snesení sněmu 1586 (snad bez vystavení zvláštního majestátu), že císař Rudolf za odprodaný hrad Mostský k lepší podpoře dolů Kutnohorských připojuje k „zemi“ statek Malešovský a Sionský, „takže již týž statek na budoucí časy *královský a zemský* jest a zuostati má“ (německy: werden zum Land geeignet; i mají zůstati „ein kuniglich und Landgut“).⁵⁸⁾ Rovněž byly se svolením stavů k panství Křivoklátskému jako „*statku zemskému*“ jednotlivé menší statky neb vesnice připojeny neb přivtěleny.⁵⁹⁾

I potom sice nacházejí se ve sneseních sněmovních některá svolení k prodejům nebo směnám bez výslovného připojení další výjimky (ku př. 1593 při Přimdě a vesnicích panství Kolínského, r. 1598 při Trutnově, Dobříši, Tachově).⁶⁰⁾ Přes to se zdá, že náhrada byla v budoucnu očekávána a předpokládána. Tak zejména na gener. sněmě r. 1615 bylo vytýkáno, že prý bylo dáno svolení k odprodeji statků „*zemských a stolních*“ pouze na ten způsob, „aby od JM. budoucích králů Českých zase jiní statkové té hodnoty k *zemi* připojení a za *stolní* učinění byli“, což prý dosud se nestalo. Proto tehdaž císař Matyáš se stavy se dohodl, aby zvláštní komise při deskách zemských vše vyšetřila, tak aby se mohly některé „ze statků a panství komorního na

⁵⁷⁾ Sněm 1577, V., 85—6; 1579, V., 478, 481.

⁵⁸⁾ Sněm 1585, VI., 546, 585 (593); 1586, VII., 85.

⁵⁹⁾ Sněm 1586 povolil připojit k panství Křivoklátskému stateček Nezabudice (místo daleko ležících lidí, jižto se měli odprodati, VII., 85, 210); r. 1588 přivtělen sem pustý zámek Tejšov (VII., 345); sněm 1590 svolil, aby koupený statek Lány mohl býti připojen k panství Křivoklátskému, „statku zemskému“, a sice proti odprodání Senomat, čím mělo se dosíci zlepšení (VII., 488—9, 497). R. 1592 měly býti ke Křivoklátskému postoupeny Hracholusky za grunty od Krupky (VIII., 26). Srov. též pozn. 53 o směnách.

⁶⁰⁾ Sněm 1593, VIII., 344, 352, 388; 353, 389—90; 1598 IX., 493, 537—8, 560.

to místo jak předně osobě své královské, tak i potom budoucím *králům českým k ruce a k zemi za stolní*⁶¹⁾ odevzdati.

Toto usnesení sněmovní z r. 1615 snad nebylo do smrti Matyášovy provedeno. Avšak nechať v tom neb onom ohledu praxe jednotlivě odchylovala se od platných právních zásad, rozdíl mezi majetkem státním a zeměpanským nebyl odchylkami nikterak zahlazen; vždy byl občas vytýkán na sněmích, i od nejvyšších úředníků zemských.⁶²⁾ Nechať se vyskytují *názvy* rozmanité: statků korunních, stolních, zemských, také královských a zemských, nebo „království“, a nechať přivlastňují nebo přivtělují se koruně, zemi nebo království, vždy tu šlo o majetek státu Českého, tvořící zároveň dotaci královského důstojenství, a majetek ten podstatně lišil se od vlastního komorního majetku králů samých.⁶³⁾ Ten rozdíl se činil tehda také v lite-

⁶¹⁾ Už v Č. Budějovicích 1614 jednalo se dle zprávy komory české o „Cron- oder Taffelgüter“, avšak ve snesení sněmovním nebylo o tom řeči. Česká komora tedy ve zdání z 23. led. 1615 připomínala, zda-li panovník nemíní do král. proposice sněmovní pojmuti článek o tom, „dass die erstattung der veralienirten guetter von andern Euer Mt. Erbguettern beschehe und solche guetter zu Taffelguettern gemacht werden möchten“ (týkalo se to též statků „so zu der Khunigin von Boheimb Leibgeding von alters hero gewidmet gewesen, davon aber veralieniert und bisher noch nit restituirt worden). Sr. kvatern černý sněmův obecných od 1611 do 1615, a akta archivu místodrž. L 34-I. (opisy v zem. archivu). Císařovna zapůjčila ostatně císaři Matyášovi 15.000 kop míš., aby panství Mělnické bylo ze zástavy vyplaceno a jí k užívání do života ponecháno, jakož také aby mohla tuto sumu dále odkázati, — k čemuž sněm budějovický 1614 zvláště svolil (tišť. artikule, str. 47—49).

⁶²⁾ Srov. důtklivý list nejv. zem. úředníků z 15. břez. 1578 (V., 243); dne 7. pros. 1603 na místě jiného zdání uváděli jenom články Zřiz. zem. A 17—19 a A 27 v něm. překlada (X., 509).

⁶³⁾ Ku př. Křivoklát slove 1582 statkem „korunním“ (VI., 183, 203), r. 1590 a 1593 „zemským“ (VII., 489, 497, VIII., 351, 388), r. 1597 pak počítá se k statkům „JMČské a zemským“ (IX., 400, 419). Karlšperk slove 1579 statkem zemským (V., 428, 479), k r. 1583 je řeč o tom, co by tu „k království a k zemi“ (dem Lande oder Kunigreich) náleželo (VI., 431, 464). Kolín slove r. 1580 „královstvím“ (VI., 667), r. 1593 „statkem zemským JJMtí králův Českých“ (VIII., 353, 390). Kunratice slovou 1556 „královstvím“ (II., 709), kdežto 1577 nebylo známo, „duchovní-li to statek neb království a všecken-li neb na díle jest“ (V. 81, 116). O Hradištku u Chlumce dávala se 1577 zpráva, „že k koruně náleží a království

ratuře, jak nám ukazuje spis exulanta Pavla Stránského: De republica Bojema (1633).⁶⁴⁾

Ostatně také králové Čeští již od r. 1499 byli zavázáni, na základě majestátu Karla IV. nezcižovati lén koruny České v říši Německé; i bylo to též za Habsburků uznáváno, jakož svědčí Zřízení Zem. 1549 a 1564 (B 13 resp. A 17). Jako zvláštní doklad budiž uveden Fojtland, jež stavové čeští pokládali za léno koruny, které má zpět připadnouti ku království a zůstatí pak v držení krále samého; bylo však dále propůjčováno se závazkem ku králi i koruně České.⁶⁵⁾ Dlouho od r. 1586 táhla se jednání

jest, čehož se uptáno v jistotě býti nemůž“ (V., 80—81, 116). Podobně sněm r. 1580 dával svolení k trhu statku Svojanovského, poněvadž by „snad“ díl nebo všecken statek „k království a zemi“ náležeti měl, nebo „jestliže by co při témž zboží královského a k zemi náležitého bylo“ (V. 666, 686). Sněm 1614 dal svolení na dvě vsi, pokudž by tu co „zemského“ bylo (Tišť. art.). R. 1581 požadována byla král. věřitelem „Assecuration mit E. Mt. Herrschaften eine, die nicht Krongut sei“ (V., 79). O „vlastních statcích komory JM.“ mluví se ku př. v král. proposici 1553 (II., 646), o „I. Kais. Mt. eigenthumbliche Herrschaften“ a jich hejtmanství r. 1582 (V., 221, 262).

⁶⁴⁾ Stránský asi znal nauku Grotiovu, jenž lišil státy usufuktuární resp. fideikommissorické od patrimoniálních, a domanium pokládal za majetek národa či státu. Stránský (dle vyd. z 1713) lišil důchody královské „ex ditionibus cum fiscalibus, tum iis quae de tabula vulgo, et quaternatae a quibusdam dicuntur“ (statky stolní či korunní slovou též kvaternáty, ježto prý dle některých všetečků vynášejí na 400.000 zl. něm., str. 554). Statky „stolní i komorní“ stály sice pod správou české komory (475); avšak král nemohl sám vysílati relátory k deskám, šlo-li o „regni patrimonium“ (488). Širší radě královské příslušelo též dle uložení sněmů jednati o vyvazení a výplatě zastavených zahraničných statků korunních (coronae latifundia, 487). Hejtmanství lén německých, která „již od dávna jsou podána koruně a králům českým“, pečovalo o to, aby při těchto lénech byla zachována „regum et reipublicae Bojemaie majestas“; a dohled, aby se tu něco nezměnilo na škodu státu, příslušel také nejvyššímu kancléři, poněvadž tyto statky jsou vlastnictvím státu (bona, quae reipublicae proprietatis sunt; str. 476).

⁶⁵⁾ Sněm r. 1567 žádal, aby Fojtland dle možnosti byl zase vyplacen a připojen „k ruce králově a k koruně království České“, tak aby byl ve vlastním držení a užívání budoucích králů a nebyl víc od království odcižován (Sněm III., 382). Sněm 1575 svolil, aby kurfirstu saskému, jenž Fojtlandu dosáhl někdy zástavou od knížat z Plavna, byla tato země, k „koruně“ české náležející, pod léno k „království Českému“ dána, tak aby při vyměření jeho mužského kmene připadla bez výplaty na krále „k ko-

s nejvyššími úředníky i se sněmy zemskými o tom, kterak by statky nebo léna zahraničná, „od země“ neb „od koruny“ na nevelké sumy zastavená, mohla býti lépe zpeněžena nebo z nich ku prospěchu domácích financí více vytěženo.⁶⁶⁾

Rovněž budiž tu pouze připomenut ústavní vliv stavů českých ve příčině knížectví Slezských, jakož i územků Lužických.⁶⁷⁾ Než sněm český byl mimo to také povolán, dáti svolení k vyplacení či odprodání služeb rytířských při lénech panských, rytířských i městských, ležících uvnitř knížectví Slezských i markrabství Lužických (1556).⁶⁸⁾ — (O poměrech Karlšteina a statků nejvyššího purkrabství Pražského zmiňujeme se níže zvláště.)

Konečně budiž poukázáno, kterak zvláštní význam „koruny“, jakožto svazku pojícího krále i stavy ve vyšší státní jednotu, zcela dobře byl vůbec povědom německým rádcům Ferdinanda II., když r. 1621 podávali zdání na vyvrácení ústavních svobod českých. Tu praví se výslovně: „Zu dem ist das Wort Cron allenthalben, sowol in Privilegien und Erbvereinigungen als sonst, so weit extendirt worden, dass darunter auch bei Lebzeiten des Königs die Stände des Königreichs Böhaim verstanden worden, also und dergestalt, dass auch die Recht und Gerechtigkeiten, so allein dem König zustehen, neben dem König, ja auch wol vor demselben den Ständen zugeschrieben werden; danhero erfolget, dass die Stände unter diesem Praetext Chursachsen und andere dem König durch Erbvereinigungen zugethane Fürsten wider den König zu Hülfeleistung vermahnen dürfen, auch dass man

runě České“, zároveň dle reversu obyvatelů Fojtlandských svědčícího králi i *stavům* království (IV., 290 sl.). Od reversu obyvatelstva pak bylo r. 1577 přece upuštěno (V., 503—4, VI., 113). Sněm r. 1603 povolil kurfirstu Kristianu II. toliko pro jeho osobu, přijmouti tehdejší léno skrze osobu hraběcí místo knížecí, i měl o tom vystaviti revers králi i *stavům* království Českého (X., 417). — R. 1596 udělena Bedřichu vévodovi Würtberskému jeho česká léna, se závazkem ke králi a koruně České, což zdrželo se pro některé pochybnosti nejvyšších úředníků a stavů království Českého, jimž ta věc byla na sněmě předložena (IX., 336 sl.).

⁶⁶⁾ Nejvyšší zemští úředníci ukazovali k tomu už r. 1579 (V., 521); sněm 1586 (VI., 81—2); pak zvláště sněmy 1595—1598 (IX.); 1601 (X., 106, 109, 159, 161, 185, 186), 1604 (X., 515, 579, 653).

⁶⁷⁾ O tom Kalousek, České st. právo, 158—161.

⁶⁸⁾ Sněm 1556, IV., 707.

vorgegeben, die Regalia wehren nicht des Königs allein, sondern des Königs und der Stände zugleich, und dass die Stände sowohl als der König die Superiorität über die incorporirten Länder hette.“⁶⁹⁾

II. V l. 1620—1740.

Obnov. Zřízením Zem. 1627 nastal v zemské ústavě absolutistický převrat. Ale státní právo české nepozbylo své vlastní bytnosti. Jednak Ferdinand II. všeliké zeměpanské výsosti a regály vyhrazoval sobě a nástupcům výslovně jakožto králům českým (také jus legis ferendae dle lit. A 8.). Jednak zůstaly také ještě zachovány některé instituce ústavní, dle kterých český stát ani v této době juristicky nesplynul veskrz v jedno s osobou svého krále resp. s král. důstojenstvím, nezanikl celý v králi. Panovník pobělohorský při vši absolutnosti své moci přece nestal se výhradním, absorptivním repraesentantem českého státu, nýbrž aspoň v jednotlivých podstatných kusech ještě stavové zůstali ústavně povolányi spoluzástupci jeho. Tak bez pochybnosti zůstalo stavům konstitutivní spolupůsobení při úpravě trůnní posloupnosti prostředkem zákonů státních (nikoli domácích statutů panovnické rodiny), i eventuelní právo volby krále (pokud spojení s ostatními zeměmi mocnářství má svou právníkou lhůtu: terminus ad quem), a rovněž tak právo svolovati ke zcizování územkův od celého složitého státu koruny české (jak zejména bylo i při Lužici 1636 a Slezsku 1743). Protož království České ani po r. 1627 nepřeměnilo se ze státu t. zv. fideikommissorického neb usufruktuárního ve stát pouze patrimonialní, nestalo se pouhým objektem knížecí výsosti neb svrchovanosti svých králů, nýbrž v těch kterých směrech zůstalo subjektem, osobností korporativní — byť i sice zase v jiných směrech a sice převahou bylo už ovládáno vyšší vůlí svých králů na způsob ústavu (Anstalt).

V souvislosti s touto kontinuitou českého státu jako zvláštní osobnosti (odlišné od královského důstojenství) lze míti za to, že tento stát i nadále beze změny zůstal vlastníkem statků ko-

⁶⁹⁾ V. Kalousek, Č. st. pr., 587.

runních. Arci že tento majetek státní, jsa zároveň dotací královského důstojenství, podléhal neobmezenému požívání českých králů a to zároveň k jich vlastním i k státním potřebám; ale tak že substancí beze svolení stavů disponovati nemohli. Důvodem toho jest, že závazek neodcizování od království resp. koruny historicky vztahoval se jednotně — jak na nezmenšování hranic státního území, tedy na neodlučování zemí koruně přivtělených nebo menších územků pomezních neb zahraničných (lén extra curtem), tak i na nezmenšování státního majetku, tedy nezastavování a nezczizování statků vnitrozemských, tvořících dotaci královské moci neb stolice. A tento závazek neodcizovací byl zachován i po r. 1627 beze změny. Jakkoli značně změnil se jiné poměry, přece majestát Vladislavský z r. 1499 nutno dále pokládati za platný základ právní, arci jen v té míře jako v 16. stol., že totiž platil jen pro jednu část statků královských, totiž pro statky korunní v techn. smyslu, neplatil však už pro ostatní statky komorní, které od času Ferdinanda I. tvořily vyhrazené vlastnictví králů, při nichž tito i substancí volně mohli disponovati.

Nicméně vzhledem k ohromnému dosahu absolutistického převratu z r. 1627 — při kterém mimo jiné z přísah nejv. zemských úředníků mizí „všechna obec království Českého“, a uvádějí se pouze králové čeští — mohou bezděky vznikati námitky, zdali zde přece nenastala juridicky nová fase a přeměna, a sice v tom směru, že by nyní v souhlasu s výhradou všelikých regálů královských (O. Zř. Z. A 21) také vlastnictví statků korunních v užš. sm. slušelo přikládati králům jako takovým, resp. stolci či důstojenství královskému, byť jen jakožto vlastnictví obmezené či vázané, pokud totiž stavům příslušelo právo svolovati k czizování. Pak by toto právo stavů neznamenalo již (jak tomu bylo dříve), že tu jde o majetek státní, nýbrž bylo by pouze zřízením tutelárním v zájmu příštích králů. Pak by statky komorními v užš. sm. byly ty, které rovněž patřily vlastnický králům, ale při tom byly podobného závazku prosty; aspoň v tomto směru musil by se mezi statky korunními a komorními i nadále činiti rozdíl.

Jak jsme výše vytkli, formálně se k r. 1627 nedá zjistiti juridický přerod (transsubstanciace) majetku státního v země-

panský, protože majestát z r. 1499 dlužno pokládati za potvrzený, a ten zní stejně a má stejný smysl jako dříve. Toliko materiálně lze pozorovati, kterak víc a více se rozpínají absolutistické nauky o zeměpanských regálech, a ne-li hned, tedy během času vzrůstají představy stotožňující stát se zeměpánem (později také stotožňující zeměpána různých zemí jako panovníka společného). Následkem toho pak v byrokratických kruzích pomalu se vytrácí vědomí rozdílného subjektu při statcích korunních a komorních, a konečně názvy ty bez toho už namnoze promiscue užívané, zevně zdají se kruhům těm zastaralými, bez podkladu pro věcné rozeznávání. Ale, jak dosvědčuje závazek neodcizovací, podstata věci zůstává přec ještě dle přesného práva jiná.

Dle Obn. Zř. Z. A 22 Ferdinand II. neuznal sice za potřebné, celé znění privilegií na neodcizování statků „ku království patřících“ pojmuti do Zř. Z.; ale nikterak jich neodmítl, nýbrž uznával je, arci vyhradil si o „těch i jiných privilegiích“ vydati k stavům prohlášení zvláštní. To se stalo pozdějším majestátem z 29. kvěť. 1627, jímž všeobecně potvrzeny všechny svobody a privilegia, která nejsou v odporu s Obn. Zř. Z.; potom tento majestát byl také pojat do článků sněmovních dne 15. list. 1627, a tím i sněmovně potvrzen. V tomto majestátu sice privilegium z r. 1499 zvlášť výslovně se neuvádí; avšak není pochyby, že musí se počítati k těm potvrzeným, protože dokonce i samo znění král. přísahy dle Obn. Zř. Z. A 3 zavazuje krále české neodcizovati ničeho od *království* Českého, což rozuměti se musí netoliko na neodtrhování územků (ev. lén extra curtem), ale také na statky ku království patřící, t. j. korunní. Rejstřík privilegií potvrzených Moravanům r. 1628 také výslovně pod č. 85 a 101 obsahuje privilegium Vladislavovo na neodcizování z r. 1499, i majestát Ludvíkův z 29. říj. 1522.⁷⁰⁾

⁷⁰⁾ Obn. Zř. Z. A 3: „My N. přísaháme Pánu Bohu všemohoucímu, Blahoslavené panně Marii, matce boží a všem svatým na tomto svatém evangelium, že chceme nad katolickým náboženstvím pevně ruku držeti, jednomu každému spravedlnosti udělovati, a stavy při jich od N. N. potvrzených a dobře nabytých privilegiích zachovati; od *království* tohoto Českého [von dem Königreich] nic neodcizovati, ale raději podle možnosti naší rozšiřovati a je rozmnožovati, i všecko to, což k dobru a poctivému téhož království jest, učiniti. Tak nám Pán Bůh po-

Ferdinand II. hned také sám, aby Vilém hr. Slavata tím bezpečněji mohl užítí zápisu na Mělník z r. 1623, sdělil jej zemskému sněmu r. 1628, a tento potvrdil král. zápis s výhradou „dass die von allen vier Ständen, auf gn. Begehren I. Kais. M. aus Lieb und gutem Willen erfolgte Bewilligung zu keinem Nachtheile oder Schmälerung ihrer Privilegien, Begnadungen etc. weder jetzt noch zu künftigen Zeiten gereichen werde.“

Přes to je na snadě, že Vídeňskému absolutismu nelíbilo se vždy šetřiti rozdílů mezi statky státními i zeměpanskými, jakož toho dokladem jest předstávka komory české z 8. ledna r. 1648 ku komoře dvorské. Ferdinand III. totiž v říjnu 1647 rozhodl se prodati statky Benátky a Lysou, na místě nich pak učiniti panství Třeboňské „statkem stolním a inkorporovati je české komoře“, kteroužto výměnou neb náhradou hledíc k větší ceně Třeboně značně prý se zlepšuje „Korpus der Tafel- oder Kammergüter“. Než komora česká nemohla tehda ve Třeboň se uvázati, poněvadž prý císař zatím zase rozhodl postoupiti ji arciknížeti Leopoldu Vilémovi (o čemž však komora česká ani přímo zpravena nebyla). Žádajíc tedy za direktivu, vykládala komoře dvorské, že v císařské resoluci bylo názvu statků komorních a stolních užito promiscue, kdežto prý se vždycky zachovává rozdíl mezi „Kammergütern“ jakožto „I. M. eigenthümliche Güter“ a mezi „Kron- a Tafelgütern (statky zemské neb stolní)“, kteréžto prý „von dem Land zu Unterhaltung eines Königs destiniret“, a proto prý bez konsensu stavů neměly se zcizovati, kteréžto břemeno však netíží „I. Mt. eigenthümliche Kammergüter“; i dokládala se komora česká zvláště snesením sněmu z r. 1615.⁷¹⁾

Sněm český r. 1649 sice vskutku svolil k výměně Třeboně za Benátky a Lysou; nicméně panství Třeboňské bylo pak zapísáno v zástavu, ano r. 1658 císař Leopold postoupil je k svobodnému vládnutí svému strýci arciknížeti Leopoldu Vilémovi, a konečně tento s jeho svolením hraběti Janu Adolfovi ze Schwar-

máhej, blahoslavená panna Marie matka boží i všichni svatí.“ Srov. Kalousek, Č. st. pr., 437 sl., 556. Tamže i potvrzení privilegií z 1627 a 1628, str. 600, 612.

⁷¹⁾ List komory české z 8. ledna 1648 v archivu říš. min. financí; opis v archivu zemském. Srov. Kalousek, uv. m. 154, pozn. 2.

zenberka — teprve k tomuto aktu bylo zase dáno svolení sněmem r. 1661.⁷²⁾ Za Leopolda pak bylo dáno stavovské svolení — arcí teprv dodatečné — k prodeji vesnic ve hrabství Kladském r. 1685 a k prodeji panství Mělnického i s vesnicí Třebošnicí r. 1686.⁷³⁾

Naproti tomu při prodeji lesů Rychnovských a Vamberských s vesnicemi Peklem a Pekelcem (u Vamberka) a Turovem (u Chroustovic) stavové nebyli žádáni o svolení, nýbrž smlouva trhová z r. 1703 byla jim toliko oznámena, a tato intimace měla se prostě vložiti do článků sněmovních r. 1704. Při tom mimochodem pravilo se, že „anstatt der hiebevorn hergebracht gewesten Einwilligung“ stavů postačí toho času ve sněmovním snesení inserovati pouhé oznámení (derzeit genugsambe Intimation), tak jako by napříště svolování stavovské vůbec mělo pominouti. Ačkoli v tomto případě snad vskutku nebylo potřebí sněmovního svolení, protože ony lesy byl koupil císař Rudolf r. 1609 z prostředků české komory, přece všeobecné znění podobného dodatku nasvědčovalo by, kterak s klesající mocí stavů za Leopolda I. už troufáno si také jich nedbati, a tak přistupovati téměř k tiché inkameraci statků korunních.⁷⁴⁾ Podobně bylo pak ve finanční tísní saháno k dočasnému zastavování a pachtování král. českých statků, tak že stavům věc po příp. jen oznamována a do snesení sněmovních pojímána. Tak zejména bylo inserováno, že „král. komorní statky“ Zbiroh, Točnick a Králův dvůr byly r. 1710 zastaveny knížeti Janu Adamovi Ondř. z Lichtenšteina v 500.000 zl., kteréž měly jemu býti splaceny v 10 letech počnouc r. 1712; když se tak stalo, bylo stavům zase oznámeno navrácení těchto statků ku „královské české komoře“, i vloženo též do sněmovního snesení r. 1723.⁷⁵⁾ Z části bylo podobné zastavování kryto formou pachtu (pachtu zástavního, s antichretickým zástavním užíváním), tak že při

⁷²⁾ Tomek, Sněmy české dle Obn. Zř. Z. Ferdinanda II., str. 62.

⁷³⁾ Tamže.

⁷⁴⁾ Články sněmu z 14. října 1704 do 25. června 1705, str. 50—53; vesnice Turov náležela tehda ku „král. panství Pardubickému“. Dle smlouvy z 16. říj. 1703 císař Leopold prodal uvedené lesy a vesnice Norbertu z Kolovrat tak, jak je byli drželi on sám i jeho předchůdcové „jakožto králové Čeští“ (DZ. 409 C 25).

⁷⁵⁾ Malý stav. archiv, kvat. 16 E 15, 17 F 4; srov. Tomek, u. m. 62.

takovéto formě nepokládáno za nutné, podobné nakládání s požitky neb důchody do sněm. snesení pojímati.⁷⁶⁾

Nicméně jednotlivé absolutistické skutky přece nestačovaly trvale právo zatlačit a změnit. Tak zejména panství Křivoklátské bylo sice r. 1685 prodáno s pominutím svolení sněmovního, ale s výhradou práva zpáteční koupě; když po čase kněžna Marie Anna z Fürstenberka i toto právo vykoupila, vyžádáno k jejímu právnímu zabezpečení výslovné svolení (konsens) sněmu r. 1734, a konsens i celá smlouva pojaty do sněm. článků.⁷⁷⁾ Ostatně stavové čeští byli za Leopolda I. opětně žádáni o svolení své při zastavování knížectví Slezských.⁷⁸⁾

Při sepisování nového Zřízení zemského v l. 1710—23 (t. zv. *Elaboratum bohemicum*) komise kompilační ku privilegiím českých stavů počítala výslovně také to, že statky „ke koruně“ náležející nesmí býti zcizovány, jak prý dosvědčuje mimo jiné přísaha královská a „continua et viridis praxis“.⁷⁹⁾

⁷⁶⁾ V. Mensi, *Die Finanzen Oesterr. von 1701—40*, str. 305—319. Tak zejména stalo se r. 1705 s komorním panstvím Pardubickým (se Smrkovicemi), Poděbradským (s Kolínem) a Brandýsským (s Přerovem), ačkoli prý předseda dvor. komory Starhemberg opíral se tomu, aby takovýto „Hauptkleinod der böhm. Krone“ byl z vlastní správy puštěn; k r. 1718 praví se, že dlužno tam ustanovití zvláštního cí. inspektora, protože správa komory české nabývala tam dobrá. (Také Přísečnice byla v l. 1701—26 zastavena a zároveň propachtována.) Srov. též kvat. 410 F 22 a 491 F 6, dle nichž přenechání statků děje se tak, jak je držel sám císař a král nebo král. česká komora.

⁷⁷⁾ Články sněmu z 1. pros. 1733 do 23. list. 1734, p. 79 sl. Kupující kněžna měla tu pochybnost, „zdali by to panství vel in toto vel in parte jeden statek ku koruně patřící neb pro královskou kuchyni odhodlaný byl, a z strany takového na ní neb jejích dědicích v budoucích časech nějaké praetensí k obávání nebyli“ (smlouvu uzavřela komora dvorská).

⁷⁸⁾ O tom Tomek, *Sněmy dle Obn. Zř. Z.*, str. 62—63; Kalousek, u. m. 161.

⁷⁹⁾ V. přílohy Kalouskova *Č. st. pr.* 619—620: „auch selbst von denen zur Cron gehörigen Güttern nichts veräussern, noch von Unseren freundlich geliebten Gemahlin oder denen nachkommenden Königinnen zu Böheimb an ihren Leibgedingstätten oder Taffelguth etwas alieniren zu lassen gestatten, — sondern vielmehr die bishero vereusserte Gütter wiederumb zur Cron bringen.“

C) Doba l. 1740—1848.

V 18. století nadchází období státu moderního (ač ještě ne ústavního), t. j. doba nového, vyššího absolutismu, t. zv. osvíceného, a zároveň doba byrokraticko-administrativní centralisace. Tu také otázka zeměpanského a státního majetku nabývá pod nimi zase nové podoby.

Formy dualismu stavovsko-zeměpanského, které zbyly ve státě pobělohorském, byly už v 17. století vytrvalým postupem a vzrůstem moci zeměpanské intenzivně i extenzivně zbavovány politické moci či významu. Následkem toho dualism ten zejména od cí. Leopolda I. jeví se fakticky celkem překonán; převážná většina moci státní je soustředěna ve vlastním držení zeměpánově. Stát zdá se víc a více splývati se zeměpánem; obnovuje se sic idea státní jednoty, ale spatřuje se vtělena jen ve svrchovanosti knížecí.

Tento názor pak znamená novou fází pro zbývající zřízení stavovské. Romanistické a kanonistické doktriny o absolutních regálech a výsostech knížecích, o revisibilitě a revokabilitě velikých privilegií, zvláště s opětně připomínanou teorií domnělého propadnutí stavovských práv (následkem povstání r. 1620), — snižují stavy zemské na korporaci privilegovaných poddaných, poživatele subjektivních výsad resp. dočasných koncesí panovníka v zásadě absolutního. Postupem času stavům víc a více se odnímá charakter repraesentativní; zbývající korporativní elementy státní se zatlačují tak, jako by země (na místě osobnosti) měla už býti jenom ústavem řízeným shůry výsostí zeměpanskou. Stavové jakožto držitelé zvláštních výsad podléhají snadněji moci zeměpanské, protože tato zásadně přestává cítiti se jimi závaznou; tu pak s výsadami stavovskými bezděky klesají zároveň práva země samé. Zapomínalo se už, že v českém státě neběželo jen o subjektivní výsady, že tu byl též jistý právní řád zemské korporace, objektivní právo ústavy zemské či státní: — byliť stavové čeští ještě po r. 1620 aspoň v některých kusech a směrech zároveň repraesentací země veškeré, t. j. zemské korporace (repraesentací ze svého vlastního práva).

K takovým poměrům dospěl obzvláště stát osvícenský, resp. blahobytný a policejní, kdež zeměpán byl pokládán za výhradného a všemocného zástupce obecného baha, či „blaha státu“, kteréž

prý deroguje všelikým dosavadním právům, posvěcuje jejich rušení.

Tu však tyto nauky osvícenské přináší se sebou zároveň jistý převrat v názorech: kdežto prve stát splýval víc a více se zeměpánem, tento všeliké výsosti pokládal za vlastní osobní právo (jakoby své vlastnictví), — nyní zase naopak zeměpán splývá víc a více se státem: mocí, kterých on nabyt na stavech, nepatří vlastně jemu osobně, on je vrací státu, pokládají se za moc státní, kterou zeměpán jenom vykonává jako orgán a repraesentant státu (ev. jako „prvý úředník státu“), byť i z vlastního práva repraesentačního. Arci že toto moderní pojmání nedovedlo hned zabrániti, aby instituce státní nebyly jednotlivě pokládány ještě za zeměpanské, resp. aby se promiscue pokládalo jedno za druhé; v tom ještě vystupují dozvuky staršího pojmání subjektivistického či patrimoniálně absolutistického (vzniklého na podkladě dualismu stavovsko-zeměpanského); ani se nezdaří hrubě odporovati názorům novějším, pokud zeměpán zůstává absolutním, pokud nedochází ke konstituční podobě státu. A přece doba státu moderního již se dostavila.

Ještě jiný obrat nastává za osvíceného absolutismu. Začíná zrušením české dvor. kanceláře za Marie Terezie r. 1749 vlastní doba administrativní centralisace zemí českých a rakouských. Když residua stavovských ústav (vyjímajíc Uhry) novou měrou pozbývají politické moci, stává se možným, zavést v zemích společného panovníka vládu uniformní tak, jako by různé zeměpanské atributy splývaly v jedno, jako by šlo o stát jeden. Takováto spojená moc česká a rakouská znamenala skutečně porušení zvláštní státní exekutivy české; nicméně zdála se zatím spíše administrativním opatřením, pokud hodnota českého nejvyššího kancléře byla formálně zas obnovena, a juristicky ještě nezanikly ve své podstatě různé státoprávní tituly této fakticky jednotné či vlastně spojené vlády. Jako Marie Terezie a císař Josef II., zůstávali napařád ještě králi českými a arciknížaty rakouskými, tak také jejich stát zůstal v podstatě své státem složitým, jen administrativně sjednoceným. —

Dle těchto všeobecných poměrů státních řídil se též stav zeměpanských resp. státních financí, a zvláště statků. Už za císaře Leopolda I. provádí se značnou měrou inkamerace daní, zvláště

nepřímých; ústavní, stavovské bernictví se redukuje, obor zeměpanských financí nabývá rozhodné převahy. Po tomto vítězství zeměpanské komory však nastává zase tak říkajíc *postátnění* její: majetek *komorní čili zeměpanský* začíná se postupem času pokládati vlastně za *státní*. K tomuto změněnému pojmání přispěly též nauky merkantilistické, které už v 17. stol. začaly se u nás hlásiti; v 18. pak působila tu soustavně věda kamerální a policejní podle vlivy t. zv. osvíceného absolutismu. Také asi spolupůsobil vzor Pruska, kde už Fridrich Vilém I. domácím zákonem z r. 1713 všechny domény byl prohlásil za majetek státní.⁸⁰⁾

Přechod majetku zeměpanského ve státní byl u nás dosti usnadněn tím, že král. „komora“ neznamenala soukromé patrimonium, nýbrž měla namnoze povahu veřejnou, jelikož náležela panovníkům jako takovým, jen z jejich zeměpanského titulu, a vedlé potřeb soukromých sloužila (po způsobu římského fisku) zároveň k úhradě potřeb státních: z komory české kryly se náklady nejen dvora, ale i civilní zeměpanské správy, také úroky královských dluhů. Berně stavy povolované byly vlastně jen doplňkem toho, co se nedostávalo; a v 17. stol. sloužila k tomu zvláště částka zvaná quantum camerale (na rozdíl od quantum militare). Proto, když po vítězném soustředění výsosti v osobě zeměpánově tento začíná se navzájem stotožňovati se státem, není divu, že také statky komorní snadně pokládají se za státní, arci jako majetek státu absolutního, vrchnostenského (pod svrchovaností knížecí).

I samo vydržování zeměpanského *dvora* pokládá se za záležitost státní, a náklady toho zařadují se do obecného rozpočtu státního, tak jako z druhé strany také příjmy ze statků komorních i korunních.⁸²⁾ Toliko jedna část majetku se pak vyhrazuje či vyštěpuje zvláště: je to jednak soukromé jmění panovníka, jednak fidei-

⁸⁰⁾ Schroeder, Deutsche Rechtsgesch.; § 78 ad 8.

⁸²⁾ Netoliko v rozpočtu státním nachází se položka na vydržování dvora, také při státních dlužích vyskytuje se zvláštní oddělení „dluhů dvorních“; tyto před zřízením bankality účtovaly se společně s dluhy kamerálními u dvorního úřadu platebního (Hofzahlamt). Celé „aulicum“ tvoří jedno z oddělení správy státní. Pro začátek 18. století viz Mensi, Die Finanzen Oesterr. von 1701—40. Srov. Beer, Die Finanzverwaltung Oesterreichs 1749—1816 (Mitth. des Inst. 15), potom Hock, Der österr. Staatsrath.

komisní jmění panovnické rodiny podle jejích domácích statutů (tak zv. c. k. fond soukromý a fond rodinný).

Naproti tomu majetek sloužící dvorním a repraesentačním potřebám panovníka jako takového — dnešní dvorní erár — dlužno důsledně pokládati za majetek státní, jednak proto, poněvadž tu rozhoduje toliko veřejný titul zeměpanský (nikoli soukromé právo rodinné nebo fideikomisární dědická posloupnost), jednak že tu jde o právo zeměpána jakožto repraesentanta samého státu. Arcif že tato část státního majetku má se své zvláštní určení, jako fond či dotace dvorní. Proto také mívala svou zvláštní správu, skrze úřady dvorní, s nejvyšším hofmistrovstvím v čele. Pokud všeobecné úřady státní (komorní) jsou této správy účastny, vedou záležitosti ve zvláštním oddělení jakožto aulicum; když za Marie Terezie r. 1749 agendy dvorské komory většinou byly přenechány předlitavskému direktoriu in internis, ponechána přece zvláštní dvorská komora pro aulicum a Uhry (jako zbytek centralisace celoříšské). A tak i napotom záležitosti dvorní zůstávají záležitostmi administrativně a finančně společnými celému mocnářství. Nicméně takováto centralisace budžetní a dvorně-úřední ještě nikterak nemá za následek, že by vlastnická podstata takového „dvorního eráru“ už byla v jedno splynula; — juristicky rozlišovala se nadále dle různých státoprávních titulů společného zeměpána. Ačkoli tedy i tu jde vlastně o majetek státní (a sice státu složitého), přec arcí nazývá se někdy „zeměpanským“, tak jakoby tu byl zvláštní majetek panovníků jako takových (z tohoto veřejného titulu), neboli majetek zeměpanského důstojenství, majetek stálé instituce zeměpánův (na způsob zvláštní právnické osobnosti: nadace neb ústavu). Než takovýto název promiscue místo státního užívaný nemusí nás při přesném právnickém posuzování podstaty poměří myšliti; je to jen ozvěna pojímání staršího.

Přechod majetku zeměpanského ve státní působil nepřímo také na postavení českých statků *korunních*: — nastalo jisté sblížení jich se statky komorními. Byly sice již namnoze nazývány také komorními, protože neobmezená správa statků korunních stejně příslušela komoře, úřadu zeměpanskému, a výnos jejich počítal se ke camerale (nebyly speciální civilní listou královou, jen pro jeho dvorní potřeby); jelikož král důchody statků korunních mohl volně vládnouti, ani mu nic nepřekáželo, aby je nezařadil do všeobecné

správy komorní. Avšak české statky korunní byly už dříve majetkem státním, a to ve smyslu státu korporativního, spolurepraesentovaného zemskými stavy — aspoň potud, pokud šlo o dispoice jejich podstatou. Nyní, pokud se za osvěceno absolutismu (resp. už dříve) při zcizování korunních statků přestává šetřiti ústavního vlivu stavů, splývají ony fakticky s ostatními statky komorními, t. j. také státními, avšak podřízenými jen svrchovanosti knížecí; možno tu pak mluvit o absolutistické inkameraci statků korunních, o stavění na roveň statkům komorním. I tomu, kdo by české statky korunní po r. 1620 nechtěl pokládati za státní, nýbrž za zeměpanské (ač s obmezenou dispoicí zcizovací), nezbyvá než připustiti, že v této nové době nutno jest, pokládati je společně se statky komorními za státní.

Mluvíme-li o majetku státním, nemáme však ještě nikterak na mysli *stát* jednotný, nýbrž *složitý*. Všechna finančně-správní centralisace ještě nestačila, juristicky co do podstaty odstraniti různé státoprávní tituly, a nevytvořila nového subjektu právního: byl-li dosud český král, byl také ještě státní majetek český (český komorní fond, resp. české korunní statky, korunní léna, a český dvorní erár), byť snad tento majetek spravován byl už absolutisticky společně s jiným.

Že statky kamerální spolu s korunními, resp. i majetek dvorní jsou už vlastnictvím státním, to způsobem právně rozhodujícím stanovil konečně zeměpán sám při nové kodifikaci práva civilního — tím také implicate sám se vzdal nároku, že by šlo o vlastnictví zeměpána jako takového (následovně pak mohl i při majetku dvorním býti toliko neobmezeným požívatelem). Mimoходом lze připomenouti, že už tereziánská osnova občanského zákonníka z r. 1766 (Codex Theres.) lišila vlastnictví „veřejné“ t. j. na právech výsostných založené, při němž slušelo dbáti „rozdílnosti ústav“, tedy rozdílného politického zřízení zemí (jež slovy také ještě „státy“); také „zeměpanské zámky a paláce“ pokládány už za vlastnictví veřejné, tak že zeměpánu vyhrazeno jen užívání, a to nikoli prý užívání soukromé.⁸³⁾ *Obecný zákonník občanský* z r. 1811 pak v § 287 statky *komorní*, ježto slouží „k úhradě potřeb státních“, prohlásil skutečně za jmění státní. Rovněž tak majetek *dvorní*

⁸³⁾ V. osnovu Hortenovu § 38, srov. § 13, 15.

pokládal patrně za státní, protože v § 289 jen to jmění zeměpána pokládal za statek soukromý, které nedrží „jako vrchní hlava státu“. Ostatně § 290 zavazuje správce státních statků k šetření předpisů práva civilního ve příčině správného jejich *nabytí a převodu*, kdežto ve příčině jejich *správy a užívání* odkazuje ke zvláštním předpisům obsaženým „v právu státním a v politických nařízeních.“⁸⁴⁾

Tím právě jest také dle § 290 přímo vyloučeno, že by byl obč. zákonník zamýšlel unifikovati všechno jmění státní jako jmění jediného, jednotného státu. Juristicky co do podstaty nebylo na vlastnictví jednotlivých států, ze kterých mocnářství se skládalo, ničeho změněno, právě tak jako patent o císařství rakouském z roku 1804 ničeho v tom neměnil; zůstával zde posud stát složitý. Právě dle obč. zák. stát jakožto *fiskus* (erár) zůstává na půdě práva civilního; převod vlastnictví z jednotlivého státu na stát celkový neb jednotný byl by se musil státi teprve dle platných forem *práva civilního* (tedy zejména při čes. statcích korunních se svolením zemského sněmu), vyjímajíc jedině případ, že by nějaký *zákon* stanovil výslovně něco jiného. Jestliže politické předpisy snad nově upravovaly správu a užívání státních statků (po případě se nešetřením dosavadních ústav zemských), nedotýkalo se to ve smyslu obč. zák. vlastnické podstaty, nýbrž právě jen způsobu užívání statků; tyto samy patří i nadále pravým vlastníkům. Centralisace *správní* také ještě neznamena právníkou *unifikaci* či *fusi* ve stát úplně jednotný. Proto i po r. 1811 bylo lze mluvit o „státních statcích království Českého“, jak seznáme níže z jednání o jejich zcizení v l. 1817—25; až do šedesátých let XIX. stol. pak přicházejí v aktech státních léna koruny české a v deskách zemských jsou zapsány statky českého komorního fondu. —

I. Pokud jde speciálně o české statky korunní, doba *Marie Terezie* nepodává nám hrubě nového. Toliko budiž uvedeno, že statky v Čechách nově koupené jako Vosek 1773, Smiřice 1780 (později Zahořany 1781), byly v deskách zemských psány přímo

⁸⁴⁾ Už prof. Pražák připomenul, že v § 287 nešlo o stát jednotný; že vždy ještě mohla vzejít otázka, *kteřý* stát označuje se tu jako subjekt vlastnického práva při statcích komorních (Rak. právo úst. II., str. 231, pozn. 9.).

na komoru dvorskou.⁸⁵⁾ Ze statků zrušeného řádu jezuitského r. 1773 zřízen fond studijní, a bylo těmito statky disponováno vesměs absolutisticky, tak jako za cis. Josefa II. statky zrušených klášterů 1782, ze kterých v Čechách utvořen český fond náboženský. Podnět k absolutistické dispozici zavdala zvláště abolice roboty; bylať zaváděna nejprve na statcích exjesuitských a pak už také na kamerálních (1776 v Brandýse). Za tou příčinou dvorní rada Raab byl jmenován vrchním direktorem komorních i exjesuitských statků v Čechách (1776—82); r. 1777 vydána též tiskem instrukce o přeměně „státních“ panství na statky selské.⁸⁶⁾

Za císaře *Josefa II.* pokročilo se dále. Na místě Raaba jmenování v Čechách r. 1782 dva kamerální administratoři Schmid a Erben (zároveň pro statky býv. řádu jezuitského a zrušených klášterů); a spolu vydány direktivní regule pro prodej statků exjesuitských a zrušených klášterů, kdežto pro abolicí robotní zřízen 1783 také zvláštní dvorský komisař Hoyer. Roku 1784 ustanovena nově příští podoba správy dománské tak, že jediný Erben postaven v čelo „der böhm. Kameral-, Exjesuiten- und Klostergüter-Administration“, a předepsány jí obšírné „hlavní idey ke změně správy domén v Čechách“.⁸⁷⁾ Tato administrace pak slove také „správou král. českých statků státních“, někdy jen administrací státních statků, jindy zase ještě „landesfürstliche Provinzialgüteradministration“. Statky komorní slovou zpravidla státními, ač jednotlivě mluví se ještě o zeměpanských; při tom statky korunní uvádějí se prostě mezi komorními. Dlužno však také připomenouti, že ještě josefinská instrukce pro fiskální úřad z 10. března 1783 č. 124 sb. z. s. rozeznávala vlastně statky trojí: „die der Krone anleibende, oder der landesfürstlichen Kammer eigene Domainen, oder dem Landesfürsten als sein Privateigentum gehörige Patrimonialgüter“, podobně jako i tereziánský reskript z 19. února 1751 (o osvobozeních od berní) rozeznával i při zeměpanských residencích takové, „welche ab imme-

⁸⁵⁾ Uvádí se také, že už Mirošov r. 1726 byl zapsán pro komoru dvorskou: správně je jen tolik, že byl speciálními zmocněnci (na základě komor. dekretu z 17. dub. 1726) při veřejné dražbě koupen „k rukoum J. cis. a král. Veličenstva“ (DZ. 499 B 28).

⁸⁶⁾ B. Rieger, Zřízení krajské v Čechách, II., str. 364 sl.

⁸⁷⁾ Kopiář normalí u místodrž. č. 431: dvor. dekret z 27. září 1784.

moriali tempore von unseren glorwürdigsten Vorfahren als Landesfürsten besessen, und als ein zur Cron gehöriges, mithin niemahlen steuerbar seyn könnendes guth genossen werden“, na rozdíl od budov teprve později vystavěných.⁸⁸⁾ Avšak konečně není vyloučena námitka, zdali v obou těchto případech užívá se slova „koruna“ ve starším historickém smyslu.

Ostatně císař Josef asi nemínil se vázati starým rozdílem mezi statky korunními a komorními, zejména ne, když r. 1789 po absolutisticku rozhodl „jednou pro vždy“, že dlužno statků „státních“ (v tehdejší českém překladu: „statků zemstva“) zbavit se „čím dřív tím líp a všemi možnými způsoby“, totiž *zciziti* je v celku nebo v malých částech, dědičným pachtem, prodejem emfyteutickým a j. v. (podle instrukce z 24. března 1789), a když potom k tomu cíli zřídil zvláštní „Staatsgüterveräusserungskommission“ při českém guberniu, — stavů českých ani se netázaje.⁸⁹⁾ Toliko při *zcizení* některých lén také tento císař r. 1781 vyžádal si svolení zemského sněmu českého podle majestátu z r. 1499.⁹⁰⁾

Tyto kroky císaře Josefa, jenž ve státních doménách viděl už pouze jmění finanční (a *contr.* jmění správního), totiž pouhý prostředek státních příjmů, nesouvislý s vlastními účely státu, a národohospodářsky spíše neprospěšný, a jenž tedy přál tomu, aby přešly do rukou soukromých, — poskytly nám bezděky přehled o tehdejší rozsahu státních a fondovních statků, resp. o jejich zmenšení se v této době. V zemských deskách nacházíme zapsány tři *seznamy* z dubna r. 1790, jež sdělala „königl. Staatsgüter-administration“. V jednom z nich uvedeno jest 22 panství, která dosud nacházejí se pod „königl. böhm. Staatsgüter-Verwaltung“; a sice 15 panství „fondu kamerálního“: Brandýs, Hořeňoves, Králův Dvůr, Kolín, Mirošov, Pardubice, Poděbrady, Přísečnice (Pressnitz), Přerov, Smiřice, Smrkovice, Točnick, Vosek, Zbiroh, Zahořany (jsou zde arci v jedno shrnuty statky různé právnícké povahy), dále pak 5 panství fondu ústavu šlechtičen, 1 panství českého fondu stavovského, 1 fondu Pražské university.⁹¹⁾

⁸⁸⁾ Arch. min. vnitra, V B 1 in genere, č. 107 ex febr. 1751.

⁸⁹⁾ Dvor. dekret z 24. března 1789 v kop. norm. č. 176; jako *datek* dv. dekr. z 6. srpna 1789, tamže č. 449.

⁹⁰⁾ Hock, Oest. Staatsrath, str. 168 pozn.

⁹¹⁾ Desky zemské kvat. 735 L 1; opis v zem. archivu.

Ve druhém seznamu jest obsaženo 60 statků klášterních a nadačních, které dosud stojí pod „königl. böhm. Staatsgüterverwaltung“, protože ještě nejsou prodány; mezi nimi 19 statků fondu studijního, 27 českého náboženského fondu, po jednom náboženského fondu dolnorakouského a moravského, 3 statky fondu Akademie hr. Straky, a j. v.⁹²⁾ Třetí seznam konečně obsahuje ty „státní statky v království Českém“, jež od r. 1786 do 1790 byly prodány, počtem 29, a to ponejvíce statky fondu náboženského. Jen jediný z nich (Velké a Malé Bečváry) patřil fondu kamerálnímu, a i ten byl r. 1790 toliko výměnou postoupen Rudolfu hr. Sporkovi za panství Hořeňoves, a dodatečně i tyto Bečváry r. 1795 byly zase převzaty zpět od *camerale*.⁹³⁾ Ostatně dle zprávy administrace státních statků z června r. 1796 došlo také k tomu, že r. 1792 byly stavům českým do správy odevzdány 2 statky nejvyššího purkrabství a 3 statky fondu hrab. Straky (DZ. 735, L. 4). — A tak ani doba josefínská vskutku nedotkla se počtu českých statků komorních, ani korunních.⁹⁴⁾

Dodati lze, že císař Josef II. r. 1788 nařídil také svoboditi a ve prospěch „eráru“ *zcizovati* odumřelá léna zeměpanská; ale ani toto nařízení nedotklo se českých lén korunních, když r. 1790 zase bylo zrušeno.⁹⁵⁾

II. Po vydání *deskového patentu* pro Čechy a Moravu z 22. března 1794 nacházíme, že v obnovených zemských deskách při statcích státních zapsána jest za vlastníka zpravidla *komora česká*, a jen při několika, v 18. století nabytých, *komora dvorská*. Toto označení může ovšem buditi některou pochybnost. Název

⁹²⁾ DZ. 735 K 28; opis v zem. archivu.

⁹³⁾ DZ. 735 K 25; opis v zem. archivu.

⁹⁴⁾ Naopak ještě dvůr Dekтары, r. 1789 od náboženského fondu prodán, byl r. 1795 zase zakoupen od *camerale* od příčinou inkorporace ke komornímu panství Brandýsskému (DZ. 735 L 4). — Dle uvedených seznamů z r. 1790 provedena r. 1796 „*rektifikace*“ desk zemských; srov. Pražák, Právo ústavní II., str. 230, pozn. 7.

⁹⁵⁾ Dvor. dekr. z 13. června 1811 zase připomínal normální nařízení z 1788; nemělo však platiti pro léna příslušející královně české, t. j. pro léna Karlšteinská, jež byla vlastně náležela koruně, avšak byla k užívání královny české. Dekretem dv. kanc. z 29. května 1816 č. 1247 sb. z. s. *alodialisace* lén zakázána; dv. dekretem z 25. led. 1820 připuštěna jen při některých. Srov. Grünwald ve stenogr. prot. rady říšské r. 1861, I., 561.

statků kamerálních vztahoval se časem už také na statky korunní — tyto byly nyní připsány české komoře; taktó tedy nebyly v deskách označeny zvláště jakožto korunní, jak by toho byla žádala juristická přesnost a správnost. V připsání tom byl sice též poukaz na úřad, statky druhdy spravovavší, totiž na úřad král. české komory; ale tento úřad byl již r. 1745 zrušen, a působnost jeho po některých změnách přešla od r. 1763 na zemské gubernium. Proto v zápise „komory“ české v deskách už ani dobře nemůžeme spatřovati označení spravujícího úřadu, nýbrž vlastně označení českého „komorního fondu“ čili fisku (tudíž českého státního majetku) — jako už také dříve názvem král. komory označoval se zeměpanský fiskus, tento pak dle novějšího právního názoru už změnil se ve fiskus státní (v souhlase s § 287 pozdějšího ob. zák. obč.). Sblížení se statků komorních a korunních jako vesměs státních (ač v různém smyslu) vedlo zde k jedinému kumulativnímu označení „komory české“. — Naproti tomu zápis komory „dvorské“ zdá se ukazovati jen k úřadu spravujícímu. Než zajisté ani v tomto úřadu nelze nám spatřovati subjekt vlastnický; nýbrž vidíme v tom finančně-správní označení všeobecného fisku státního („eráru“), tak že tu jde o společné jmění mocnářství jako státu celkového neb složitého, na rozdíl od fisků zvláštních.

Ostatně přichází též označení „c. k. komora“, což jest výraz dosti neurčitý, ježž sice ponejvíce lze vztahovati na fiskus všeobecný, ale nemusí tak nutně býti, protože titulatura císařská, tehdá ještě římskoněmecká, následkem svého přednějšího pořadí připojovala se tytéž i tam, kde nešlo o instituci společnou, nýbrž zvláštní, kdež tedy označení „c. k.“ právně relevantním jistě nebylo. Stejně bylo tomu i po zavedení císařského titulu rakouského r. 1804, kdy dokonce se nepomíjelo označení „c. k.“, i když právě vždycky nebylo relevantním. Na doklad toho budiž uvedeno, že když na základě uvedeného již deskového patentu z r. 1794 teprve dodatečně se měly zříditi nové deskové vložky pro některé reality komorní, tu v proklamačním ediktu zemského soudu z 7. června 1823 nachází se pod čís. 27 t. zv. příkop na Novém Světě na Hradčanech s doložkou: „possedirt die k. k. böhmische Kammer“ (!), i také „poss. k. böhmische Kammer“; pod čís. 100 obora v Bubenči: „poss. die k. k. Kammer“ (zapsána však v deskách

1096 B 13: „k. Kammer“); pod čís. 101 obora ve Hvězdě: „posedirt die k. k. Kammer“ (zapsána taktéž „k. k. Kammer“, ač tu původně šlo jen o komoru českou). Neustálený způsob mluvy patrně působil i tam, kde termíny měly býti právnicky určité.⁹⁶⁾

Že v době, kdy jmění komorní bylo již pokládáno za státní, nebyl za vlastníka zapsán přímo stát resp. fiskus, nebo dle později obvyklého názvu: erár, nýbrž že ještě byla zapsána „komora“, nemusí nás ostatně překvapovati. Byloť to označení historicky zdomácnělé.

Bylo vůbec obyčejem, že dle správních účelů, jimž statky sloužily, resp. dle správních odvětví neb orgánů, užívalo se při jmění zeměpanském a později státním názvů různých: lišilo se camerale, bancale, aulicum, militare a j. v., a specialisace podobných oddělení rostla časem víc a více. Podle toho pak mluvilo se též o různých fondech (později erárech), které však nesluší už proto pokládati za zvláštní juristické osobnosti, nýbrž jenom za budžetní a účetní nebo finančně-správní oddělení, za jednotlivé stationes fisci, kde právním subjektem je stát sám. Naproti státu policejnímu bylo sice požadováno, aby stát jako subjekt majetku resp. jako subjekt soukromohospodářský neosobil si policejní všemocnost, nýbrž aby zůstával rovně poddaným státní výsosti, aby totiž k pojištění právní sféry jednotlivců řídil se předpisy práva soukromého; proto někdy býval stát na poli práva civilního konstruován jako zvláštní osobnost, jež zvána fiskem. Avšak konečně tento fiskus není subjektem jiným nežli stát sám.

Označení komory neb komorního fondu značí nám tedy jednu a sice kamerální částku neb odvětví jmění státního (na rozdíl od částky jiné, kterou spravují ku př. orgány vojenské a p.). Jakož pak mocnářství bylo ještě státem složitým, tedy komora „česká“ představuje nám ještě zvláštní české jmění státní, třeba že celkem již podléhalo administrativní centralisaci (jako součástka rozpočtu všeobecného a předmět jednotné správy kasovní i finanční, — tu nejde jen o různé stationes fisci, nýbrž o zvláštní fiskus český, jenž centrálním spravováním ještě nezanikl ve své podstatě.

⁹⁶⁾ Akta zemského soudu II., 16—481; edikt z 7. června 1823 č. 17.580. Desky zemské 1096 B 13. (S tom. XL. fol. 49, 65).

Dodati ještě lze, že v deskách zemských nacházíme někdy při zápisu „komory“ připsaný zvláštní dodatek o orgánu statek spravujícím; tak r. 1823 při oboře Bubenečské: „Possedirt: K. Kammer, dermal unter der Verwaltung der böhm. Herren Stände“; při oboře ve Hvězdě: „Possedirt: k. k. Kammer, dermal unter der Verwaltung des k. k. Hofbauamtes“. — Označení v aktech katastrálních, které ovšem samo o sobě pro právní otázku vlastnictví rozhodným nebylo, vůbec všelijak se měnilo. Tak ve staré rolle 1654 uvádí se: „panství J. M. Král. Brandejské“, ale ve vrchnostenském přiznání 1714: „J. M. Cís. panství zástavní Brandejs a Přerov“; a touže dobou i jiná korunní panství uváděna jako císařská; Zbiroh r. 1713 dokonce připisuje se výslovně: „röm. kais. Mt.“ V následujících aktech katastrálních pak nacházíme zpravidla „k. k. Kameralherrschaft“ (kterážto titulatura musí se v těch dobách vztahovati ještě na císařskou hodnost římsko-německou).

III. Nedlouho po vydání ob. obč. zákonníka 1811, o němž byla již řeč zpředu, měl se vůbec rozhodnouti osud korunních statků českých. Byltě patentem z 22. led. 1817 zřízen *všeobecný fond k umořování státních dluhů* (čítajíc v to též dluhy stavovsko-aerarialní), a prostředky k němu mělo (mimo jiné) poskytnouti tehda zase nařízené *prodávání státních statků*. Tu vznikla též otázka zcizitelnosti statků „korunních“ v zemích „německých“, — vlastně jen v Čechách, jelikož v zemích německorakouských statků takových nikdy prý nebylo.⁹⁷⁾ Jednání táhla se od r. 1817 do r. 1825, i budiž na tomto místě poukázáno k důležitějším momentům.

Vzhledem k nejv. rozhodnutí ze dne 1. pros. 1817 dala komise pro zcizení státních statků zevrubně vyšetřiti, zdali Brandýs a Přerov, Kolín, Pardubice s přísl., Poděbrady a Zbiroh i se statky přivtělenými jsou „skutečné statky korunní“; zdali zcizení jich se připouští se zřetelem k „zemské ústavě“, a jaké vůbec důvody mluví pro jich zachování nebo zcizení. Na tom základě český komorní prokurátor koncem února 1818 vyžádal si nejprv o těchto statcích, pak též o Přisečnici a Smrkovicích podrobné zprávy a

⁹⁷⁾ V Haliči užívalo se názvu statků „korunních“ pro král. statky vůbec; zvláštní druh tam však tvořily král. statky stolní (kön. Tafelgüter).

doklady od úřadu zemských desk a od stavovského katastrálního rektifikatoria.

Zvláště úřad desk zemských podal dne 4. dubna 1818 obšírné vypsaní otázky. Tu se uvádí, že statky, které dle seznamu z r. 1790 (intabulovaného r. 1796, srv. výše) stojí pod administrací státních statků, zapsány jsou jako vlastnictví dílem komory české, dílem komory dvorské; že tedy v *deskách* nikde není statku zapsaného jakožto statek korunní, — i může se takováto vlastnost či povaha dokazovati pouze ze *zemské ústavy*, zvláště z usnesení zemských *sněmů* (dle kvaternů stav. archivu), dle čehož arci existence statků korunních nikterak není pochybnou. Nutno prý vycházeti od majestátu Vladislavova 1499, kterýž po vyhoření desk r. 1541 byl zase od nich zapsán, r. 1575 a 1610 nově potvrzen, kterýž i za Ferdinanda II. dle Obn. Zř. Z. A 22 a majestátu z 29. květ. 1627 v platnosti byl zachován, a dle něhož podle dokladů o tom snešených až do časů Karla VI. (1733) bylo jednáno, od té doby pak aspoň nenachází se při deskách žádné listiny, že by byl zrušen. Majestátem Vladislavovým prý kdysi přímo zanikla „die den königlichen Besitzungen anklebende Eigenschaft eines Privateigenthums, die königl. Besitzungen nahmen dagegen den Charakter eines der Nation angehörigen Gutes an, weil die Intervention der Stände als Repräsentanten der Nation nothwendig wurde, und wurden, weil sie zum Unterhalte der Krone bestimmt waren, in Krongüter umgestaltet; králům od r. 1499 na místě někdejšího práva vlastnického zbylo pouze právo na *užitky* ze statků korunních, dispoice *substancí* náleží králi a stavům společně, i možno tu mluvit přímo o děleném právu vlastnickém. Dle výkladu úřadu desk zemských rozumí se pak statkem korunním „jene Realität, die der König im Besitze hat, von welcher demselben auch die Einkünfte gehören, deren Verpfändung und Veräußerung dagegen der König nur mit Beistimmung der Stände veranlassen kann.“ Proto prohlašují se za statky korunní ty, při kterých lze dokázati příslušnou intervenci stavů. Naproti tomu je pochybnou, stačí-li k tomu pouhé zapsání k rukou komorního fondu, lze-li totiž majestát Vladislavský vztahovati na veškeré statky českého fondu kamerálního.⁹⁸⁾

⁹⁸⁾ Dle podaných jednotlivých dokladů prohlašují se za korunní

Česká komorní prokuratura pak rovněž postavila se na stanovisko příznivé. Nelze prý sice podati přímého důkazu o tom, které statky jsou korunní, ale nepřímě ano, pokud *akty veřejnými* byly za takové uznány. Dlužno za ně pokládati ty, které na základě původního titulu nabývacího patřily králi českému, nebo při nichž stavové intervenovali při zastavení nebo částečném odprodeji; právní základ svůj pak mají v majestátu 1499 a v potvrzení privilegií 1627. Rozdíl statků korunních a kamerálních formuluje se komorní prokuraturou přesně tak, že statkem *korunním* jest: „jener Theil des *Staatsvermögens*, dessen *Substanz* dem *Königreich*, oder im bildlichen Verstande der *Krone*, — die Verwaltung und Benützung aber dem jedesmaligen Regenten zur Bestreitung des Staatsaufwandes zusteht. Ein Staatsgut oder eine *Kameralherrschaft* ist diejenige, von welcher nicht nur die abfallende Nutzung, sondern auch die Substanz zur Bedeckung der Staatsbedürfnisse bestimmt ist.“⁹⁹⁾ Také Pražská administrace státních statků tvrdila, že tu jsou skutečně statky korunní ve smyslu majestátu Vladislavského.

Naproti tomu české zemské praesidium (nejvyšší purkrabí) a podobně i spojená dvorská kancelář spolu s dvorskou komisí pro zcizení statků státních zaujaly stanovisko *opáčné*.¹⁰⁰⁾ Zemské

statky: Brandýs a Přerov, Kolín, Pardubice, Poděbrady, Zbítov, Přísečnice, Točnick a Králův Dvůr; naproti tomu zdá prý se věc pochybnou při Hořeňovsi, Mirošově, Smiřích a Voseku (Hořeňoves získala komora česká 1796 směnou za Státenice a Kamýk; Mirošov koupen 1726; Vosek 1773, Smiřice 1780 a Zahořany 1781 byly koupeny přímo k rukou komory dvorské, Zahořany zas odprodány 1809). Důležitý moment při důkazu, že jednotlivé statky jsou korunními, tvoří dle úřadu desk zemských také nabytí králi českými před dobou habsburskou (ev. též později). Všechny dedukce zde podané však přece nelze pokládati za nepochybné: — tak ku př. smlouva, kterou Arnošt z Krajku r. 1547 postoupil Brandýs králi Ferdinandovi, jeho dědicům a všem příštím králům českým (DZ. 8 F 17), zakládala se vlastně na konfiskaci po stav. odboji, a dle toho byl by tu snad pouze statek komorní. Zpráva úřadu desk z 4. dubna 1818 (s podpisy direktora registratury Jana Ign. Zecha a viceregistrátora Josefa Hasnera) byla sdělena také zemskému výboru notou zemského soudu z 20. května 1818 č. 8027 (viz A. F. 37.—1245 zemského výboru).

⁹⁹⁾ Důležité votum komorní prokuratury, jakož i to, co následuje, je nám známo většinou jen z akt státní rady (r. 1819, č. 4525; 1823, č. 1637; 1824 č. 3595), jež s námi sdělil p. dr. *Bohumil Baxa*.

¹⁰⁰⁾ Přednesení této komise z 29. června 1819.

praesidium jednak si utvořilo jiný, zánovní pojem statků korunních (nikoli dle historického českého práva); jednak popíralo všeliké právo zemských stavů. Pod statky korunními sluší prý rozuměti „die zur Dotation der Krone, d. i. die zum Unterhalte des königl. Hauses, zur sog. Civilliste gehörigen Güter, wogegen die *Staatsgüter* das *Stammvermögen* des Landes bleiben, in der Art, dass die Nutzungen zur Bestreitung der öffentlichen Staatsbedürfnisse bestimmt sind“. Protož prý je pochybné, lze-li tu mluvit o statcích korunních v tomto „vlastním“ smyslu (statků dvorních), když přece příjmy oněch českých statků plynou do „všeobecného státního pokladu“. Zemské praesidium dále namítalo proti majestátu Vladislavskému, že by znění jeho bylo lze užiti na každý státní statek ke království Českému patřící (ne pouze korunní, také komorní); pak že prý v Obn. Zř. Z. A 22 vyhražené „zvláštní“ vyjádření o neodcizování od království vydáno nebylo (majestát 1627 zněl jen všeobecně), jakož prý také skutečně četné statky státní byly zcizeny beze svolení neb vyrozumění stavů. — Dvorská komise zcizovací, jež vůbec dovolávala se staršího přednesení ministra financí z 1817, zase mínila, že toliko v Uhrách fundamentální zákony zapovídají zcizení korunních statků, kdežto v zemích německých prý není reálného rozdílu mezi statky korunními a kamerálními; je tu pouze zastaralé pojmenování. Spojená dvorská kancelář pak dokládala zvláště, že majestáty 1499 a 1627 nejsou fundamentální zákony, nýbrž toliko „einseitige Begünstigungen der damaligen Landesfürsten, welche von den nachfolgenden Monarchen, so wie jedes andere Privilegium, wenn es höhere Staatszwecke fordern, wieder zum Theil oder auch ganz aufgehoben werden können“.

Rovněž ve státní radě ozývaly se hlasy nepřívětivé. Toliko svob. pán Münch-Bellinghausen vyslovil se (26. ún. 1820), že český fiskální úřad ve hlavní věci se nemýlí; a po zajímavém výkladu pokládal za jisté, že v Čechách byly skutečné, vlastní *korunní* statky, a nebylo prý dokázáno, že by byly svoji vlastností ztratily „auf eine rechtsbeständige Art“.¹⁰¹⁾ Vzhledem k tomu panovník

¹⁰¹⁾ Svob. pán Münch ukazoval, že před Habsburskými panovníky také cizí knížata a domácí šlechtici byli králi v Čechách, tak že bylo potřebí korunních nebo stolních statků, jež se nesměly zcizovati, sice že by stavové byli musili každého nástupce nově dotovati. Králové z rodu Habsburského

v nejv. rozhodnutí z 15. března 1820 vzal věc zatím na vědomí, a vyžádal si předložení podrobného resultátu. Když pak dvorská komise pro zcizení státních statků v souhlasu se spojenou dvor. kanceláří r. 1823 podala nové přednesení ve příčině zcizitelnosti českých korunních statků, vypadlo *nejv. rozhodnutí* z 30. ledna 1824 v ten smysl, že po opětném uvážení důvodů uváděných z „*české ústavy*“ vidí se nerozřešenou pochybnost, netřeba-li přivolení stavů ke zcizení „*českých státních statků*“. I měl nyní finanční ministr hrabě Stadion sestoupiti se s nejvyšším kancléřem a dvěma členy nejvyššího soudního místa, aby podali nová zdání s listinnými doklady i se zněním korunovací přísahy panovníkem samým vykonané.

K tomu cíli nejvyšší purkrabí hr. Kolovrat slyšel opět českého komorního prokurátora a z vlastního podnětu též zemské stavy. Obojí shodovali se v tom, že přivolení stavovského potřebí jest.¹⁰²⁾ Nejvyšší purkrabí sic i tentokráte soudil, že věc není dokázána; nicméně mínil, že by panovník jako dobrotivý otec mohl (hledě k jednání za Marie Terezie a Josefa II.) přísahu svou vykládati ve smyslu širším a žádati svolení stavů, tím spíše, že nabytá práva kupců budou touto „formalitou“ neodvolatelně pro příští století pojištěna.

Ve Vídni při koncertaci z 26. dubna 1824 byla spojená dvorská kancelář zastoupena českým zemským referentem, dvorním radou hr. Kaunicem; za finanční ministerstvo přišel vicepraeses baron Pillersdorf (jelikož hr. Stadion byl mezitím zemřel), za nejvyšší

že ovšem nesídlili v Čechách a měli také své vlastní statky; proto prý příjmy korunních statků „z vyššího patriotismu věnovali potřebám státním“, čím byla také správa zjednodušena; mimo to i vydržování král. domu zároveň se pokládalo za potřebu státní. Proto se vše řádně prelimínuje a zbytek prikazuje ostatním státním potřebám. Dle toho korunní statky časem ztratily svůj účel a mohly by se už zciziti — arci se svolením stavů dle majestátu z r. 1627.

¹⁰²⁾ Důvodem bylo znění přísahy korunovací, majestát z r. 1627 resp. 1499 a doklady skutečného přivolování. Zemský výbor zejména opatřil od zemského soudu opisy privilegií Vladislavských, konfirmace Ferdinanda II a korunovací přísahy císa. Františka z r. 1792; a ve své zprávě z 15. břez. 1824 č. 1336 (dle referátu rytíře Bretfelda) připojil i doklady další ze sněm. snesení, též majestáty 1510 a 1512, jakož i Ferdinanda I. a Rudolfa. (Viz f. 37—1245 zem. výboru).

soudní místo pak dva dvorní radové: rytíř Hanisch a Schindler z Rottenhaagu; o celém jednání pak panovníkovi podal přednesení ministr vnitra hrabě Saurau.

Zástupce dvorské kanceláře rozhodně nesouhlasil s voty Pražskými. Především mínil, že při prodeji korunních statků ani se nejedná o zcizování od koruny; korunovací přísaha brání jenom odtrhovati něco od hlavní země, kdežto, když ony statky z vlastnictví státního přejdou do soukromého, zůstanou i nadále částkou království¹⁰³⁾ — (tento výklad závazku královského ve smyslu celistvosti pouze teritoriální, nikoli také domaniální, jak se mu přece historicky rozumělo, osvojil si r. 1861 také Herbst; dovozoval při jednání říšské rady o svobodění lén, že závazek k neodcizování od království mohl by se dotýkati pouze lén extra curtem, jak tomu bylo při Lužici, ne však také lén ležících uvnitř země). Dále prý nebylo dokázáno, že by majestát Vladislavský 1499 byl Ferdinandem II. r. 1627 potvrzen, jelikož v Obn. Zř. Z. A 22 bylo vyhrazeno zvláštní, tedy výslovné vyjádření, a takové prý vydáno nebylo, i nesluší je supponovati. Konečně příklady svolení stavovského prý nikterak nedokazují, že by tu byla panovníkova povinnost; naopak kdyby prý stavové dle privilegií byli bývali svolovat oprávněni, zajisté by byli po provedení prodeje činili námitky; ostatně že nedostatek jejich svolení na prodej státních statků dosud škodlivě nepůsobil.

Naproti tomu zástupci nejvyššího soudu shodovali se s názory z Prahy hájenými. Zejména rytíř Hanisch na konci svých výkladů cítil se povinna, aby jako soudní úředník *dle přesného práva* prohlásil, že podle přísahy císaře Františka, která implicite se vztahuje na majestát 1499 na základě potvrzení z r. 1627, ku prodeji českých korunních statků svolení stavovského potřebí jest, a sice k „*Rechtsfeierlichkeit und volle Giltigkeit*“. Zejména dovodil, že uváží-li se znění majestátu Ferdinanda II. a vyloží-li se dle zákonných vykladacích pravidel¹⁰⁴⁾ — není po-

¹⁰³⁾ Proto také hr. Kaunic odmítal jakožto nerozhodný případ z r. 1781, kdy říšská spodní léna k Čechám patřící byla se svolením stavů postoupena kurfiřtu falcko-bavorskému.

¹⁰⁴⁾ Jakkoli privilegia musí se bráti v nejpřísnějším smyslu, přece prý jim tak jako zákonům nelze přikládati smysl jiný, než jaký vysvítá ze zvláštního významu slov a ze souvislosti, též dle jasného zákonodárcova úmyslu.

chyby, že zvláštní prohlášení vyhrazené v Obn. Zř. Z. A 22 vskutku se stalo majestátem z 29. května 1627, kterýmžto byla potvrzena právě „veškerá“ privilegia Obnovenému Zř. Z. neodporující; vzhledem k tomu také Ferdinand sám hned r. 1628 zastavení Mělníka sdělil zemskému sněmu a tento je potvrdil s výhradou, že přivolení jeho nyní ani napříště nemá býti privilegiím na újmu. — Téhož náhledu, jako rytíř Hanisch, byl i dvorní rada Schindler, přes to, že jak pravil, byl si vědom velké změny časů mezi dobou krále Vladislava a dobou císaře Františka, ježto prý tržní ceny statků druhdy plynuly většinou do soukromé pokladny královské, nyní byly by k dobru státu.

Přes to vše tyto výklady nepřesvědčily zástupce ministra financí, aniž také ministra vnitra. Baron Pillersdorf souhlasil úplně s hr. Kaunicem, jenž prý celou otázku „vyčerpal“; panovník prý nijak není zavázán; a slyšení stavů je vůbec „weder schicklich, noch rätlich“.¹⁰⁵⁾ Také zesnulý hr. Stadion byl prý toho náhledu, že panovník ani dle stavovských privilegií, ani dle přísahy korunovací, ani observancí vázán není; bylo by prý toliko zvláštním znamením jeho důvěry k českým stavům, kdyby jim dal záležitost na sněmě oznámiti (s vyložením účelů a prospěchů), aniž by se však od nich žádalo přivolení neb prohlášení. Dle toho také hrabě Saurau soudil, že přivolení stavů zapotřebí není, také že příčiny zcizování státních statků už byly patentem z 22. ledna 1817 všem poddaným vyhlášeny; nicméně že by se ku přání panovníkovu dorozuměl s ministrem financí o způsobu sdělení záležitosti se stavů.

Na konec otázka zcizení českých korunních statků prodávána se ve třech sekcích státní rady, kdež věc nevypadla o mnoho lépe. V sekci A zejména baron Münch-Bellinghausen (30. října 1824) sice souhlasil s náhledem zástupců nejvyššího

¹⁰⁵⁾ Dle Pillersdorfa stavové nemohli nic dokázati, a zejména se nedá říci, že by byl Ferdinand II. potvrdil majestát z 1499; případ z r. 1628 prý nic nedokazuje, poněvadž prý tehda, brzo po českých nepokojích, svolení stavů zdálo se potřebným. Toliko zákony obsahují všeobecné normy, kdežto privilegia jsou jen obmezeními ku prospěchu jednotlivců, a musí se vykládati co nejpřísněji. Přísaha korunovací vztahuje se toliko na zmenšení státního území. Práva kupců jsou zabezpečena vkladem v zemských deskách.

soudu; nicméně už nepokládal za jisté, že Ferdinand II. potvrdil také majestát z 1499; nejlépe by tedy bylo, dáti stavům proposici ve výrazech všeobecných, a zatím zdržeti prodej statků až do jejich vyjádření. S tím souhlasil Lichtenberg, odporoval Mikós. Ve druhé sekci státní rady baron Kübeck (dne 18. listopadu 1824) s větší ostrostí, než znalostí vystoupil proti existenci korunních statků v Čechách. Jednoduše nevěřil, že tam kdy byly (!) nebo jsou, a mínil to dokázati také tím, že prý ani název podobný ve veřejných aktech se nevyskytuje (!). Mimo to prý v Čechách král a stát vždycky (!) spadali v jedno.¹⁰⁶⁾ „In Böhmen giebt es daher keinen Unterschied zwischen Kron-, königl. und Staatsgütern, indem sie alle, wie bemerkt, unter den heutigen Begriff der Staatsgüter fallen.“ Kübeck sice připouštěl, že majestát z 1499 jako neodporující Obnovenému zřízení zemskému byl Ferdinandem II. potvrzen, a proto prý dlužno české stavy při prodeji státních statků slyšení a sice dokonce bez rozdílu doby, kdy bylo jich nabyto, — avšak odmítavým vyjádřením král není vázán, protože mu přísluší jus legis ferendae a může Zřízení zemské vždy změnit; po slyšení stavů může vykonati své královské právo zákonodárství a správy. Konečně třetí sekce státní rady formulovala výsledek všech porad. Dle souhlasného úsudku úřadů nedá prý se ani historicky ani státoprávně dokázati povinnost panovníkova k předchozímu slyšení stavů o prodeji státních statků; že sice konečné dohodnutí zní v ten smysl, že stavům přísluší „das Recht ihrer Beistimmung“, avšak že panovník není vázán na jejich „Bewilligung“ vzhledem ku své vyhrazené plné moci (řešení věru šalomounské). Protož prý postačí, když stavové čeští budou o prodeji státních statků uvědoměni dodatečně.

¹⁰⁶⁾ Kübeck prohlásil: In der ganzen böhm. Gesetzgebung, in keinem st. Urkundenbuche und in der ganzen Landtafel kommt nicht einmal das Wort „Krongut“ vor. Die dem Landesfürsten zuständigen Güter wurden insbesondere auch im Maj. Wladislavs IV. (!) „Güter des Königs“ und in der VLO. „Güter des Königreichs“ genannt. In Böhmen wurde aber immer König und Staat für gleichbedeutend genommen. Beide wurden von einander nie getrennt gedacht, und die Einkünfte, welche den Staatsbedürfnissen gewidmet werden, wurden immer die Einkünfte des Königs, königl. Bezugsrechte, k. Aerarium u. s. w. genannt.

Císař František sám nepřihlížel pouze k hlasům politickým a finančním, nýbrž jistě také ještě k hlasům justičním. Proto ve svém rozhodnutí ze dne 5. března 1825 odchytil se od návrhu státní rady v tom, že dvorské komoře uložil, aby sukcesivní prodej těch kamerálních statků českých, které ku prodeji se hodí, zavedla teprve „nach abgehaltenem Landtage“; také výslovně vyjmul Brandýs, Pardubice a Zbiroh.¹⁰⁷⁾ Českému sněmu pak panovník dal ve své *proposici* z 30. září 1825 vyložiti finanční i národohospodářské důvody a prospěchy prodeje státních statků podle patentu z 22. ledna 1817, prohlašuje zároveň: „Da Wir nun diese Massregel auch in Ansehung der *Staatsgüter des Königreiches Böhmen* in Anwendung zu bringen beschlossen haben, so werden Unsere treugehorsamsten Stände davon in Kenntniss zu setzen sein, indem Wir nicht zweifeln, dass dieselben die Zweckmässigkeit dieser Verfügung anerkennen und ihre *Zustimmung* dazu geben werden.“¹⁰⁸⁾

Stavové tudíž ve schůzi z 19. prosince 1825 na základě zprávy rozmnoženého výboru zemského zcela ochotně učinili usnesení, „dieser, das Beste des Staates und des Landes bezweckenden, auch in Ansehung der *Staatsgüter des Königreiches Böhmen* in Anwendung zu bringen beschlossenen Massregel . . . nicht nur ihre unterthänigste Zustimmung zu geben, sondern noch insbesondere Seiner Majestät für die allergnädigste Berücksich-

¹⁰⁷⁾ Vyjmutí Brandýsa, Pardubic a Zbirohu bylo císařem Františkem vlastnoručně připsáno do předložené osnovy nejv. rozhodnutí (stát. rada 1824 č. 3595); také výraz: böhmische Staatsgüter opravil (však pouze v této nejv. resoluci) na böhmische Kameralgüter. — Doslovné znění nejvyššího rozhodnutí, které touže dobou bylo vydáno k nejvyššímu kancléři, není nám sice známo, ale dle stavu listin nezdá se pochybno, že měl v dorozumění s dvorskou komorou upravití znění král. postulátu k nejbližšímu českému sněmu, při tom vyložiti pohnutky a účel prodeje českých státních statků, panovníkem uzavřeného, spolu s doložením, že panovník o přivolení českých stavů nepochybuje. Znění postulátního reskriptu bylo nepochybně schváleno panovníkem dne 24. srp. 1825; srov. prohlášení min. Plenera na říšské radě z 8. června 1861 (Sten. prot. I., 226 sl.).

¹⁰⁸⁾ Ke zřízení všeobecného fondu na umořování státních dluhů a k prikázání jemu tržních cen z nařízeného rozsáhlého prodávání státních statků — vedla prý úvaha, že netoliko je účelno, spláceti passiva státu jeho aktivy, nýbrž zvláště i to, že prodané statky přenechají se „der Privatindustrie“, a budou prospěšnější zužitkovány než v bezprostřední správě státní.

tigung der Aufrechthaltung der in Ansehung der Veräusserung der Staatsgüter des Königreichs Böhmen von allerhöchst dero Vorfahren ihnen verliehenen und von Sr. k. k. Majestät bei höchst Seiner Thronbesteigung allerduldvollst bestätigten Privilegien den devotesten Dank zu Füßen zu legen“.¹⁰⁹⁾

Dle tohoto generálního přivolení ku zcizení českých státních statků může se snad zdáti, že stavové čeští tehdy konečně sami vydali korunní statky další volné disposici svého panovníka (a to dokonce v zájmu všeobecného státního dluhu); že tedy pro příště vzdali se na dobro práva, speciálně svolovati ku zcizení jednotlivých statků ku království Českému patřících. Ani to, že panovník sám 3 statky (Brandýs, Pardubice a Zbiroh) z prodeje vyloučil, nebylo jim oznámeno, tak že dali vyjádření docela *všeobecné*. Nicméně proti tomu dlužno zase připomenouti, že toto stavovské přivolení z r. 1825 stalo se *jen* k účelu umoření úročného státního dluhu, a ne k účelu jinému. Proto také statky korunní, které by k tomu určitému účelu prodány nebyly (jako jmenovitě ony vyloučené), zajisté podržely svou dosavadní povahu statků korunních, a ke všelikému zcizení jinému zůstávalo přivolení stavů vůbec stejně potřebným i na dále.

Neméně zůstává důležitě, že panovník sám statky připsané českému fondu komornímu r. 1825 pokládal výslovně za „státní statky království Českého“ (dokonce činily tak i ty úřady, které docela popíraly právo stavovské, přivolovat ke zcizení). Z toho je zejména patrné, že nechať příjmy z těchto statků už po dlouhé doby plynuly do „všeobecného“ pokladu státního, přece statky ony samy co do podstaty juridicky patřily státu zvláštnímu, státu království Českého, kterýž byl arci součástíou širší složitě říše:

¹⁰⁹⁾ V protokole o stavov. shromáždění z 19. pros. 1825 (v zem. arch.) nachází se zpráva rozmnož. výboru zemského z 12. t. m., kterou podepsali nejv. purkrabí F. hrabě Kolovrat a referent A. svob. p. Bretfeld; usnesení sněmu pak úplně souhlasí. — Nejprve poukazuje se k § IV. postulátního reskriptu, pak k tomu, že účel prodeje českých státních statků je určitě vytknut, a že výsledky operací fondu umořovacího občas veřejně se vyhlášují; vzhledem k tomu prý stavové mohou vděčně uznati: péči panovníkovu o zmenšení *úročného* dluhu státního, též účelnost tohoto splácení státních passiv, a zároveň přenechání statků státních do výnosnějšího hospodářství soukromého.

císařství Rakouského. Proto také, pokud ony statky podle stavovského svolení z r. 1825 zcizeny nebyly, zůstávaly zajisté co do podstaty i dále ještě „státními statky království Českého“.

Bylo tudíž úplně správné, když císař Ferdinand I., jakožto král Český toho jména V., při svém korunování za krále dne 7. září 1836 zase ještě přísahal, že nebude ničeho od království Českého zcizovati, nýbrž spíše je rozmnožovati.¹¹⁰⁾ Byla to poslední přísaha korunovací v Čechách, ačkoli právě tímž státním aktem, kterým byl zaveden titul císaře Rakouského (II. srpna r. 1804), zároveň bylo korunování panovníků jako králů Českých napříště zaručováno. Avšak poněvadž přísaha korunovací měla pro práva země význam pouze garanční, nikoli konstitutivní, tedy její pomínutí neznamena ještě zaniknutí těchto práv, pokud se týče panovníkových závazků.

Proto také dlužno za to míti, že i nynější panovník, — kterýž při svém nastoupení, dle manifestu z 2. prosince 1848, přijal „koruny své říše“ podle sankce pragmatické, — kterýž i při vydání diplomu říjnového 1860 (jenž posud je formálně východiskem pro ústavu předlitavskou, jelikož ústava únorová prohlašuje se za jeho provedení a prosincová jen za další revisi) vycházel rovněž od sankce pragmatické a jejího přijetí zeměmi, dle čehož historické právo monarchické jest posud v platnosti, — kterýž podnes (dle nejv. listu z 14. listop. 1868) v čele všech suverenních vládních aktů, zejména také smluv mezinárodních, nikdy pomínouti nechce titulu krále Českého, a kterýž také opět (1861, 1865, 1870 a 1871) prohlásil úmysl za krále se dáti korunovati, — že také on jako nástupce Ferdinanda V. hodlal šetřiti král. závazku ve příčině nezczizování územků a statků od království Českého, resp. pokládati je dále za příslušenství tohoto. — Jako doklad možno také zvláště připomenouti, že i po r. 1848 zachovávan dosavadní právní stav při zbylých ještě lénech koruny České. I za jednotného státu éry Bachovy knížectví Slezská a arcibiskupství Olomoucké pokládala se za léna propůjčovaná z královské moci české, zavázaná králi, jeho dědicům a potomním králům, jakož také koruně České (Krone Böhmen), k níž prý léna ta řádně náležejí; ano ještě po vydání říjnového diplomu dne

¹¹⁰⁾ Přísahu tu otiskl Kalousek; České státní právo, str. 557, pozn. 2.

29. pros. 1860 vystaven v témže smyslu lenní indult ve příčině knížectví Opavského a Krnovského.¹¹¹⁾

D) Doba od r. 1848.

Z druhé strany jest na snadě, že nové ústavy říšské po r. 1848 resp. po r. 1860 nezůstávaly bez nepříznivého vlivu na otázku českých statků kamerálních, především také korunních, jichž povaha byla znova vážně ohrožena.

I. Už tak zvaná Pillersdorfova ústava z 25. dubna 1848 v § 47 počítala k působnosti říšského sněmu všeobecně zczizování „státních statků“, aniž by se dále rozlišovaly; provinciální stavové byli by dle §§ 54 a 55 sotva jaký vliv zachovali. — Kroměřížská osnova říšské ústavy 1849 o státních statcích nemluví; k samostatné zákonodárné působnosti zemských sněmů počítá též nakládání zemskými fondy a zemskými statky (§ 114, 1 a), ale bez bližšího výkladu. Nicméně byl v ústavním výboru aspoň zamítnut amendement Brestlův toho smyslu, že zemi patří jen to, co dosavadní stavové spravovali, kdežto pak statkem státním je to, čeho výnos sloužil k státním účelům. Referent Mayer trval na původním znění vzhledem k tomu, že správa majetku nebyvala dosud svobodnou; při tom z české strany Rieger a Palacký reklamovali zvláštní povahu českých statků korunních, aniž by však v té příčině formulovali určitý návrh.¹¹²⁾

Jinak mínila se zachovati říšská ústava císařství Rak. ze 4. března 1849, kteráž v § 77 zbavovala platnosti ústavy stavov-

¹¹¹⁾ Srov. Kalousek, České st. právo, 108; Pštröss, Die böhm. Kronlehen im K. Böhmen, M. Mähren und H. Schlesien, 1861. Srov. i níže pozn. 124.

¹¹²⁾ Rieger pokládal korunní statky, kterých od staletí jako příslušenství koruny bylo od krále užíváno, ku př. „panství Pardubické, Poděbradské a j. v.“, za zvláštní druh statků zemských. Palacký ukazoval „že ani v době pobělohorské nebylo jimi disponováno bez přivolení stavů, a že ještě za cis. Ferdinanda cis. komorní prokurátor podal předstávku proti prodeji bez přivolení. — Brestel (jenž také mínil, že statky korunní patří k civilní listě) byl podporován Lasserem a Heinem. Mayer namítal Lasserovi také: „Krongüter habe Salzburg nicht, sonst würde er mit Abg. Rieger sagen, Krongüter sind Eigenthum der Krone, folglich gehören sie dem Lande“. Springer, Protokolle des Verfassungsausschusses im oest. Reichstage 1848—49, str. 59—62.

ské. Mluvila sice též o jmění zemi patřícím (§ 35), avšak v § 36 f) počítala k záležitostem říšským výslovně také „den Reichshaushalt, einschliesslich der Krongüter uand Reichsdomänen, unter welchen das bisher durch die Benennungen: Staats-, Kameral- oder Fiskalgüter bezeichnete Vermögen verstanden wird“; v § 110 také připomínala, že státní dluh je zaručen říší. V souhlasu s tím byla též Bachovská Zřízení zemská (z 31. pros. 1849 pro Čechy), jež ostatně pokládala země dílem za zákonodárné korporace uvnitř státu, dílem za vyšší komunální svazky. Avšak říšská ústava březnová, jež měla platiti i pro Uhry, byla dne 31. prosince 1851 výslovně zas odvolána.

Vytknouti jest, že uvedené zrušení ústav stavovských týkalo se vlastně stavovského řádu či složení zemského zastupitelstva, a nikterak ještě neznamenalo, že by samy země byly zrušeny jako právní subjekty. Toliko ztrácely na čas povahu svéprávných veřejnoprávných osobností (korporací), sníženy jsouce takofka pouze na t. zv. zemské fondy, na ústavy řízené namnoze vůli státní (aspoň v l. 1852—1861 stál v čele výboru zemského místopředseda).¹¹³⁾

V následující době jednotného absolutního státu ministerstvo financí učinilo s nejv. schválením dohodnutí s ředitelstvím rakouské národní banky z 28. října 1855 zase v ten smysl, že státní domény uvedené ve zvláštním seznamu (také v Čechách ležící) byly odkázány na tuto banku, tak že dle čl. 8. byla oprávněna netoliko je ustanoviti za hypotéku, ale i zciziti, k tomu cíli, aby výtěžek (spolu s výnosem statků před zcizením) byl odepsán od hypotekovaného státního dluhu 155 mil. zl.¹¹⁴⁾ Tato úmluva celkem se srovnávala s přivolením českých stavů z r. 1825. Proto, když poslanec dr. Brauner na radě říšské dne 13. května 1861 interpeloval vládu za příčinou zamýšleného prodeje českého komorního panství Pardubického (k němuž byl dříve inkorporován statek Kladubský) a při tom ukazoval, že od r. 1825 bylo prodáno 27 českých fondovních a 14 komorních statků, tak že už jen tři statky: Pardubice, Zbiroh a Smiřice zbývaly při král. české

¹¹³⁾ Srov. Pražák, Rak. právo ústavní, II., str. 7, 138; Vavřínek, O státoprávní povaze král. a zemí zastoup. na říš. radě, str. 192 sl., 198 sl., 327.

¹¹⁴⁾ Zcizení mělo se provésti dle smluvené instrukce vždy se zvláštním přivolením ministra financí.

komoře (také posl. Macháček počal dotaz dovozující, že při Pardubicích nejde o jmění říšské, nýbrž o vlastnictví české koruny), — ministr Plener mohl ovšem ve své odpovědi z 8. června 1861 krýtí se všeobecným přivolením českých stavů z r. 1825. On však zároveň za vlastní statky „korunní“ pokládal jen takové, jichž výnos i podstata byly některým státoprávním aktem věnovány k udržování reprezentace koruny a panovnického dvora (tedy toliko statky dvorního eráru, — což byla definice užší, než byl pojem korunních statků dle historického práva českého). Arci pak popíral, že by tu šlo o statky korunní v takovém smyslu (t. j. dvorní), zejména že nepostačí k důkazu toho okolnost, že dotyčné statky jsou v zemských deskách vloženy k vlastnictví české komory.¹¹⁵⁾ Jde prý tu tedy o statky komorní, které v zemích spravovaly zprvu samostatné finanční úřady, pode jménem „komor“; ty však znenáhla splynuly ve vedoucí ústřední úřad finanční, různé nazývaný (direktorium, dvor. komora); jde tu tedy o jmění státní. Statky státní pak byly prý vždy pokládány za součástky „všeobecného“ jmění státního (arci měl dodati, že pouze finančně ve příčině výnosu, nikoli právně co do vlastnické podstaty). Nyní prý stát je vázán dohodnutím s národní bankou z r. 1855, na něž říjnový diplom a únorový patent zpět působiti nemohou; dosáhne-li stát zase volné dispozice, přivolovala by ke zcizení statků státních rada říšská, a nikoli zemský sněm. Tohoto ústavního vlivu pak arci není při vlastních statcích „korunních“ t. j. dvorních.

II. *Nové poměry ústavní* nastaly dle diplomu říjnového r. 1860 a patentu únorového r. 1861, resp. dle příloh tohoto: jednak dle základního zákona o zastupitelstvu říšském, jednak dle Zřízení zemských, jimžto byla propůjčena moc základních zákonů státních pro tu kterou zemi.

Ta přese všeliké základy autonomistické je ve příčině statků státních zřejmý směr centralistický, ač není vytčen tak ostře a určitě, jako v ústavě březnové r. 1849. Jak říjnový diplom

¹¹⁵⁾ Arci nešlo tu vesměs o statky korunní. Aspoň Smiřice byly zakoupeny teprve r. 1780 pro dvor. komoru, spolu za účelem vystavení pevnosti Josefovské. Plener mínil, že také Pardubice r. 1560 byly zakoupeny ze „všeobecných“ státních prostředků, Zbiroh že pak byl posledního držitele pro jeho vzpouru proti Ferdinandovi II. fiskem zabaven (v těchto obou případech šlo zajisté aspoň o vlastnictví komorního fondu českého).

v čl. II., tak únorový zákon o zastupitelstvu říšském v § 10 c) přiznaly říšské radě veškeré — pro obor celého mocnářství, též Uhry v to počítajíc — právo „přivolovat ke zcizení, přeměně nebo zatížení nemovitého vlastnictví státního“ (Staatseigentum). Odtud potom dle ústavy prosincové r. 1867 (§ 11 c zák. zák. o zastup. říš.) přešlo na nynější předlitavskou radu říšskou právo „přivolovat ke zcizení, přeměně neb zatížení nemovitého majetku státního“ (Staatsvermögen). Přes tuto zdánlivou shodu však nastaly tou dobou veliké změny, protože na místě ústavy unitární čili celoříšské nastoupila *dualistická*. To také nemohlo zůstati beze vlivu na poměry říšského fisku. Mimo jiné byly při vyrovnání s Uhry r. 1867 tamější korunní statky vráceny dispozici státu koruny uherské, a pokud se týče, dle dalšího vyrovnání uhersko-chorvatského r. 1868 z části království *Chorvatskému*.¹¹⁶⁾

Uvedené předpisy z let 1860, 1861 a 1867, které mluví o ústavní ingerenci říšské rady, vykládají se na mnoze tak, že všechny statky státní prohlášeny jimi za vlastnictví říšské (celoříšské resp. předlitavské). Přes to nelze nám sdíleti náhled, že by tu byla vyslovena takováto juristická fuse či unifikace statků státních s říšskými. Ony předpisy dají se vysvětliti prostě tím, že *výnos* českých statků kamerálních i korunních (jímž disponovati králové byli oprávněni) už ode dlouhých dob byl zařadován do všeobecného rozpočtu státního — aniž by tím, jak jsme viděli, *právní podstatě* českých statků státních bylo praejudikováno. Protož i na dále tato složka společného hospodářství státního, buďsi celoříšského, buď jen předlitavského, měla se zachovati ve své míře; společné finance neměly býti zkracovány o onen výnos prodejem, který by snad příslušel jinému vlastníku. Možno tedy zase souditi, že tím způsobem nebylo právně rozhodnuto o vlastnické povaze a podstatě českých statků korunních. Mohlyť — podobně jako je to dnes se statky chorvatskými — patřiti

¹¹⁶⁾ Dle § 8 zák. čl. uh. XXX: 1868 patří sice před říšský sněm uherský jako společná finanční záležitost uherskochorvatská: přeměna, zatížení nebo prodej nemovitého vlastnictví státního; avšak v příčině prodeje „chorvatskoslavonských státních statků“ jen s tím omezením, že o něm nutno slyšeti sněm chorvatsko-slav.-dalmatský a že bez „přivolení“ jeho takový prodej státi se nesmí.

království Českému, arci tak, že by důchody z nich náležely do všeobecného rozpočtu, a zcizení bylo možno jen s přivolením jednak rady říšské, jednak i zemského sněmu. Aspoň jisto jest, že při oněch ustanoveních z r. 1860 a 1861 resp. 1867 běží jen o správní opatření finanční, ne o stanovení materiální právní normy. Není tu nikterak přímo a výslovně řečeno, že by české statky komorní a korunní slušelo už právně vůbec pokládati za vlastnictví říše veškeré nebo předlitavské; a tudíž nelze to supponovati, nelze z centralisace finančně správní resp. budžetní dovoditi už také plnou juristickou fusi. A zůstalo-li království České vlastníkem, nelze zajisté korunní statky bez jeho přivolení zciziti, i kdyby o tom zvláštního předpisu ústavního nebylo, prostě z důvodu vlastnictví (arci bylo by nyní potřebí přivolení dvojího). — Však také stát jako fiskus zůstává povinen dle právní normy § 290 ob. zák. obč. při nabývání a převodu státních statků zachovávat předpisy práva civilního (i když dle téhož § co do správy a užívání rozhodují zvláštní předpisy práva veřejného a politická nařízení); odchylka musila by se zakládati výslovně na zvláštním zákoně.

Rovněž se stanoviska práva ústavního nesluší s oka pouštěti komplikovanou, kompromisní formu našeho mocnářství, kteréž není prostě a výlučně státem jednotným, nýbrž zachovalo ještě všeliká residua nebo přežitky staršího právního vývoje. Tak jako království a země na radě říšské zastoupené mají podnes ve Zřízeníh zemských z r. 1861 své základní zákony „státní“, kteréž nesluší měniti zákony říšskými, nýbrž formálně toliko vlastními kvalifikovanými, základními zákony „zemskými“, — tak také mohou ještě právně míti své *zvláštní „státní“ jmění*, své státní fisky, aspoň co do substance, byť snad už pohříchu byla tu pouze nuda proprietas, byť už výnos tohoto zvláštního jmění splýval s ostatním v jednom hospodářství společném (však i Uhrám nezbyvalo už více, a přece r. 1867 provedena restituce).

Tak jako podnes platí monarchické právo české, a jako posud trvá důstojenství Českého krále, a nesluší titulu toho nikdy pominouti při suverenních vládních aktech, — tak také není právně vyloučeno, aby nemohly aspoň co do podstaty (dle nejv. rozhodnutí z r. 1825) posud trvati „státní statky království Českého“, — neb aby král Český nemohl býti držitelem zvláštního

majetku, který by sloužil zvláště jeho repraesentaci také jakožto krále Českého, a co do substance patřil koruně království Českého, jako státu fragmentárnímu, byť už skutečné vykonávání vlády děje se celkem kolektivně a uniformně. V těchto směrech novější ústavní právo nevyloučilo historické zůstatky. Tak jako takovéto zůstatky v Chorvatsku byly způsobem všeobecným nově uznány, právě tak lze u nás aspoň jednotlivě dovozovati a hájiti totéž. Proto také, když český sněm v t. zv. fundamentálních člancích r. 1871 ponechal kompetenci kongressu předlitavských delegátů „společně nemovitě jmění státní“, činil tak výslovně „bez újmy vlastnických nebo jiných právních nároků království a zemí“ (čl. XI, 6 b). — Ostatně ještě níže se zmíníme zvlášť o statcích „zemských“ a zemském fondu ve smyslu Zřízení zem. z r. 1861.

Dualism resp. vyrovnání uherské z r. 1867 působilo arci též na fiskus říšský (o t. zv. dvorním eráru bude ještě bližší řeč při král. hradu Pražském). Říšský fiskus *rakousko-uherský* sice trvá, ale jest obmezen na obor záležitostí pragmaticky společných; protož statky kamerální (na rozdíl od nemovitostí eráru vojenského) jemu více nenáleží, i když by tomu tak snad bylo bývalo za éry státu jednotného před r. 1867. Mimo to však fiskus celoříšský dle své právní povahy posuzuje se po r. 1867 nestejně, buď jako fiskus zvláštního státu spolkového, aneb jako společný fiskus dvou zvláštních, ale přece reální unii spojených států. Jestliže názor obecně šířený pokládá nemovitosti státní dle únorovky vesměs za jmění celoříšské, buď se ony musí posud za takové pokládati, anebo se musí co do podstaty přijímati bezděčná juristická likvidace mezi oba spojené státy (resp. dualistická přeměna v juristické povaze). Praxe jedná, pokud jde o *správu* a finanční výsledky, vesměs tak, jako by tu byl nadále jistý majetek centrální nebo jen společný, ale společný ve smyslu t. zv. užší reální unie (nikoli pouhé societas), tak že nelze se obracet zvláště na fisky obou států jako společníků, nýbrž nutno držeti se jen společného fisku rakousko-uherského. Naproti tomu však při *zcižení* nemovitostí *vojenského* eráru ležících v Předlitavsku (tedy při dispozici podstatou), jedná praxe tak, jako by tu šlo o nemovitosti státu předlitavského, kterých vojenská správa pouze užívá; t. j. přivoluje pouze rada říšská, a předlitavský ministr financí zmocňuje se, aby výtěžek prodaných nemovitostí dal vojenské správě

k dispozici za účelem opatření potřebné úhrady (zum Zwecke der Ersatzbeschaffung).¹¹⁷⁾

Ostatně lze dodati, že v pozemkových knihách uherských bývá zapsán „c. a kr. (vojenský) erár“, kdežto v Předlitavsku nachází se místo něho zapsán zpravidla jen „k. k. Aerar“, jednotlivě také ještě „k. k. Militäraerar“, — což je označení dokonce nepřislušné, protože vojsko je „cís. a král.“ neboli společné. To vzniklo zvláště z toho, že finanční prokuratura v Dolních Rakousích (jež dle předlit. práva povinna je zastupovati zároveň fiskus společný) po r. 1871 při zakládání nových pozemkových knih přihlašovala jakožto vlastníka všech nemovitostí vojenským účelům sloužících prostě „c. k. erár“, čímž arci vyhnula se obtížnému vyšetřování pro dobu před r. 1867, i také možné kollisi své dvojí povinnosti. Stejně pak jednáno i v jiných zemích. Podkladem k takovému jednání bylo snad důležité, ač nepublikované dohodnutí společné ministerské rady z r. 1872.¹¹⁸⁾

Nejnověji předlitavské ministerstvo financí, dorozuměvši se s ministerstvem justice, vydalo nařízení z 23. srpna 1902 č. 58.863 o tom, jak sluší při nemovitém vlastnictví státním v katastru a v pozemkových knihách označovati držitele resp. vlastníka, a sice v ten smysl, aby na místě všelikých erárů speciálních, a to také na místě eráru vojenského, zapisován byl pouze „c. k. erár“ (což ve příčině eráru vojenského nezdá se jinak správným). Výjimku tvoří i nadále jediné označení „k. k. Hofaerar“, jež se zachovává (ač by se snad čekal výraz „k. u. k. Hofaerar“, když

¹¹⁷⁾ Srov. Pražák, Rak. právo úst. IV., str. 91 pozn. 6. Dle Teznera Der öst. Reichsfiskus (Zentralbl. f. Verwaltungspraxis, I., 1884), mělo by zákonodárství o říšském fisku rak.-uh., když již působnost delegací se obmezuje, býti opatřeno dvěma koexistujícími zákony obou polovin říše; nicméně praxe řídí se tu dle dvojího soukromého práva, rakouského i uherského.

¹¹⁸⁾ V. Tezner na uv. místě, kdež arci onu úmluvu prohlašuje za neústavní; str. 120: „Die Vereinbarung des gemeinsamen Ministerrathes vom 8. Juni 1872 über die Behandlung der im Besitze der Militärverwaltung befindlichen Immobilien“ (auf der Finanzmin. Verordnung Nr. 31 aus 1861 FMVB. fussend) bestimmt, dass Immobilien, bezüglich welcher das unbeschränkte Eigenthumsrecht auf den Namen des k. u. k. Militäraerars eingetragen sei, sobald dieselben zu milit. Zwecken nicht mehr benöthigt werden, von der Heeresverwaltung den Landesfinanzministerien durch die Heeresverwaltung zu übergeben seien.

přece panovníkův dvůr jest společný a slove „c. a k.“. I toto nařízení jest rovněž dokladem stále více postupující dualisace dosavadních institucí říšských. Ostatně jest ono zároveň zřejmým dokladem toho, že eráry speciální (finanční, justiční a j. v.) nejsou zvláštními právníckými osobnostmi, nýbrž pouhé stationes fisci. Tím také přímo se vylučuje náhled druhdy vyslovovaný, že erár či fiskus jest zvláštní vedle státu stojící subjekt, jehož existence jako při nadaci byla by vázána na trvání kapitálu (železného stavu pokladního), slovoucího státním pokladem; není fiskus, nebo dle rakouského obvyklého názvu erár, nic jiného, než technické označení státu jakožto subjektu soukromohospodářského.¹¹⁹⁾ Podobný smysl má i vynesení předlitavského ministerstva vnitřa z 5. srp. 1902 č. 25643.¹²⁰⁾

Ostatně otázka postavení fisku rakousko-uherského (vyjímajíc otázku t. zv. dvorního eráru) přímo co do podstaty českých statků kamerálních a zvláště korunních se netýká. Podává toliko zajímavý doklad, kterak předměty nacházející se v držení fisku celorišského (ku př. nemovitosti vojenské) mohou co do podstaty náležeti fisku předlitavskému, a kterak tedy analogicky jako v dalším pokračování předměty nacházející se v držení fisku předlitavského co podstaty mohou zase náležeti zvláštnímu státnímu fisku království Českého. Tuf by ovšem nešlo o jednotlivé stationes téhož fisku; nýbrž vskutku o jiné právní subjekty.

¹¹⁹⁾ Dle cit. nařízení z r. 1902 sluší na listu vlastnickém udávati pouze „k. k. Aerar“ bez udání správního odvětví nebo věnování předmětu, ačkoli soud v knihovním výměru udati má správní odvětví, ze soudních aktů vysvítající, a dle toho opatřiti též intimaci. V katastru lze vedle „k. k. Aerar“ udávati zároveň správní odvětví (ku př. správa vojenská, správa zemské obrany; v užívání správy vojenské nebo zeměbrancecké a p.). Náležitou opatrnost dlužno zachovati tam, kde není označen speciální erár, nýbrž někdy úřad neb ústav, poněvadž ev. tu jde o „Fondsvermögen“. — Pozoruhodno, kterak ministerstva předlitavská sama cestou nařizovací dotýkají se ev. i fisku celorišského.

¹²⁰⁾ Politické úřady mají ve svých výnosech užívati toliko výrazu eráru, „da die Bezeichnung Aerar nur dem Staate als solchem in vermögensrechtl. Beziehung ankommt, welcher nur als Einheit die Qualifikation einer jurist. Person besitzt, während die einzelnen staatlichen Verwaltungszweige eine solche Qualifikation nicht besitzen und eine Teilung des einheitl. Begriffes des Staates in vermögensrechtl. Beziehung in verschiedene „Aerare“ nicht zulässig ist“ (Verordnungsblatt 232).

Zřízení Zemská z r. 1861 se své strany počítají k samostatným záležitostem „zemským“ také „majetek zemi náležející“ (§ 18, I, 4, čes. Zř. Z.), to jest takový, který jest „vlastnictvím země podle vzniku nebo věnování“, čítajíc k tomu také majetek stavovský či domestikální (§ 20). Zcizení, trvalé obtížení nebo zastavení jmění základního nebo kmenového děje se usneseními zemského sněmu s čís. schválením (§ 20 odst. 2.); správu zemského majetku a zemských fondů pod vrchním řízením sněmu (§ 20, 21) vede výbor zemský (§ 26, 29). Dle historického vývoje a zvláště po způsobu zemského hospodářství (dle speciálních fondů) majetek zemský totiž skládá se z několika mass: vedle vlastního jmění zemského, t. zv. všeobecného zemského fondu, trvají fondy zvláštní, které sice co do důchodů samostatně se neúčtují, ale přece až dosud co do podstaty se rozeznávají, jako zejména fond domestikální a fond zemských statků (druhdy purkrabských); jdeť tu o jmění správní, vázané účelovým určením, byť tu proto ještě nebyly zvláštní právní subjekty.¹²¹⁾ Ostatně zase jiné fondy repraesentují přímo samostatné osobnosti právnícké, a nacházejí se toliko v zemské správě (v rozpočtu zemském ani nepřicházejí).

Pod „*fondem zemským*“, kterýž výraz pochází z doby absolutismu, nemůže se dle Zř. Z. r. 1861 rozuměti zvláštní právnícká osobnost, vedle země stojící, nýbrž země sama jako subjekt hospodářský, a sice subjekt korporativní.¹²²⁾ Země jest korporativní svazek s vlastní ústavní organizací, s vlastní immanentní vůlí, s vlastním neodvozeným právem, s vlastními účely. Má arci povahu dvojakou či smíšenou v tom směru, že jest jednak subjektem samosprávným jakožto vyšší svazek komunální, jednak orgánem státoprávním, s funkcí zákonodárnou, tedy s funkcí stejnorodou s mocí státní.

Co do zemského majetku a hospodářství vstupuje do popředí

¹²¹⁾ V. Pražák, Rak. právo ústavní, II., str. 232 sl.; k tomu i Dobr. Krejčí, Zemské finance král. Českého do konce r. 1901 (Zprávy zem. statist. úřadu, IV., 2, str. XXIV. sl.). — Fond domestikální dle § 20 zemi náleží, dle § 21 však je zemi pouze spravován. Statky úřadu nejvyššího purkrabí byly r. 1823 v deskách zemských připsány zemským stavům; věnování jejich už jest vymazáno.

¹²²⁾ Pražák na úv. m., 231—2. Ostatně se nyní na místě principu speciálních fondů (nejmě účetnických) směřuje zase k jednotě zemského fondu či fisku.

spíše stránka první. Jednak země jest nástupcem někdejší korporace stavovské (§ 20, 27, 29), tak že statky stavovské staly se zemskými právě zase jako majetek samosprávné či autonomní zemské korporace (tu nešlo o státní majetek království Českého). Jednak zase další částky nynějšího zemského majetku vznikly dílem za absolutismu utvářením zvláštních fondů zemských k obstarávání některých úkolů správy státní (od r. 1852), kteréž fondy pak zůstaly zemi; dílem vznikly sice z vlastního práva, ale způsobem u komunálních svazků obvyklým: aspoň rozpočet zemský a zemské přírážky nestanoví se cestou zemského zákona, nýbrž usnesením sněmu (tedy autonomním správním aktem), s případným panovníkovým schválením (u vykonávání práva státní kontroly).

Přes to je otázka, sluší-li fond zemský pokládati za označení země jen jakožto korporace *samosprávné* (nikoli též *zákonodárné*) — jakož i dále, zdali možno království České jako subjekt *zákonodárný* (představovaný panovníkem spolu se zemským sněmem) pokládati za vlastníka dřívějších státních statků království Českého (po případě také těch korunních statků, které byly věnovány zvláště repraesentaci českých králů i dvora jejich)?

K otázce prvé dlužno připomenouti, že ústavou zemskou není zemi bráněno, aby si opatřovala finanční prostředky rovněž cestou zákonodárnou (také máme zákonem zavedené daně zemské). Vůbec nesluší nikterak stavěti zemi na roveň s nižšími podřízenými svazky samosprávnými. Ona jak v oboru samosprávném (jako svazek komunální), tak i v oboru zákonodárství vystupuje přec jen jako subjekt jednotný z práva vlastního, juridicky neodvozeného ze zákonodárství říšského, nýbrž vykonávaného pouze na základě své vlastní ústavy, svého základního zákona státního, jakým Zřízení zemské ve smyslu § 38 jest. Ona také hledíc k § 16 Zř. z. (o spolupůsobení v moci zákonodárné podle říjnového diplomu), i k § 12 zák. o zast. říš. z 1867 (o všeobecné kompetenci zákonodárné) má se pojímati především jakožto faktor zákonodárný. Protož nemá býti snižována tak, jako by šlo spíše jen o obec vyššího stupně, kteréžto pouze sekundárně náleží jisté účastenství při některém partikulárním zákonodárství říšském. Však také v samé činnosti samosprávné nutně jeví se zvláštní neodvislost země, jakožto důsledný reflex toho, že sněm požívá zároveň postavení sboru zákonodárného.

Jest sice pravda, že země nezachovaly úplný charakter státní, že jim některé elementy k tomu chybí; ale ústava naší říše resp. Předlitavska zůstala přece tak komplikovanou, že země zůstávají posud t. zv. *státními fragmenty*. Zejména dlužno připomenouti, že dle § 38 Zř. Z. říše nemá kompetenční výsosti nad zeměmi v oboru Zř. Z.; že země dle § 16 Zř. Z. mají své vlastní „zemské“ záležitosti, které tudíž do kompetence „říše“ nenáleží. Zde tedy nemůže běžeti jen o partikulární zákony říšské, zde tedy subjektem zákonodárství nemůže býti říše, nýbrž toliko země, zde tedy císař logicky nesankcionuje tyto zákony jako orgán říše (ježto ony záležitosti jí nenáleží), nýbrž vykonává při tom vlastně práva země samé se spolupůsobením zemského sněmu jako státního orgánu země (máť tato svou vlastní organizaci a vlastní immanentní vůli; byť i způsobem kompromisním kontrasignace zákonů zemských ponechávala se ministrům říšským). Správnou dedukcí zajisté nelze zemím upírati aspoň povahu fragmentárních subjektů státoprávních.¹²³⁾

Jde též ještě o další otázku, zda-li zvláště zemský sněm království Českého může se i dle dnešní ústavy pokládati za právního nástupce starého sněmu stavovského, tak že by byl povolán, spoluzastupovati územní i domaniální celistvost království Českého, tak jako někdejší stavové, tedy býti obhájcem toho, aby (nejen stavovsky zemské, ale i) státní statky tohoto království nebyly nesprávným způsobem co do podstaty na jiný právní subjekt převedeny? Také o tom nepochybujeme. Je sice patrné, že po stránce formální, organizační, není tu přímé kontinuity mezi historickým a moderním sněmem českým; řády stavovské byly zrušeny, a nové repraesentativní zřízení zemské zavedeno v l. 1860—61 jednostranně panovníkem, tedy cestou oktrojírky. Avšak z druhé strany tyto oktrojírky: říjnový diplom a patent únorový — po stránce materiální — uznávají práva zemí (a sice dle prohlášení z r. 1860: ve srovnalosti s vědomím práva historického a s rozličností zemí; s nutným „vyrovnaním“ mezi právními názory a nároky zemí a potřebami celkového svazku ve smyslu pragmatické sankce). Sám patent únorový 1861 ve čl. VI. prohlásil za ústavu říše celý

¹²³⁾ Srov. také Vavřínek, O státoprávním postavení král. a zemí zast. na říš. radě; zejm. str. 324 sl., 398 sl. K tomu referát B. Riegra ve Sborníku věd práv. a stát., roč. VI. (1905).

soubor zákonů, uváděje na prvním místě také „základní zákony předcházející“; k těm pak nutno zajisté počítati zejména sankci pragmatickou i s jejím přijetím zeměmi, patent o císařské hodnosti rakouské 1804 a j., také i sám říjnový diplom, za jehož provedení patent únorový sám se prohlašuje, a jenž také ve Zř. Z. 1861 (§ 16) jest dovolán. V tom všem implicity jsou obsažena také starší historická práva zemská, byť jen potud, pokud nebyla moderními ústavními předpisy vyloučena neb zrušena. Nechat po stránce formální jakkoliv oktrojírkou se pozměnil orgán zemi zastupující, materiálně při jednotlivých právech země samé lze přece mluviti o právní kontinuitě, pokud totiž tato práva zůstala ušetřena újmou neb změny. Důsledně pak také možna v politické mluvě řeč o jisté successi moderního sněmu českého po starém historickém (arci je to successi zvláštního způsobu, successi orgánů, ne subjektů).

Dle toho království České, zastupované dnes zemským sněmem dle Zř. Z. 1861, možno vždy ještě ve vlastnosti fragmentárního subjektu státního pokládati za *vlastníka někdejších státních statků království Českého*, byť by toho času dle dávného vývoje běželo jen o nuda proprietas. Je také patrné, že tu běží o majetek, „který dle svého vzniku nebo věnování“ vlastnický patřil koruně království Českého, resp. tomuto jakožto subjektu státnímu. Arci však nutno činiti jistou výhradu: tento majetek nelze nikterak klásti na roveň s tím, jež země převzala po korporaci stavovské, nebo který si moderně opatřila jako svůj korporáční majetek autonomní či samosprávný. Pokud tu jde o zvláštní majetek státní, *nemůže jednati země jako svazek komunální, nýbrž jen jako fragmentární subjekt státní, tedy král i sněm cestou zemského zákona.*

Tak tomu zajisté jest aspoň při statcích korunních, kde král Český nemohl podstatou bez přivolení země nakládati. Pokud býval absolutní (při statcích komorních v užš. sm.), tu sice může býti pochybné, zdali od r. 1861 jest vázán na cestu ústavní; ač i tu hledíc k §§ 11 a 16 Zř. Z. spíše tomu přisvědčíme. Rozumí se, že takovýto zvláštní majetek státní *nenáležel by k nynějšímu „zemskému fondu“*. Tvořil by massu či fond zvláštní, jenž by co do důchodů byl nyní vázán, sloužiti *těm účelům* jako dřív, leč by se v tom stala změna zákonem. Také ty z korunních statků, které slouží královské a dvorní repraesentaci, když by se po-

kládaly za státní majetek český (ev. dvorní erár český), nemohly by se nikterak stavěti po bok a na roveň s majetkem zemským, jak nám dnes nejvíce před oči vystupuje ve formě jmění samosprávného svazku, a zůstávaly by zvláštním fondem či dotací, jehož zákonitého účelu a věnování, jakož i zvláštní správy by se ve smyslu § 21 Zř. Z. muselo i nadále šetřiti.

Ve skutečnosti nebyla následující doba nárokům království Českého nikterak přízniva. Již výše jsme se zmínili o interpelacích poslanců Braunera a Macháčka na radě říšské v květnu r. 1861 ve příčině zcizení statků korunních. Rovněž tak v červenci 1861, když se jednalo o osnově zákona o svobodění lén, poslanci čeští marně reklamovali právo království Českého ve příčině českých i německých lén koruny České, pokládajíce svobodění jich za zcizení, ku kterému dle majestátů z r. 1499 a 1627 i dle korunovací přísahy z r. 1836 potřebno jest svolení zemského sněmu.¹²⁴⁾ Ostatně zde nešlo jen o majetek, nýbrž také o lén a zároveň státoprávní poměr samých údů koruny (zejm. knížectv Slezských), jehož sněm království Českého hájiti byl povolán.¹²⁵⁾

¹²⁴⁾ Připomenouti lze, že osnova v § 1 mluvila o vrchním vlastnictví „státu“, co však bylo opraveno na „zeměpána“, jelikož za seniora pokládán zeměpán in persona; právo lenní prý neznalo lén státních. Ostatně prý tu ani nejde o práva krále Českého, jelikož po přijetí císařského titulu rakouského 1804 všechna léna zeměpanská stala se říšskými; zvláště prý nelze je pokládati za majetek zemský ve smyslu § 20 Zř. Z. Za vládu mluvil min. Lasser dne 13. a 16. července (Stenogr. prot. 490 sl., 524 sl.), a českým poslancům odporoval zvláště dr. Herbst. Z české strany mluvili zvláště dr. Prachenský (ib. 508), dr. Grünwald (ib. 561), jakož Rieger a Brauner. — Při lénech koruny České bylo přece patrné, že lenní výsost vykonával panovník (ne jako osoba, nýbrž) jako repraesentant státu Českého, tak že lenní závazek svědčil nejen králům, ale i koruně království Českého (a to i po r. 1804; viz výše pozn. 111). Svobodění lén bylo pak zcizením od království, kteréž zejména dle maj. 1499 mělo se díti „pro potřebu zemskou“, se svolením sněmů. — Někteří pokládali tato léna za část královské civilní listy; Jindřich hr. Clam Martinic (ib. 536) mínil, že sice patří „koruně“ České, avšak nikoli zemi v moderním smyslu, nýbrž králi Českému, protože korunu nosí na hlavě, a sice jako takovému, mocí práva veřejného (vykládal tedy výraz koruna ve smyslu krále neb královského důstojenství, ačkoli akty lenní staví krále českého a korunu Českou vedle sebe). Dle Herbsty mohl se závazek neodcizování od království vztahovati pouze na léna extra curtem, kdež by šlo zároveň o celistvost územní.

¹²⁵⁾ O lénech ke koruně resp. ku království inkorporovaných srov.

Když potom r. 1868 začalo se ještě jednati o prodej panství Zbirožského, český výbor zemský vyžádal si od zemského archíváře zprávu, „pokud sněmům království Českého příslušel ústavně vliv na disposici s korunními statky v Čechách, v deskách pro královskou komoru zapsanými“; dále jakým způsobem kompetence té bylo užíváno, zejména při posledním prodeji, nebo zdali „dle politických, zatím změněných poměrů“ tento vliv vůbec mohl býti vykonán; jakož také, jak tyto statky jsou té doby v deskách zapsány, a nestala-li se v tom kdy změna a z jakých důvodů. Zdání zemského archíváře z 4. května 1868 vycházelo sice z Obn. Zř. Z. A 22 a majestátu 1627, nepřímo z majestátu Vladislavského 1499 (uvádějí doklady přivolení stavovských od r. 1628); avšak naproti tomu pojímalo usnesení sněmu z r. 1825 tak, jakoby jím české korunní statky byly definitivně odevzdány volné disposici králově. Protož referent zem. výboru navrhoval, aby se od dalších kroků upustilo. Nicméně ve schůzi z 3. června r. 1868 bylo k návrhu dr. Riegra usneseno, vyžádati si ještě zdání právního zástupce zemského o stanovisku právním, a sice dle dodatku navrženého dr. Sladkovským zvláště s dotazem, zdali svolení dané r. 1825 pouze za účelem splacení dluhu státního nepozbylo platnosti už tím, že fond k umoření státních dluhů více neexistuje, i tím, že následkem vyrovnání s Uhry r. 1867 rovněž už nestává vlastního dluhu říšského.¹²⁶⁾ Vyžádané právní zdání bylo podáno teprve 10. října 1868, když mezitím zákonem říšským z 20. června t. r. č. 68 ř. z. byl povolen prodej Zbiroha jako domnělého statku říšského, a když už také přisedící čeští byli po známé státoprávní deklaraci ze zemského výboru vystoupili. Právní zástupce zemského výboru dovozoval, že svolení stavovského sněmu z r. 1825 posud nepozbylo platnosti, také že dluh státní trvá dále jako celek jednotný, tak že prý království Uherskému dostalo se pouze úlevy v placení úroků. A tak celá

těž spisy Haimerlovy. Nicméně mluvilo se v lenních aktech 19. stol. také jen o lenní výsosti krále Českého; srov. uv. řeč Prachenského.

¹²⁶⁾ Až do podání právního zdání zůstalo odročeno usnesení o dalším návrhu dr. Riegra, aby zemský sněm obrátil se peticí k Jeho Veličenstvu, aby české korunní statky nebyly zcizovány, ale aby se jich užívalo jen v zájmu země, nikoli k účelům říšským, dále, kdyžby zcizení bylo neodvratno, aby prodej stal se jen se schválením českého zemského sněmu.

záležitost v následující schůzi zemského výboru byla pouze připamatována, jelikož prý každé další opatření se zřetelem k podanému zdání a k faktu prodeje odpadá. Zemský soud pak r. 1869 povolil knihovní převod Zbirohu, zapsaného pro český fond komorní, na základě smlouvy uzavřené s erárem rakouským — patrně se v tomto případě cítil formálně vázán řádně vyhlášeným zákonem o svolení rady říšské k tomuto prodeji.¹²⁷⁾

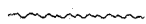
Není pochyby, že takovéto jednání přece za správné pokládati nelze.¹²⁸⁾ Když r. 1868 říšská rada (předlitavská) samojediná pokládala se za výhradně oprávněného zástupce českého království, jakožto faktora státního (neboť český komorní fond značil toliko český stát, byť snad už jen jako stát fragmentární; tento subjekt vlastnického práva byl skutečně v zemských deskách zapsán) — bylo to sotva lépe oprávněno, než když Pražské zemské

¹²⁷⁾ Srov. Pražák, Rak. právo úst., II., str. 230 pozn. 7; k tomu akta zemského výboru f. 37—1245, z 1868 č. 8757 a 18559. — Právní zástupce zemský mínil, že pro veřejné a státní právo je subsidiárním pramenem právo přirozené (ev. římské), jež prý je nejlépe vyjádřeno v ob. obč. zákoníku; možno tedy posuzovati otázku dle tohoto, ne sice jakožto pozitivního zákona, nýbrž jakožto kodifikace zásad práva racionálního čili přirozeného (!). Dle toho přivolení sněmu z r. 1825 jeví se prý „bezúplatným právním jednáním“ (!), a ve smyslu § 901 resp. 711 obč. z. nepozbylo dosud své platnosti, protože věnování statků k fondu pro umoření státních dluhů bylo pouze motivem neb účelem jednání, a nebylo stanoveno výslovně za podmínku, resp. nebyla v tom směru uložena přímá povinnost.

¹²⁸⁾ Srov. prof. Pražáka Rak. právo ústavní (2. vyd.), II., str. 229 až 231. Tu se uvádí, že za subjekt vlastnického práva statků korunních mohla se pokládati „země jako celek politický“, kdežto panovník jako takový býval neobmezeným požívatelem, a poměr jeho k podstatě těchto statků byl as podobný, jako poměr držitele obročí církevního vůči podstatě jmění beneficiálního (mohl tedy na rozdíl od usufruktuáře také substanci měniti, ač bez deteriorace; k čemu možno dodati, že Vitriarius srovnával královo právo k domaniu s právem mužovým k ženinu věnu). Není prý tedy s dostatek objasněn právní důvod, kterak jmění zemi náležející mohlo i co do podstaty (ne pouze co do užitků) býti převedeno na stát ústřední, pokud se týče předlitavský. V skutku prý sloučení korunních statků jednotlivých zemí i co do podstaty v jediný fond kamerální nedělo se v Předlitavsku, ani v Uhrách po právu, — tuto arci bylo r. 1867 zase napraveno (srov. i téhož spisu díl IV., str. 71, 192). Ostatně některé z náhledů tohoto spisovatele nemůžeme vesměs pokládati za správné, jak z našich výkladů na svém místě vysvítá.

finanční ředitelstvo s ratifikací předlitavského ministra financí uzavřelo dne 10. května 1892 „jménem vysokého eráru“ s městem Prahou trhovou smlouvu o druhou polovici ostrova Střeleckého, připsanou dosud „dočasnému králi Českému“. Zde sice nejednáno se svolením rady říšské (jež by se sotva byla pokládala za příslušnou); ale trhová cena nepochybně přes to připadla eráru státu předlitavského, kterýž patrně pokládal se za právního nástupce či zástupce „dočasného krále Českého“, aniž by proto bylo lze najítí jaký právní základ v určitých konstitučních nebo vůbec zákonných předpisech.¹²⁹⁾

Konečně však, nechať jakkoli na podobné vlastnické převody pohlížíme, dlužno již připustiti, že toho času otázka českých korunních statků pozbyla v celku svého významu jejich rozprodáním.¹³⁰⁾ Jde spíše jen o české korunní statky zvláštního druhu a určení, které se zachovaly posud: jednak o hrad Karlštejn, jednak o dvě král. obory a sám král. hrad Pražský, při kterých dlužno uvážiti také jejich speciální ráz či povahu.

¹²⁹⁾ Vložka č. 200 pro Staré Město Pražské. Na listu vlastnickém připojena poznámka, že ohledně celého ostrova právo odvolati užívací právo c. k. priv. měšťanského sboru ostrostřelců v Praze pro všechny časy přísluší jedině c. a kr. Ap. Veličenstvu dočasnému císaři rakouskému, králi Českému (ve smlouvě uvádělo se výslovně přímo: „jakožto“ králi Českému); dále, že obec Pražská povinna jest pro případ, že by poživací právo c. k. priv. měšť. sboru ostrostřeleckého z jakékoli příčiny pominulo, ostrov Střelecký ve Vltavě výhradně a pro všechny časy za veřejné místo k zotavení obecnstva věnovati, téhož k tomu účelu užívati a je na své útraty udržovati.

¹³⁰⁾ Ze tří statků, které ještě r. 1861 nebyly prodány (srov. pozn. 115) nacházejí se Pardubice v rukou soukromých, Smiřice (s Hořeňovsi) náležejí nyní cís. kr. fondu rodinnému, Brandýs arciknížeti Ludvíku Salvatoru, Kladruby, které kdysi náležely k panství Pardubickému, a kde nachází se c. a kr. dvorní hřebčinec, patří na základě smlouvy z 9. června 1859 „c. k. dvornímu eráru“ (vložka desk zem. č. 693). — Dodati lze, že c. k. lesnímu eráru byly připsány státní lesy Jáchymovské, při čemž arci lze si vzpomenouti, že Jáchymov spolu s jinými místy zvláštním majestátem inkorporačním r. 1579 prohlášen byl za statek „zemský a korunní“.

O některých statcích zvláštních.

Podává prof. Bohuš Rieger.

I. Karlštejn.

Zvláštní postavení mezi hrady a statky královskými měl hned od svého založení Karlštejn, kterýž také v Majestas Carolina počítán byl ke hradům naprosto nezastavitelným a nezcizitelným, jakožto součástka královského demania čili majetku korunního.¹⁾ Měltě své zvláštní určení: býti bezpečnou schránkou všelikých klenotů a svátostí, i také státního archivu a pokladu. A sice zprvu chovány zde především korunovací klenoty říše římské, kdežto koruna Česká chována tehdáž na hradě Pražském u sv. Víta (toliko v době nebezpečí odvažovala se na Karlštejn). K ostříhání hradu byl hned Karlem IV. ustanoven zvláštní purkrabí, jenž brán obyčejně z vládyk; za týmž účelem službami k hradu zavázáni Karlštejnští manové.

V 15. století poměry se mění. Klenoty říšské r. 1420 převezeny do Norimberka, za to se na Karlštejně chová koruna Česká. Hrad sám pak přestává býti sídlem královským, jakým ještě býval za Karla i Václava; panství s hradem spojené ponechává se ve správě a užívání královského purkrabí, jenž s hradem tvoří pevnou, nedobytnou oporu královských v zemi; vedle něho vystupuje též místopurkrabí. Z druhé strany také zemští stavové začínají se znenáhla domáhati vlivu na hrad, protože v pokladech,

¹⁾ Viz napřed (o kor. statcích) před pozn. 14.

klenotech a listinách zde chovaných spatřují majetek státní (královský i zemský), a požadují, aby byly chovány dle toho. Skutečně císař Sigmund v Jihlavě r. 1436 viděl se nucena, vrátiti korunu, desky a privilegia, tak že potom dle jeho majestátu „mají s radů vydanů na jednom místě položeny býti v Čechách, aby nám i našim budoucím králům Českým i tej zemi bezpečně ležali a zachováni byli“. Od té doby až do časů Ferdinanda II. koruna Česká měla nepochybně býti chována stále na Karlštejně, odkud pouze ku korunování do Prahy dovážena.²⁾ R. 1437 hrad sám svěřen nejvyššímu purkrabí Pražskému, Menhartovi z Hradce, a spravován místopurkrabím; zůstávalo tak i za bezkráloví. Teprve po dobytí Prahy také hrad Karlštejn spolu s panstvím vydán byl (do r. 1453) zemskému správci Jiřímu z Poděbrad, a sice k rukou královým.

Za krále Jiřího v l. 1465—7 Karlštejn stává se důležitým předmětem jednání, ježto jednota panská by jej ráda dostala do své moci, spolu s korunou a s privilegii. Důtklivě se tehdy ukazuje, že prý to už od starodávna náleží, aby strážce koruny a archivu zemského byl zavázán *příisahou* také vši zemi. Požadavku tomu bylo sice vyhověno; avšak naproti tomu král *držení* hradu nikterak pánům nepostoupil, jak to byl požadoval Zdeněk ze Šternberka.³⁾

²⁾ A. Č. III., 447; viz napřed k r. 1419 a 1421, 1435 a 1436, pozn. 19—21. Výjimkou za vpádu Pasovských zase Karlštejn nepokládán za dosti bezpečný; tu koruna uložena v kapli svatováclavské na hradě Pražském.

³⁾ Jednota panská už v poselství na sněm o sv. Václavě r. 1465 hlásala, že od starodávna ten, komu se poručí koruna s klenoty a zemský archiv, přísahati má pánům, rytířstvu i vši zemi české. Král tehdy odpověděl, že (jak to byl stavem několikrát oznámil) poručil koruny svému synu Viktorinovi se závazkem zemi pro případ své smrti, a že týž, ačkoli je již knížetem, nepřestal býti pánem českým a dle své přísahy se zachová. V Budějovicích v březnu r. 1466 jednotníci zase žádali, aby Karlštejn i s korunou byl svěřen někomu z pánů, kterýž by byl přísahou zavázán králi a zemi pospolu; přes to byly o to ještě v dubnu nesnáze v Roudnici, načež kníže Viktorin přísahal vši zemi až do prohlédnutí zemského archivu z obojí strany. Ani to nepostačilo Zdeňkovi ze Šternberka, kterýž v Jindř. Hradci v ún. 1467 žádal přímo za postoupení koruny i archivu zemského v moc pánů. Král Jiří naproti tomu zase na Pražském sněmě koncem února 1467 prohlásil, že pokud král je živ, náleží koruna jemu, nikoli pánům; klenoty zemské že jsou v dobrém opatrování u knížete Viktorina, pána

Za krále Vladislava snahy stavů, aby spolu rozhodovali o Karlštejně, dospívají konečně k cíli. Hned v reversu 1471 zavázal se král: „item, přirkli jsme hradu Karlštejna, koruny, klenotův všelikterakých zemských, i také desk a privilegii neporučeti ani svěřovati žádnému bez vůle a rady panuov, rytířstva království Českého i měst Pražských, pokud kteří právo mají“. Týž závazek přijímali pak také všichni následující králové předbělohorskí.⁴⁾ Následovně též úřad purkrabský upravuje se trvale sněmovními usneseními. Tak uznáno na sněmě Kutnohorském z 1485, že úřad ten (jak prý to již bývalo) má býti svěřován dvěma purkrabím, jednomu z pánů, jednomu z vladky; i bylo tomu tak pravidelně od r. 1488.⁵⁾ Tu již nebyli úředníky pouze královskými, nýbrž zároveň také zemskými, požívajícími znamenité úřední dotace. Při trvalém rozdělení úřadů zemských mezi stav panský a rytířský r. 1497 bylo purkrabství Karlštejnské („kdežto se koruna a klenoti zemští chovají“) „za právo nalezeno“ stavu vládyckému společně s panským tak, aby byl jeden z pánů a druhý z vladky, aby společně hrad drželi a střežili: „a ti nám mají přísahu udělati i budoucím královi Českým i všie koruně a obci království Čes-

zemského, jakož i u druhého purkrabí Karlštejnského, Beneše z Weitmile (Palacký, Dějiny, IV., 447—8, 448—9, 467, 468, 487, 488). — Velký význam Karlštejna jeví se též ku př. v požadavku legátů z r. 1468, aby král jako záruku svých slibů odevzdal prve katolíkům hrad Pražský i Karlštejn; rovněž v usnesení prvního sněmu Benešovského z r. 1473, aby králové Vladislav a Matyáš své hrady Karlštejn a Špilberk podřídili vládě čtyř ředitelů zemských. (Tamže IV., 545, V., 48.) — R. 1473 byl z klenotů Karlštejnských s povolením sněmu zastaven zlatý kříž až do splacení dluhu synům krále Jiřího (tamže 49).

⁴⁾ Srov. potvrzení král. z r. 1471, 1509, 1526 a 1528, 1567, 1576, 1611; v. Kalousek, Č. st. pr. 570, 572, 579, 584; Sněmy I., 273, III., 380, V., 21; Čelakovský, Privil. I., 336, 361, 444, 453, 504. Text latinský: „Item promissimus castrum Karlsteinense, coronam et qualiacunque clenodia regni, et etiam tabulas ac privilegia regni, nemini citra voluntatem et consilium baronum et militarium regni Boemiae ac civitatum Pragensium, prout in eo negotio ad unumquemque pertinet, committere et concedere.“

⁵⁾ A. Č. V., 425; ještě do tří let nemělo se na úřadu Beneše z Weitmile ničeho měniti. R. 1487 stavové zase připomínali „starodávne“ zřízení při Karlštejně (ib. V., 365). Sjezd kraje Hradeckého r. 1494 naléhal, aby purkrabí Karlštejští, co strážcové koruny a klenotův zemských, také stavům byli rádně přísahou zavázáni (Palacký, Děj. V., 212).

kého, podle práva a obyčeje starodávnieho“. Ustanovení to přešlo tudíž do Zřízení zemského 1500 čl. 227, i do pozdějších: 1549 A 27 a 1564 A 55.⁶⁾ Na témže sněmě r. 1497 ujednáno též znění přísahy, i vůbec upraven poměr a povinnost obou purkrabí; také tyto předpisy pak přijaty do Zřízení zem. r. 1500 čl. 417-421, a s některou změnou i do pozdějších: r. 1549 B 25-37, r. 1564 B 8-20.

Přísežný závazek obou purkrabí vztahoval se na krále, jeho dědice a všechnu obec království Českého, jen s tím rozdílem, že ve Zř. Z. 1500 byla též výslovná zmínka o městech, později nikoli. Pro případ smrti krále bez dědiců purkrabové nesměli Karlšteina nikomu postoupiti, ani koruny vydati; měli teprve po zvolení krále vydati korunu stavům a po korunování postoupiti Karlšteina králi.⁷⁾ Držení a užívání hradu s příslušenstvím příslušelo vždy jen jednomu z purkrabí, a sice, střídavě pánu a pak rytíři, tak že purkrabí druhý byl vždy nástupcem prvního po jeho smrti neb odstoupení.⁸⁾ Přes to však v případě potřeby museli oba purkrabí meškati na hradě; také se měl jeden druhému zvláště zavazovati. Zamýšlenou resignaci náleželo půl léta napřed oznámiti králi i zemskému soudu. O klenotech a listinách byl sdělán inventář pod královským sekretem a zapisován do desk památných; všeliký posel na Karlšteina pro potřeby zemské vyslaný musil se vykazovati listem pod zemskou pečeti.

Karlšteina tedy v XVI. století byl majetkem korunním t. j. státním, ale zvláštního způsobu. Především měl své zvláštní určení, jako bezpečná schránka korunních klenotů a zemského archivu (majetku to státního); zároveň pak — na rozdíl od jiných statků korunních — užívání jeho nenáleželo králi, nýbrž pur-

⁶⁾ A. Č. V., 467; 126—7 (dle překladu z r. 1527: nobis iuramenta facere et futuris regibus Boemie totique communitati regni Boemie); Emler, Pozůstatky desk zem., 486. K tomu srov. též o nevyprošování úřadů zemských od krále, Zř. Z. 1500 čl. 422, 1549 A 31, 1564 B 2.

⁷⁾ Vše to pod ztrátou cti, hrdla i statku, ano i pod vyhnáním svých dětí ze země, kterýžto dodatek však vypuštěn byl sněmem z r. 1545.

⁸⁾ Známo, kterak Jindřich z Thurnu byl r. 1617 zbaven purkrabství Karlšteinského povýšením k vyššímu, ale méně výnosnému úřadu nejvyššího dvorského. Měl tudíž ve „vladařství“ hradu nastoupiti Adam Hrzán z Harasova, nicméně dle zvl. smlouvy vládl nově jmenovaný druhý purkrabí Jar. Bořita z Martinic; po jeho smetení s oken české kanceláře 1618 stavové zmocnili se hradu a Thurn stal se zase prvním purkrabím Karlšteinským.

krabím jakožto dotace jejich úřadu. Z práv a povinností úřadu toho, zavázaného králi i zemi, zároveň už vyplývala nezastavitelnost i nezczitelnost hradu toho vůbec (jako při jiném korunním majetku). Nad to však vzhledem k tomu, že král sám jeho v užívání neměl, musili stavové na zemských sněmích větší měrou naň přispívati, a tak říkajíc sami povinnosti vlastnické plniti — hlavně věnováním peněžitého nákladu na potřebné větší opravy (ku př. 1545, 1556, 1579, 1585 sl., 1605).⁹⁾ Oni také dávali povolení k návštěvě hradu (ku př. r. 1554 samému arciknížeti Ferdinandovi), k novému upravování inventáře (1578), i ke všelikým směnám, prodejům neb koupím při Karlšteinském panství (srov. napřed pozn. 53). Proto však hrad sám nikterak nestal se pouze zemským (stavovským), ačkoli někdy sluje prostě jen „zemským“ (na sněmě 1578), ani nebyl spoluvlastnictvím krále i stavů, — slul sice hradem „královským a zemským“ pospolu (tak ve Zřiz. Z. 1549 B 14), ale to neznačilo nic jiného, nežli že byl majetkem korunním ve vlastním smyslu, t. j. státním — bylať arcif koruna ve smyslu státu představována králem i stavy. Ovšem že tento majetek státní měl své zvláštní určení, a důsledkem toho i zvláštní postavení; byl tu tedy zvláštní, svým účelem vázaný druh majetku korunního či státního.¹⁰⁾

Za absolutismu pobělohorského nastaly změny ve příčině zvláštního určení hradu, i ve příčině jeho užívání. Ferdinand II. totiž dne 16. května 1625 vůbec zrušil úřad purkrabství Karlšteinského (korunní klenoty a archiv zemský chovají se již

⁹⁾ Popis hlavních oprav z doby rudolfské obsažen v relaci z r. 1598, Sn. Č. IX., 512—520; o přijetí počtu sněmem resp. soudem zemským viz sněm z r. 1599 (tamže 657).

¹⁰⁾ V celku může tu stačiti odkázání ke „Zprávě archivu zem. o právních poměrech hradu Karlšteinského“, jež tvoří přílohu ke zprávě výboru zemského v příčině obnovení hradu Karlšteinského z 24. list. 1885 (čís. 127 sněm., tisk XXIX). Toliko potřebí tu některých oprav po stránce právnické. Tak je tam řeč o statcích komorních a korunních promiscue, bez rozdílu (str. 13); dále slova „koruna“ užívá se jen v moderním smyslu, totiž ve smyslu králů (srov. níže pozn. 13); při Karlšteině pak mluví se o „spoluvlastnictví“ stavů (str. 22), což jest nesprávným posuzováním civilistickým na místě příslušného pojímání publicistického. — Podobně i ve Sněmích Č. (IX., 584 sl.), kde v listině samé z r. 1598 stojí, že Karlšteina náleží „koruně a zemi“, položeno v registru nepřesně „králi“ a zemi.

v Praze), a zároveň učinil z hradu a panství Karlšteinského věnný či „stolní“ statek českých královen. Tím však co do práva vlastnického změna nenastala; v tom směru Karlštejn (podobně jako jiné král. věnné statky) zůstal i nadále statkem korunním, arci zvláštního druhu, i zase jiného určení než před r. 1625.¹¹⁾ Nicméně byl Karlštejn v l. 1626—1705 zastaven a teprve r. 1705 zase od císařovny vdovy Eleonory Magdaleny vyplacen.¹²⁾ Sloužil pak zase za věnný statek českých královen i pokládán tudíž stále za statek korunní.¹³⁾ Rovněž na zač. 18. stol. bylo trváno na tom,

¹¹⁾ V reskriptu z 16. května 1625 sice praví se, že Karlštejn odevzdává se „zue einem Tafelgut eigentümlich“, tak že prý manželka Ferdinanda II. „und alle kunftige Kunigin gedachts unsers Erbkönigreiches Beheimb solches Schloss und Herrschaft Carlstein hinüro zu ihrem besten Nutzen und Fromben zu geniessen haben“ (cit. zpráva zem. arch., str. 19). Patrně, že výrazu „eigentümlich“ nebylo zde užito v technickém smyslu právníckém; že šlo, jako při jiných statcích věnných, jen o plné užívání. Tak aspoň dovozuje se to výslovně a zevrubně ve zdání české dvor. kanceláře o původu a právních poměrech Karlštejna a lenní jurisdikci při něm z r. 1724 (arch. min. vnitra, I, B 1, opis v zem. arch.). Karlštejn měl býti surrogátem za panství Mělník, jež tehdá sloužilo za král. věno, ale r. 1623 bylo zastaveno Vilému hr. Slavatovi, s dodatečným svolením sněmu z r. 1628, a později též prodáno se svolením sněmu r. 1686 (v. napřed za pozn. 70). O věnných neb stolních statcích královen českých srov. též t. zv. Elaboratum bohem. z l. 1710—23 (napřed pozn. 79).

¹²⁾ Zastavení Janu Říčanskému Kavkovi z Řičan za 50.000 zl. r. 1626 stalo se vlastně jen na 3 leta s půlletní výpovědí, ale s podmínkou, že panství zůstane v zástavní držbě také dědiců a cessionářů sub pacto antichretico v případě, že by nedošlo k výpovědi nebo skutečnému zaplacení. Vložena o tom do desk zemských listina se svolením krále zřízená a královnou i králem podepsaná, zavazující též královny příští (dle cit. dobrozdání české dvor. kanceláře z r. 1724). — Jakkoli při zastavení Mělníka bylo dodatečně vyžádáno svolení stavů, zde nepochybně nebyla potřeba toho uznávání vzhledem k dočasné, stále vypověditelné povaze zástavy.

¹³⁾ Po smrti císař. vdovy Eleonory r. 1720 Karel VI. ponechal své manželce „panující císařovně jakožto královně České“ věnná města i stolní statek Karlštejn (dle cit. dobrozdání české dv. kanc. 1724). — O tom, že statky věnné byly korunními, srov. napřed o statcích korunních pozn. 15, 17, 61, 79. Vzhledem k tomu nelze juristovi přistoupiti k náhledům historikovým ve zprávě zem. archivu z 1885, dle nichž prý „koruna“ (a to ve smyslu králů, de trůnního práva po sobě následujících) „nejdříve zastavením a po výplatě přenecháním důchodů (nikoli vlastnictví) hradu a panství Karlštejnského ústavu šlechticů na Hradčanech své právo vlastnické opět k platnosti přivedla“ (str. 22). To vzbuzuje totiž zdání, jakoby věnování z r. 1625 za

že držitelům panství nepřísluší vykonávati vrchnost nad lény Karlštejnskými, poněvadž by se to přičilo Zemskému zřízení království Českého a majestátním právům koruny.¹⁴⁾

Další změna v určení a užívání hradu nadešla za Marie Terezie, když ona nadačním listem z 28. srpna 1755 s výhradou vlastnictví věnovala „důchody“ svého stolního panství Karlštejnského k věčnému požívání nově založenému ústavu šlechticů v Praze na Hradčanech. Pro případ, že by příští králové čeští a jejich manželky chtěli Karlštejn vzíti zpět, měli jmenovanému ústavu náhradou přikázati statek jiný, ročně 12.000 zl. vynášející.¹⁵⁾ Důsledky vlastnictví koruny jeví se také v tom, že zejména v první pol. 19. stol. komorní fond či erár sám hradil náklady na nutné opravy na hradě; ano při příležitosti korunovace Ferdinanda V. prohlášeno nejv. rozhodnutím z 9. září 1836, že příště má s hradem býti jednáno jako s ostatními budovami veřejnými. Rovněž tak i souvislé patronáty byly (1833) prohlášeny za zeměpanské.¹⁶⁾ Tím více překvapuje, kterak se mohlo státi, že „stolní“ panství Karlštejnské bylo v deskách zemských nesprávně připsáno ve vlastnictví tereziánského ústavu šlechticů, a že též i podnes ve vložce desk zem. č. 675 jako vlastník se uvádí.¹⁷⁾

statek věnný bylo značilo změnu ve vlastnictví (arg. „eigentümlich übergeben“); a jakoby pak r. 1626 zase teprve bylo vlastnictví koruny obnoveno, kdežto přece nikdy ani nepřestalo. Rovněž tak nelze říci, že r. 1625 bylo zrušeno „spoluvlastnictví“ stavů: takového tu ani dříve nebylo; změna nastala v určení a užívání statku korunního, nikoli ve vlastnictví (arci že změna ta provedena způsobem absolutistickým).

¹⁴⁾ Zpráva zem. arch. z 1885, str. 20. — O tom, že léna Karlštejnská byla lény korunními, srov. též napřed pozn. 95. O jurisdikčních sporech ve příčině těchto lén srov. dva obsírné výklady z r. 1724 v opisech zem. archivu.

¹⁵⁾ Čl. 10 nadač. listu v cit. zprávě zem. archivu. z 1885, str. 20 sl. Nadační listina vložena v kvaternu desk 564 O 4. Naproti tomu panství Ledčské tvoří dle téže listiny nadační vlastnictví ústavu.

¹⁶⁾ Cit. zpráva zem. arch., 21 sl. Dle přípisu místodržitelství k zem. výboru z 7. led. 1863 děly se správkou pomocí příspěvků eráru kamerálního „aus dem Taxerträgnisse der böhm. Kronländer“ (v. zprávu podanou o restauraci Karlštejna zemskému sněmu dne 28. list. 1865; III. sezení 4. roč. zasedání 1865, str. 15).

¹⁷⁾ V nových deskách K II fol. 153 citují se na držebním listě kvaterny 409 D 30 a E 6 (výplata z r. 1703), 735 L 2 (seznam statků fondovních, sto-

Když za nové ústavní éry r. 1861 poslanci čeští jali se reklamovati práva koruny české ve příčině korunních statků i lén (srov. napřed pozn. 115 a 124), došlo konečně též na otázku restaurace hradu Karlšteina, při čem bylo nutno dotknouti se otázky vlastnické aspoň ve příčině hradu samého. Pražské místodržitelství odvětilo zemskému výboru dne 7. ledna 1863 v ten smysl, že věnování „důchodů“ věnného panství Karlšteinského ústavu šlechticů r. 1755 ničeho nezměnilo na poměru vlastnickém; a výbor zemský tudíž (dle slov referenta Frant. hr. Thuna z 28. list. r. 1865) zaujal stanovisko, „dass die Burg Karlstein noch immer nicht etwa bloss das Eigenthum des Königs von Böhmen allein, sondern vielmehr ein Eigenthum der böhmischen Krone sei, und zwar deshalb, weil sie ursprünglich ausdrücklich zum Verwahrungs-orte der Kron-Insignien des Königreiches Böhmen bestimmt war und in alten Zeiten immer die zur Erhaltung nothwendigen Beiträge vom Lande postulirt worden sind, als auch deshalb, weil nach Darstellung der Statthalterei in diesen Eigenthumsverhältnissen eben die nachfolgende Bestimmung gar keinen Unterschied gemacht hatte.“¹⁸⁾ Sněm český tudíž usnesl se dne 22. ledna 1866

jících pod správou státních statků, z r. 1790) a 1177 B 25 (komorní prokuraturou r. 1831 vyžádaný výmaz doložky „dermal unter der k. k. Staatsgüter-Administration“; Karlštejn byl totiž r. 1783 podřízen správě státních statků, ale r. 1808 správa panství odevzdána zase ústavu šlechticů). — Jediné vysvětlení záhady je v tom, že v cit. seznamu z 20. dub. 1790 — obsahujícím, „die unter der königl. böhmischen Staatsgüterverwaltung stehenden Kameral-, Damenstifts-, ständischen und Universitätsfondsgüter“ — Karlštejn a Milín právě tak jako Chříč, Ledec a Cerhenice uvádějí se stejně jako statky patřící „fondu ústavu šlechticů“ (tehda byl ústav šlechticů u sv. Annělů dočasně připojen); a že podlé tohoto seznamu (pouze administrativního) Pražský úřad fiskální r. 1796 vyžádal si „rektifikaci“ desk zemských — a to soudu postačilo i pro otázku vlastnictví! Srov. výše o korunních statcích, pozn. 91 a sl.

¹⁸⁾ Viz III. sezení 4. roč. zasedání sněmu 1865, str. 15 sl. Majestátní žádost zemského výboru o restauraci Karlšteina z 2. března 1863 byla ministerstvem r. 1864 odmítnuta, aniž byla panovníkovi předložena. Proto bylo nutno podati žádost majestátní znovu a sice samým sněmem. Připomenouti lze, že ve schůzi sněmovní jak hr. František, tak i hr. Lev Thun mluvili o vlastnictví koruny (poslední s dodatkem, že o majetku tom rozhoduje Jeho Veličenstvo). Palacký mluvil sic o statcích koruny jako statcích panovníka českého; avšak mínil, že Karlštejn měl postavení výjimečné, tak že před r. 1625 náležel i králi i zemi pospolu, že byl spolu statkem zem-

na prosbě k císaři a králi za opravení hradu, „kterýž také dnes ještě jest vlastnictví české koruny“, spolu s vyslovením ochoty, převzít část nákladu, jestliže panovník dá opravu provést v srozumění se sněmem nebo výborem zemským. Jeho Veličenstvo pak nejv. rozhodnutím z 18. března 1866 petici té v zásadě vyhovělo.¹⁹⁾

Když po delším průtahu otázka plánů a rozpočtů byla vyřízena, ministerstvo vnitra ve srozumění s ministerstvem financí konečně prohlásilo ochotu vymoci příspěvek říšský do polovice nákladu, když sněm zemský druhou polovici převezme na fond zemský. Stalo se tak dle přípisu místodržitelství z 10. ún. 1874 č. 2799 na základě přesvědčení, jak zemským zastupitelstvem, tak i vládou samou zjevně vyjádřeného, „že hrad Karlštejn jest majetkem koruny, ohledně jehož též zemi velice na tom záleží, aby starožitná památka tato . . . umění a potomstvu zachována byla . . .“²⁰⁾ Pokud šlo o tereziánský ústav šlechticů, měla se mu za užívání domu purkrabského na hradě dostati náhrada postavením zvláštní budovy správní kromě hradu; což se také (dle zprávy z r. 1892 nákladem 21.800 zl.) stalo.

Pokud jde o hrad již restaurovaný, zemský sněm r. 1902 vzhledem k dalšímu udržování a správě hradu uložil zemskému výboru, aby cestou dohodnutí s vládou byla zjednána konečná úprava jeho nejasných právních poměrů. Ministerstvo financí se své strany však prostě uložilo finanční prokuratuře, aby učinila potřebné kroky k upravení zápisu deskového ve příčině hradu i s příslušným hradním územkem a k tomu cíli aby srozuměla se také s „účastnými místními faktory“. Místodržitelství pak

ským; přál si tedy, aby stal se zase společným majetkem jak panovníka českého, tak i celé země i národa českého (ib. 18; Palackého Spisy drobné I., 274). — Ostatně též o lénech Karlšteinských bylo jednáno na zemském sněmě dne 25. dub. 1864 (sr. Řeči dr. F. L. Riegra, III., 204 sl.).

¹⁹⁾ V. XX. sez. 4. roč. zased. 1866, str. 17 sl.; petice či adresa byla sepsána zemským výborem a čtena Frant. hr. Thunem. Pokud v adrese byla také řeč o koruně „svatováclavské“, činil proti tomu námitky Höfler; ale návrh jeho, aby se místo toho položilo: „koruna království Českého“, byl po krátkém proslovení Palackého zamítnut. (Spisy drobné I., 274.)

²⁰⁾ V. zprávu výboru zem. k zemskému sněmu v příčině obnovení hradu Karlšteina z 24. list. 1885 (čís. 127 sněm. 1885, tisk XXIX.; str. 3).

sdělilo zemskému výboru (dne 24. května 1903 čís. 101.995), že uznává se za vhodné, aby — po přivolení ústavu šlechticů k dluhuprostému odepsání hradu — zřídila se proň nová vložka desková, při čem jako mimochodem mluvilo o předepsání vlastnictví „für den allerhöchsten Landesfürsten“. I žádalo za přivolení výboru zemského ve smyslu § 3 odst. 4 zák. z 5. pros. r. 1874 č. 92 z. z., tak aby prý ministerstvo financí mohlo si vy-moci nejvyšší schválení panovníka a dáti věc konečně v deskách provést. Naproti tomu výbor zemský v notě z 15. října 1903 č. 48.758 jednomyslně se postavil na půdu výkladů podaných ve zprávě zem. archivu z r. 1885. Dle toho hrad Karlštejn před r. 1625 býval „hradem královským a zemským“ (königliches und Landeseigentum); jakožto hrad korunní býval dle své povahy vlastnictvím země, při čemž však lišil se od ostatních korunních statků tím, že užívání nenáleželo králi, nýbrž purkrabím, také zemi zavázaným, a že stavové plnili povinnosti vlastnické. Během dob došlo prý ke změně tohoto právního poměru toliko potud, že užívání purkrabím resp. stavům bylo odňato a napo-sledy terezínskému ústavu šlechticů přikázáno; avšak substanci zůstal zachován charakter královského a zemského hradu či vlast-nictví. Také restaurace provedena z polovice nákladem země, tato pak rovněž bude musiti přispívati i k dalšímu udržování; protož i nové předepsání vlastnické mělo by v sobě obsahovati zároveň právní titul k dosavadním i příštím zemským dotacím pro trvalé zachování hradu na všechny příští časy. Protož výbor zemský konečně žádal, aby v nové deskové vložce na listu vlast-nickém uvedla se v platnost vlastnost hradu také jako vlastnictví zemského („auch als Landeseigentum“; „hrad zemský království Českého“).²¹⁾

²¹⁾ I tu bezpochyby vychází se z civilistického stanoviska „spolu-vlastnictví“. Avšak označení hradu „královského a zemského“ ukazovalo vlastně ku „koruně“ v historickém smyslu jako státu, zastupovaného králem i stavy (jakožto orgány zastupitelskými, nikoli jako spoluvlastníky). Srov. o rozmanitém označování korunních statků napřed pozn. 61, 63 sl. — Dokonce nepřiměřené jest mluvit o „zeměpánu“; jednak nesluší vyhýbat se označení panovníka jako „krále českého“, jednak už r. 1874 i úředně bylo uznáno, že jde o vlastnictví „koruny“. I kdybychom pak výraz ten vykládali jen ve smyslu moderním, nešlo by o jednotlivého „zeměpána“, nýbrž vůbec o řadu králů nastupujících dle platné trůnní posloupnosti.

(O korunních klenotech.) Dodatkem budiž ještě uvedeno, že po r. 1625, kdy úřad purkrabí Karlšteinských byl zrušen, nebylo zvláštních, zemi zavázaných strážců klenotů korunních — tyto tedy ocitly se celkem v moci králů samých. Chovány (od listo-padu 1620) v kapli sv. Václava na hradě Pražském; pokud byly opatrovány nejv. úředníky zemskými, byli tito vlastně úředníky královými. Avšak ani tato změna držby ještě neznačila, že by klenoty korunní byly se juristicky staly vlastnictvím komorním; nýbrž i pak zajisté tvořily stálé příslušenství jak trůnu, tak i království Českého samého, takže zcizení jejich — jako symbolů samostatnosti a celistvosti státní — dle privilegií i dle královské přísahy vyžadovalo by svolení stavů.²²⁾ Mimo to také církev byla účastna uschování těchto klenotů, hledíc k tomu, že dle Obn. Zř. Z. arcibiskup Pražský povolán jest ku pomazání a koru-nování králů. Sám obřad korunovační, zejména nastolení královo, napořáde zachovávalo povahu slavnostní investice; primas krá-lovství Českého, arcibiskup Pražský pak mluvil při ní ku králi ta slova: „Drž místo, ježto jsi posud právem dědickým otcovskou posloupností sobě postoupené držel, skrze moc všemohoucího boha a skrze přítomné odevzdání naše.“²³⁾ Protikrálovství Karla Al-brechta bavorského zavdalo sice podnět, že korunní klenoty r. 1743 byly odvezeny do Vídně. Ale v srpnu 1790 slavně vráceny do Prahy, a Leopold II. k žádosti stavů zřídil z jich středu dva zvláštní strážce koruny, kteří tudíž spolu s jinými hodnostáři chovali také klíče ku korunním klenotům.²⁴⁾

Konečně za nové éry ústavní došlo na základě dohodnutí zemského výboru s vládou k novému opatření prozatímnému

²²⁾ *Elaboratum bohemicum* (1710—23) počítá k privilegiím zemských stavů, že je jim zajištěno, „dass wir und unsere nachkommende Könige von Böhmen die königl. Cleinodien, Landtaffel und Cron-Archiv zu Ehren des königl. Stuhls von Prag ohne nothwendige Ursach nicht erheben“ (Ka-lousek, Č. st. pr., 619).

²³⁾ Čelakovský, *Povšechné české dějiny právní*, 2. vyd., str. 173 sl. — Ostatně trvaly též *dědičné úřady* království Českého, o nichž je známa bližší zpráva gubernia z r. 1780 (viz náš článek v *Osvětě* 1897: Císař Josef II. a český trůn, str. 200). Ze zrušení svazku manského r. 1862 byly dědičné úřady výslovně vyjmuty a nadále zachovány.

²⁴⁾ Srov. Kalousek, Č. st. pr., 497, 554 sl.; o korunování r. 1836 týž v *Osvětě* 1886. Níže o král. hradě pozn. 59.

z 9. května 1861 v otázce uložení a závěrky „říšských klenotů a svatováclavského archivu království Českého“, kdežto úprava konečná byla ponechána dalšímu dohodnutí císaře a krále se sněmem zemským. Ačkoli pak přístup ke koruně býval dovolen toliko se svolením panovníkovým, přec i toto nové uschování koruny na hradě Pražském a držení klíčů právem připouští výklad, že klenoty korunovační nenáleží pouze králi, nýbrž také království; čili juridicky: že jest tu vlastnictví českého státu, určené sloužit repraesentačním právům králů českých, jinak že je tu majetek král. čes. dvorního eráru, nebo historicky řečeno „koruny království Českého“.²⁵⁾

Zemský výbor sice potom začátkem r. 1864 zemskému sněmu předložil „dodatečné články ke Zřízení zemskému pro království České ve příčině uschování říšských klenotů království Českého“, dle nichž měli v něm míti účastenství císař a král, zemský sněm, církev a hlavní město zemské jakožto korunovační město království (celkem pod 7 klíči, v korunním archivu nad kaplí svatováclavskou): — avšak k usnesení nedošlo, tak že napořád zůstává při opatření prozatímném z r. 1861.²⁶⁾ Vzhledem k válce

²⁵⁾ Viz zprávu zem. výboru zemskému sněmu z 4. ledna 1864 o „chování a závěre říšských klenotů království Čes.“ (sněm 1864 č. 56; V. sezení 3. roč. zasedání z 9. března 1864, str. 10 sl.). Dle toho smíšená komise ze zem. výboru a místodržitelství dne 9. květ. 1861 pod předsedáním nejv. maršálka hr. Nostice prozatímně přiznala klíč nejvyššího purkrabí místodržiteli, klíč nejv. písaře nejvyššímu maršálkovi; mimo to měli po klíči arcibiskup, kapitola sv. Vítská, Pražský purkmistr a dva jmenovaní strážcové koruny, z nichž strážcem stavu rytířského byl ryt. Bergenthal, kdežto uprázdněné místo panského stavu mělo přejíti na gremium zem. výboru tak, aby předseda pro případ funkce určil k tomu jednoho ze členů (klíč ten se měl chovati v zemské kase). Opatření to pak bylo z obou stran schváleno.

²⁶⁾ V. cit. zprávu z 4. ledna 1864 s osnovou čtyř článků ke Zř. Z. Sněm dne 28. list. 1865 (ve III. sezení 4. roč. zased. str. 9 sl.) přijal návrh komise, aby zem. výbor navržené články v nejbližším zasedání znova předložil s potřebnými listinnými doklady historickými, ježto dosud dovolával se pouze nynějšího faktického stavu a starého obyčeje. K 7 klíčníkům měli náležeti: místodržitel, nejv. maršálek, arcibiskup a Pražský purkmistr, pak po boku prvního jeden strážce koruny jmenovaný panovníkem, po boku druhého druhý strážce jmenovaný sněmem na dobu zasedání, a po boku arcibiskupa vyslanec kapituly jako strážce metropol. chrámu. K aktu korunování měly se říšské klenoty vydávati k nařízení Jeho Veličenstva i zemského sněmu.

r. 1866 korunní odznaky byly převezeny do Vídně; ale v srpnu r. 1867 vráceny slavně do Prahy.²⁷⁾

II. Purkrabství Pražské.

K úřednímu postavení, jaké zaujímal nejvyšší purkrabí Pražský, ukazuje se zde na jiném místě (ve výkladech o král. hradě Pražském; zejm. pozn. 8, 10 sl., 34 sl.). Zbývá tu toliko stručně vytknouti, že také jedna část královského, resp. později korunního majetku byla určena ke zvláštnímu účelu: totiž za úřední dotaci Pražského purkrabství.²⁸⁾

Byly zde některé podobnosti s Karlštejnem. I tento byl statkem korunním zvláštního druhu, a od 15. stol. s celým panstvím sloužil zároveň za dotaci purkrabství tamějšího. Rovněž úkoly obou purkrabství namnoze se podobaly: jako purkrabové Karlštejnští byli strážci korunních klenotů a zemského archivu, tak i nejvyšší purkrabě Pražský byl starobylým strážcem hlavního, korunovačního hradu a zároveň vládního i dvorního sídla králů českých (část úkolů pak arci převzal novější hejtman Pražského hradu). Přes to vše osudy obojího purkrabství během času byly rozmanité a konce rozdílné. Pražské potrvalo a podrželo

— Zpráva zem. výboru z 1864 (referent rytíř Bohusch) připomínala, že za předešlé stavovské ústavy uschování klenotů bylo skoro výhradně v ruku vlády (jelikož nejv. purkrabí, zem. písař a 2 strážcové byli panovníkem jmenováni, úřad ostatních klíčníků pak že přímo nesouvisel se zemskou ústavou); naproti tomu prý za nové ústavy je potřebí, položit uschování říšských klenotů království českého do rukou autonomní repraesentace zemské, i rozdělití úkol ten mezi panovníka, sněm, církev a hlavní město zemské. — Dle zprávy komise z r. 1865 nebylo lze měnit opatření z r. 1861 „ohne eine von Sr. k. k. ap. Mt. genehmigte weitere Vereinbarung“.

²⁷⁾ Nejv. rozhodnutím z 11. květ. 1866 nařízeno převezení korunních insignií do c. k. klenotnice ve Vídni; provedení bylo uloženo dne 22. t. m. se strany zemského praesidia místodržitelství radovi Ant. Hlávkoví, se strany zemského maršálka dr. Braunerovi (a sice s výslovným ohražením práv a nároků království Českého). Nejv. rozhodnutím z 21. srp. 1867 schválen pořádek vrácení insignií do Prahy. Srov. též Machač, Koruna Česká (v Knih. Sam., 186 sl.).

²⁸⁾ Celkem možno tu odkázati k pojednání J. Pažouta: K dějinám statků dříve purkrabských, nyní zemských, v I. sv. Zpráv zem. archivu král. Čes. (1906).

vynikající význam až do r. 1848, Karlšteinské bylo už r. 1625 zrušeno. A kdežto korunní panství Karlšteinské bylo z absolutní moci zeměpanské určeno, sloužit za věnný či stolní statek českých královen (trvalé užívání jeho pak postoupeno dále ústavu šlechticům), — naproti tomu statky purkrabství Pražského během dob vůbec přestaly se pokládati za majetek korunní, i staly se autonomním majetkem stavovským, dnes zemským.

K úřadu nejvyššího purkrabství patřil záhy zvláštní dům či dvorec na hradě Pražském a vedle toho mnohé statky a důchody. Majetek ten byl původně vlastnictvím knížat a králů českých, kteří jej určili za dotaci úřadu purkrabského (tak už r. 1320 mluví se o bona regalia ad purgraviatum pertinentia).²⁹⁾ Z části spadala sem i některá příslušenství Pražského hradu, také Hradčany, — nicméně nejvyšší purkrabové přišli o toto své město purkrabské, když bylo v l. 1592 a 1598 povýšeno na město královské (ačkoli tomu bylo do r. 1620 ještě odporováno); r. 1756 prohlášeno výslovně za čtvrté město Pražské.³⁰⁾

Avšak během doby povaha statků purkrabských se pozměňovala. Jednak nejvyšší purkrabství stalo se úřadem záhy také zemi zavázaným (konečně upraveno r. 1497), jednak i statky královské vzrůstem vlivu stavovského přijímaly vůbec povahu statků korunních. Důsledkem toho i statky purkrabské začaly se pokládati vlastně za zvláštní druh statků korunních: za úřední dotaci pocházející od krále i od země pospolu, o níž tedy rozhodovati přísluší králi i stavům dohromady. Toto změněné nazírání ukazuje se již ve Všehrdových Devaterých knihách o právech země české, když dí (VIII., 27), že k tomu cíli, aby nejvyšší purkrabí mohl práva dopomáhati a obhajovati, „od starých králův

²⁹⁾ Viz o kor. statcích pozn. 4. o statcích kladských sr. Kalouskovo Č. st. pr., 277. V l. 1333—5 sám Karel IV. na hradě Pražském přebýval v antiqua domus purgraviatus; Fontes rer. boh. III., 350.

³⁰⁾ Srov. Kalouskuv Přehled dějin hradu Pražského, str. 11, 44—5; k tomu Čelakovského Privil. Praž. str. XCII. sl. Ačkoli Hradčany počítaly se k hradu, přece bývaly poddány a poplatny nejvyššímu purkrabí, nikoli králi. Občané byli zavázáni také robotami k Pražskému hradu, než i to souviselo asi s povinnostmi purkrabskými; tak teprve r. 1628 byli sprostěni hlídek při Daliborce (kde byli už také zvláštní střelci), kdežto klizení sena v král. oborách, jimi obstarávané, mělo se příště díti nákladem české komory.

a od země české zboží znamenitá k úřadu purkrabství nejvyššího jsů obrácena“.³¹⁾

V době Habsburské jednalo se skutečně podle toho. Tak ke směněm, prodeji a koupí pozemků (1553, 1558, 1561, 1577 a j.) dávali svolení král i stavové; rovněž povolovány na sněmích peněžité částky (1553, 1593) na opravu neb zlepšení budov i statků purkrabských.³²⁾ Podobně bylo i při zboží nejvyššího komornictví a nejv. písařství.³³⁾ Tu se pak mluví o majetku „zemském“: o domě zemském, o gruntech ouředních a zemských, o tom, že to „věc zemská jest“.³⁴⁾ Výrazy ty však ještě neznamenal, že by tu byl majetek zemský ve smyslu autonomního majetku

³¹⁾ Statky purkrabské, pokud známo, byly ještě rozmnoženy v době husitské zabranými statky duchovními, když purkrabství bylo v držení Starého města Pražského. Tak úmluvou (přátelskou výpovědí) mezi Starým a Novým městem Pražským z 15. říj. 1429 byly k Pražskému purkrabství přidány zvláště dvory v Ruzyni (prv. kláštera Břevnovského) a ve Stodůlkách (proboštství Pražského); Tomek, Děj. Prahy, IV., 446. Rovněž vesnice Veleslavín a Liboc (dříve kláštera Břevnovského) dostaly se k purkrabství asi od Pražské obce; ib. VIII., 207. V. Pažout l. c. 135.

³²⁾ O tom Pažout l. c. 136—138. Také v. níže o král. hradě Pražském pozn. 39 a 43; srov. též o král. oborách pozn. 48 a 49.

³³⁾ O úřední dotaci nejv. komornictví srov. sněmy 1574, 1579, 1580, 1593, 1596, 1598, 1600, 1603 (Sněmy IV., 86; V. 476, 685—6; VIII., 242, 350, 387; IX., 271, 560, X., 46, 417); ve příčině nejvyššího písařství: sněmy 1553 (II., 656), 1581, 1598, 1599, 1600 (VI., 58; IX., 561, 656; X., 46). O statcích úřadu purkrabství kraje Hradeckého srov. sněm 1599 (IX., 657). Sněm r. 1582 dal moc nejv. zem. úředníkům, aby k lepší výživě zemských místopísařů koupili nějaký dvůr, nebo vydávali ze zemské berně roční pomoc (VI., 187, 203).

³⁴⁾ Tak sněm r. 1574 zvolil komisaře k vyšetření a bezpečnému opatření mezi při dvou vesnicích, — „poněvadž to věc zemská jest a k ouřadu nejvyššího komornictví a komorníkům zemským od starodávna to náležité bylo“ (Sněmy IV., 86); usnesení to obnoveno na sněmě r. 1579, tak aby v takové „grunty ouřední a zemské“ nebylo saháno a vkračováno“ (V., 476). Sněm r. 1581 uznal potřebu opravit „duom zemský, kterýž k ouřadu nejvyššího písařství náleží“ (VI., 58). Sněm r. 1581 dal také povolení ve příčině vinic zřízených na dědinách nejv. purkrabství, „poněvadž ouřad ten i dědiny věc zemská jest a bez povolení JMČské jakožto krále Českého a stavův“ nemůže dávatí výsady a hamfešty na zřízené vinice (VI., 58). Město Hradčany bylo reklamováno k úřadu purkrabskému na sněmě Budějovickém r. 1614, „poněvadž ten úřad jest věc zemská, stavu panskému náležející“ (Čelakovský, Priv. Praž., str. XCVI.).

stavovského. Právě tak statky korunní sluly někdy rovněž jen „zemskými“ (nebo též královskými a zemskými); ale nemělo to jiného smyslu, než že jde o majetek státní, při němž musí ústavně spolupůsobiti král i stavové.³⁵⁾ Začal se sice již, jako v protivě k majetku komornímu, pouze zeměpanskému, tvořiti autonomní majetek zemský, t. j. stavovský — začátky stavovského fondu domestikálního kladou se obyčejně do r. 1569. Avšak ačkoli tendence směřovala také k tomu, potáhnouti statky zemských úřadů do oboru vlastní moci stavovské, přece tehda ještě nestačila úplně odsunouti spolupůsobení královo; svolení jeho ještě zůstávalo nutné aspoň ke zcizením a směnám.³⁶⁾

Také v době po r. 1627 stopujeme ještě spolupůsobení stavů. Tak zemský sněm povoloval pomoc na opravení spustlých dvorů a statků nejv. purkrabství Pražského (1627, 1640), rovněž na opravu domů nejvyššího písařství (1627) i purkrabství (1636, 1640). Sněm r. 1650 usnesl se též postoupiti úřední dům nejvyššího písařství k rozšíření knížecího kláštera svatojirského na hradě Pražském, kdežto pak nejvyšší písař užívati měl úroků z kapitálu 5000 kop míš. dle usnesení sněmu z r. 1644.³⁷⁾ — Z druhé strany však znamenati také jednostranné jednání panovníka a české komory. Jmenovitě v době uprázdňení nejv. purkrabství správa statků bývala už v rukou české komory, při tom pak i interkalární požitky připadaly jí resp. panovníkovi. Na začátku 18. století vedeny o tom sice některé spory, přes to patrným jest stále rozhodující vliv panovníkův ve příčině interkalarií.³⁸⁾ Podobně k žádosti nejvyššího purkrabí povolil Ferdi-

³⁵⁾ Viz výše o kor. statcích, pozn. 56—63. Jde tu o poměr publicistický dle práva ústavního, nikoli civilistický dle práva soukromého (při takovémto pojmání dospělo by se i ke spoluvlastnictví krále i stavů neb země).

³⁶⁾ O fondu domestikálním srov. Pražákovo Rak. ústavní právo, II., str. 233, pozn. 1. Uvedenou tendenci podporovalo jmenovitě povolování nákladů ze zemských berní, i moci dávané sněmem nejvyšším úředníkům zemským neb zemskému soudu.

³⁷⁾ Tomek, Sněmy české dle Obn. Zř. Z., str. 18. O povolení r. 1640 z mimořádné pивní dávky v. Feigl z Feiglfeldu, Öffentl. Vorlesungen oc., str. 211. Sněm z r. 1650 (tisk), str. 32.

³⁸⁾ Pažout I. c., str. 150 sl. Za Marie Terezie r. 1770 ponecháno užívání statků resignovávšimu nejv. purkrabí do života, tak že nástupci bylo vykááno zatím zvláštní služné.

nand III. r. 1641 prodej sešlého purkrabského pivovaru v Praze proti zakoupení nového, i uložil provedení toho komoře české.³⁹⁾ Sešlost statků purkrabských byla pak asi příčinou, že Ferdinand III. r. 1650 „důchody“ z nich připojil komoře české, i dal statky spravovati podřízeným „správcem“ (hejtmanem) statků nejv. purkrabství Pražského, tak že tento ve své instrukci byl rozmanitě vázán na „povolení Naše nebo Naší komory české“, — nejvyššímu purkrabí mělo se tehdaž dostávati také zvláštního služného z dávky pivní.⁴⁰⁾ Později však nejv. purkrabové statky drživali zase ve vlastní správě a užívání.

Přes to vše v 18. století nadešla doba, kdy moc stavů zase posunula se rozhodně do popředí, i na újmu moci zeměpanské. Když totiž Marie Terezie r. 1749 zrušila král. místodržitelstvo, nejvyšší purkrabí přestal býti náčelníkem politické správy zemské (vedla ji zeměpanská „repraesentace a komora“). Tu zůstal tehdy vlastně jen hlavou zemského sněmu a výboru stavovského (také předsedou soudního konsessu nejv. zem. úředníků); následovně zeměpanská stránka či povaha nejvyššího purkrabství ustupovala tehdaž do pozadí, — až teprve r. 1763 nejv. purkrabí byl postaven zase v čelo zeměpanského „gubernia zemského“. Právě v tomto mezičase stavové bez překážky od vlády ujali se vlastnické dispozice se statky purkrabskými, tak jako by tu bylo autonomní jmění stavovské (byť i vázané účelem, jako dotace úřadu tehda spíše stavovského). Tak z r. 1751 a 1752 známo několik trhových smluv, jimiž stavové (prostředkem deputovaných stavovského výboru) odprodali některé reality k úřadu nejvyššího purkrabství náležející. Proto pak není divu, když totéž právo i později vykonávali; tak také r. 1796 prodali purkrabský dvůr v Dejvicích ku proboštství Pražské kapitoly.⁴¹⁾

Vedle toho docházelo též ke změnám ve správě purkrabských statků. Císař Josef r. 1782 nařídil statky ty prodati, tak aby trhová cena byla odvedena do fondu stavovské kasy, a z této aby se vyplácela nejvyššímu purkrabí částka rovná výnosu statků

³⁹⁾ Pažout I. c., 139.

⁴⁰⁾ Instrukce z r. 1650 daná Jířimu Mazánkovi ze Zlatého Pole, v. Kalouskovy Řády selské a instrukce hosp., v Arch. Čes. XXIII., str. 229 sl.

⁴¹⁾ Pažout I. c., str. 140 (srov. i str. 139 k r. 1763).

dle roletého průměru. Když statky kupce nenašly, přenesena správa jejich začátkem r. 1783 na administraci státních statků, nicméně s „dependencií“ od zemského výboru, kdežto nejvyššímu purkrabí vyměřen roční důchod na 14.251 zl.⁴²⁾ Také v seznamu statků postavených pod „königl. Staatsgüter-Administration“ z 20. dubna 1790 uvedeny „oberstburggräfliche Amtsgüter“ v kraji Rakovnickém a Kouřimském jako majetek náležející „českému fondu stavovskému“. Následovně pak, jak jinde uvádíme, čeští stavové r. 1823 dosáhli také deskového vkladu pro sebe na dům nejvyššího purkrabství na Hradčanech, a podobně i na statky úřadu nejvyššího purkrabství, ačkoli nebylo lze, předložit původních listin nabývacích.⁴³⁾

Za restaurace Leopoldinské měly statky býti vráceny nejvyššímu purkrabí, hr. Rottenhanu, ale když tento správu jejich vésti si nežádal, byly dvor. dekretem z 28. října 1791 odevzdány do vlastní správy stavů; důchod však zůstával nejvyššímu purkrabí.⁴⁴⁾ Avšak nejv. rozhodnutím z 9. října 1826 nařízena změna povážlivá: měltě nejv. purkrabí bráti pevné služné od eráru, za to pak výnos statků měl plynouti do pokladny komorní. Teprve dle nejv. rozhodnutí z 29. února 1844 výnos statků purkrabských měl plynouti zase do fondu domestikálního (proti závazku platiti nejvyššímu purkrabí); načež dle nejv. rozhodnutí z 18. srp. 1845 ponechána stavům správa statků na ten způsob, že v deskách zůstalo vloženo toliko břemeno vyplácení 14.500 zl. konv. měny na výživu nejvyšších purkrabí (sešlo tedy s neobmezeného věnování užítku veškerého).⁴⁵⁾

⁴²⁾ Pažout l. c. 150 sl. (dle zprávy zem. výboru z 15. ún. 1823). Sluší však dodat, že dle gubern. kopiáře reskript z 15. pros. 1782 výslovně stanovil, že tržová cena měla vplynouti do fondu stavovské kasy (ib. 73). Dle téhož kopiáře (77, 141) dvor. dekrety ze 27. led. a 17. břez. 1783 vytýkaly dotyčnou „dependencií“ od zem. výboru.

⁴³⁾ Desky zem. 735 L 1., pak 1096 B 13 a 1155 B 65; Pažout l. c. 131 sl. K r. 1823 viz výklady o král. hradě, pozn. 88.

⁴⁴⁾ Stavové ve svých stížnostech byli žádali za vydání statků purkrabských (k čemu gubernium připojilo své poznámky, 18. ún. 1791). Pažout l. c. 151; v l. 1797—1827 byly statky pronajaty a nejv. purkrabí dostával výnos nájemného.

⁴⁵⁾ Pažout l. c. 131; k tomu Kalouskovo Čes. stát. pr. 541—3 o otázce pouhého „správce“ úřadu nejv. purkrabství. Zprvu stavové

Když Rudolf hr. Stadion v dubnu 1848 vzdal se místa nejvyššího purkrabí, nedošlo více k novému jmenování. Zaniknutím úřadu odpadlo věnování všelikého důchodu ze statků purkrabských na výživu dočasného nejvyššího purkrabí; i byla poznámka o tom z desk zemských konečně vymazána. Tvoří tedy ony nyní t. zv. fond zemských statků (Pražák, Rak. právo úst. II., 230 až 231, 234).

III. Královské obory.

Starobylým příslušenstvím hradu Pražského byla obora Ove-necká, dnes Bubenečská (o níž je bezpečná zpráva z doby krále Jana, o horním letohrádku z doby krále Vladislava Jagel.). Počítala se tedy, tak jako hrad Pražský, v XVI. stol. k majetku korun-nímu, jsouc zvláště určena k osobní lovecké kratochvíli králů. Rozšiřování pak této obory za Ferdinanda I. nebo později neměnilo ničeho na její povaze.⁴⁶⁾ Naproti tomu obora nová: „Hvězda“ spolu s letohrádkem byla založena teprve v pol. XVI. stol., a sice od arciknížete Ferdinanda (Tyrolského); teprve za panování císaře Maxmiliána připadla panujícím králům. I mohla by se snad pokládati za majetek komorní, pokud by se v ní nevidělo vlastně příslušenství připadlé k Pražskému hradu.⁴⁷⁾ Podotknouti sluší, že rozšiřování král. obor směnou pozemků s nejvyšším purkrabstvím Pražským v l. 1582 a 1585 dělo se se svolením zemského sněmu.⁴⁸⁾ R. 1600 pak císař Rudolf se svolením sněmu směl rovněž od purkrabství ke „staré oboře“ Bubenečské připojiti vesnici Zad-ního Ovence (Troju) i s ostrovem Vltavským, — zůstává tedy zá-

musili odváděti také výnos převyšující 14.500 zl.; přebytek takový byl jim sleven teprve r. 1845.

⁴⁶⁾ O oboře u Předního Ovence v. Kalouskův Přehled dějin Pražského hradu, str. 55—60.

⁴⁷⁾ O Hvězdě Kalousek l. c., str. 60 sl. Co do otázky právní srov. výše výklady o kor. statcích při pozn. 41—43; pak o král. hradě Pražském při pozn. 37 a 44—5.

⁴⁸⁾ Sněm r. 1582 pro zlepšení myslivosti „královské“ svolil ke směně některých vesnic purkrabských poblíž Pražského hradu, dle seznání zemského soudu (Sněmy VI., 182, 187, 202—3; mluví se též o „Lust- und Thiergarten“). Sněm r. 1585 praví výslovně, že J. M. C. toho potřebuje pro zlepšení myslivosti a kratochvíli „jakožto král Český“ (VI., 543, 583—4).

hadno, kterak tyto částky mohly později v deskách zemských býti připsány k oboře nové ve Hvězdě.⁴⁹⁾

Obě král. obory, tak jako hrad Pražský sám — neměly původně žádné vložky v deskách zemských. V josefinském katastru přicházejí jako „Königl. Corpora in Stern und Bubentsch, dann Bubentscher Müller“.⁵⁰⁾ Pokládaly se arci za „dotační příslušenství král. hradu Pražského“. Také část korunovačních slavností r. 1792 (na náklad zemský) odbývala se ve staré oboře Bubenečské, kteroužto stavovský zemský výbor pokládal za vlastnictví „král. české koruny“.⁵¹⁾ V této oboře lišily se tehda dvě hlavní částky: od vlastní „Obory“ (Thiergarten) lišila se t. zv. Štěpnice neb „Stromovka“ (Baumgarten). Tato, k níž náležela myslivna, táhla se za nynější viadukt státní dráhy u silnice k císař. mlýnu a byla od „Obory“ (k níž náležely lovcí zámek, nynější I. restaurace a dvůr) oddělena zdí táhnoucí se asi od nynějšího obydlí zemského zahradníka přímo k řece. K podnětu nejvyššího purkrabí Jana Rud. hr. Chotka — dle dekretu dvor. kanceláře z 25. června 1804 č. 10.906 — pak císař. František ponechal „Oboru“ k užívání nejvyšším purkrabím (jménem stavů) spolu s věnováním pro zotavenou Pražského obecnostva, arci s výhradou vlastnictví pro „nejvyšší král. komoru“.⁵²⁾ Pokud jde o t. zv. Stromovku, která byla

⁴⁹⁾ Sněm r. 1600 (X., 21, 26, 43, 53, 226); o tom, jaké náhrady se dostalo nejvyššímu purkrabství, není bližší zprávy. Srov. sněmovní relaci v malém stav. archivu, kvat. 50 A. 18; této relace z r. 1600, která mluví výslovně o „oboře staré u vsi Vovence“, dovolává se desková vložka z r. 1823 pro — Hvězdu (Thiergarten in Stern sammt Baumgarten und Kaisermühle in Bubentsch)! Srov. níže pozn. 54.

⁵⁰⁾ V arch. zemském: výtah exaekvatorní, upravený gub. dekretem z 30. května 1787 a nař. z 9. list. 1790. — V katastru z r. 1757 byla král. obora v Bubenči předepsána k rukoum dvorního stavebního úřadu.

⁵¹⁾ V. níže o král. hradě pozn. 79.

⁵²⁾ O tom všem v. akta zemského výboru (fasc. 85—33; reg. I., 5); zvl. též přehlednou zprávu ze září 1897 č. 67.286. — Ku konci 18. stol. Obora byla ponechána nejv. zem. lovcímu Vojt. hr. Černínovi k užívání in partem salarii (bral z ní nájemné 2500 zl. roč.). Hr. Chotek pak r. 1803 navrhl panovníkovi, aby při uprázdňení místa nejv. zem. lovcího Obora byla ponechána stavům s podmínkou, že se příjmy z ní pod správou nejvyššího purkrabí užívati bude k úpravě budov a k vysazování stromů na místech ku procházkám určených; pak také s nejv. zem. lovcím uzavřel (vlastně jménem stavů) smlouvu z 30. července 1803, kterou tento postoupil

jíž také obecnostvu otevřena, tu teprve císař Ferdinand — dle dekretu dvor. kanceláře z 6. května 1845 č. 15.474 — povolil, aby Bubenečská Stromovka byla s tamější Oborou definitivně spojena a aby správa a užívání její byly přikázány českým stavům týmž způsobem jako při Oboře — s podmínkou, aby tyto nyní spojené zahrady sloužily jako dosud za místo k zotavení Pražského obecnostva a byly udržovány z fondu pro Oboru, ev. z fondu domestikálního, jakož i dále, aby vlastnictví těchto realit, i svobodná dispozice s nimi zůstaly pro budoucnost výslovně vyhrazeny Jeho Veličenstvu „jakožto králi Českému“.⁵³⁾ (Vytknouti arci jest, že tu nešlo o soukromý majetek zeměpána; publicisticky slušelo spíše mluvíti o král. čes. eráru, komoře neb koruně.)

Mezitím došlo r. 1823 ke zřízení nových vložek v zemských deskách, tak že „Obora v Bubenči“ byla připsána „král. komoře“ s dodatkem, že se nachází ve správě českých stavů, kdežto „Obora ve Hvězdě“ spolu se Stromovkou v Bubenči připsána „c. k. komoře“, ve správě c. k. dvorního stavebního úřadu.⁵⁴⁾ Při těchto deskových vkladech zůstalo až do r. 1880, když na základě zem. zákona z 5. prosince 1874 č. 92 z. z. došlo k upravení nových desk zemských (s listy podstaty statkové či držebnosti). Tu jak při

užívání Obory nejvyšším purkrabím proti věnování za veřejné sady pro Pražské obecnostvo (nejv. zemský lovcí vyhradil si doživotní důchod 2500 zl., kdežto nájemné ze dvora mělo plynouti do fondu domestikálního). Tato opatření byla pak na nejvyšším místě schválena dle cit. dekretu dvor. kanceláře; Chotek sám oznámil to stavům listem z Vídně z 6. července 1804, uváděje, že vyhrazeno pro „höchstdero k. Kammer“ „vrchní“ vlastnictví. Také dle dekr. praesidia dvor. kanc. z 20. června 1809 (sděl. gub. 20. července 1809 č. 5804) nesměli stavové činiti nárok na „vlastnictví“ obory v Bubenči, jež si výslovně vyhradilo „Jeho Veličenstvo“. — Stromovka byla prý už nejv. purkrabím Rottenhanem (1792) obecnostvu otevřena.

⁵³⁾ V. zejm. akta o knihovním stavu Stromovky (reg. I., 5—1). Stavové usnesli se ve shromáždění z 3. července 1844, prositi J. Vel. „jako krále Českého“ za definitivní spojení Stromovky s Oborou už r. 1804 prý schválené. Panovník vyhověl tomu nejv. rozhodnutím z 3. květ. 1845 (sděleno gub. dekr. z 15. květ. t. r. č. 28.549).

⁵⁴⁾ Výše výklad o kor. statcích před pozn. 96 i za ní; o král. hradě při pozn. 87 a 88. Připsání „Stromovky“ ke Hvězdě stalo se patrně vzhledem k tomu, že před r. 1845 ještě nebyla přikázána správě a užívání stavů tak, jak tomu od r. 1804 bylo s vlastní „Oborou“ v Bubenči.

oboře Bubenečské ve vložce č. 347, tak i při Oboře ve Hvězdě spolu se Stromovkou ve vložce č. 1336 zapsáno stejně — vlastnictví „c. k. dvorního eráru“. Stalo se tak, aniž by faktické spojení Stromovky s Oborou v Bubenči bylo až dosud provedeno knihovně, a aniž by také dosud ve příčině t. zv. Stromovky byly poznamenány správa a užívání zemského výboru pro zotavenou Pražského obecnstva.⁵⁵⁾

Dlužno tu tedy ještě blíže vytknouti, kterak časem došlo k dnešnímu stavu knihovnímu.

U příležitosti stavby státní dráhy (rak.-uh.) stavovský zem. výbor r. 1851 podal žádost k panovníkovi, aby náhrada za zabrané pozemky Bubenečské z důvodů slušnosti připadla jemu. Avšak žádost ta ani nebyla panovníkovi předložena, protože ministerstvo vnitra v souhlasu s ministerstvem financí (dle noty místodrž. z 14. břez. 1853 č. 5268) usoudilo, že náhrada náleží eráru. Na to zemský výbor postavil se na stanovisko, že Obora i Stromovka náležejí Jeho Veličenstvu jako králi Českému, a sice že jsou soukromým majetkem každého Českého krále. Avšak ani tenkrát ministerstvo vnitra v souhlasu s ministerstvem financí (dle noty místodrž. ze 14. pros. 1853 č. 11.074) tuto novou žádost zemského výboru nepředložilo, poněvadž prý „není správným náhled zem. výboru, že Stromovka a Obora jsou soukromým majetkem Jeho Vel., ježto by tento náhled znamenal, že král Český jest osobou soukromou.“ Jmenovaná ministerstva naopak prý mají za to, že Stromovka a Obora jsou součástí celého státního majetku.⁵⁶⁾

⁵⁵⁾ Parcely tvořící podstaty vložek č. 347 a č. 1336 uvádí Machač, Koruna Česká vlastníkem král. hradu Praž. (Knih. Sam., str. 54, 55). T. zv. Stromovku — ve vložce pro Hvězdu č. 1336 — tvoří parcely stav. č. 125 a 126, pozemkové č. 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93/2, 95/2, 411, 412, 413, 414/2, 450, 451 a 493 kat. obce Bubenče (Předního Ovence). — V seznamech velkostatků v Čechách uvádí se vložka č. 1336 (Obora ve Hvězdě se Stromovkou) namnoze jako majetek „c. k. dvorního eráru“, naproti tomu vložka č. 347 (Král. obora v Bubenči) jako majetek „král. hradního eráru“, aniž by toto označení bylo výslovně něčím odůvodněno.

⁵⁶⁾ Zemský výbor odchyloval se tu od názoru hájeného kdysi r. 1808 (v. o král. hradě Pražském, pozn. 79), že jde o vlastnictví „české koruny“, resp. o státní majetek království Českého, určený k dotaci králů, čili o král. český erár dvorní. Vláda zase jednostranně vycházela od všeobecného eráru rakouského, ani o eráru dvorním nemluvíc. Srov. o král. hradě Praž. při pozn. 108 a 135.

Zemský výbor pak nepochodil ani zakročením u finanční prokuratury.⁵⁷⁾ Rovněž mu nepomohlo dovolání se nejvyššího úřadu hofmistrovského, neboť panovník r. 1859 konečně schválil užití některých pozemků ke stavbě dráhy Pražsko-Drážďanské, a zároveň nařídil, aby otázka náhrady, žádané českými stavy za ušlé užívání oněch pozemků, byla „ponechána ve své míře“.⁵⁸⁾

Mezitím správce c. k. dvorního úřadu stavebního r. 1857 podal katastrální reklamaci, že pozemky Obory i Stromovky v Bubenči jsou vlastnictvím „nejvyššího dvorního eráru“ a to prý na základě nejv. rozhodnutí z 5. květ. 1845 (dekr. dv. kanc. ze 6. květ. t. r. č. 15474), jakož i katastru josefinského a dotýčných vložek deskových. Dle toho tedy neběželo o všeobecný majetek státu rakouského (jak r. 1853 mínila ministerstva), nýbrž o druh zvláštní: o „nejvyšší dvorní“ erár (bez „c. k.“). Při tom sluší vytknouti, že cit. nejv. rozhodnutí z 1845 mluvilo o vlastnictví Jeho Veličenstva „jako krále Českého“, že v katastru josefinském byla zapsána „königl. Corpora“, v deskách pak dílem král. komora, dílem c. k. komora. Také vzhledem ke katastrální reklamaci z r. 1857, kdy se nově uváděl název eráru „dvorního“, stavovský zemský výbor postavil se na stanovisko, že by pro pozemky Obory i Stromovky, jež dle nejv. rozhodnutí z r. 1845 byly už spojeny,

⁵⁷⁾ Zemský výbor r. 1853 (č. 1152) usnesl se požádati finanční prokuraturu, aby proti jmenovaným ministerstvům hájila „práv Jeho Vel. jako krále Českého“, jelikož prý § 287 obč. zák. přesně definuje pojem státního majetku, a od tohoto sluší rozeznávat „jura personalissima“ jako právo lenní, rezervátní honitby atd. — Bylo to zase stanovisko civilistické proti publicistickému, zejména nesprávné pojmání majetku dvorního, jenž přece je druhem majetku státního (v. o král. hradě při pozn. 132 sl. a 135 sl.). Tak i Zeiller v komentáři k obč. zák. (II., str. 8) rozlišoval soukromé jmění zeměpána od „rozmanitých druhů statků státních“, jemu „jakožto hlavě státní“ svěřených, i dodával: „das eigentliche Staatsvermögen verwaltet er zur Bedeckung der Staatsbedürfnisse, worunter auch der seiner und der Würde seiner Familie angemessene Aufwand begriffen ist“. — Fin. prokuratura odeprěla svou intervenci dle přípisu z 16. listop. 1854 č. 5926.

⁵⁸⁾ Nárok zemského výboru byl podporován místodržitelem ještě u nejv. úřadu hofmistrovského (dle praes. noty z 10. pros. 1854 č. 13661); vyřízení stalo se nejvyšším rozhodnutím z 15. led. 1859 (dle noty praes. míst. ze 17. února t. r. č. 1713). Věc byla mezitím projednávána též u ministerstva pro obchod, průmysl a veřejné stavby.

slušelo vložiti jako titul držební: „Possediert: S. k. k. apost. Majestät als König von Böhmen, in der Verwaltung und Nutzniessung der böhm. Stände.“⁵⁹⁾ Avšak dle noty místodržitelství z 31. srpna r. 1858 č. 43.448, jež byla vydána na základě dorozumění s nejvyšším hofmistrovstvím a s finančním zemským ředitelstvím, nemělo se na dosavadním deskovém zápisu pro „c. k. komoru“ ničeho měniti, a totéž označení mělo býti uvedeno též ve stabilním katastru. Zemský výbor arci nebyl tím zcela spokojen, a opětně radil se o věci se stavovským právním zástupcem, také vzhledem k tomu, že šlo o vyznačení práva stavů na správu a užívání dotyčných realit na listu držebním.⁶⁰⁾ Ostatně „Obora“ Bubenečská ve vložce S XL fol. 49 zůstala připsána komoře královské (nikoli cí. král.), tak jako před tím.

Za nové ústavní éry vznikl v l. 1861—4. spor mezi zemským sněmem a vládou, zejména ve příčině používání král. lovcího

⁵⁹⁾ Dozorčí komisař Erben dne 15. září 1857 oznámil zemskému výboru reklamaci správce Michelko, podanou na obecním úřadu Předního Ovence, spatřuje v ní libovolné měnění držebního titulu, kterýžto by prý spíše měl býti opraven dle nejv. rozhodnutí z r. 1845. Zemský výbor obrátil se v tom smyslu na místodržitelstvo notou z 13. říj. 1857 č. 5692. (Zem. výb. fasc. 85—33/1).

⁶⁰⁾ Dr. Helminger 21. října 1858 sice uznával, že by uvedení krále Českého jako držitele (s poznámkou správy a užívání českých stavů) bylo vhodnější, než „c. k. komora“. Avšak hájit práv Jeho Veličenstva je prý především povoláno nejv. hofmistrovství, a když tomuto patrně „anderweitige, ausser dem Bereiche des Privatrechtes liegende Rücksichten“ byly podnětem, že na místě speciálního označení Jeho Vel. „jako krále Českého“ volilo označení „cí. král. komory“, a nikoli „královské“, — tu prý je sotva radno tomu se opírat (!). Také prý výbor zemský vyzváním fin. prokuratury a předložením záležitosti Bubenečské prostředkem místodržitelství nejvyššímu hofmistrovství už učinil vše, aby se zajistil před všelikou odpovědností v tom směru. — Zemský výbor dne 19. ledna 1859 (č. 6925) celkem souhlasil. Při tom mluvil dr. Worowka, že lze žádati za vtělení stavovského práva správy a užívání, i když na listu držebním nebude nic vyznačeno; ostatně prý: — ob „Se Mt. der König von Böhmen“ oder „die k. k. Kammer“ als Besitzer vorgeschrieben sei, dürfte die Interessen der h. Herren Stände kaum beirren (!). Dr. Helminger pak v novém zdání z 18. srp. 1859 jako bezdůvodnou vyvracel obavu, že by nota místodržitelství z 31. srp. 1858 mohla míti za následek vypadnutí práva stavovské správy z držebního listu v zemských deskách. Na tom zem. výbor dne 1. září 1859 (č. 5027) přestal.

zámku v Bubenči, jehož dle názoru sněmovního užívali nejv. purkrabové od r. 1804 ve vlastnosti nejvyšších hodnostářů stavovských a nikoli snad jako političtí správcové zemští.⁶¹⁾ I tu zemský sněm stavěl se na stanovisko, že Obora i Stromovka jsou „posud vlastnictvím Jeho Vel. krále Českého“ (nikoli majetkem stavovským neb zemským), kdežto místodržitelství ohražovalo se proti všeliké praejudici dvornímu eráru. Nejv. rozhodnutím ze 17. února 1863 panovník vyhradil si pro dobu, dokud spojená Obora a Stromovka Bubenečská zůstane ve správě českého zemského zastupitelstva, jednak bezpodmínečně užívati lovcího zámku pro svůj „dvůr“, jednak i od případu k případu povolovati jeho dočasné užívání po návrhu státního ministerstva.⁶²⁾ Když vzhledem k tomu zemský sněm chtěl, aby letohrádek Bubenečský byl odevzdán do vlastní správy dvorního eráru (na vlastní jeho útraty), panovník zase nejv. rozhodnutím z 9. března 1864 nařídil odepřítí takovéto převzetí letohrádku, ano uvědomiti zemské zastupitelstvo, kdyby trvalo na své žádosti, že dle nejv. schválení celý Bubenečský park bude vzat do správy dvorního eráru, s tím výslovným dodatkem, že jinaké zůstane při velkomyslném věnování parku za místo veřejné

⁶¹⁾ Srovnati lze akta zem. výboru (fasc. A. 85—33/1); tisk sněmovní č. 247 ai 1863 (zpráva z 12. pros. 1862), spolu s přiloženou lithogr. notou praes. místodrž. z 27. dubna 1862 a s tištěným právním ohražením k ministerstvu z 2. pros. t. r.

⁶²⁾ Nejvyšší rozhodnutí (vydané na základě přednesení nejv. hofmistrovství) sděleno výnosem stát. min. z 18. ún. 1863 č. 1369, I., notou praes. míst. z 26. ún. 1863 č. 521. — Spor začal ohražením hr. Forgáče z 30. květ. 1861 č. 1264, kterýžto potom dne 27. dubna 1862 č. 929 praes. také prohlásil, že nemůže připustiti užívání lovcího zámku bez nejv. schválení. Naproti tomu sněm neuznával, že by místodržitel byl zástupcem Jeho Veličenstva ve příčině vyhrazeného mu práva vlastnického, nýbrž spíše prý „cí. dvor. komora resp. cí. nejv. hofmistrovství“; nicméně mluvil pak zase o disposičním právu komory královské (königl. Kammer). Patrně tehdaž nebylo důsledného a správného pojmání či formulování věci, což pocházelo asi z toho, že nejv. rozhodnutí z r. 1845 mluvilo o králi samém, a nikoli o král. eráru, jak by bylo správné bývalo. — Ostatně silnice v Bubenečském parku, jichž přejmutí zemský výbor stále odmítal, měly dle přípisu místodrž. z 18. ledna 1862 č. 3056 býti udržovány nadále jako erární, jelikož prý by se jich příkázáním nejv. dvornímu eráru jakožto vlastníkovu parku fakticky žádné úspory ve výdajích státních nedocílilo.

zábavy pro obecnostvo. Sněm tedy před takovouto hrozbou ustoupil.⁶³⁾

Ostatně tato rozhodnutí vedla dále k tomu, že také celý park jakožto majetek dvorní byl r. 1865 vyloučen ze svazku obecního. Zemský výbor tehdy ohlásil exemci tu obci Předního Ovence s odůvodněním, že Obora i Stromovka jsou „Eigenthum des a. h. Hofaerars beziehungsweise Sr. k. k. Majestät des Königs von Böhmen“, kdežto výbor zemský sám jest jen správcem a dočasným uživatelem, a že tedy nyní také on vystupuje ze svazku obecního „mit dem Sr. M. dem Könige von Böhmen eigentümlich angehörigen Bubentscher Baum- und Thiergarten“ (zemský výbor vycházel tu nepochybně ze stanoviska dvorního eráru českého, ačkoli je zcela správně neformuloval).⁶⁴⁾

Konečně došlo k zakládání nových pozemkových knih na základě zem. zák. z 5. pros. 1874 č. 92 z. z. Okresní soud Smíchovský v červenci 1878 ohlásil potřebné místní vyšetřování v Předním Ovenci zemskému výboru „v zastoupení komory královské“; výbor však sám vycházel tehdy z toho, že Obora i Stromovka jsou vlastnictvím dvorního eráru, ježto zemi náleží pouze užívání k původnímu určení. Z druhé strany dekretem nejv. hofmistrovství z 29. července 1878 čís. 3885 bylo zámeckému hejtmanství Pražskému sděleno nejvyšší rozhodnutí ze 4. června r. 1876 (vydané pro Dolní Rakousy), že při zápisu držby dvorně-erární do nové pozemkové knihy dlužno zapsati za vlastníka „c. k. dvorní erár“. Když se to při Bubenečské oboře a Stromovce a při ostatních realitách dvorního eráru v Praze potkalo s odporem, mohlo prý by se od místodržitelství vyžádati vysvědčení o stavu držby, anebo při realitách v deskách už zapsaných mohla by se desková vložka zachovati a zanesení do nové knihy pozemkové úplně pominouti (sic!).⁶⁵⁾

⁶³⁾ Nejv. rozhodnutí sděleno výnosem stát. min. z 13. břez. 1864 č. 1750 st. m. I., notou praes. míst. z 18. břez. t. r. č. 994. Viz tisk sněmovní č. 413 ai 1864 (zpráva z 22. břez. 1864).

⁶⁴⁾ V. o král. hradu Pražském pozn. 134, též 143 (výnos zem. výb. z 18. června 1865 č. 9198).

⁶⁵⁾ Cit. dekret hofmistrovský uvádí, že v Dolních Rakousích, kde úprava pozemkových knih je již skoro skončena, vyskytla se při realitách dvor. eráru označení rozmanitá; bylyť psány „theils auf Namen allerhöchster und höchster Personen, theils auf das Aerar oder die k. k. Kammer, theils

Podle toho zástupci dvor. eráru r. 1878 žádali připsání obou obor v Bubenči a ve Hvězdě (i s t. zv. Stromovkou) ve vlastnictví c. k. dvorního eráru, poněvadž prý naň vlastnictví přešlo, resp. jméno c. k. komory během doby změnilo se ve jméno c. k. dvorního eráru, a poněvadž nejvyšší hofmistrovství na základě nejvyššího rozhodnutí přikázalo vymoci tuto změnu jména.⁶⁶⁾ Naproti tomu žádal zemský výbor, aby na držebním listu nových pozemkových knih bylo řádně vyznačeno jeho právo ve příčině správy a užívání jak Obory, tak i Stromovky v Bubenči pod podmínkami nejvyššího rozhodnutí z r. 1845 a pod výhradou tamže uvedenou; po případě, aby dosavadní zápis na držebním listě zůstal nezměněn, a změna vyhradila se dorozumění kompetentních orgánů. Když zástupci dvorního eráru proti tomu protestovali — (že Stromovka nemá samostatné vložky deskové, že zemskému výboru nikdy nebylo přiznáno právo na zapsání jeho práv, že oni tedy nemohou svoliti k obtížení vložky o oboře ve Hvězdě nějakým právem poživacím) — soudní komisař odmítl žádost zemského výboru prostě vzhledem k cit. nejvyššímu rozhodnutí ze 4. června 1876.⁶⁷⁾

auf die administrierende Hofbehörde, z. B. die Hofbaudirektion etc.“. Přes to prý do nové knihy byl c. k. dvorní erár všude bez závady zapsán jako vlastník těchto realit, „indem hiebei das unbestrittene faktische Rechtsverhältniss als massgebend angesehen wurde“ (sic). (Akta zem. výb. o knihovním stavu Stromovky č. 67.286 ai 1899 s priority, reg. I., 5—1.) — Dodati jest, že dvorní hrad ve Vídni připsán jest c. k. dvor. eráru; avšak desková vložka jeho ani se nechová u desk zemských, nýbrž u nejv. úřadu hofmistrovského (!). — Ostatně srovnati lze také postup dolnorakouské fin. prokuratury ve příčině majetku c. k. eráru vojenského; výše o kor. statcích pozn. 118.

⁶⁶⁾ Protokol z 5. září 1878. Při oboře ve Hvězdě měl odpadnouti dodatek o správě c. k. dvorního stavebního úřadu, na jehož místo nastoupilo c. k. zámecké hejtmanství. Při oboře v Bubenči (bez Stromovky) nastoupilo prý na místo českých stavů zemské zastupitelstvo resp. zemský výbor král. Českého; i lze prý připojiti dodatek o správě tohoto.

⁶⁷⁾ Protokol z 27. pros. 1878. Dle zprávy podané zástupcem zemského výboru odpor zástupců dvorního eráru prýštil především z nedostatku zmocnění od nejv. hofmistrovství. Bylo prý tedy potřeba žádati toto o svolení, aby Stromovka byla s Oborou spojena v jednu knihovní vložku (se stejnými právními poměry), což by pak fin. prokuratura provedla. Zemský výbor v tom směru učinil podání k nejv. hofmistrovství z 5. břez. 1879 č. 1352.

Nejv. hofmistrovský úřad pak dne 18. srpna 1879 č. 3927 sice svolil, aby t. zv. Stromovka byla s Oborou v Bubenči spojena v jedinou deskovou vložku; avšak jen s výslovnou podmínkou, aby na listu držebnosti byl vyznačen „faktický poměr“ správy a užívání těchto předmětů zemským výborem i „prekární povaha tohoto poměru“ s dodatkem: „bez újmy neobmezeného, nejvyšším rozhodnutím z 3. května 1845 Jeho c. a k. Ap. Veličenstvu pro budoucnost vyhrazeného práva disposičního“. Avšak svolení takto zaklausulované (jež ostatně též pomíjelo označiti, že dle nejv. rozh. z r. 1845 jde o právo J. Vel. „jakožto krále Českého“) nevedlo ke skoncování záležitosti.

Toliko ve příčině Obory v Bubenči zemský výbor dne 5. ún. r. 1880 vyslovil zemskému soudu přímo své svolení k zapsání vlastnictví dvorního eráru, i práva správy pro výbor zemský (ve vložce desk zem. č. 347). Učinil tak po domluvě s místodržitelstvím, kteréž jemu vykládalo, kterak prý na místě výrazu „c. k. komora“, nyní už neužívaného, vstoupil výraz „c. k. dvorní erár“ (podobně jako na místě českých stavů vstoupil výraz: zemský výbor král. Českého); kterak zakládání nových knih je nejvhodnější příležitostí, „die rein formale Aenderung der Eigenthums-vorschreibung zu bewirken“, a že právě takto záležitost připomení Stromovky k Oboře bude jen podporována.⁶⁸⁾ Ale stal se spíše pravý opak; neboť ve příčině obory ve Hvězdě (se Stromovkou) byl ve vložce 1336 zapsán prostě c. k. dvorní erár, a zemský výbor podnes nemůže se toho domoci, aby Stromovka byla sloučena s Oborou v Bubenči, a aby také ve příčině Stromovky právo zemského výboru bylo knihovně vyznačeno. Staví se zámecké hejtmanství spolu s finanční prokuratou na stanovisko

⁶⁸⁾ Nota praes. místodr. z 26. led. 1880 č. 512; a nota zem. výb. z 5. ún. 1880 č. 3312 a 3886. Před tím zemský výbor v listop. 1879 napak ještě žádal místodržitelství, aby dosavadní připsání zůstalo zatím nezměněno vzhledem k jednání o sloučení Stromovky s Oborou v jedné vložce. — Ostatně Obora v Bubenči nebyla připsána c. k. komoře, jak mínilo místodržitelství, nýbrž král. komoře. Takto byla tedy vlastně „král. komora“ nahrazena c. k. dvorním erárem. — Dodati jest, že v arších pozemnostních z r. 1881, předložených za účelem reklamací na základě § 37 zák. z 6. dub. 1879 č. 54 ř. z., uváděla se při domech č. 20, 21, 56 a 58 v Bubenči „komora královská“, při č. 74 „c. k. aerar“, při čís. ostrově „c. k. zámecké hejtmanství“.

citovaného dekretu nejvyššího hofmistrovství z 18. srpna 1879, tak že by se snad i zápis správy a užívání zemského výboru při vložce č. 347 měl dokonce pozměnit ve smyslu prekárního faktického poměru.⁶⁹⁾

Zemský výbor se své strany dne 20. září r. 1893 vystavil prohlášení pouze toho smyslu, že svoluje, aby ve vložce č. 347 (do níž přenesla by se také Stromovka z č. 1336) bylo poznamenáno, že Jeho Veličenstvo dle nejv. rozhodnutí z 3. května 1845 Oboru i Stromovku věnovalo zemskému výboru král. Českého jakožto právnímu nástupci českého výboru stavovského ku správě a užívání na zotavenou Pražského obecnstva, a že Jeho Veličenstvo sobě „jakožto králi Českému“ pro budoucnost výslovně vyhradilo neobmezené vlastnické právo a volnou disposici. Toto své právní stanovisko podporoval zemský výbor jmenovitě tím výkladem, že nejv. rozhodnutí z r. 1845 bylo vydáno ku prosbě podané Jeho Veličenstvu jako králi Českému stavovským shromážděním ve sněmovní síni na hradě Pražském ze dne 3. července 1844; že však s tímto nejv. rozhodnutím ani vložka č. 347, ani č. 1336 se neshodují, ač zajisté nelze se domnívati, že pozdějšími výnosy nejvyššího hofmistrovství chtělo se ono nejv. rozhodnutí z r. 1845 měniti, jakož také výbor zemský nemohl by podati prohlášení s ním se neshodující, poněvadž by k tomu patrně bylo zapotřebí usnesení sněmu samého, právě tak, jako ono nejvyšší rozhodnutí z r. 1845 bylo vydáno též po usnesení českých stavů, na jichž místo dle ústavy vstoupil nyní zemský sněm království Českého.⁷⁰⁾ (Dle

⁶⁹⁾ Finanční prokuratura vyslovila se dne 18. ledna 1880 č. 40.679, že prve, než se provede připsání Stromovky, nutno též při Oboře zápis na listu vlastnickém změnit ve smyslu uv. výnosu hofmistrovského, a že k takové změně je ovšem potřebí listiny vkladné o svolení zemského výboru. Zemský výbor v odpovědi z 29. ledna 1880 č. 2304 mínil, že nejv. hofmistrovství svolilo, aby dvorní erár byl zapsán za vlastníka a zemský výbor za správce a uživatele podle nejv. rozhodnutí z 3. květn. 1845; že tedy netřeba další listiny, a mohl by leda zem. výbor spolupodepsati podání fin. prokuratury. — Věc byla fin. prokuratuře znovu připomínána dne 17. dub. 1889 č. 15446.

⁷⁰⁾ Zámecké hejtmanství k žádosti finanční prokuratury dotázalo se dne 22. července 1893 zemského výboru, zdali posud stojí o sloučení t. zv. Stromovky s Oborou v jedné vložce, a je-li tomu tak, že fin. prokuratura sice až posud k odepsání Stromovky od Hvězdy a ku připsání jejímu do vložky č. 347 — a sice s poznámkou faktického poměru správy a užívání

našich výkladů arci by nenáleželo po civilisticku mluvit o vlastnictví krále Českého samého, nýbrž jen o jeho disposičním právu, jež mu přísluší jako přednímu státnímu zástupci království Českého, — jdeť vlastně o král. český erár a sice dvorní.) Záležitost podnes vyřízena není.

Ostatně lze připomenouti, že všeliké jednotlivé dispoice dvorními pozemky bubenečskými dějí se nyní na základě nejvyšších rozhodnutí prostředkem nejvyššího hofmistrovského úřadu, resp. podřízeného zámeckého hejtmanství.⁷¹⁾

zemským výborem a výhrady neobmez. disposičního práva Jeho Vel. dle nejv. rozhodnutí z r. 1845 — uznává potřebu vkladné listiny od zemského výboru; že však je též ochotna, podati dotyčnou knihovní žádost se spolupodpisem zemského výboru. Vzhledem k tomu zemský výbor vyžádal si zdání jedné advokátní kanceláře, jež mu podáno dne 10. září r. 1893 s osnovou prohlášení výše už citovaného. Zemský výbor pak v tom smyslu odpověděl zámeckému hejtmanství dne 10. září 1893 č. 41.346. Konečné upravení knihovního stavu při „Král. Oboře“ i „Stromovce“ bylo zámeckému hejtmanství opětně připomenuto notou zem. výb. z 25. září r. 1897 č. 67.286.

⁷¹⁾ Tak r. 1889 prodány pozemky na ostrově Trojském, ježto trpěly povodněmi, a sice nechať byly ve správě zemského výboru nebo zámeckého hejtmanství (celkem 61 jiter 1223⁰ za 51.000), a sice tak, že polovice stržené ceny připadla dvornímu eráru, polovice zemskému výboru na fond bubenečský. — Jiné transakce týkaly se stavby dráhy buštěhradské (r. 1866), Pražské tramwaye (1884), elektrické dráhy Křižíkovy (1892) hlavních kanalisačních stok obce Pražské (1893), splavnění Vltavy (zdýmadla u Troje), stavby Akademie umění, výstaviště a československé vesnice. Někdy jednal zemský výbor sám nebo se zámeckým hejtmanstvím proti následujícímu schválení nejvyššího hofmistrovského úřadu. Tento vyhradil si někdy činži uznávací, někdy také ne. Přehled o tom všem podává zpráva zemského výboru č. 67.286 ai 1897.

Královský hrad Pražský a jeho právní poměry.

Podává *prof. Bohuš Rieger.*

A) Před dobou habsburskou do r. 1526.

Hrad Pražský v době historické jeví se nám býti vlastním rodovým dědictvím Přemyslovců. Bylo to jejich přední knížecí sídlo, kteréž zprvu stavělo se po bok Vyšehradu, záhy jej však předstihlo a konečně docela zatlačilo. Přemyslovci nepochybně tento hrad založili, dále budovali a opětně hradbami opevňovali (také pomocí zemských robot ku hradozdění). Oni také uvnitř hradu stavěli přední křesťanské chrámy, a při nich obydlí pro duchovenstvo, zejména pro biskupa a jeho kapitolu; a rovněž tak pořídili při svém knížecím dvorci (curia) i místnosti ku konání sněmů a soudů, i domy pro své úředníky. Takto už ve starém hradě knížecím (kterýž do 13. století nacházel se v nynějším 3. dvoru hradním, při východním konci) povstalo středisko vší správy zemské i církevní.

Než, jakkoli tento starý hrad možno pokládati za vlastnictví rodu knížecího, přece rovněž tak možno tu mluvit o jistém vlivu a rázu zemském. Jde o vlivy ústavní, které zatím samého vlastnictví se nedotýkaly, dle kterých však hrad Pražský míval svou zvláštní povahu veřejnou. Byltě to po této stránce zároveň hlavní hrad kmenový neb národní, jehož držba rozhodovala o vládě v zemi, a to sice dle starých právních tradic. Na hradním nádvoří stál od 10. století kamenný stolec knížecí, na němž knížata

čeští byli dle „zemského řádu“ nastolováni (intronisatio). Dle t. zv. Břetislavova zákona o starešinství z r. 1055 měl se právě nejstaršímu členu rodu Přemyslova dostávat knížecí stolec a s ním i nejvyšší panství (jakožto starostovi nebo velikému knížeti), kdežto ostatní Přemyslovci měli mu býti poddáni. Při takovémto nastolení zachovala se vždycky tradice účastenství národa, byť i ono nejevilo se dočasně rozhodujícím, jsouc spíše jen holdováním. Nicméně tento obřad nastolení knížete vždy aspoň zachovával podobu uvedení v držbu (investitury), a časem nabýval zase většího významu, jakmile totiž knížecí moc klesala a následkem pletek a bojů narůstal zase vliv stavů. Tu pak mluví se již o volbě knížete (electio ducis), ačkoli volba ta zůstává ještě vázána na rod dědičky oprávněný.¹⁾

V souvislosti budiž hned uvedeno, že ve století 13., v době královské, na místo odpadajícího nastolování knížete (1228) vstoupilo pouze korunování králů; a také toto dalo se výhradně na Pražském hradě. Pevné právní úpravy dostalo se jemu později za Karla IV., od něhož nový klenot koruny České r. 1346 byl věnován tělu sv. Václava na hradě Pražském, a dle jehož „korunovacího řádu“ z téže doby obřad korunovací musil konati se tam (ačkoli počínati měl na Vyšehradě); a na místě arcibiskupa Mohučského povolán k němu tehdejší arcibiskup Pražský. Také při korunování českých králů jeví se nutně účastenství země resp. stavů. Značiloť ono ústavní přijímání neb inaugurování panovníka, i uvedení jeho v plné užívání královských práv, jakož zase králové ze své strany před korunováním vydávali písemná potvrzení práv a výsad stavovských (jak to učinil také Karel sám r. 1347). Mimo to Karel IV. nařídil ve svých majestátech 1349 a 1355, že ku korunování přicházeti mají také knížata a stavové zemí koruny České.²⁾

Přirozeno tedy, že hrad Pražský prohlašován za stolicí českých králů nebo za stolicí koruny, hlavu království a p., ano

¹⁾ Srov. Palackého Dějiny I., v rejstříku: nastolení knížete, posloupnost na trůně; Kalousek, Č. st. pr., 14 sl., 168 sl.; Čelakovský, Povš. čes. dějiny právní, 2. vyd., 58 sl.

²⁾ Srov. Palackého Dějiny II., v rejstříku: korunování (zejm. str. 293—4); Kalousek u. m. 70, 74, 90; Čelakovský u. m. 103 sl.; Emler, Spisové cís. Karla IV.

těž za stolicí krále i království zároveň (už r. 1278 slove sídlem krále i království, sedes regis Bohemorum et totius regni). A nebyl to jen výraz obecné mluvy, nýbrž také výraz právnický: šloť tu o hrad korunovační.³⁾ Vedle toho nazýván od času Karla IV. také hradem svatého Václava, čím stavěn pod zvláštní ochranu tohoto svatého patrona, vévody a dědice české země, jehož tělo se zde chovalo spolu s mnohými svatými ostatky a klenoty, také s korunou „svatováclavskou“. Tu také rod sv. Václava, knížata a králové čeští, bývali pochováni.⁴⁾ I v době Habsburské vzpomíná se českého svěťce; sám Ferdinand I. nařizuje v testamentu svém r. 1543 postaviti král. hrobku v kostele sv. Víta „auf St. Wenzelsberg“, kde také sám chce po boku královny Anny Jagelonské býti pochován.⁵⁾

Vzhledem k tomu Karel IV., sestavuje zákonník: Majestas Carolina (1346), zamýšlel výslovně stanoviti naprostou nezczitelnost a nezastavitelnost Prahy, kterou počítal ku král. demaniu (nezczitelnému jmění korunnímu); měla býti pokaždé zabezpečována přísahami králů dědičných i volených. A zajisté, že mluvě o „civitas Praga“, rozuměl tím Prahu celou, tedy tehdejší tři Pražská města i sám Pražský hrad, a snad i Vyšehrad. Vždyť i přes to, že Maj. Car. byla odvolána, musilo se (také vzhledem ke korunovacímu řádu) rozuměti samo, že hrad korunovační musí zůstati zachován příštím králům českým, a nemá býti zastavován ani jinak scizován.⁶⁾ Mimo to Karel IV. vydal r. 1347 potvrzení stavovských práv

³⁾ Sr. Jireček, Základy zem. zřízení v koruně král. Čes. za Karla IV., str. 115; k r. 1279 Fontes rerum boh. II., 347. Císař Sigmund ještě r. 1421 mluvil o dvou stolicích koruny, totiž o Vyšehradě a o hradě Pražském; Arch. Č. III., 233 (v. výše o kor. statcích, pozn. 19).

⁴⁾ O hradu sv. Václava mluví se už r. 1354 (Tomek, Dějepis m. Prahy II., 74); r. 1404 a 1405 o purkrabí od sv. Václava (Tomek II., 74 a A. Č. IV., 346); r. 1435 o lidech, kteří na Hradčanech přebývají před hradem sv. Václava (A. Č. III., 433); r. 1449 o braní úroků z lidí k hradu sv. Václava příslušejících (A. Č. IV., 28); r. 1475 o postavení vězně na hrad sv. Václava purkrabí hradu Pražského v moc královskou (A. Č. IV., 303); r. 1485 o postoupení hradu sv. Václava Prahou králi (Tomek u. m. X., 59; Palacký V., 135).

⁵⁾ V. Schrötter, Abhandlungen aus dem öst. Staatsr. V., 367. Ještě Jaroslav Schaller, Beschreibung von Prag z r. 1794, uvádí král. hrad Pražský také jako hrad sv. Václava (I., 335).

⁶⁾ Viz výše o král. a kor. statcích vůbec, pozn. 14.

a výsad podle velikého privilegia svého otce, krále Jana z r. 1310, dle něhož se žádný cizinec nepřipouštěl k úřadům zemským nebo dvorským, také ne za hejtmana nebo purkrabího na král. zámcích, ani vůbec k držení statků v zemi. Tato královská záruka svědčila zároveň hradu Pražskému, vylučujíc také při něm všelikou cizí správu, jaká kdysi už nastávala nebo hrozila po smrti krále Přemysla Otakara II. a po vymření Přemyslovců (1278, 1306). A závazek, obsazovati úřady a zámky domácími Čechy (zemskými obyvateli), přichází napotom ve všech král. reversech a potvrzeních před bitvou na Bílé Hoře r. 1620, i také ve Zřízeníh zemských r. 1500 čl. 237, 467, 1549 B2, 1564 A 27.⁷⁾

Zvláště důležitým bylo postavení kastellána, od 13. století purkrabí Pražského.⁸⁾ Jeho význam měl dvojí zdroj: jednak byl strážcem a správcem Pražského hradu; jednak účastnil se soudnictví, zvláště jsa orgánem výkonné moci. V tomto posledním směru během času přestal býti úředníkem pouze hradským a krajským, změnil se v úředníka celozemského; v souvislosti s vytvořením nového soudu zemského (panského) ve 13. století stal se z úředníka dvorského či královského zároveň úředníkem zemským; konečně na počátku 15. století jako přední popravce zemský a vůdce branné moci povznesl se už na první místo po králi, jako přední z nejvyšších zemských úředníků, přísahajících též obci zemské. Za soudního pomocníka pak měl jednoho neb dva místopurkrabí, zvláště při soudu purkrabském. Jako strážce Pražského hradu měl už aspoň ve 13. století při král. paláci svůj vlastní dvorec (podobně jako nejv. komorník a j.), a byl od králů nadán mnohými úředními statky z části v přímém sousedství hradu; od první polovice 14. století náleželo mu poddané a poplatné městečko Hradčany, později též osada na Pohořelci.

Při purkrabství Pražském nastaly v 15. století některé změny, jako z části i při samém hradě. Od času krále Václava IV. hrad Pražský téměř po sto let přestával býti královským sídlem. Toto bývalo spíše na Starém městě v t. zv. králově dvoře; také

⁷⁾ Kalousek, Č. st. pr. 140—1, 248, 251, 565, 579 aj. Srov. o kor. statcích pozn. 2 a 39.

⁸⁾ K následujícímu srov. Kalouskův Stručný přehled dějin hradu Pražského, str. 5, 14, 20—22, 30—32; mimo to i náš výklad o statcích Pražského purkrabství.

sněmy a soudy namnoze konaly se jinde. Toliko korunování dalo se vždy jen na hradě Pražském (1420, 1437, 1438, 1453, 1458, 1471), ačkoli koruna česká od r. 1420 bývala chována na Karlštejně. Hrad Pražský, spíše pevnost než královské obydlí, dostal se zprvu 1420 na krátko, a potom v červnu r. 1421 trvale do rukou Pražských měst, Starého i Nového; odtud Pražané — a z části místo nich kníže Sigmund Korybutovič — až do r. 1436 dosazovali na hradě „purkrabího“ se dvěma místopurkrabími, až v srpnu r. 1436 postoupili hrad králi Sigmundovi. Tento jmenoval nejvyšším purkrabím Menharta z Hradce, jenž pak držel hrad i za bezkráloví až do dobytí Prahy r. 1448 Jiřím z Poděbrad, kterýž svěřil jej Zdeňkovi ze Šternberka. Náměstek nejvyššího purkrabí (správce purkrabského soudu) slul pak od r. 1453 purkrabím hradu Pražského, purkrabím Pražským, a měl za pomocníka místopurkrabího; dosazování příslušelo pak už nejvyššímu purkrabí s radou zemského soudu.

Teprve r. 1484 král Vladislav rozhodl se zase sídliti se svým dvorem na hradě Pražském, jež také začal nově upravovati. Tu vracely se tam zase úřady a sněmy zemské. Dle Zřiz. zem. r. 1500 čl. 471 soud komorní vůbec náleží konati vždy na hradě Pražském; desky zemské s menším soudem zemským vrátily se tam však teprve r. 1512.⁹⁾ Mezitím Vladislav hned r. 1486 zřídil si zvláště „hejtmana“ hradu Pražského, jenž jsa přímo králem jmenován, neměl už tou měrou býti podřízen nejvyššímu purkrabí (jako mu již podléhali purkrabí nebo místopurkrabí), a jemuž potom náleželo zvláště starati se o bezpečnost hradu. Nicméně se králi tomu nepodařilo učiniti z něho úředníka pouze královského, zvláště když po králově přesídlení do Budína r. 1490 moc nejvyššího purkrabí nově vzrostla.

Na valném sněmě r. 1497 došlo za královny přítomnosti k zákonu (i majestátu) o volení krále v nebytí dědiců, do něhož pojata též ustanovení: „A pan purkrabě Pražský nynější i budoucí má slíbiti pánuom, rytířstvu, Pražanuom i jiným městuom i vši obci koruny České, o kteréhož bychom se kolivěk svolili,

⁹⁾ Už r. 1479 žádalo se, aby desky zemské byly zase na hradě Pražském, ne ve městě; A. Č. IV., 447. R. 1502 konán na hradě sněm a snad i zemský soud.

aby králem byl a do země přijel, aby mu zámek hrad Pražský bez odporu v moc jeho hned po volení postúpil“. Ustanovení to a sice výslovně o purkrabí nejvyšším — přešlo i do Zřízení zem. r. 1500 čl. 413, jakož i do pozdějších r. 1549 B 6 a r. 1564 A 1.¹⁰⁾ Ostatně tehdy (r. 1497) úřad nejvyššího purkrabí Pražského přidělen stavu panskému, a obsazování jeho mohlo se dít jen s radou zemskou. Ano, purkrabí tomuto přisouzeno vůbec první místo mezi nejvyššími zemskými úředníky, zvláště také při zemském soudu. Také tato ustanovení přešla do Zřízení zemského r. 1500. Zároveň byla tam předepsána přísaha nejvyššího purkrabí, králi i zemi.¹¹⁾

Tyto zemské zákony o povinnosti a moci prvního úřadu zemského měly nepřímý vztah na sám Pražský hrad, se kterým nejvyšší purkrabství souviselo. Vyplývala z nich zvláště nezciizitelnost hradu toho, ačli se neměla změnit sama zemská ústava, zvláště neměla-li utrpět práva předního úřadu zemského, čítajíc k nim posléze jeho obzvláštní moc pro dobu mezikráloví, kdy nejvyššímu purkrabí náleželo držeti Pražský hrad k rukám vši země.

Nelze vůbec pochybovati, že od doby husitské, kdy králové podnikali inaugurační neb volební kapitulace, vzrostl také značně vliv zemských stavů na hrad Pražský. Jako zprvu Pražané, dočasně v čele obce zemské stojící, ovládali hrad ten, tak zase v době Jagellonské šlechta zvláště prostředkem nejvyššího purkrabství hleděla zabezpečiti ústavní vlivy stavovské a zvláště své při hradě, na kterém se soustředila správa i soudnictví země, a kde také dalo se korunování králů. Tyto vlivy stoupaly touže měrou,

¹⁰⁾ A. Č. V., 466, 193; Palacký, V., 226; Tomek X., 134.

¹¹⁾ A. Č. V., 466, 467: 474. Zř. Z. 1500 čl. 207, 226, 232; (dle čl. 210 přísahal králi a zemi také místopurkrabí Pražský); o dosazování čl. 422, o zasedání v soudu zemském čl. 1. Písaha nejvyššího purkrabí: „Přisahám pánu bohu, všem svatým, nejjasnějšímu kniežeti a pánu panu Vladislavovi, uherskému, českému oc. králi, všem pánuom, rytieřstvu i vši obci královstvie českého, bohatému i chudému, v tomto úřadu, k kterémuž jsem povolán, najvyššímu purkrabství Pražskému, pravdu vésti a křivdu tupiti, a to ani pro přiezeň, ani pro nepřiezeň, ani pro kterou jinú věc. Tak mi buoh pomáhej i všickni světi!“ — Rovněž dle *Všehrda* nejv. purkrabí má přísahati králi i vši obci království Českého (II., 24); také má sídliti na hradě Pražském (VIII., 27).

jakou veškeré zřízení zemské od dob husitských nabývalo povahy stavovské, ano spělo i k převaze stavů. Protož náleží zajisté královské závazky na neodcizování od koruny (po r. 1436 nepřetržitě podnikané) vztahovati též na hrad Pražský, rovněž tak jako i závazky, nedosazovati cizinců na úřady zemské, ani na zámky a města „koruny České“, jakož r. 1471 slíbil Vladislav sám a r. 1509 šíře za svého syna.¹²⁾ Obzvláště pak známý majestát z r. 1499 vztahoval se dle slov Vladislavových vůbec na všechny „zámky, kterýchž nyní v držení jsme aneb napotom budeme“. Tu sice všeobecně dopouštělo se též zastavení pro potřebu zemskou se svolením země — avšak právě dle ústavy zemské nedalo se mysliti, že by kdy mohlo se správně jednati o zastavení při hradu Pražském, jakožto hlavním sídelním a korunovačním hradu zemském.¹³⁾

Jako tehda všechny jiné královské statky začínaly se pokládati za korunní čili za královské a zemské zároveň, tak zajisté ani hrad Pražský nečinil z tohoto všeobecného vývoje výjimky, leda by se dalo bezpečně dokázati něco jiného. Jeho zvláštní postavení jevílo se arci v tom, že netoliko jako snad jiné král. statky pokládal se za dotaci králův od země, nýbrž nad to sloužil ještě přímo za osobní, dvorní i státní sídlo královo. Avšak také země užívala některých místností hradních ke sněmovním, soudním a jiným úředním potřebám: potud bylo tu sídlo krále i království zároveň. Toho si byl dobře vědom sám král Vladislav, když dne 19. června r. 1504 z Budína nařizoval nejvyššímu purkrabí Jindřichu z Hradce osazení hradu Pražského, tak aby v náležitě vážnosti chován byl „zámek náš, tu kdež jest hlava a stolice naše i všeho království a soud zemský i náš komorní se tu drží.“ Rovněž na sněmě r. 1515 týž král uváděl, že hrad Pražský chová se „k poctivosti vši koruně“, t. j. králům i vši obci zemské.¹⁴⁾

¹²⁾ Kalousek, Č. st. pr., 570, 573; Čelakovský, Priv. Praž. 265, 336.

¹³⁾ O vývoji majetku korunního vůbec k r. 1499 viz napřed při pozn. 28.

¹⁴⁾ K r. 1504 v. AČ. VI., 298; Vladislav zde mluví o stavbách, jež svým nákladem podnikl „nám i té koruně“, ke cti sobě i budoucím králům i „tomu království“. Na sněmě r. 1515 král vyhradil si některý důchod pro sebe a „stojící“ (stálý plat) na hrad Pražský „na stavení a těm osobám, kterými se zámek k poctivosti vši koruně chová“ (rukop. Roudn. DC 54 fol. 18).

A téhož náhledu drželi se i stavové. Tak po smrti krále Vladislava r. 1516 nejvyšší purkrabí v březnu t. r. prohlášoval, „kdož by co proti tomu hradu (Pražskému) svévolného předsevzal, učinil by předkem proti králi Ludvíkovi JMti, i také proti tomu království.“ Také sjezd šlechty v Benešově z července t. r., mluvě o zámcích zavázaných králi a zemi, počítal k nim rovněž hrad Pražský.¹⁵⁾

Avšak snahy šlechty nesly se tehda ještě dále. Vyším stavům nebylo dosti na zákonech z let 1497 a 1499; oni chtěli ještě více seslabiti moc královskou i postavení stavu městského. Proto, ačkoli už značně utvrzen byl význam nejvyššího purkrabí, také uznána jeho úřední moc na hradě Pražském, přec ještě vrchní moc králova nad hradem měla — za jeho nepřítomnosti v zemi — býti ztenčena.¹⁶⁾ Stalo se tak dočasně tak zv. smlouvou Svatojakubskou z 10. srpna 1508, kdy správa zemská byla odevzdána soudcům zemským a nejvyšší moc (vlastně na králově místě) připadla nejvyššímu purkrabí Zdeňku Lvovi z Rožmitálu. Neboť nyní, za nepřítomnosti krále v zemi, měl ovšem nejvyšší purkrabě Pražský i budoucí purkrabové bytem a dvorem bývati na hradě Pražském: — „a hejtman hradu Pražského má se purkrabím nejvyšším spravovati a k němu zřenie mieti s hradem, když by nás neb potomkuov našich králuov Českých v zemi nebylo. A nejvyšší purkrabie Pražský má nám, dědicóm našim a zemi s tím zámekm Pražským slib učiniti, tak jakož zřiezenie zemské ukazuje, a hajtman hradu Pražského má také jemu, purkrabí nejvyššímu, slib učiniti.“¹⁷⁾ V tom smyslu také připojen (před r. 1522) ke Zřiz.

¹⁵⁾ A. Č. VII., 166; dle Benešovského sjezdu měli úředníci nad zámky býti zavázáni slibem králi a zemi, i náleželo s nejv. purkrabím uvážiti též opatrování hradu Pražského (rukop. Roudn. DC 54 fol. 27). Viz také níže při pozn. 24.

¹⁶⁾ R. 1504 nejv. purkrabí obsadil hrad znamenitou mocí brannou (A. Č. VI., 298, 312—3, XVII., 48; Palacký V., 293). Ale ostatní správa hradu byla tehdaž králem ještě svěřena rukoum nejv. kancléře Albrechta z Kolovrat (jenž do r. 1503 byl hofmistrem dvoru královského); také hejtman hradecký byl mu z části podřízen (Palacký V., 2, 120 resp. V., 312—3). On také dne 1. list. 1506 jménem krále kvitoval tohoto hejtmana z vydání na stavení a chování Pražského zámku (dle hor. arch. kutnohor.).

¹⁷⁾ A. Č. VI., 386; Palacký V., 2, 138 resp. V., 323.

Z. 1500 přídavek o přisežném závazku hejtmana hradu Pražského k nejvyššímu purkrabí.¹⁸⁾

Vliv, kterého takto nabyl Zdeněk Lev z Rožmitálu, a který se upevňoval, zejména když on před jinými činil se jistcem za královy dluhy a za to mu byly opět zavazovány král. důchody, nikterak nevedl k dobrému. Ve sporech s městy správcové zemští dokonce v červenci 1513 jali se nově opevňovati hrad Pražský proti možným snad útokům měst Pražských; i byl by se málem strhl z toho boj.¹⁹⁾ Naproti tomu zase města s pomocí knížete Bartoloměje Minsterberského, hleděla sobě krále získati. I podařilo se Pražanům jmenovitě dosíci od krále v Tatě dne 21. listop. 1513 majestátu, kterým sliboval za sebe i budoucí krále české, že „hrad Pražský svobodný býti má“, že jej nebude ze svých rukou pouštěti, než sám míti a svobodný držeti. Tudíž i sliboval: „žádnému pod žádným způsobem nikterakž toho zámku, hradu Pražského a též hajtmana našeho na něm, nynějšího nebo budoucího, z rukú našich a držení a vladení našeho vlastního nepouštěti“. Následovně hejtmané hradní měli prý se zapisovati listy pod pečeti, že se nebudou nikým jiným spravovati než králem a jeho dědici a budoucími králi; výhrada učiněna toliko pro případ vymření dědicův, kdy pak hejtman hradu Pražského byl povinen zachovati se dle zemského zřízení. Ostatně zavázána města neopouštěti hradu proti nikomu, jako zase král s hradem tím a jeho hejtmanem neopouštěti Pražských i jiných měst, jako své komory.²⁰⁾ Prozatím arci tento majestát ještě po řadu let zůstával slibem mezi králem a městy (směřujícím proti smlouvě svatojakubské), neboť kolísavý král povoloval také zase stavům vyšším.

¹⁸⁾ Přídavek k čl. 413: „A hejtman hradu Pražského nynější i budoucí má slíbiti purkrabí Pražskému nynějšímu i budoucímu po smrti krále JMti, že k žádnému jinému s zámekm zřenie mieti nemá, dokudžby král Český volen nebyl, tak, jakož se nahoře píše, než k nejvyššímu purkrabí Pražskému“ (též v latin, překladu Doubravského), AČ. V., 193—4.

¹⁹⁾ Palacký, V., 2, 225, resp. V., 375. Konšelé novoměstští žádali na purkrabím a hejtmanovi zastavení staveb; ti však hájili se tím, že zámek byl poručen nejv. purkrabímu. Tento pak mínil, že král má svobodu a vůli stavěti na svém, jako každý jiný, a on že je na králově místě (A. Č. XVIII., 557).

²⁰⁾ Čelakovský, Priv. m. Praž., str. 343—8.

Při následujícím jednání o zrušení smlouvy svatojakubské na zač. r. 1514, držba Pražského hradu byla také jedním ze sporných bodů mezi stavy. Města ve své opovědi zastávala se moci a svobody královské, tvrdíc, že králi přísluší „vládnouti hradem Pražským“. Šlechta zase nemínila prý se vyťahovati z poslušnosti králova, ale očekávala, že nebude žádnému úřadu ujímati, nýbrž zůstává pány i rytířstvem při tom, „což se hradu Pražského a jiných úřadův zemských dotýče, kto které zpravovati má“.²¹⁾ Potom sice na sněmě o sv. Maří Magdaleně 1514, oba vyšší stavové vyslovili ochotu zrušiti zápis smlouvy svatojakubské, ale jen proti všelikým výhradám. Tu mezi jiným žádáno, aby král vydal list, že hejtmané hradu Pražského v nepřítomnosti králově spravovati se mají nejvyšším purkrabím (tak, jako mu byl tehdejší hejtman slibem zavázán), „poněvadž od starodávna nejvyšší purkrabové Pražští hrad Pražský jsú spravovali“. Avšak města usnesení tomu odporovala.²²⁾ Města zase se své strany trvala na tom, že za života králova hrad Pražský i se svým hejtmanem nemá se pouštěti z jeho rukou a panování, jako zámek, „kterýž VKMti vedle měst Pražských vlastnie a jako zvláštní královského duostojenství dědictví náleží“. Stavěla se tedy přímo na stanovisko, že král má moc nad hradem stejně jako nad svou komorou, že tu jde o vlastnictví koruny jen ve smyslu královského důstojenství (nikoli zároveň obce zemské). Takto protivným stanoviskem obou stran spory stavovské jen se zostřovaly.²³⁾

²¹⁾ Doklady archivální k této době vzaty jsou ze sbírky chystané prof. Čelakovským pro Archiv Český. Viz dva tištěné listy v arch. mus.; Palacký V., 392—3.

²²⁾ Sněm z 22. čce. 1514 v rukop. Roudn. DC 54 na 1. 12; Palacký V., 404—5.

²³⁾ Psaní Pražanů a měst králi z 2. září 1514 (arch. Třeboň.) Na sjezdu Budínském král dne 30. list. t. r. zase rušil každý list neb smlouvu s městy, jež by byly proti svobodám stavu panského a rytířského. Strana městská tam mimo jiné žádala, aby král neustupoval od hradu Pražského mimo nález, který svolen byl ode všech tří stavů (Palacký, V., 2, 284 resp. V., 411). Kníže Bartoloměj žaloval (v pros. t. r.) králi na pány, že hrozili, „nebude-li nejvyšší pan purkrabie Pražským hradem vládnouti i VMti hejtmanem“, že nebudou k právům stávat, k soudům jezdit, ani na hradě Pražském bývat, ani práv a svobod svých tu nenechají, než raději každou válku podstupí (arch. Třeb.). Výsledkem sjezdu Budínského byly nejvíce zas odklady.

Nelze na tomto místě blíže sledovati, jaká usnesení potom učiněna na sněmích r. 1515 a po smrti krále Vladislava r. 1517 a 1519 o správě král. důchodů a dluhů prostředkem ředitelů a hejtmanů zavázaných králi i zemi, kterýmž také úředníci král. zámku podřizováni, vyjímajíc však úředníky zemské. Dle sněmu z 14. led. 1517, také hejtman Pražského hradu měl oněm hejtmanům přísahati na místě krále i země.²⁴⁾ Avšak moc nejvyššího purkrabí Zdeňka Lva nad hradem Pražským tím asi nepřestala; bylť mu hrad ten (neznámo blíže kdy) dokonce i listem zápisným zastaven, ač to zajisté nebylo správné, i kdyby snad ve smlouvě svatojakubské z 1508, daša se k tomu najíti nějaká záminka.²⁵⁾ Proto stesky a žaloby městské zůstávaly zatím marny.²⁶⁾ Nicméně smlouvou Svatováclavskou r. 1517 spory, stavovské přece namnoze se zmírnily.

Konečně, když prošla doba nezletilosti krále Ludvíka, a on přišel do země, tu na sněmě zemském r. 1523 obecným usnesením všech stavů byl zrušen zápis daný králem Vladislavem p. Zdeňkovi Lvovi na hrad Pražský. Ano, také hejtman zámecký, posud jemu

²⁴⁾ Rkp. Roudn. DC 54, l. 31 a D Z. 45 B 29.

²⁵⁾ Zastavení hradu Zdeňku Lvovi jako soukromému věřiteli mohlo se (politicky) pokládati za další utvrzení jeho moci na hradě. Ale juridicky bylo vlastně na újmu samého úřadu purkrabského či v odporu s mocemi tohoto jako takového.

²⁶⁾ Dne 22. pros. 1515 Pražané žalovali králi, kterak se z hradu Pražského činilo „útočiště a ohrada“ lidí zlých a neřádných, k lehkosti „stolice důstojenství královského“ a ke škodě měst; i žádali, aby to bylo přetrženo, „něb to VKMti dobře a dědicky náleží“. Dřívější nejvyšší purkrabové, kteří hrad v nepřítomnosti králově spravovali, bývali prý toho pamětlivi, že tam jsou těla sv. dědiců země České; že „všichni králové Čestí, jsúc na království voleni, tu k koruně a konečné moci přicházejí“; že tu stolice králova jest a soudové zemští se tu drží (arch. Třeboň.). — Rovněž v březnu 1516 poslové měst Pražských mluvili k hejtmanu hradu Závíši Sulkovi: „Pane hejtmane, ty jsi krále JMti úředník a hrad jest Pražský, a města jsú také Pražská, ty víš, kterak jest tobě král JMt poručel, jak se máš k těm městům zachovati?“ Ale příručí hejtmanův odbyl je tím, že zachovati se má „podle slibu svého, který jest nejv. panu purkrabí podle zřízení zemského učinil“ (A. Č. XI., 188). O moci Zdeňka Lva nad hradem z l. 1514—6 sr. též v A. Č. VII., 79, 135, 138, 150, 153, 166. Dle sjezdu Benešovského z 7. čce 1516 měl nejv. mincmistr být napomenut nejv. purkrabím, aby i dále odváděl „stojící“ na zachování a opravy zámku Pražského z mince kutnohorské (rkp. Roudn. DC 54 l. 27).

slibem zavázaný, učinil přísahu králi samotnému. Sněmem tím byla vůbec obnovena „mocnost královská“, jak bývala za předešlých králů; a zejména vráceny též některé zámky do vlastní královny správy.²⁷⁾ Takto bylo zase zrušeno mimořádné a bezprávné zastavení hradu Pražského nejvyššímu purkrabí, jež nedalo se srovnati ani s majestátem z r. 1499, ani s majestátem měst Pražských z r. 1513. Nápravu zjednala r. 1523 země sama, podobně jako když na Moravě král Vladislav, hejtmanu zemskému Janu z Lomnice, neprávem zapsal Brněnský hrad Špilberk, a také hejtman hradní musil mu slib učiniti; i tu šlo o zámek, kterýž byl „stolicí markrabskou“, a zemský soud moravský později r. 1547 k žalobě krále Ferdinanda I. zastavení to zrušil.²⁸⁾

Navrácení král. hradu Pražského do vlastních rukou krále Ludvíka neznačilo snad plné vítězství stanoviska měst, tak že by stavové byli jej přestali pokládati za jmění korunní ve svém smyslu, totiž královské i zemské; že by jej byli uznali za pouze královské, za „dědictví důstojenství královského“, jak r. 1514 mínila města (jinými slovy: za jmění „koruny“, nikoli ve smyslu státu, nýbrž královského důstojenství). Zajisté že r. 1523 nebylo v této příčině ničeho změněno na král. závazcích k neodcizování od království neb koruny (státu) dle majestátů 1499, 1509 a 1522; rovněž tak nic neměněno na zemských řádech ve příčině konání sněmů a soudů zemských, jakož i ve příčině práv nejvyššího purkrabství. Ovšem že nyní zase zároveň se uznávalo, že Pražský hrad je určen za osobní i státní sídlo krále českého (je zvláštní dotační jmění státní), a měl tedy dle zemského snesení z r. 1523 král sám zase tak, jak bývalo před smlouvou z r. 1508, neobmezeně hradu toho užívatí, a dosazovati na něm král. hradního hejtmana, sobě přísahou zavázaného. Jmenovitě odpadl předpis, dle něhož tento hejtman za nepřítomnosti královny v zemi měl býti přísahou

²⁷⁾ V. Tomek, Dějepis Prahy X., 511; sr. napřed o král. statcích při pozn. 35.

²⁸⁾ Zápis z 27. květ. 1498 v A Č. XVIII., 52, 113. Kniha Tovačovská v kap. 26 mluví o zámcích, které náležejí nejen markrabím, ale též markrabství; podlé toho též úředníci zámku měli býti zavázáni pro případ osíření země (vydání Brandlovo, str. 23). R. 1560 však Ferdinand prodal zámek Špilberk s příslušenstvím stavům moravským za 35.000 kop gr. č., kteréžto peníze obrátily se ku koupi panství Pardubského pro krále Maximiliana (Kalousek, Č. st. p. 615).

zavázán nejvyššímu purkrabí (jak byla dříve šlechta požadovala); a vskutku, když král Ludvík r. 1523 zase opouštěl zemi, byl hejtman Pražského hradu podřízen „krále JMti nejvyššímu hejtmanu království“. Nicméně, jakož tento byl sněmem přijat (slul dosti obojetně ne pouze hejtmanem královým, ale též hejtmanem království), tak zdá se, že možno hejtmana Pražského hradu i napotom pokládati za vázaného slibem králi i zemi (ač ne nejvyššímu purkrabí). Aspoň šlechta požadavku toho se nevzdala, i nacházíme tak stanoveno za Ferdinanda I. ve Zřízení zem. 1549 B 24; stěží lze domýšleti se, že by Ferdinand I. byl přísahu takovou (i zemi) připustil, kdyby již nebyla zavedena za rodu Jagellonského (také k r. 1517 se uvádí).

Dle všeho toho také majestát měst Pražských z r. 1513 mohl zůstávati v platnosti jen potud, pokud se snášel s platnými zemskými řády.²⁹⁾ Neznačil, že král by mohl Pražský hrad zciziti nebo zastaviti o své újmě, kdyby právě samochtě městům nesliboval opak; neboť už dle majestátu 1499 sám by tak ani nebyl mohl učiniti na ujmu království bez zemského povolení, a r. 1513 pouze potud vázal se se své strany ještě naproti Pražským městům dále, že ani se svolením zemským hrad Pražský nijak zavaditi nemá — a tak se to vlastně jenom srovnávalo s ostatní ústavou zemskou, dle níž sice jiné korunní statky mohly pro potřebu zemskou býti zavazeny, ale ne Pražský hrad sám, jenž dle svého zvláštního určení, jako sídlo krále i království, měl ovšem zůstávati nezavázaný, „svobodný“. Ostatně majestát z 1513 v jednom bodě

²⁹⁾ Majestát 1513 nelze vykládati pouze dle jeho znění, bez souvislosti s ostatními právy a řády zemskými. Tak znění jeho zdá se vylučovati závazek hradního hejtmana také zemi, a přece v době Habsburské bylo tomu jinaké (viz níže pozn. 35 a 36). I kdy neměl býti slibem vázán nejvyššímu purkrabí, přece mohlo tak dobře býti naproti zemi, jak tomu také bylo dle snesení sněmu z r. 1517 (v. pozn. 24). — Že výraz „vlastní vladení“ neznamená tolik, jako vlastnictví (dědictví), doložil též dr. Machač v Pokr. revui II., str. 459, resp. ve spise Koruna Č., str. 144 sl. Rovněž tak není juristicky samo rozhodné, když král mluví o „našem“ hradě. Toť se rozumí, že mluvil o král. hradě „našem“, když šlo o sídelní hrad, jehož neobmezené používání králi příslušelo. Obecně slul královským, byť i juristicky bude za vlastníka pokládati „korunu království Českého“, a sice ve smyslu státu zastupovaného králem i vší obcí zemskou, nikoli jen ve smyslu král. důstojenství. — Srov. zejména výše pozn. 14 a 15; též o kor. statcích, pozn. 37 a j.

sám ukazoval ke zřízení zemskému, totiž pokud šlo o volení krále v nebytí dědiců. Ve shodě s tím také po smrti krále Ludvíka r. 1526, hejtman zemský jím ustanovený i sněmem přijatý, Karel kníže Minsterberský (jemuž byl také hejtman Pražského hradu zavázán), nemeškal nejvyššímu purkrabí v moc jeho postoupiti hrad Pražský, i hejtman hradu učinil slib, — kdežto nejvyšší purkrabí sám byl přísahou povinen, postoupiti hrad v moc krále nově zvoleného ihned po volbě, jak to kázalo Zřízení zemské.³⁰⁾

B) V době habsburské.

I. L. 1526—1620.

Ferdinand I., jsa zvolen za krále Českého, převzal hrad Pražský v těch právních poměrech, jaké se vytvořily v době Jagellonské. Hrad ten patřil ku království resp. ku koruně království Českého, při čemž dle reversu Ferdinanda samého, korunou rozuměl se stát (všechna státní obec).³¹⁾ Byl tedy majetkem státním, arci vázaným svými účely, především jakožto obzvláštní dotace králův, osobní sídlo a stolice jejich — a potud králové mohli (po způsobu církevních beneficiářů) neobmezeně jeho používati; nicméně z druhé strany bylo to zároveň sídlo a stolice království, a toho přece také šetřiti musili.

Ferdinand I. sám dal do Zřízení zemského r. 1549 pojmouti (dle snesení sněmu 1545) článek A 22, dle něhož léna knížecí a za-

³⁰⁾ Listy nejv. purkr. Zdeňka Lva z 19. září 1526, A. Č. X., 145. Ostatně ku př. týž pán už dříve (20. břez. 1526) přikazoval úředníkům mince odváděti potřebné peníze k opatření Pražského hradu, A. Č. IX., 40. — Karel kníže Minsterberský byl jmenován „krále JMti nejvyšším hejtmanem království Českého“; srov. o kor. statcích, pozn. 35.

³¹⁾ Revers Ferdinandův z 4. květ. 1528: „Item, přirkli jsme korunu českou držeti a zachovati — všechny pány, rytířstvo, města pražská i jiná města i všecku obec též koruny — při právích, rádech, privilegiích, svobodách, vysazení a obdarování zemských i všech slušných starých i jiných zvyklých dobrých obyčejích“ oc. V latinském textu reversu z 15. pros. 1526: „Item promissimus regnum Bohemiae — omnes barones, militares, civitates Pragenses ac alias civitates et omnes illius regni communitatem — juxta jura, ordinationes, privilegia, libertates, immunitates et donationes regni et omnes alias antiquas obseruatas bonas consuetudines . . . tenere, observare“ oc. Sněmy Č. I., 273. Srov. též o kor. statcích pozn. 39.

hraničná měla býti propůjčována obzvláště na hradě Pražském „pro poctivost JMti královské stolice a koruny české“. Rovněž tak do Zřízení zem. 1549 dostal se článek, že volba krále českého má se dít na hradě Pražském, „tak jakož od starodávna bývalo“ (kdežto před tím Pražané už r. 1471 přičítali si právo, že král má býti volen na radnici staroměstské; totéž usneseno i r. 1497, ačkoli ve Zř. z. 1500 čl. 413 bylo toho pominuto). Rovněž tak i korunování králů dalo se dle stávajících řádů vždy toliko na hradě Pražském, ku kterémuž cíli v 16. stol. přivázena koruna z Karlšteina; také tato byla klenotem zemským (státním), jako i Karlštejn hradem „královským i zemským“, jak již námi bylo uvedeno. Starý hrad Pražský pak sloužil zvláště konání sněmů, i soudu zemského a komorního (zejména síň Vladislavská, světnice soudná i zelený pokoj).

Panovníci Habsburští vůbec, jak jsme také již viděli, zavazovali se ve svých reversech, neodcizovati žádných zámek a hradů od „koruny“ nebo „království“, také na „zámky koruny“ nedosazovati než Čechy (a to s radou stavovskou).³²⁾ Přísaha královská dle znění předepsaného ve Zř. Z. kázala rovněž nic neodcizovati ani nezastavovati, „od království“; obzvláště pak celé znění majestátu krále Vladislava z r. 1499 bylo do Zřízení zemských pojata spolu i s jinými články „o neodcizování zboží od království Českého“. K tomu dodati jest, že také majestát měst Pražských z 1513, dle něhož hrad Pražský měl zůstávati ve svobodné správě královské, neli v 16., aspoň v 17. století byl výslovně potvrzen.³³⁾

Vedle toho na hradě Pražském připadalo důležité právní postavení nejvyššímu purkrabímu, ačkoli působnost jeho ve správě hradní celkem byla nyní zatlačena orgány královskými. Byl první

³²⁾ V reversech Ferdinanda I., již uvedených, mluví se v českém textu zvlášť o koruně, v latinském o regnum. Dle Zř. Z. 1549 B 2, 1564 A 27 neměli králové čeští cizozemců dosazovati „na zámky a úřady zemské“.

³³⁾ Srov. vůbec napřed o král. statcích, dobu 1526-1620. Majestát 1513 potvrzen výslovně r. 1649, 1747 a 1808, nepřímo, všeobecně také 1836 a 1849; Čelakovský, Priv. m. Praž. 348-9. Tuto sice uvádí se, že byl potvrzen také už r. 1558 a 1627. Avšak tato potvrzení vztahují se na jiný majestát z r. 1513, uveřejněný n. u. m. pod č. 209, kdežto majestát o svobodě Pražského hradu jest pod č. 210 (srov. tamže 416, 532).

z nejv. zemských úředníků, zavázaný přísahou jednak panovníkovi „jakožto králi českému“, i také jeho dědicům nebo králům příštím, jednak zase stavům i vsí obci království Českého. I za Habsburků zachován předpis zákona o volení krále, dle něhož při smrti krále bez dědiců vrchní moc nad hradem Pražským příslušela nejvyššímu purkrabí, tak že také hradní hejtman v tom případě byl povinen, až do zvolení nového krále toliko jím se spravovati, — kdežto nejvyšší purkrabě sám měl přísahati pánům, dytířstvu i „vší obci koruny české“, že zvolenému králi hned po volbě hradu postoupí.³⁴⁾ Do zřízení zem. 1549 byla položena také přísaha hejtmána hradu Pražského. Z toho už patrně, že zaujímal částečně postavení úředníka zemského. Byl dosazován králem s radou nejv. úředníků zemských (k těmto se však nepočítal); jmenovitě pak činil přísahu nejen králi českému a dědicům, ale také „všem pánům a vládykám, i vsí obci království Českého“, tak že byl též odpovědným zemskému sněmu. Naproti tomu však co do svých povinností v úřadě hejtmanství a v opatrování Pražského hradu, měl spravovati se toliko králem, (teprve při smrti králově bez dědiců toliko nejvyšším purkrabím).³⁵⁾ Takto konečně upravena správa hradu z části ve smyslu králově (zvláště co do střežení hradu a co do správy staveb). Zejména zůstal bez úspěchu požadavek stavů za odboje r. 1547, aby hejtman hradu

³⁴⁾ Přísaha nejv. purkrabí (kteráž teprve v habsb. době se vztahuje též na král. dědice) ve Zř. Z. 1549 B 20, 1564 B 3, viz výše pozn. 11; o volení krále tamže B 6 resp. A 1. — O soudu purkrabském v. Kalousek, Č. st. pr., 363.

³⁵⁾ Přísaha hejtmána hradu Pražského ve Zř. Z. 1549 B 24, 1564 B 7: „Přisáhám Pánu Bohu, všem svatým, nejjasnějšímu knížeti a pánu, panu Ferdinandovi, římskému, uherskému, a českému etc. králi etc. jakožto králi českému a JMti královské dědicům, všem pánům a vládykám, i vsí obci království Českého, v tomto úřadu, k kterémuž jsem povolán, totiž k hejtmanství Hradu pražského věrně a právě se chovati chci, týž Hrad pražský věrně a právě opatrovati, JMti královskou v tom se spravovati. A dopustil li by Pán Buoh smrt na JMt královskou bez dědicuov (čehož Pane Bože ostříci rač), tehdy že se s týmž Hradem pražským žádným jiným nemám spravovati a k žádnému jinému zření míti, nežli k nejvyššímu purkrabí pražskému. Tak mi Buoh pomáhej i všeckni světi!“ Dodati lze, že dle Zř. Z. 1549 C 3, 1564 B 26 na katedru zemského soudu mezi zasedáním měli přístup „toliko úředníci a soudce zemští, a hajtman Hradu pražského a prokurátor krále JMti“.

také za královny nepřítomnosti spravoval se nejvyšším purkrabím. Z druhé strany nezůstalo zase při slibu majestátu Pražských měst z r. 1513, dle něhož hejtman hradu Pražského byl by býval úředníkem pouze královským (zeměpanským).³⁶⁾

Dle všeho toho nemožno nám o tom pochybovati, že hrad Pražský, stejně jako jiné zámky a statky královské z doby předhabsburské, byl jměním korunním, jehož podstatou král nemohl disponovati, byť i důchody nakládal neobmezeně; — že tedy nebyl jměním komorním (zeměpanským), kteréž Ferdinand I. jal se zase nově zakládati. Bylo to podobně, jako s t. zv. královým dvorem na Starém městě, jenž téměř sto let býval sídlem králů (Václava, Sigmunda, Albrechta, Ladislava, Jiřího i Vladislava); porízen byl druhdy zajisté z král. důchodů (tedy jako majetek komorní), a přece po době Jagellonské bylo s ním jednáno jako s majetkem korunním, při kterém spolupůsobení stavů podle majestátu 1499 bylo nutné. Tak na sněmě z r. 1530 král a všichni tři stavové dali povolení, aby zápisný držitel královského dvora toho mohl na opravu sešlého stavení vynaložiti do 1000 kop gr. č., tak aby to při příští snad výplatě jemu a dědicům bylo nahrazeno. Sněm z r. 1552 pak přivolí k dědickému dání a deskovému vkladu jednoho „kusu domu v Starém městě Pražském ležícího, řečeného dvůr královský“ podle listu králem na to pod visutou pečetí vy-

³⁶⁾ O kompromisu ve příčině tohoto hejtmanství srov. Kalouskův Přehled dějin hradu Pražského, str. 30—2. Žádosti sjezdu z 17. břez. 1547 (čl. 53) ve Sn. Č. II., 159; dle toho hejtman měl býti také „pravý a přirozený Čech“. — Ferdinand I. patrně hned utužil odvislost tohoto hejtmána; nicméně v některých směrech (co do soudů, vězení a p.) zůstával ještě také podřízen nejvyššímu purkrabí. Tak Ferdinand, když komora česká mu oznámila, že s hejtmanem Delfinem Haugwicem nemohla nic vyjednatí, protože jí předložil rozkaz králův, že má míti zřízení k nejvyššímu purkrabí, odpověděl jí ze Stol. Bělehradu dne 5. list. 1527, „das wir berurtn bevelch kainer anndern gestalt aussgeen haben lassen, dann das der bemelt Haubtman mit der Innhabung solcher Haubtmanschaft sein aufsehen auf den obristen Burggrafen haben solle; was aber Einnemben und aussgeben und ordnung des cossten auch der Hausswirtschaft betrifft, damit hat der öbrist Burggraf nichts zuthun, sonnder Ihr als Unnser CamerRet sollet darinnen unnserer notturfft nach unangesehen berurts unnsers aussganngen bevelchs zu handdeln und ordnung und mass zugeben haben“ oc (arch. dvor. kom., Gedenkbücher, B. M. Schl. 1527-31, fol. 25; opis v zem. archivu).

daného. Konečně sněm z r. 1556 dal své přivolení k dědickému, t. j. vlastnickému darování (ostatního) dvora, „kterýž slove královský v Starém městě Pražském ležící,“ a tudíž k zapsání královského majestátu darovacího i dvora toho samého v desky zemské k rukoum obdařeného.³⁷⁾

Co do domů a pozemků při Pražském hradě nebylo v době Habsburské postupováno stejně.³⁸⁾ Tak ku př. sněm r. 1558 dal povolení, aby Jan Táborský z Klokotské Hory (s přivolením krále Ferdinanda) mohl užítí majestátu krále Ludvíka, „na kus místa od domu někdy k dvoru Její M. královny přikoupeného“, aby mu byl také vložen do desk. Ale když Ferdinand sám téhož roku dědicky daroval Václavovi z Vřesovic dům na hradě Pražském poblíž domu nejvyššího purkrabství, nežádáno k tomu povolení stavů, leda potud, aby Vřesovec mohl se srovnati s nejvyšším purkrabím o nějaké místo, kterého k darovanému domu potřeboval.³⁹⁾ Za cis. Rudolfa stavové r. 1581 dali povolení, aby Jiřík Pruskovský z Pruskova mohl užítí listu cis. Maxmiliána, kterým jemu jako král český za věrné služby daroval k dědictví dům na hradě Pražském.⁴⁰⁾ Sněm r. 1585 dal povolení, aby Jiřímu staršímu z Lobkovic bylo králem jako svobodné dědictví do desk zemských vloženo také vše to, cokoli by při jeho svobodném domě na Hradčanech (za domem arcibiskupským) a při zahradě tam založené (také do t. zv. Jeleního příkopu rozšířené) „zemského aneboližto k zemi náležejícího, o čemž se neví, bylo“.⁴¹⁾ Naproti

³⁷⁾ Sněmy Č. I., 331; II., 636, 709. Vlastně bylo darováno právo výplaty z rukou zápisných držitelů, kteří se střídali. Tehdejší majestát i dobré vůle na „král. dvor“ byly prý shořely, i měli prvé podati důkazy (ib. II., 711). Darování stalo se ve prospěch král. hejtmana na Menším městě Praž., resp. maršálka král. dvoru a presidenta nad apelacemi.

³⁸⁾ Snad i za Jagellonců bylo rovněž tak. Vladislav listem z Budína z 7. dub. 1513 dal dědicky Ondřejovi z Borku, staviteli hradnímu, dům na hradě při prostřední bráně, „s radou věrných našich milých v Čechách a zvláště vědomím některých pánův a vladyk, ty časy zprávcí našich, přímluv, téhož království“ (Stará Praha, 100 akv. Jansy, popisuje Herain, str. 262). Naproti tomu týž král sám dovolil r. 1498 Jindřichu z Hradce vystavěti na hradě dům, jenž po vymření jeho rodu měl připadnouti kapitole Všech svatých (snad tu však šlo o kus „duchovenství“; A Č. XVIII., 10).

³⁹⁾ Sněmy Č. III., 13, 69.

⁴⁰⁾ Sněmy Č. VI., 36.

⁴¹⁾ Sněmy, Č. VI., 547, 586.

tomu r. 1586 císař Rudolf daroval jeden dům na Hradčanech Pavlovi Trautsonovi bezpochyby bez účastenství stavů; a případy takové našly by se i na hradě samém.⁴²⁾ Nerozhodnými jsou tu povolení sněmů ke směně pozemků mezi králem a nejvyšším purkrabím (zejména k rozšíření král. obory), protože povolení taková dotýkala se především pozemků purkrabských, jež pokládaly se za „věc zemskou“.⁴³⁾

Toto nestejně jednání lze vyložiti jednak tím, že jednotlivě šlo asi o majetek komorní, jednak sice korunní, kde však panovník přičítal si zvláště volnou disposici — vzhledem k ústupkům, které stavové učinili Ferdinandovi I., zejména r. 1528.⁴⁴⁾ Především nesmí se spouštěti s myslí, že v době Habsburské hrad Pražský byl neobyčejně rozšířen, netoliko stavěním nového hradu, ale zvláště přikoupením pozemků a založením nové král. zahrady (spolu s letohrádkem); k tomu ještě přistupovalo rozšiřování staré obory královské v Bubenči, ani nemluvic o oboře nové ve Hvězdě.⁴⁵⁾ Vůbec by mohla vzniknouti otázka, zdali vše to, co takto pro rozšíření hradu podnikli králové Habsburští, lze pokládati rovněž za majetek korunní, jakožto přírůstek, příslušenství a zlepšení hradu již stávajícího — sněm r. 1528 vyslovil arci naději, že král zboží nově koupené „vpojí do království“ (ačkoli přece zase prodávati je povoleno); anebo zdali králové ti nehleděli

⁴²⁾ Sněmy Č., VII., 57—58. Jeronýmu Makovskému z Makové a na Dubči, svému komorníku, daroval Rudolf ke svobodnému dědictví dle desk zemských dům na hradě Pražském mezi branami a jiný vedle něho, na jehož postavení byl vydán list Maximiliánem r. 1571 (DZ. 130 K 5). Matyáš jako král Český vložil r. 1618 Zachariášovi Kábovi z Rybňan (za služby konané Rudolfovi i jemu) do zemských desk ke svobodnému dědictví dům jeho na hradě Pražském, sloucí u Mylnerů (vysazený někdy listy královskými z r. 1555 a 1597 s podmínkou, že má zůstatati pod správou hejtmana hradu Pražského), (DZ. 139 D 23). R. 1603 král Rudolf k rozšíření hradu získal směnou jeden dům od kapitoly za dům, jež byl koupil poblíž kláštera sv. Jiří (DZ. 132 B 13). Relace stavů o těchto případech není po ruce.

⁴³⁾ Sněmy r. 1582 a 1585, VI., 187, 202, 543, 583; sněm r. 1600, X., 21, 26, 43, 53, 226.

⁴⁴⁾ Srov. napřed o král. statcích vůbec (dobu 1526-1620), zejména při pozn. 43.

⁴⁵⁾ Srov. Kalouskův Stručný přehled dějin hradu Pražského, str. 22, 30, 55 sl.

spíše zachovati si snad novými částkami volnou moc jako nad jméním komorním? Konečně, i když tyto nové součástky budeme pokládati většinou za korunní, jakožto příslušenství Pražského hradu, přece králové mohli, disponující jednotlivými vedlejšími částkami, právem ukazovati k tomu, že majetek hradní podstatně zlepšili, tak že takové odprodeje neb darování byly daleko vyváženy jinou náhradou (pokud totiž při zcizeních majetku korunního bývala z části požadována náhrada).

Ostatně ve starém hradě usídlily se též úřady nové, netoliko stavovský úřad berničný, ale i úřady výhradně králi zavázané, totiž komora česká i rada nad apelacemi. Mimo to pak mívaly zde svůj pobyt i společné úřady mocnářství a úřady říšské. (Ze starší doby arci měly na hradě své úřední domy nejv. purkrabí, nejv. komorník a nejv. písař.)⁴⁶⁾ Proto je na snadě, že při rozšiřování hradu přihlíželo se zároveň k potřebám úředním, jakkoli převahou šlo o větší pohodlí a repraesentaci král. dvora. Ačkoli pak panovník byl zároveň císařem německým i pánem jiných zemí, a následovně užíval hradu Pražského i k jiným potřebám než českým, přece hrad ten nepřestal se nikterak pokládati za královský hrad český.

V té příčině jasně vyložila poměry proposice královská ke sněmu 1583, když bylo žádáno za povolení pomoci na stavby hradní. Tu ukazovalo se k nedostatku a chatrnosti pokojů na hradě Pražském, „kdež stolice a residencí JMti jakožto krále Českého jest“, tudíž ku potřebě nových staveb „netoliko pro takové JMti náležité pohodlí a zvolnost dvoru JMti a *budoucích králuov Českých*“, ale také „pro poctivost a duostojenství JMti, jakž na císaře Římského a krále Českého sluší“, jakož i „pro přidělení a rozšíření pokojuov a míst pro soudy tohoto království, kteréž se všecky na témž hradě Pražském držívají, a k mnohým jiným *zemským potřebám*, a k těm ke všem prostranství se nedostává“,

⁴⁶⁾ Za odboje r. 1547 sjezd stavovský požadoval dokonce ve čl. 35: „Úředníci a soudcové zemští pro vážnost předkem důstojenství krále J. M. i království tohoto, když by J. M. Kr. v tomto království a na zámku Pražském býti ráčil, aby při J. M. nad jiné cizí národy nejbližše bývali a na zámku Pražském, kteříž by s to býti mohli, byty své měli a na témž zámku Pražském v pokojích přední místa v poctivosti držali, a rady jiných národův dle jinde kromě zámku Pražského byty a obydlí své mějte.“ Sn. Č. II., 157.

i vůbec k ozdobení král. stolice, ke cti království „a slavného národu Českého“ i měst Pražských.⁴⁷⁾ Když později v květnu r. 1611 císař Rudolf musil koruny České se vzdáti, zůstáváje ještě císařem Římským, měla mu tehda další residence na hradě Pražském zvláště od zemí býti zaručena.^{47a)}

Také zemský sněm vskutku vykonával jistý vliv ve příčině úředních místností ve staré Vladislavské části hradu. Po velkém požáru 1541 velká síň byla záhy opravena, avšak světnice soudná za nedlouho hrozila spadnutím, takže musila se nově sklenouti; protož sněm z r. 1558 dal své svolení, aby soud zemský na ten čas mohl býti konán ve světnici zelené (kde zasedával soud komorní), ale výslovně s tou výhradou, že svolení to mine, jakmile světnice soudná bude hotova, načež soud zemský zase má se v ní konati, „jakž od starodávna bývalo“. Vzhledem k tomu také už sněm z r. 1557 z povolené berně vyhradil jistou částku (do 2000 kop gr. č.) na stavbu světnice soudné i jiné světnice pro menší úředníky desk zemských.⁴⁸⁾ Rovněž bylo stanoveno Zřízením zemským, že soud komorní vůbec náleží konati na hradě Pražském.⁴⁹⁾

Náklady na udržování staveb i na stavby nové nesl z pravidla král z české komory, ze svých samostatných důchodů, jaké měl ze statků korunních i z jiných zdrojů. Tak se to pokládalo za jeho povinnost, už vzhledem k užívání většinou neobmezenému. Nad to ještě od r. 1546 bývalo králům pravidelně povolováno posudné z piva na „vychování“ dvora královského; a k tomuto počítaly se i náklady stavební. Aspoň Ferdinand I. sám na sněmě r. 1545 požadoval posudné výslovně také na stavení Pražského hradu, jakož i ku povznesení Kutnohorských dolů.⁵⁰⁾ Při

⁴⁷⁾ Sněmy Č. VI., 416.

^{47a)} Srov. podmínky císaře Rudolfa položené r. 1611 králi Matyášovi, u Pavla Skály ze Zhoře, Historie Č. I., str. 324—325; čl. V. Také hejtman Pražského hradu se strážnými neb tovaryši v branách měli býti přísahou zavázáni císaři.

⁴⁸⁾ Sněmy Č. III., 15; k r. 1557 II., 804—5. R. 1561 také zemský sněm konal se už ve světnici soudné, ačkoli byla dokončena teprve r. 1563.

⁴⁹⁾ Zřiz. Z. 1549 P 37, 1564 O 3; bylo tak ustanoveno již ve Zřiz. Z. 1500 čl. 471. Předpisy Zřízení zemských nemohly býti jednostranně králem měněny.

⁵⁰⁾ Sněmy Č. I., 604; tehda zůstala žádost nevyřízena, protože nebyla hned z počátku oznámena, i nebyl pak dostatek přítomných. — Po-

tom však stavové nejednou naléhali na povinnost královu, aby dvorem sídlil v Čechách, jak se též stalo za cís. Rudolfa.⁵¹⁾

Avšak časem to nepostačovalo, jakkoli komoře české bylo prikazováno, by výdaje při zámku byly obmezovány.⁵²⁾ Když r. 1580 měla býti pořízena nová krytba nad sálem Vladislavským, komora dvorská mínila, že by náklad na tento „zemský klenot“ měl býti poskytnut ze zemských berní; avšak tentokráte císař Rudolf nařídil uhraditi jej zase z české komory, „damit ein so schlechter Unkosten nit erst mit Schimpf bei den Ständen gesucht werden dorfe.“⁵³⁾ Než konečně větší a nové potřeby přiměly císaře žádati stavy, aby vedle posudného svolili ještě daň zvláštní na stavbu Pražského hradu, což oni také r. 1583 učinili na dobu tří let, s výhradou, že této sbírky a pomoci (kolem 80.000 kop míš.) užije se jediné k tomu cíli; zároveň i posudné bylo tehda zvýšeno.⁵⁴⁾ Podobně i r. 1607 sněm zemský povolil „pomoc na stavení a opravu hradu Pražského, též kostela hlavního sv. Víta na hradě Pražském“, s podobnou výhradou.⁵⁵⁾

sudné žádal Ferdinand už r. 1527 k vydržování dvoru i placení dluhů král.; r. 1534 bylo povoleno na tři léta; o posudném od r. 1546 srov. naše Krajské zřízení I., 197—201. Bývalo vybíráno výběřčími královskými, avšak v l. 1564-83 dočasně stavovskými. — Když šepmistři a rada na Horách Kutných r. 1557 žádali za pomoc na tamější hory jako „klenot země této“, dovolávali se přízně králů i stavů za dřívějších dob „pro mnohé příčiny a zvláště že z těch hor na zámek Pražský i na jiné potřeby země této pomoc jest učiněna byla“ (Sn. Č. II., 784).

⁵¹⁾ Srov. Kalousek, Č. st. pr., 385—7.

⁵²⁾ Srov. k r. 1579 Sn. Č. V. 517, 519; přehled vydání komory české k r. 1582 a 1592 ve Sn. Č. VI., 233, 239, 260 sl., VIII., 12 sl.

⁵³⁾ Sn. Č. V., 720, 745, 747.

⁵⁴⁾ Sn. Č. VI., 416—7, 453—5; k tomu k r. 1585 srov. tamže 534, 558, 612; VII., 245. V. napřed Kalouskův Stručný přehled dějin Pražského hradu, kdež také se uvádí, kterak (dle zprávy tajného rady Trautsona) stavové čeští již dvakrát před tím poskytli prý cís. Rudolfovi značné sumy na stavbu hradu Pražského; str. 36.

⁵⁵⁾ Kvatern zelený sněmův od 1603 do 1610, J 9b — J 10b. Berně ta činila 10 gr. míš. z každého poddaného osedlého; od Pražan a měst čtvrtý díl berně hraničné, totiž 6250 kop. míš.; ze židů od 20 let a výše po 20 gr. míš.; pod 20 let do 10 let mužského pohlaví po 10 gr. míš. — Ostatně už sněm r. 1534 k chvále Bohu a svatých dědiců, též ke cti stolice královské povolil 1000 kop gr. č. na opravu kostela „sv. Václava na hradě Pražském“

Také císař Matyáš už na Budějovickém sněmě r. 1614 žádal za zvláštní pomoc na stavbu Pražského hradu, hlavního kostela sv. Vítského i jiných budov jemu „jakožto králi českému“ náležejících, s poukazováním, že byla tehda na hradě chována koruna a jiné klenoty, svátosti, jakož také privilegia stavů. Sněm 1615 tedy povolil zase „pomoc na dostavení hradu Pražského“ celkem 20.000 kop. míš. (60.000 zl. rýn.) a sice na pět let po 4000 kopách míš., z pomoci svolených na zaplacení královských dluhů.⁵⁶⁾ Tehda však již sídlo panovníkovo (od r. 1612) bývalo ve Vídni.

II. L. 1620—1740.

Od Bílé hory r. 1620 nastaly sice doby nepříznivé, už vzhledem k válce 30leté. Avšak právní poměry král. hradu Pražského v základech se nezměnily. Jednak Ferdinand II. všeliká práva a výsosti vyhrazoval sobě a nástupcům výslovně jako králům Českým; jednak zachoval závazek, neodcizovati ani územků ani statků „od království tohoto Českého“, jak dosvědčuje samo znění přísahy král. v Obn. Zř. Z. A 3, jakož i potvrzení privilegií z roku 1627. A k majetku korunnímu, totiž tomu, jež králové ani nadále nesměli od království (Königreich) odcizovati, jenž „ku království patřil“ (srov. Obn. Zř. Z. A 22), bylo zajisté především počítati král. hrad Pražský.⁵⁷⁾

Každá korunovace děje se zde. Nyní také koruna česká se tu uchovává. Úřad dřívějších jejích strážců, purkrabí Karlšteinských, byl sice zrušen; avšak v korunovacím obřadě posud zachovávají se tradice uvádění v řádnou držbu se strany země.

(Sn. Č. I., 385). R. 1596 vydáno z berní 800 kop nejvyššímu komorníku na opravu kaple Věšch svatých, jako na vydání zemské (IX., 361).

⁵⁶⁾ Povolení odůvodněno žádostí královou, že povolení bude sloužiti „království tomuto a obyvatelům jeho i budoucím jich potomkům k obzvláštní poctivosti a pochvale“, i „zakázáním“ královým, „pokudž nejvejše možné bude, že residenci svou královskou zde na hradě Pražském zůstávati chtějí ráči“. Kvatern černý sněmův od 1611 do 1615, C 20. (Žádáno bylo do 50.000 kop míš.) — Srov. lze též zdání české komory z 23. ledna a král. proposice z 17. srp. 1615 z arch. míst. v Praze L. 34-I.; opisy v archivu zemském.

⁵⁷⁾ Srov. napřed o král. statcích, dobu 1620—1740. Také majestát Pražských z 1513 byl znova potvrzen, srov. pozn. 33.

Ačkoli dědic trůnu nabývá práva bezprostředně nápadem, přece pobělohorská korunovace má vždy aspoň význam manifestační a garanční jak ve příčině státní svéprávnosti, svrchovanosti i celistvosti koruny České, tak i ve příčině vzájemného právního svazku mezi králem a zemí, pokud se týče jejími zástupci.⁵⁸⁾ Během dob došlo sice k tomu, že koruna česká (od r. 1743) téměř 50 let byla chována ve Vídni; ale r. 1791 vrácena zase do země a uložena v komoře nad kaplí svatováclavskou u sv. Víta, při čemž zřízení zase dva strážcové koruny jako král. úředníci zemští.⁵⁹⁾

Naproti tomu konečně marným ukázalo se doléhání stavů zejména na Ferdinanda II. a III., aby králové čeští sídlili stále v Praze. Dvůr zůstával již ve Vídni, ačkoli panovníci nejednou přicházeli do Prahy (Ferdinand III. často zde přebýval).⁶⁰⁾ V takovém případě měla vlastně přestávati činnost nejvyšších úředníků zemských jako král. místodržících a přecházeti na českou dvorskou kancelář za jejich účastenství; tradice, že právní sídlo královo je na hradě Pražském, jevila se tak mocnou, že ještě v srpnu r. 1792 za korunování císař. Františka nejvyšší kancléř aspoň formálně na jeden den převzal agendy českého gubernia, ačkoli přece poměry faktické již tak dávno byly jiné.⁶¹⁾ Arcif

⁵⁸⁾ Čelakovský, Povšechné české dějiny právní, 2. vyd. str. 172. Sr. Pražák, Rak. právo ústavní IV., str. 52—3.

⁵⁹⁾ T. zv. *Elaboratum bohemicum* z l. 1710—23 počítalo k privilegii zemských stavů, že — „auch sie versichert sein sollen, dass wir und unsere nachkommende Könige von Böhmen die königl. Cleinodien, Landtaffel und Cron-Archiv zu Ehren des königl. Stuhls von Prag ohne nothwendige Ursach nicht erheben“ (dle generálního potvrzení z r. 1627); „weeder die Belehnungen der zur Cron gehörigen Lehen ohne Ursach anderorths als bei gedachten königl. Stuhl vornehmen“ (o čem Obn. Zř. Z. pomlčelo); v. Kalousek, Č. st. pr., 619. Tamže str. 497 o r. 1791.

⁶⁰⁾ V. Tomek, Sněmy české dle Obn. zř. z., str. 88—90. Komise zřízená o žádostech Menšího Města Pražského uznávala r. 1656, že toto město je tou dobou „sídelním“, kde časem dvůr i ministři přebývají; vzhledem k tomu majestátem z 15. pros. 1657 Malostranští byli osvobozeni od „kvartýrův vojenských tehdaž a při tom čase, kdy a potud, pokud bychom my dvorem našim královským v Praze býti ráčili a oni dvořany naše u sebe měli“; majestát ten potvrzen také r. 1747 a 1808. V. Čelakovského, Priv. Praž., LXXIII., 656.

⁶¹⁾ Dle nejv. listu z 9. června 1792, v. Meynert, Kaiser Franz I., str. 19; srov. Rieger, Jak bylo zavedeno císařství rak. (Osvěta 1893,

že úřady ty byly již pouze královské; také nejen nejvyšší purkrabí, i hejtman hradu Pražského byli zavázáni přísahou toliko králi a jeho dědicům, a zemi nic. Ostatně však všechny přednější úřady zůstávaly i nadále vyhrazeny šlechtě inkolátní.⁶²⁾

Král. hrad Pražský zůstával nadále sídlem zemských sněmů a mnohých úradů. Nehledíc k nejv. purkrabství byly ve staré Vladislavské části hradu zejména soudy zemské i soud appellační, pak rada místodržitelská, česká komora i stavovský úrad berničný, později od r. 1714 také stavovský výbor zemský. Nové (habsburské) částky hradu zůstávaly celkem pro dvůr a jeho hosty. K udržování staveb na hradě sloužily rovněž, jako dříve, příjmy komory královské, i berně zvláště povolované, kterými se dosazovalo, co z důchodů komorních na potřeby obecné se nedostávalo. Tak už r. 1627 komora česká vykládala císaři a králi Ferdinandovi II., že důchody komorní na opravy král. Pražského hradu nevystačují, tak že prý třeba žádati zemský sněm o povolení 60.000 zl. během šesti let, což prý bude k dobré cti jak stavům a jich potomkům, tak i „Vaší Cís. Mti. a příštím králům českým“. A tak z berně r. 1627 povolené mělo zároveň býti opravováno a udržováno „stavení hlavního kostela a hradu Pražského“.⁶³⁾ Rovněž tak sněm r. 1628 povolil na opravu hradu s příslušenstvím částku 10.000 zl. rýn., r. 1629 částku 6000 zl. r. a vedle toho na vedení vody do zámku 4000 zl. r., r. 1630 pak na opravu zámku, vedení vody k němu a potřeby tamější zbrojnice celkem 10.000 zl. (vedle toho též na kostel sv. Víta). Žádost králova byla pokaždé podporována tím, že to bude k dobru jak stavů tak i králů českých.⁶⁴⁾

str. 209). Srov. vůbec Redel, Das sehensw. Prag; k němu Kalousek v ČČM. 1867, 92 sl.

⁶²⁾ Kalousek, Č. st. pr. 446 (kdež je řeč též o postavení menších úředníků zemských).

⁶³⁾ Zpráva komory české z 23. říj. 1627 ad 5; při schválení proposice 30. t. m. praví se, že věc bude k dobru i chvále jak stavů a jich potomků, tak i císaři a příštím „successorům v Čechách“ (arch. říš. fin. min.; opisy v arch. zemském). — Dle příkazu daného české komoře 26. března 1627 poukázal Ferdinand II. v pros. 1626 na opravy hradu a jiných budov měsíčně 1000 zl., jež se měly hraditi z polovice z kontribuční kvoty Pražských židů, z polovice z důchodků českého pohraničního cla (tamže).

⁶⁴⁾ V proposici schválené panovníkem v listopadu 1628 žádalo se

Napotom umlká takovéto povolování pomoci k účelu zvláště uvedenému.⁶⁵⁾ Avšak panovníkům bylo všeobecně ku potřebám dvora povolováno posudné nebo daň z nápojů, a vedle toho i sbírky zvláštní. Za Leopolda I. povolována taková „zvláštní sbírka peněžitá“ trvale jako příspěvek na dvorská vydání čili k svobodné dispozici císařově (s dodatkem, že se z ní mají hraditi také výdaje na Pražskou zbrojnici); i slula proto později — na rozdíl od quantum militare — quantum ad liberam dispositionem (ad liberam), jinak také quantum camerale. Částky takto povolované byly časem opětně zvýšeny, jmenovitě také značně recessem Marie Terezie se stavy zemskými z r. 1748.⁶⁶⁾ Avšak vedlé toho i částky povolované na „fortifikaci“ a na „vydání zemská“ sloužily některým vydáním při hradě Pražském. Nové opevnování Prahy (od 30leté války skoro sto let trvajících) dotýkalo se zajisté hradu i jeho příslušenství, mezi jiným zbrojnice.⁶⁷⁾ Komora česká dokázala také toho, že časem vedle platů některých královských úředníků dokonce i plat hejtmana Pražského hradu i vrátných zámeckých byl pojímán mezi „vydání zemská“. R. 1714 sice stavové povolili částku kamerální výslovně s výjimkou, aby takovéto vy-

na hrad, kostel, letohrádky, vodovod a p. 30.000 kop. míš., „weil dieses denen gehorsamben Ständen vnnd Ihren nachkhomben selbst, sowohl als Ihrer Mt. vnnd dero künftigen successoren zu gutem geraicht“. V kamerálních punktech dvorské komory ze 7. list. 1629 navrhovalo se žádati na podobné potřeby do 25.000 zl., protože je stavům zajisté vědomo, „wass an pawlicher erhaltung des khönigl. Prager Schlosses beedes Ihrer Kay. May. als Khünige in Behaimb vnnd dem Lande gelegen“ (arch. říš. min. fin.; opisy v zem. archivu). — Srov. Tomek, Sněmy české dle Obn. Zř. Z., str. 18 a 19 (zvláště o sněmě r. 1630).

⁶⁵⁾ Toliko r. 1636 povoleno podrobně 500 zl. na zdělání železných okenic a dveří při deskách zemských (Tomek, u. m. 18). R. 1671 a 1672 povolena částka na opravu věže kostela sv. Víta s dodatkem, „že se také snad pro opravu dotčeného hlavního kostela staré fundací nacházejí a JMC. z královské komory své, co by více zapotřebí bylo, naříditi ráčí“ (ib. 33).

⁶⁶⁾ Bližší zprávy nelze tu podávat; najdou se u Tomka, Sněmy české dle Obn. Zř. Z. Srov. i napřed Kalouskův Str. přehled dějin hradu Praž., str. 44. (Nový berní recess uzavřen r. 1776.)

⁶⁷⁾ Na opevnění Prahy povolovány částky od r. 1641 téměř každoročně, a sice od r. 1659 částky zvláštní, tak že pak přibyla nová stálá rubrika svolení sněmovních (fortificatorium), kdežto pak náklad na zbrojnici (ceyghkhaus) odkazován od r. 1668 na quantum camerale. Srov. Tomek, u. m. 32, 48, 51 a j.

dání napříště z ní bylo hraženo; avšak později za Marie Terezie zase nacházíme, že v augmentu salarii, které berničný úřad odváděl král. komorní pokladně na účet „zemských“ vydání, obsažen byl též příspěvek na zámeckého hejtmana a jeho správce, i také na „král. špitály“.⁶⁸⁾

III. L. 1740—1835.

Značný náklad na moderní přestavbu hradu Pražského (bez pevnostního rázu) věnovala Marie Terezie, kteráž zde také zřídila a nadala svůj ústav šlechtičen, na jehož abatyši potom císař Josef r. 1782 přenesl právo ku korunování české královny, jež mívala abatyše zrušeného jím kláštera sv. Jiřského.⁶⁹⁾

Vytknouti jest, že při nových berních reformách Marie Terezie zachováno bylo osvobození král. hradu od daně na základě dvor. reskriptu z 19. února 1751, kterýž uznával za daně prosté pouze ty zeměpanské residence, které od nepamětných dob byly od zeměpánů jako takových držány a požívány jako jmění „ke koruně patřící“, a proto nikdy dani nepodléhající.⁷⁰⁾ Patrně, že

⁶⁸⁾ K r. 1714 v. Tomek u. m., str. 48. K tomu podrobné údaje o sněmu r. 1768 u J. J. Feigla z Feiglfeldu, Off. Vorlesungen oc zu Prag (1770), str. 194.

⁶⁹⁾ Dvor. dekret z 8. března 1782 (v kopiáři gub. str. 41); Rothova sbírka zákonů I., č. 367.

⁷⁰⁾ Dvor. reskript z 19. ún. 1751 v arch. min. vnitra (VB 1 in genere): „Desgleichen sollen fürs anderte unsere landesfürstliche Residenzen in und ausser denen Städten (als da seind eine Burg, Schloss, oder ein auf dem land befindliches lust-gebäu) jedoch nur jene die Steuer-freyheit zu genüssen haben, welche ab immemoriali tempore von unseren glorwürdigsten vorfahren als Landesfürsten besessen, und als ein zur Cron gehöriges mithin niemahlen Steuer-bahr seyn könnendes guth genossen worden; sothane Steuer-freyheit aber gedencen wir nicht auf jenes zu erstrecken, so nach der Hand in jüngerer zeithen allererst zu dergleichen Schloss oder burg zugezogen, und zugebauet worden, mithin wollen wir von der die landesfürstl. Residenzen und Schlösser respicirenden Steuer-freyheit all jenes ausgeschlossen haben, so nach der Hand sothanen uralten gebäuden erst zugebauet worden; wo es sich weithers von selbst ergibt, dass um so mehr der versteuerung zu unterliegen habe, so neuer dingen zu solchem Schloss oder burg zugezogen worden, oder in zukunfft zugebauet werden würde“. Rovněž byly dani podrobeny budovy, které sice bývaly starými zeměp. residencemi neb zámky, ale později vlastnosti té požívaly.

tedy Marie Terezie hrad Pražský pokládala napořád za zeměpanskou residenci, a zároveň za majetek veřejný, vlastně státní, jehož užívání přísluší zeměpánům na základě práv výsostných, nikoli dle práva soukromého.⁷¹⁾ Arci že „dle ústav zemských“ šlo tu určitě o státní majetek český, jehož držení příslušelo králům českým jako takovým. Však Marie Terezie neměla v Čechách vůbec jiného vládního titulu; také při své korunovaci r. 1743 přísahala, nic neodcizovati od tohoto království. Mimo to ve příčině král. hradu Pražského potvrdila r. 1747 majestát Pražských měst z r. 1513; v majestátu pak z r. 1756, jímžto povýšila Hradčany (spolu se zámeckým okrskem) na čtvrté město Pražské, uznávala to za zvláštní jejich přednost, „dasz alda nicht allein die dom-kirche und das dom-capitul, sondern auch Unsere königliche burg und residenz, dann der sitz Unserer dicasterien nebst dem neuen damenstift befindlich.“⁷²⁾

Veřejnou povahu budov Pražského hradu lze doložit také z tereziánského katastru. V Exaequatorium měst Pražských o deskových domech z r. 1757 (a sice král. hořejšího města Pražského, Hradčan) při oddílu „k. k. Burgschlossbezirk“ uvádějí se zvláště „Publique Gebäude“, které zůstávají „extra calculum“, a tu na prvním místě bez udání vlastníka: „Kais. königl. Burg und Residenz“. Takto zároveň Pražský hrad počítán v katastru k budovám dominikálním resp. deskovým, ačkoli v deskách zemských nikde zapsán nebyl.⁷³⁾ Že se tu přidával titul císařský a to arcí říšsko-německý, jež Marie Terezie se zálibou vedla po svém manželzi (také jako císařovna-vdova), to zajisté samo o sobě právnicky revelantním nebylo, zvláště ne naproti aktům jiným jako již uvedenému majestátu z r. 1756.

— Blaseck, Auszug aller im K. Böhmen besteh. Verordnungen u. Gesetze, IX., S. 492, uvádí stručně, že jsou daně prosty zeměpanské residence, pokud jimi byly od nepamětných dob, „als z. B. die Wiener Burg, das Lustschloss Schönbrunn oder Augarten, in Prag die Burg oc“.

⁷¹⁾ Srov. už výše o král. statcích, dobu 1740—1848, (o Hortenově osnově obč. zákonníka pozn. 83).

⁷²⁾ Čelakovský, Priv. m. Praž., 708. Srov. pozn. 33.

⁷³⁾ Nyní v archivu zemském. V dominikálním exaequatoriu Hradčan z r. 1757, nově revidovaném r. 1815, uvádí se pouze „K. k. Burg“, což však r. 1866 dodatečně přepsáno na „Hofburg“ a jako vlastník připsán „k. k. Hofaerar“.

Rovněž tak v katastru Josefinském r. 1785 uvádí se hrad Pražský jen jako „k. k. Residenz“ (bez udání vlastníka). Byltě ovšem panovník zároveň císařem říšsko-německým, a mohl hradu uživateli vůbec k repraesentaci své výsosti nebo svého dvora; nicméně v podstatě své obzvláště mu sloužil jako králi Českému. Třeba že od času Marie Terezie nově postupovala centralisace dvorně-úřední nebo také finanční, přece se tím ještě nikterak neměnila vlastnická a právní podstata i povaha hradu toho. I kdyby nakrásně vydaje při něm byly hrazeny z prostředků jiných než českých, nebo či spíše ze „všeobecné pokladny státní“, do které plynuly také příjmy české, — neměnil by se tím právní subjekt, byť by také jakékoli změny se děly na objektu vlastnického práva. Ostatně i sám císař Josef II. prohlásil, nastupuje vládu r. 1780, že pokládá se za immediátního dědice „všech král. českých zemí“ na základě „základních zemských zákonů v Našem dědičném království Českém a v jeho přivtělených zemích od starodávna platných i potvrzeného řádu dědické posloupnosti“ (ačkoli se nedal korunovati); rovněž známo vůbec, kterak království České pokládal za „neodvislou říši“.⁷⁴⁾ Zde také na hradě Pražském r. 1783 slavně jako král Český udílel léna korunní.⁷⁵⁾ Protož ani v uvedeném naznačení katastru josefinského (jenž beztoho sám není právně rozhodným), nevidíme žádné změny, tím více, že tamže promiscue mluví se také jen o „královském zámku“.⁷⁶⁾

Jináčce doba císaře Josefa přinesla Pražskému hradu mnohé proměny nepříznivé. Jednak mnohé částky hradu i král. zahrady byly odevzdány vojsku pro vojenské účely; ačkoli pak nejedna částka časem se vrátila, — z části trvá toto užívání vojskem ještě dnes, — toliko vlastnictví jest připsáno „c. k. dvornímu eráru“,

⁷⁴⁾ V. B. Rieger, Císař Josef II. a český trůn (v Osvětě 1897, 193, 206 a j.).

⁷⁵⁾ V. Kalouškův Str. přehled dějin hradu Pražského, str. 50.

⁷⁶⁾ Ku př. n. top. 80 a 83 (domy č. pop. 49 a 51) označeny „zum kön. Schloss gehörig“, n. top. 58 (dům č. pop. 36) „gewestes königl. Zeughaus“, n. top. 19 „königliche Stiftskirche Allerheiligen“; naproti tomu Jelení příkop, libosad a bažantnice uvádějí se jako „k. k.“. — Pod číslem topograf. 285 uvádí se dokonce „K. k. böhm. Reichskanzlei NC. 188“ (později č. 178); v skutku šlo tu o budovu býv. kanceláře říšsko-německé; srov. Schaller, Beschr. v. Prag I., 527.

když před tím některé ty částky už byly v katastru označovány přímo za majetek „c. k. vojenského eráru“! Také Jelení příkop byl r. 1785 zadán emfyteutickým nájmem.⁷⁷⁾ Z druhé strany zase císař Josef za příčinou lehčí přístupnosti převedl všechny úřady a soudy dolů do města. Stavovský výbor zemský byl vůbec zrušen, ježto jeho agendy odevzdány r. 1784 guberniu; za Leopolda II. byl sic obnoven, ale musil pak i s příslušnými úřady usídliti se rovněž na Malé Straně poblíž gubernia. Restaurace Leopoldinská již ničeho v těch směrech neměnila: — toliko zemské sněmy konaly se dále na Pražském hradě ve staré světnici soudní vedle Vladislavského sálu až do r. 1847; ano, i pro sněm zemský, který se měl sejíti v červnu r. 1848 na základě kabin. listu z 8. dubna t. r., byl již vládním nákladem připraven sám Vladislavský sál.⁷⁸⁾ Také korunování králů vykonána slavně na hradě Pražském r. 1791, 1792 a 1836.

Zatím po vydání deskového patentu z r. 1794 mohla vzniknouti otázka, zdali nesluší pro král. hrad Pražský zříditi novou vložku v deskách zemských (statky korunní i komorní byly tehda, jakožto statky „státní“, připsány stejně českému komornímu fondu). Avšak ještě dlouho není o této otázce slyšeti, ani o tom, koho by náleželo zapsati za vlastníka. Když vznikla otázka, komu patří dvůr v oboře Bubenečské, vystavěný na útraty stavů z berně na slavnosti korunovační r. 1792, vyslovil se stavovský výbor zemský r. 1808, že tu jde o „vlastnictví král. české koruny (Eigenthum der kön. böhm. Krone)“, ježto se jedná o nerozdílnou součástku domaniálního statku Bubenečského. Tento že jest „dotácním příslušenstvím král. hradu Pražského“, patří ku „král. ko-

⁷⁷⁾ Srov. níže stať o součástkách hradu. — V protokolu stavebních parcel města Prahy z r. 1842 (IV. Hradčany se zámeckým okresem) připisují se „c. k. vojenskému eráru“ stav. p. 88, 89, 93, 94, 96, 97, 99 až 107, též 126, — v čem tedy obsažena jsou zejména čís. pop. 49 (i s míčovnou), 51 (lví dvůr), 52 (Belvedere jako dělostřel. skladiště), 53—55 (jízdná), 73 (cís. špitál). V témže protokole i stav. p. č. 75, t. j. kostel sv. Víta, připsán — „c. k. eráru“! — Rovněž v protokolu pozemkových parcel m. Prahy z r. 1842 (IV.) připisují se parcely č. 43—69 eráru vojenskému. — ač jsou v tom obsaženy také libosad a bažantnice.

⁷⁸⁾ V. Kalouskův Str. přehled dějin hradu Pražského, str. 51—2, 53. R. 1848 zemský praesident hrabě Lev Thun vydal na přípravu úv. sálu 8000 zl.; Schopf, Volksbewegung, Heft V., S. 5.

runním čili domaniálním statkům“ a tudíž přímo „koruně“.⁷⁹⁾ Zde tedy lišila se od „komory“ „koruna“ (jak to činila též instrukce pro úřad fiskální z r. 1783); při tom ukazovalo se na korunu českou, ačkoli od r. 1804 byla již zavedena hodnota císaře rakouského a nabývala již také většího významu po zrušení říše německé. Ostatně císař František ještě dne 16. června 1808 byl potvrdil majestát měst Pražských z r. 1513 o král. hradě Pražském.

Po vydání občanského zákonníku r. 1811 především registratura desk zemských r. 1812 a 1813 požadovala zřízení vložek pro domy, které v rektifikatoriu byly uvedeny jako deskové, nicméně v deskách zapsány nebyly (šlo též o budovy klášterní a nadační, úřední a kasární); po nové zprávě této registratury z r. 1817 sám zemský soud ujal se věci především u gubernia. Toto žádalo individuální postupování ve věci. Vzhledem k tomu zemský soud notou z 2. prosince 1817 požádal gubernium za potřebná opatření, aby se mohla brzo zříditi vložka mimo jiné pro „c. k. hrad“ č. 1., dům pážat č. 69 a bývalou budovu české říšské kanceláře č. 178 na Hradčanech, poněvadž prý desková povaha těchto domů, „nejvyššímu eráru“ patřících, je nepochybnou vzhledem k zanesení jejich do rektifikatoria v této vlastnosti, a poněvadž v král. deskách zemských právního titulu k nim najíti nelze.⁸⁰⁾

⁷⁹⁾ Zpráva zem. výboru z 19. července 1808, odpovídající na dekret gub. z 19. květ. t. r. č. 16.778 a 16.935, podepsaná pěti členy, na prvním místě Vilémem baronem Macneven Okellym, autorem stavovských desiderii z r. 1790. Tu praví se ad 3: „Der bubenetscher Thiergarten ist so wie der k. Lustgarten, die Kaisermühle, der kais. Baumgarten und die Kaiserinsel ein Dotirungsappertinenz der prager königl. Burg. und folglich gleich diesen allen unter die königl. Kron- oder Domänialgüter zu zählen, in welcher Eigenschaft das Grund- und Nutzungseigenthum desselben der Krone unmittelbar vorbehalten ist“.

⁸⁰⁾ V. Akta zemského soudu II.: 16—435. Zemský soud mínil, že předmětem zemských desk a nové hlavní knihy má býti vše, co v zemském katastru jako dominikální je samostatně uvedeno a zdaněno; dále že obč. zákonník nechce trpěti držbu naturální, nýbrž má se ponechati pouze držba civilní, ve veř. knihách zapsaná. Viz zprávy deskové registratury z 30. břez. a 7. listop. 1817, č. 5833 a 18.397, s příloženými výkazy. Ve výkazu rektifikatoria z 4. listop. 1818 uvádí se (mimo jiné) na Hradčanech a sice pod rubrikou „c. k. dvorní stavební úřad“: — „c. k. hrad“, dům vodákův č. 47, dům pážat č. 69, ústav slepých, dříve říšská kancelář č. 178, a pozemky c. k. dvorního úřadu stavebního (k. k. Hofbauamt); na Malé Straně

Avšak gubernium notou z 27. března 1818 č. 57.928 nevyhovělo žádosti zemského soudu, neuznávajíc zřízení vlastní vložky „für die k. Burg als den unmittelbaren Wohnsitz des Königs von Böhmen“ a pro budovy na něm závislé za potřebné, a to tím více, „als das Unschickliche, die Residenz des Königs und die davon abhängigen Gebäude gleich Privatgebäuden zu behandeln, auch Einem löbl. k. k. Landrecht nicht entgegen dürfte, und durch Hofdekret vom 19. Febr. 1751 die k. Burg in Prag auch nicht einmal der Steuerentrichtung unterliegt“.⁸¹⁾

Zemský soud byl však vzhledem k deskovému patentu 1794 a k obč. zákonníku 1811 jiného náhledu, a zprávou podanou soudu appellačnímu z 9. června 1818 domáhal se rozřešení odporujících si náhledů cestou nejvyššího rozhodnutí. Co do „c. k. hradu“ mínil, že doinnělá „Unschicksamkeit“ odpadá právě tak, jako ku př. „bei Krongütern, welche doch auch in der Landtafel eingetragen sind, ohngeachtet sie Seiner Majestät dem jeweiligen König von Böhmen nur als solchen gehören, und überhaupt der Landesfürst sich in Privatgelegenheiten gleich jedem anderen Privaten den bestehenden Gesetzen unterzogen wissen will“.⁸²⁾

pak dům guberniální, dům kamerální a c. k. dřevní ohrada č. 131 (později ústav Klarův).

⁸¹⁾ Akta tamže. Šlo zároveň o klášter kapucínů, tereziánský ústav šlechticů, řád premonstrátský, býv. klášter sv. Jirský (sloužící za kasárnu), a klášter Karmelitánek na Hradčanech. Gubernium dovolávalo se svého staršího mínění, že budovy duchovních ústavů a klášterů, i budovy erární vůbec nejsou předmětem vkladu do desk na tak dlouho, pokud podrží svoji povahu. Pokud zůstávají vyloučeny z právního obchodu, jest prý držba jejich dostatečně zajištěna rektifikatoriem. Tím větší pak prý jsou pochybnosti ve příčině vložení král. hradu.

⁸²⁾ Zpráva z 9. června 1818 č. 5812 a 5831 (tamže). Rektifikatorium držbu nepojišťuje, protože „als Landesinventarium nur die Sache und nicht den Besitztitel berücksichtigt und nach bestehenden Gesetzen keinen Beweis über das Eigenthum für einen Besitzer begründet, als wozu nur allein die gesetzlich vorgeschriebenen Hypotheksbücher bestimmt sind“. Obč. zák. v § 290 zavazuje také správce státních statků, dbáti předpisů o správném nabývání a zachovávání věcí; a dle § 432 kdo chce na třetího přenést vlastnictví knihovní, má již sám za vlastníka v knihách „hypotekárních“ býti zapsán. Nesprávně že jest, poukazuje-li gubernium, že nová hlavní kniha desková zavedena pouze k utvrzení a rozšíření soukromého úvěru (tu pak že jde o objekty, které se zadlužovati nesmějí). Dále může

Povšimnutí zasluhuje, že zde zemský soud vycházel od samého panovníka, ačkoli dle obč. zákonníka (§§ 287, 289) byl by měl mluviti o jmění státním, byť i nejev. dvoru věnovaném. Z druhé strany zase je patrno, že tu nikterak nešlo o jmění buď císaře, buď císařství rakouského (státu ústředního), — v té příčině soud zemský zajisté tak jako gubernium spatřoval ve hradě Pražském napořád residenci krále Českého jako takového, resp. zároveň český statek korunní.

Avšak dvorským dekretem z 31. července 1818, vydaným po dorozumění nejvyššího soudního místa se spojenou dvorskou kanceláří, bylo rozhodnuto, že do hlavní knihy desk zemských vkládati nelze „jednotlivé“ budovy kostelní, farní a jiné veřejné, v katastru zvláště nepředepsané; že do desk mohou přijíti pouze ty budovy, které buď už v deskách byly (jsou), nebo v rektifikovaném katastru mají samostatné rubriky. Ostatně nařízena zvláštní komise pro úpravu desk zemských, při níž také gubernium a zemský výbor měli míti své zástupce.⁸³⁾ Výsledek byl prostě ten, že tentokrát pro král. hrad Pražský vložka v deskách zemských zřízena nebyla.⁸⁴⁾

Ostatně, že při tomto hradě šlo o majetek veřejný, státní, bylo tehdy po stránce berní znova uznáno patenty o domovní dani z r. 1817 a 1820, ježto dle nich bylo jej počítati k budovám státním a z toho důvodu pokládati za daně prostý. Sloužitě zajisté dvorní repraesentaci panovníka, což se pokládalo za potřebu

tu jíti též o služebnosti; vůbec nejde o předměty vyloučené z právního obchodu, nýbrž ony tak jako reality sirotčí zcizeny býti mohou, ač jen s konsensem představeného úřadu.

⁸³⁾ Komisi měl předsedati nejvyšší sudí zemský (předseda zem. soudu) hr. Lažanský, a za členy povoláni i gub. rada, i přísedící zemského výboru, z radové zem. soudu, pak registrátor desk a registrátor rektifikatoria. Hrabě Kolovrat jmenoval gub. radu ryt. Aehrenthala a přísedícího zem. výboru bar. Bretfelda (cit. akta zem. soudu).

⁸⁴⁾ Když „Landtafelregulierungskommission“ dne 30. říj. 1820 zemskému soudu oznámila, že do hlavní knihy už byly zaneseny všechny Pražské domy, jichž vklad se dal v deskách najíti, zemský soud dne 16. pros. t. r. přestal na tom, vzpomínaje arci, že by mohlo jíti ještě o vložky nové — jako při král. hradě oc —, ale v tom směru že právě bylo dvor. dekretem z 31. července 1818 rozhodnuto podle gubernia, proti mínění zemského soudu; nové kroky že by vedly zase ke sporům s guberniem i s úřady, reální jurisdikci nyní vykonávajícími (č. 22.624 ai 1820, tamže).

státní právě tak, jako dnes. Srovnávalo se to tak též s obč. zákonníkem 1811, jenž, jak jsme již uvedli, také majetek dvorní, ježto panovník drží „jako vrchní hlava státní“, pokládal za státní (§ 289 a contr.).⁸⁵⁾ Arci, že šlo zde ještě zvláště o repraesentaci krále Českého, třeba že byl zároveň císařem rakouským, a třeba že dvorní správa byla již celkem centralisována (právní subjekt se tím ještě nezměnil). Jako úřad spravující přicházel zde „c. k. dvorní úřad stavební“, jež byla zavedla Marie Terezie (dříve to bývalo zámecké hejtmanství); mimo to i úřad fiskální býval tu některými právními péčemi zaměstnán.⁸⁶⁾

⁸⁵⁾ O obč. zák. srov. výklady o kor. statcích při pozn. 84; o král. oborách pozn. 57 (výklad Zeillerův). — Patent o dani domovní z 23. ún. 1820 (dekrét dv. kanc. 29. ún. č. 351) vyjmul v § 2 budovy státní dle § 22 pat. z 23. pros. 1817; na tom základě jsou budovy dvorního eráru, tak jako budovy státní, podnes prosty domovní daně třídní i činžovní. — Jak uvádí Freiburger, Handb. der öst. dir. Steuern (2. A. 1899; 203), definoval dekrét dv. kanc. z 10. ún. 1835 č. 135 budovy státní v ten smysl, že jsou „věnovány bezprostředně státním službám“, což v podstatě srovnávalo se s definicí danou v § 23 lit. b) instrukce k dani domovní z 26. června 1820, dle níž státními budovami jsou ty, které „bezprostředně státu náleží a užívá se jich k některému státnímu účelu nebo veřejné potřebě (potřebě veřejné správy)“. Dle Manzovy sbírky zák. XXI., str. 152 sl. jsou vyňaty budovy státní a jim na roveň postavené budovy veřejné. Obyčejné státní statky drží stát toliko jure privatorum; nejsou prý určeny k vlastním státním účelům (dekrét dv. kanc. z 30. říj. 1846 pro Dalm.). Zámky na státních a rodinných panstvích dani podléhají, protože se nacházejí v držení jure privatorum, — jinak je s cí. t. j. zeměpanskými letohrádky a loveckými zámky, jako Schönbrunn, Laxenburg, Hetzendorf atd., které i s příslušenstvím jsou budovami „státními“ (dekrét dv. kanc. z 26. květ. 1820 pro Dol. Rak.). „C. k. rodinný dům podléhá dani činžovní, protože je v držení jure privatorum, a výjimka odporovala by zákonnému výroku ob. zákonníka občanského“ (dekrét dvor. kanc. z 21. list. 1820 pro D. Rak.). Naproti tomu budovy dvorního eráru jsou v držení zeměpána na základě práva výsostného.

⁸⁶⁾ Staré zámecké hejtmanství bylo zrušeno; srov. Kalouskův Str. přehled dějin. Hejtmanu Pražského hradu příslušelo též vykonávati jistou jurisdikci ve věci realit, které příslušely k hradu Pražskému a přešly třeba do jiných rukou, ale s výhradou vrchního vlastnictví (srov. Redel, Das schenswürdig. Prag, 96; Čelakovský, Priv. m. Praž. CVIII. o právech postranních). Náležela sem zejména řada domků mezi Bílou věží a Daliborkou, které si ku hradbám přistavěli někdejší zámečtí střelci dle privilegia cí. Rudolfa z 16. září 1597, které pak po r. 1650 s povolením hejtmanství zámeckého přenechávají i jiným stranám, a konečně disponováno

A tak do zemských desk dostala se r. 1823 dodatečně pouze vedlejší příslušenství král. hradu Pražského, totiž král. obora Bubenečská a to k rukoum král. komory ve správě stavů, i obora ve Hvězdě (se štěpnicí a cí. mlýnem v Bubenci) k rukoum c. k. komory ve správě dvor. stavebního úřadu. O c. k. dvorním eráru nebylo tehdy ještě řeči; zápisy zněly spíše jako při jiných statcích komorních i korunních, které nicméně byly ještě vesměs pokládány za „státní statky království Českého“.⁸⁷⁾

Dlužno však také ještě vytknouti, že v téže době (1823) zemský výbor dosáhl deskového vkladu pro dům nejvyššího purkrabství na Hradčanech (č. 6) k rukoum zemských stavů, ačkoli se nemohla předložit původní listina nabývací, jak byl r. 1817 zemský soud požadoval pro zřízení nové vložky (podobně jako při Pražském hradě). Zemský výbor totiž mínil, že tu lze užití dvor. dekrétu ze 17. srp. 1822, dle něhož desková držba měst a obcí mohla býti předepsána bez dalšího šetření i bez naléhání na předložení listin nabývacích, pouze na základě vysvědčení rektifikačního o samostatné dominikální realitě v zemském katastru, stvrzeného zemským výborem. Gubernium pak vskutku požádalo soud zemský o provedení zápisu k rukoum stavů, pro-

jimi také volně bez konsensu; patřily pak do pozemk. knih úřadu fiskálního (dle dekrét. gub. z 15. červ. 1820 č. 4727, v opisu staré registratury m. Prahy). — Emfyteutický kontrakt z 16. říj. 1785 o t. zv. král. Jelením příkopu byl zapsán do knih dvorního stavebního úřadu; avšak dle sdělení jeho z r. 1817 nebyly prý to „řádné pozemkové knihy“, nýbrž spíše „knihy památné“, Gedenkbücher. Protož také, když pusté místo mezi hradem a arcib. residencí s částkou Jeleního příkopu bylo r. 1794 (emfyteuticky) přenecháno „k rukoum arcibiskupství“ za zahradu, zápis smlouvy stal se do pozemk. knihy úřadu fiskálního. Proto pak tento úřad, když se r. 1822 jednalo o vklad Jeleního příkopu do zemských desk, trval na vrchním vlastnictví „nejvyšší komory“ při něm, připouštěl toliko poznámku o kontraktní emfyteusi (dle § 8 pat. z 1. září 1798), a jinaké žádal zachování pozemkové knihy kamerální, dokud prý nebude možno, arcib. zahradu vložiti do desk. Soud zemský v tomto případě mluvil dne 18. květ. 1822 o vrchním vlastnictví „k. komory“. (Srov. zprávy fiskál. úřadu z r. 1822 č. 6758 a 9707 v aktech zemského soudu II., 16/478.) V knihách kamerální jurisdikce (nyní při zemských deskách), najdou se též zápisy o emfyteut. vlastnictví k Jelenímu příkopu.

⁸⁷⁾ O tom všem už pojednáno na jiných místech; srov. zejm. o kor. statcích při pozn. 96 a 108, o král. oborách pozn. 54.

tože držba trvající od nepamětných dob může právem zastoupiti místo původních nebo pozdějších právních důvodů nabytí neb změny statků. Zemský soud tomu vyhověl. Zápis purkrabského domu z r. 1823 proveden pouze na základě dosvědčení zemského výboru a gubernia; — tím pak bezděky podán příklad, kterak po letech bylo postupováno i při vkladu samého hradu Pražského. (Jenže r. 1823 deskové extrakty pro hlavní knihu byly podrobeny ještě řízení proklamačnímu se lhůtou jednoho roku a šesti neděl, čehož při hradě Pražském r. 1866 nebylo).⁸⁸⁾

IV. Jednání o deskový vklad v l. 1835—66.

O zřízení deskové vložky pro král. hrad Pražský začalo se znovu jednati nepochybně následkem některých změn držby v letech 30., které souvisely se založením Chotkovy silnice a pak též Chotkových sadů při východní straně Pražského hradu, jakož snad také vzhledem k přenechání některých hradních příslušenství na téže straně k užívání Klarova ústavu dospělých slepců.

Tu právě objevily se jisté rozpaky, komu vlastně dispozice právní přísluší, resp. kde pak ony změny sluší knihovně zapsati. Při smlouvách o pozemky v Jelením příkopu vystupuje jednak „c. k. dvorní stavební úřad“, jednak zvláštní zástupce „nejvyššího eráru“ se schválením českého gubernia.⁸⁹⁾ Když byl ústavu slepých

⁸⁸⁾ Doklady v aktech zem. výboru, i zem. soudu (II., 16/481). Rozhodnutí z 10. května 1823 č. 7719 et 9504 vzhledem k připsům zemského výboru z 19. dub. a gubernia z 7. dubna t. r. Proklamační edikt zemského soudu o 113 rubrikách z 7. června 1823 č. 1823 vycházel z deskového patentu z 22. dubna 1794 č. 171 sb. z. čes., direktivních regulí dvor. dekretu z 11. května 1811, jakož i dvor. dekretu z 12. břez. 1814 o peremptorní lhůtě proklamační.

⁸⁹⁾ Závitková silnice Chotkova zřízena r. 1831—2 přes východní část Jeleního příkopu vzhůru k nynějším sadům Chotkovým; tyto zřízeny r. 1841, když už před tím r. 1836 Belvedere vyprázdněno od dělostřelectva. Jelení příkop byl od r. 1785 většinou v emfyteutickém užívání Frant. Hergeta a jeho dědiců, i bylo nutno učiniti některé smlouvy s těmito. Dle vložky č. 1 pozemkové knihy Hradčanské „c. k. dvorní stavební úřad“ trhovou smlouvou z 24. říj. 1833 s Karolinou z Leineru získal do svého (!) vlastnictví stráň ležící při umělé silnici u Jeleního příkopu (pozemk. parc. č. 40/2). Dle vložky č. 5 téže knihy guberniální rada a městský hejtman rytíř Hoch uzavřel jménem „nejvyššího eráru“ s paní Terezií z Ottenburgu, roz. Her-

přenechán t. zv. starý ravelín u východní brány (kde později postaven dům č. 192-IV), uzavřel formální smlouvu c. k. dvorní stavební úřad se schválením českého gubernia; tu však předcházelo schválení dvorské kanceláře s přivolením nejvyššího úřadu hofmistrovského a vyhraženo zase odejmutí pro potřeby „nejvyššího dvora“. Naproti tomu, když byla ústavu slepých přenechána t. zv. dřevní ohrada pod Bruskou (kde pak postavena budova č. 131-III), stalo se tak na základě nejvyššího rozhodnutí notou zemského praesidia; nicméně později vystupuje zase dvor. stavební úřad jako orgán vlastníka zastupující.⁹⁰⁾ Celkem tedy jest zde viděti ingerenci úřadů dvorních: dvorního úřadu stavebního,

getovou, smlouvu výkupnou z 20. květ. 1835, kterou dne 21. pros. t. r. schválilo zemské gubernium, dle níž přenechán eráru kus pozemku k silnici potřebný (pozem. p. č. 39, z něhož pak jedna část k tomu cíli odpadla), kdežto „nejvyšší erár“ jmenované dceři Hergetově přenechal do emfyteutického vlastnictví dolejší část Jeleního příkopu mezi Prašným mostem a novou silnicí. Smlouva ta byla zapsána v pozemkové knize král. kamerální jurisdikce (z r. 1825, II., fol. 253/4). Cituje se také smlouva z 20. břez. r. 1838 dotýkající se Jeleního příkopu. — V úř. protokole pozemkových parcel z r. 1842 uvádějí se jako vlastníci Jeleního příkopu pod Prašným mostem dědici Hergetovi, resp. Anna Hergetova.

⁹⁰⁾ Na základě dekretu dvorské kanceláře z 23. září č. 1832 č. 22.140 gubernium dne 7. října t. r. č. 42.483 sdělilo dr. Alois Klarovi, že „die hohe Hofkanzlei hat unter Zustimmung des k. k. Obersthofmeisteramtes die Überlassung des nächst der Prager alten Schlossstiege liegenden oeden Grundes in den emfyteutischen Besitz zum Gebrauche für erwachsene Blinde unter den von dem k. Fiskalamte . . . angetragenen Modalitäten, wodurch zugleich die jedesmalige Rücknahme dieses Grundes für den Fall des Bedarfs von Seite des Allerhöchsten Hofes bedungen wird, genehmigt“ (tu šlo o t. zv. starý ravelín, nyní stav. parc. č. 8/1-3 a poz. p. č. 22). O věci té pak uzavřel c. k. dvorní stavební úřad další smlouvu z 12. ún. 1835, kterou schválilo zemské gubernium dne 30. dubna t. r. č. 17.094. (V darovací listině z 28. pros. 1905 uvádí se, že smlouvu tu z r. 1835 uzavřel prof. dr. Alois Klar za ústav pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců, jím založený; jmenovaný profesor však zemřel již v březnu 1833). V notě z 30. července 1850 č. 444 dvorní stavební úřad vyhražoval vlastnictví sobě (!). — V deskách zemských G XXIII. fol. 311 poznamenáno r. 1867 při t. zv. dřevní ohradě (dům č. 131-III.; stav. parc. č. 164 a 165, poz. p. č. 45 a 46), že byla na základě nejvyššího rozhodnutí notou zemského praesidia z 27. února 1834 č. 1283 — která však v aktech zem. soudu se nenachází — přenechána Klarovu ústavu slepých až do odvolání (Rücknahme), tedy jen k užívání. Dvorní stavební úřad platil z dřevní ohrady

po příp. též nejv. úřadu hofmistrovského; nicméně úřady státní — zvláště zemské gubernium — rovněž spolupůsobí, jelikož tu jde o erár, tedy jmění státní, byť i věnované účelům dvorním (s názvem eráru dvorního ještě se tu nesetkááme).⁹¹⁾

O prvých krocích ke zřízení deskové vložky pro král. hrad Pražský, jež se staly ještě za císaře Františka r. 1835, nejsme s dostatek zpraveni; známo toliko, že neměly úspěchu.⁹²⁾ Jednání obnoveno však za císa. Ferdinanda I., jenž jako král Český psal se toho jména Pátým (čím naznačoval, že tu šlo skutečně o titul vládní), a jenž také při svém korunování r. 1836 přísahal, neodcizovati ničeho od „království Českého“. Podnětem jednání bylo tentokráte, že byly nově upraveny hranice mezi pozemky příslušnými k Pražskému hradu a pozemky fortifikačními, a že tudíž ze strany vojenské začalo se r. 1840 na to naléhati, aby pro hrad ten byla zřízena vložka v zemských deskách, tak aby prý se také mohly do desk vložiti fortifikační mezní proto-

daň až do r. 1838, od r. 1839 pak Klarův ústav sám, kdy také v katastru byl zapsán, avšak jen jako uživatel. Dle vysvědčení rektifikatoria z 30. pros. r. 1841 příslušelo prý ústavu užívání „mit Vorbehalt des Eigenthumsrechtes für das höchste Hofburgaerar“. Před tím ústav domáhal se toho, aby dřevní ohrada byla v katastru vůbec na jeho jméno přepsána (že nastala změna držby); avšak dvor. stavební úřad dne 21. prosince 1837 sdělil zemskému výboru notu úřadu fiskálního z 11. pros. t. r., tomu odporující, jelikož darování z r. 1834 znamenalo pouze „zeitliche Benützung gegen Tragung der Steuern, daher keine Besitzveränderung“. (Akta zem. výb., A F. 37, 1971.)

⁹¹⁾ Jiná jednání nám známá jsou tato: Karel Egon kníže Fürstenberg smlouvou z 31. července 1833 na základě dekretu dvor. kanc. z 22. září 1831 nabyt emfyt. vlastnictví zahradních parcel č. 23-25 na stráni zámecké (k domům č. 153 a 158-III.). Dům někdejší říšské kanceláře (č. 178-IV.), jenž dříve uváděl se jako část král. hradu, a byl v užívání „ústavu slepých“, kdežto daň pozemkovou platil dvorní stavební úřad, byl prý ústavem tím prodán jako skutečné vlastnictví na základě gubern. dekretu z 11. ledna 1840 č. 936. Srov. „popis pozemků při c. k. hradě, stojících pod správou c. k. dvor. stavebního úřadu“ z 27. ún. 1841 (v aktech zem. výb., A F 37, 1997).

⁹²⁾ V pozdějších aktech citují se jako nedostatečná rektifikační vysvědčení zemského výboru o zámeckých realitách z 13. dubna 1835 č. 1319; také nota fiskálního úřadu z 2. břez. 1835 č. 324-149, dle níž ostatně dům č. 188-IV. v hořejším Jelením příkopě zapsán byl do pozemkových knih kamerálních.

koly.⁹³⁾ Tu tedy v dubnu 1840 ujal se záležitosti zemské gubernium, jednajíc o ní se zemským soudem i se stavovským zemským výborem, a poukazujíc či zmocňujíc komorní prokuraturu, aby zřízení vložky vymohla. Avšak i tentokráte záležitost potkávala se s nesnáze, tak že za císa. Ferdinanda (do r. 1848) nebyla vůbec skoncována.

Z dlouhých těch jednání buďte na tomto místě vytknuty hlavní momenty.⁹⁴⁾ Zemský soud (zemské právo) r. 1840 mínil, že má komorní prokuratura býti poukázána, vymoci zřízení deskové vložky, jelikož se to jeví nutným dle § 2 pat. o zemských deskách z 22. dubna 1794 č. 174 sb. z. s., poněvadž jde o reality uvedené v katastru jakožto dominikální. Upozornil pak, že nutným je jednak souhlas mezi zemskými deskami a zem. katastrem (také co do pojmenování realit), jednak průkaz právního titulu ke vlastnictví. Gubernium tudíž dalo ihned příslušný rozkaz

⁹³⁾ V notě gubernia z 25. dub. 1840 č. 21.914 k zemskému soudu je řeč o žádosti Pražského fortifikačního místního ředitelství za zřízení deskové vložky pro c. k. hrad, libosad (Lustgarten), Belveder a dřevní ohradu (dům č. 131-III.). Opětně naléhalo na věc c. k. české generální velitelství dle noty gub. z 2. říj. 1840 č. 53.911, a násl. r. činilo tak zase (dle přípisu komorní prokuratury ke stavovskému výboru z 23. září 1841 č. 9917). — V pozemkové knize jurisdikce kamerální (1825, II., fol. 335 p. v.) zapsán protokol z 13. září 1839 o „Übereinkommen zwischen der k. k. fortifikatorischen Grenzregulierungs-Commission und dem k. k. Hofbauamte in Betreff der Grenze, welche das k. k. fortifikatorische Besitzthum auf der Marienschanze in Prag von den Gründen des k. k. Hofbauamtes und respective der k. k. Burg trennt“. Také byly znova stanoveny hranice mezi pozemky vojenského eráru a nově zřízenými sady Chotkovými (původně: „Volksgarten“); tak v josefin. katastru nacházíme pozdější přípisek při č. top. 906 b (u Malé Strany), že byla větší částka přes 3 jitra postoupena od fortifikace k „Volksgarten“. — Již výše jsme uvedli, jak vůbec nespolehlivé byly zejména údaje katastru, v němž mnohé zámecké pozemky byly připisovány eráru vojenskému, zejména když vojsko dočasně něčeho užívalo (pozn. 77).

⁹⁴⁾ Obširné vypsání pro dobu 1840-66 dle spisů zem. soudu a zem. archivu ev. výboru (spisy fin. prokuratury a místodržitelství nejsou přístupny) podává dr. Lad. Machač v Pokrokové revui II., str. 44—52, 81—91, 150—155, pak též ve zvl. spise: Koruna Česká vlastníkem král. hradu Pražského (v Knih. Samostatnosti XX.). K tomuto vypsání dlužno zde odkázati; nutny však některé opravy neb doplňky.

komorní prokuratuře.⁹⁵⁾ Naproti tomu však mýnil stavovský výbor zemský, že snad vložení do desk není na místě, nýbrž pouze do c. k. komorních knih pozemkových, jako prý už dům č. 188-IV. v hořejším Jelením příkopě vystavěný a inkatastrovaný zanesen jest v těchto knihách; ostatně že by se musilo jednati o deskový vklad netoliko uváděných čtyř dominikálních realit, nýbrž také všech ostatních k c. k. hradu příslušejících, jakož také, že by ještě náleželo katastr doplniti udáním odhadní hodnoty všech budov, které jakožto státní nepodléhaly berní a tudíž v exaequatorium dominicale z r. 1757 ani vceněny nebyly (zdaněny byly toliko pozemky a daň pozemkovou platil dvorní stavební úřad; domovní daň splacena prý pouze z novější budovy č. 131-III. a sice od r. 1839 jeho uživatelem, Klarovým ústavem slepců.⁹⁶⁾

Zatím také komorní prokuratura shledala, jednak že starší rektifikační vysvědčení z r. 1835 o pozemcích k hradu příslušných nebyla dostatečně určitá, jednak že se nedostává dokladův o právním titulu vlastnickém ke všelikým příslušenstvím král. hradu (i také o tom, kterak bylo co k němu připojeno). Protož zdálo se jí — vedle pomůcek z archivu guberniálního a od dvorního úřadu stavebního — potřetí, aby také zemský výbor z akt katastrálních a ze starších spisů generalní zemské berní repartice pilně hleděl vyhledati všeliká vysvětlení jak o objemu dotyčných realit, tak též o právním titulu, o něž by se opírala jejich držba „nejvyšším zeměpánem“, resp. dle něhož dostaly se do vlastnictví „státu“.⁹⁷⁾ Avšak poptávka ta k výsledkům nevedla. O kr. hradu

⁹⁵⁾ Nota zemského soudu z 17. června 1840 č. 11.988 odpovídající na notu gubernia z 25. dubna 1840 č. 21.914 (Machač, l. c. 44). Gubernium, nečekajíc dále na odpověď zemského výboru, k němuž rovněž 25. dubna t. r. se bylo obrátilo, už dne 2. července 1840 č. 36.674 dalo rozkaz komorní prokuratuře (o němž víme pouze z přípisu této k zem. výboru z 27. čce t. r.).

⁹⁶⁾ Nota zemského výboru zemskému guberniu z 14. září 1840 č. 2998-266 (na základě zprávy rektifikatoria ze 7. srpna). Poptávka gubernia týkala se pouze c. k. hradu, libosadu, Belvederu (č. 52-IV., dříve č. 55) a domu č. 131-III.; šlo prý však ještě o další budovy: č. 34-IV. (zám. hejtmánství), č. 36 (vozová kůlna, druhdy král. zbrojnice), č. 49 (hřebčí kancelář, jinak stavební dvůr), č. 50 (budova v libosadu), č. 51 (lví dvorana), č. 53—55 (dělostřelecká depositories), mimo to o Jelení příkop a ostatní pozemky k c. k. hradu příslušné.

⁹⁷⁾ Přípis kom. prokuratury zemskému výboru z 27. července 1840 (Machač l. c. 45—6). Ze spisů gub. archivu prý pouze vysvítilo, že za cís.

nebylo prý lze najíti zpráv proto, že dle dvor. dekretu z 19. ún. r. 1751 spolu s jinými budovami i nadále zůstal daně prostým, tudíž byl také pojat do exaequatoria z r. 1757 beze všeho ocenění; dřevní ohrada (č. 131-III.) byla do katastru zapsána teprve komisí domy vyšetřující z l. 1813—16, kdežto hradní pozemky (s výměrou přes 44 jiter) ve starších katastrálních aktech vůbec se nevyskytovaly, a jsou uvedeny teprve v katastru josefinském.⁹⁸⁾ Ani po stránce katastrální nebyla věc dosti připravena. Za tou příčinou dvorní stavební úřad pořídil ještě zvláštní popis pozemků při c. k. hradě, stojících pod jeho správou, ze 27. ún. 1841, tak aby pak bylo lze vyhotoviti podrobná vysvědčení rektifikační.⁹⁹⁾ Důsledkem toho pak stav. zemský výbor k žádosti gubernia konečně dne 30. pros. 1841 vystavil a pak komorní prokuratuře poslal 11 rektifikačních vysvědčení o realitách k „c. k. hradu“ příslušejících.¹⁰⁰⁾

Matyáše, Ferdinanda II. a III. byly některé domky k rozšíření hradu přikupovány; náležitých plánů hradu že není; objem a hranice realit tvořících král. hrad cum apertinentiis (resp. libosadu, Belvederu) nebyly prokuratuře známy, i nemohla také zjistiti, jak se dostaly „nejv. zeměpánu“: k libosad, k dřevní ohrada a prostranství s Belvederem.

⁹⁸⁾ Přípis zem. výboru z 31. října 1840 č. 3809/330 (Machač l. c. 47). Co do pozemků uvedených v rektif. vysvědčení z 1835 s výměrou 44 jiter 184 1/6 □, byl v tom zahrnut Jelení příkop s polmi, též král. libosad s výměrou 7 j. 1438 1/6 □, na které se nacházelo Belvedere. Ostatně se připomínalo, že snad náleží ku král. hradu také dům pážat na Hradčanech (č. 69-IV.), z něhož daň byla placena dvorním stavebním úřadem a v katastru uváděl se jako dům deskový, ačkoli dle šetření z r. 1814-16 do desk zemských vložen nebyl. — Dle dvor. reskriptu z 19. února 1751 (v. pozn. 70) byly daně prosty pouze zeměpanské residence, pokud bývaly daně prostými od nepamětných dob, nikoli pozdější přírůstky nebo přístavby. Dle toho budovy uvedené výše v pozn. 96 byly by bývaly „nepamětnou“ součástíou Pražského hradu (dani domovní podléhaly pouze č. 131-III. a č. 69-IV.; později též 192-IV. na starém ravelínu).

⁹⁹⁾ Popis ten nachází se v aktech zem. výboru, A. F. 37, 1997. Kom. prokuratura poslala jej zem. výboru dne 23. září 1841 č. 9917, dovolávajíc se při tom gubernia (dekretu z 28. květ. 1841 č. 24.213, nám neznámého; Machač l. c. 47).

¹⁰⁰⁾ Koncepty při aktech exaequatoria v zem. archivu (též v aktech zem. výboru). Vysvědčení: a) — l) vztahovala se na hrad sám, na č. pop. 34, 36, 49, 50, 51, 52, 53—55 a 69, pak na libosad a Jelení příkop s pozemky čís. top. 2, 3, 3 1/2, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 317, dále na Malé

Zatím české gubernium, jak dne 28. listop. 1841 zemskému soudu oznámilo, udělilo už fiskálnímu úřadu konsens, aby vydobyl vložení „královského pražského hradu“ a jeho příslušenství do desk zemských. Když komorní prokuratura zemským soudem proto byla poháněna, omlouvala se ještě tím, že v gubern. rozkazu jednak nebyly uvedeny všechny k hradu příslušné reality, jednak také ne pojmenování vlastníka „královského hradu“. Poslední závada byla však odstraněna, když gubernium, jak dne 21. května r. 1842 zemskému soudu oznámilo, současně úřadu fiskálnímu uložilo zapsání „král. hradu“ s přísl. za vlastnictví „c. k. dvorního zámeckého eráru“ (k. k. Hofburgaerar).¹⁰¹⁾

Není nám známo, kterak gubernium dospělo k tomuto označení vlastníka král. hradu; zdali tak učinilo z vlastního podnětu, neb bylo-li k tomu poukázáno dvorskou kanceláří, po příp. snad po dorozumění s nejv. hofmistrovstvím (v aktech přístupných nečiní se o tom zmínky). Dlužno však hned napřed uvést, že gubernium resp. později místodržitelství, a právě tak i komorní, později finanční prokuratura přidržovaly se tohoto titulu napotom stále až do r. 1865, a že teprve po vypuknutí války r. 1866 sáhnuť k „nejvyššímu“ nebo c. k. „dvornímu eráru“ (Hofaerar). Z názvu r. 1842 zvoleného patrně jednak, že ve král. hradě Pražském nespátřováno nikterak soukromé, fideikomisní jmění zeměpanského rodu či domu, nýbrž jmění státní (erár), arci jmění sloužící zvláště sídlu a repraesentaci panovníka a jeho dvora (proto hrad „dvorní“), které tudíž přechází do rukou panovníků toliko mocí jejich výsostného či vládního práva a postavení. Z druhé strany název „Hofburgaerar“ jeví se býti označením speciálním naproti

Straně č. top. 327, 330, 331, konečně i na dřevní ohradu s domem č. 131-III. Vysvědčení, ve kterých se při domech daně prostých vytýkalo, že nelze udati jich ocenění (Anschlag), odeslána přípisem z 12. ledna 1842 č. 151/17.

¹⁰¹⁾ Noty gubernia z 28. list. 1841 č. 53.529 a z 21. květ. 1842 č. 26.809 v aktech zemského soudu II., 16/651. Dr. Machač (l. c. 48) omylem uvedl, že mělo býti zapsáno vlastnictví „c. k. dvorního eráru“; (opraveno už v Koruně Č., str. 14). Gubernium uvádělo: král. Pražský hrad, libosad, Belvedere a dům č. 131-III., pak příslušenství: č. pop. 34, 36, 50, 51, 53—55. V květnu 1842 uvedlo též č. 49, 69 a Jelení příkop (s čísly top. jako v pozn. 100). Poznamenati se mělo požitkové vlastnictví Frant. Leonh. Hergeta při podílu Jeleního příkopu, a užívání ústavu slepců při pustém prostranství u staré brány, resp. při c. 131-III.

všeobecnému názvu „Hofaerar“; i jest otázka, proč byl zvolen tento název užší? proč se cítila potřeba názvu zvláštního, odlišného? Patrně nebylo v tom differencování nebo specialisace pouze administrativní, označující pouze zvláštní odvětví téhož fisku (statio fisci); nýbrž sám vlastnický subjekt Pražského hradu měl býti odlišen od všeobecného dvorního eráru, tak že hrad ten tvořil jmění zvláštní — představující nám juristicky vlastně dvorní erár český, obmezený sice právě na vlastnictví tohoto hradu s příslušenstvím (kdežto po stránce administrativní arci úřady dvorní čili veškerá správa panovnického dvora byly už jednotné).

Pravda sice, že Pražský hrad nazýván namnoze „c. k.“ hradem (jakoby měl příslušet všeobecnému c. k. dvornímu eráru; ačkoli jsme už poznali, že všeobecně užívaná titulatura „c. k.“ nebyla vždy právně relevantní). Avšak rovněž tak nazýván také ještě hradem „královským“ (někdy promiscue v těchže listinách: „c. k.“ a jen „k.“); ano jest pozoruhodno, že právě v konsensech neb rozkazech gubernia (r. 1841, 1842 i 1846, 1847), dle nichž úřad fiskální měl vymoci zřízení deskové vložky, a kde tedy především náleželo užívati výrazu juristicky přesného, řeč jest toliko o „královském“ hradě Pražském.¹⁰²⁾ Uvedeme-li obojí v souvislost, tedy uvidíme vedle sebe zároveň hrad (zámek) královský a „c. k. dvorní zámecký erár“; a tu by označení zvláštního eráru c. k. dvorního hradu či zámku zajisté značilo nám něco jiného než všeobecný dvorní erár. Jakkoli panovník byl netoliko králem českým, ale zároveň císařem rakouským a tudíž užíval hradu Pražského k repraesentaci své vůbec, přece nebylo tehdáž zajisté o tom pochybnosti, že hrad ten zůstával obzvláště

¹⁰²⁾ V cit. notě gubernia z 25. dubna 1840 mluví se o „c. k.“ hradu, právě tak jako v odpovědích zemského soudu i zemského výboru. Komorní prokuratura v cit. přípisu z 27. července 1840 mluví zároveň o „c. k.“ i o „k.“ hradu; zem. výbor 31. říj. t. r. též o král. hradu, naproti tomu v rektif. vysvědčeních z 31. pros. 1841 o „c. k.“ hradu. — Gubernium v notách z 28. list. 1841 a 21. květ. 1842 (srov. pozn. 101) mluví o „královském“ hradě Pražském, rovněž tak jako v notách z 26. ún. 1846 č. 10.800 a z 11. květ. 1847 č. 20.864. — Vytknouti lze, že v notě gubernia k zem. výboru z 9. srp. 1844 č. 45697 (o zámecké věži č. 45-IV.) uvádí se pouze „k. Hofburgaerar“. Jednotlivě přichází také „k. k. Burgaerar“ (srov. pozn. 103 a 107).

korunovačním, sídelním a repraesentačním (dvorním) hradem krále českého, kterýž co do podstaty své neměl od království Českého býti odcizen. (Také, jak jsme viděli, r. 1845 panovník vyhrazoval si vlastnictví příslušné obory Bubenečské jakožto král Český.)

Než ačkoli komorní prokuratura měla nyní cestu naznačenu, přece záležitost zřízení nové deskové vložky ještě nebyla dozrála. Sám dvorní úřad stavební r. 1842 zase oznámil, že k hradu patří ještě jiné reality, než se dříve uvádělo; při těch pak vyskytaly se některé závady po stránce katastrální, po případě knihovní, jichž odstranění trvalo delší dobu.¹⁰³⁾ Rovněž konala se ještě téhož roku (1842) komise k místnímu zjištění a popsání hranic náměstí a ulic příslušných k „c. k. dvornímu hradu“, za účastenství Pražského magistrátu, při kteréž komisi mluvilo se už o vlast-

¹⁰³⁾ V. přípis kom. prokuratury z 16. června 1842 č. 6874 a odpověď spojené stavovské úctárny zemskému výboru z 28. srp. 1842 č. 3002 (Machač I. c. 48). K hradu počítány ještě: 1. *Bílá věž* č. 28-IV.; ta však neuváděla se mezi domy deskovými, nýbrž spravovala se postranním právem (knihami) zámecké správy; teprve r. 1846 z nařízení zemského výboru zapsána do dominik. exaequatoria, a sice bez berního vycenění (Steueranschlag); náležela ke král. hradu, jsouc již dle spisů z r. 1821 daně prostá; — 2. *míčovna* nad Jelením příkopem (Balon- oder Ballenhaus); tato v katastr. aktech vůbec se neuváděla, ani popisného čísla neměla; dle zprávy Praž. magistrátu z r. 1845 ani se k tomu nehodila, nebylať obydlena, jen užívána vojenskou oděvní komisí, a v případě delší přítomnosti dvora v Praze byla by prý asi zase „zahradní salonem“, i nutno ji tedy pokládati jen za část zámecké zahrady; — 3. *dům č. 73-IV.*; byl sice inkastrován jako c. k. dělostřelecká kasárna (jináče však slul „cís. špitálem“), ale nebyl v exaequatoriu jako deskový; teprve r. 1846 zanesen byl zemskou úctárnou od správního roku 1847 jako č. pop. 73 (druhdy bývalo číslo to u Bílé věže, ale dům byl demolován, a číslo přeneseno pak na cís. špitál, jenž dříve míval č. 74), a sice jakožto vlastnictví c. k. dvor. zám. eráru, zdaňované dvor. stavebním úřadem; — 4. *zámecká věž* čp. 45 (dříve č. 44); tu prý náležel k hradu pouze hořejšek nad zvonící; ačkoli v parcelním protokolu z r. 1842 byl připsán celý „c. k. erár“, přece gubernium dne 8. pros. 1845 č. 73.562 poukázalo metropolitní kapitole vymoci si vložku v deskách, a dne 20. břez. r. 1846 pod č. 1149 zemský výbor vystavil vysvědčení, že tato zámecká věž byla v exaequatoriu zapsána jako vlastnictví metrop. kapitoly, se služebností pro „k. k. Burgaerar“ ve příčině hořejšku opatrovaného věžním strážcem. Dle přípisu gub. z 6. list. 1846 č. 58.969 však nešlo o kapitolu, nýbrž sám metropolitní kostel sv. Víta. (Sr. akta exaequatorní v zem. archivu, ev. též u zem. výboru.)

nictví dvorního eráru zámeckého či hradního.¹⁰⁴⁾ Z téže doby máme také vůbec zjištění stavebních i pozemkových parcel dle novějšího katastru v úředním „parcelním protokolu“ města Prahy, čtvrté čtvrti (totiž Hradčan „se zámeckým okresem“), z r. 1842, kde však jako vlastník hradu a přísl. (mimo to nesprávně i jiných realit, jako ku př. chrámu sv. Víta) uvádí se všeobecně „c. k. erár“, při některých zámeckých realitách pak (nesprávně) „c. k. vojenský erár“, kterážto označení katastru arci pro otázku vlastnictví nejsou právně rozhodující; jsou však charakteristická centralistickou tendencí státních úřadů.¹⁰⁵⁾

Ačkoli pak kom. prokuratuře r. 1847 dostalo se doplněného popisu realit a nového příkazu o vymožení vložky pro „erár c. k. dvorního hradu“, přece zase ukázalo se, že ani r. 1848 všechny součástky „královského“ hradu nebyly dostatečně zjištěny resp. doloženy.¹⁰⁶⁾ Jednání v těch směrech táhla se pozvolna také

¹⁰⁴⁾ Dle gub. dekretu z 5. ún. 1842 č. 5463 vykonal fiskální úřad komisionální šetření společně s direktí dvor. stavebního úřadu a s magistrátem, o čemž protokol sepsán u dvor. stav. úřadu dne 2. dub. 1842 (opis v arch. m. Prahy, ve sb. listin č. I./1021). Mimo vlastní obvod hradní (Burgfrieden) počítaly se zde ku hradu i částky zevnější: — přední část hradč. náměstí, nová i stará zámecká cesta, nové i staré zám. schody, místo před starou branou a kus zahrady ústavu slepců při ní.

¹⁰⁵⁾ Sr. staré parcelní protokoly u Pražského magistrátu; už výše dotkli jsme se jich (pozn. 77), k tomu srov. § 11 I obec. soud. řádu z 1781, § 12 pat. z 20. dub. 1785 a § 39 instr. z 1. květ. 1819.

¹⁰⁶⁾ Nota gub. k zemskému soudu z 11. květ. 1847 č. 20.864, dle níž také bílá věž a cís. špitál ku král. hradu se počítaly. Dle zpráv z 13. břez. a 9. list. 1848 (Machač I. c. 49) komorní prokuratura měla další jednání se zemským výborem, zejména o t. zv. *starém ravelínu* (č. top. 7) a o býv. *říšské kanceláři* (č. pop. 178-IV., dříve č. 188). — O této zemský výbor vydal dne 24. srp. 1849 vysvědčení, že tento dům deskový tvořil samostatnou katastrální rubriku (se zahradou č. top. 286); mylně uvádělo se dle Josef. katastru „ehem. böhm. Reichskanzleigebäude“, neboť šlo o dům býv. kanceláře říšské (německé), srov. výše pozn. 76 a 80. — T. zv. starý ravelín byl při opravě katastrálních „Zergliederungssummarien“ omylem přidělen k domu čp. 4-IV. (při sv. Václavské vinici), potom k č. p. 148-III. (kdežto r. 1841—2 majiteli soud. radovi Richtrovi byl přenechán pouze nějaký kus svahu a skály při staré zám. cestě); teprve r. 1849 byl zas odepán a ke hradu připsán (v. spisy zem. výboru, A. F. 37, 1997). Když ústav slepců vystavěl na tomto t. zv. starém ravelínu dům, zapsán r. 1851 jako č. 192-IV. do katastru a berních záznamů, a daň měl nésti i dále dvorní úřad stavební (tamže 37, 1971).

v letech padesátých, kdy prokuratura (od r. 1851) „finanční“ mnohými záležitostmi byla přetížena.¹⁰⁷⁾

Mezitím změnil se valně poměr doby. Ačkoli nový panovník, císař František Josef I. (jak jsme vytkli ve výkladech o korunních statech) zůstává napořád zároveň králem Českým, přece ve skutečně vládě vystupuje už především jako císař rakouský. Hned r. 1848 činí se pokusy o moderní konstituční centralisaci mocnářství, zvláště v říšské ústavě císařství Rakouského z 4. břez. 1849, načež následuje doba jednotného státu absoluti-

¹⁰⁷⁾ Dlouho se táhla v té době jednání o *Jelením příkopě* následkem jeho emfyteutisace. Dle smlouvy z 16. října 1785 s prof. Frant. Hergetem, majitelem privil. cihelen, šlo nejprve o emfyteutický nájem. Dle úředních zpráv z r. 1822 byla tu emfyteuse dle § 8 pat. z 1. září 1798 s výhradou vrchního vlastnictví nejv. komory, resp. „k. komory“ (srov. spisy zem. soudu II.: 16/478). Všechny další změny nelze tu sledovati. Později šlo tu o emfyteutické vlastnictví (r. 1835; srov. výše pozn. 89), a toto přeměnilo se r. 1849 ve vlastnictví plné, tak že také dle § 57 min. nařízení z 27. června 1849 noví vlastníci měli sami nésti pozemkovou daň, resp. nahraditi ji „k. k. Burgaeraru“. Při pořízení tabell o držebních změnách pro katastr a berní úřad Pražský ukazovaly se v l. 1856—59 difference, o čem zejm. r. 1858 konána zvláštní komise; teprve dne 2. srp. 1859 č. 3474 stavovská účtárna odepsala Jelení příkop od realit „dvorního hradu“, a sice — 1. při č. top. 70 (kat. josef.) dle nového katastru parcely č. 34/a, 35, 36 a potoky č. 241, 242 ve výměře 9 jit. 606 $\frac{3}{8}$ □⁰ pro Karolinu z Leineru (v č. 102/III.); — 2. při témže č. top. nové parc. č. 37, 38, 34b s potoky č. 243, 244 ve výměře 1 jit. 87 $\frac{2}{8}$ □⁰ pro Jana Rožánka při desk. domě č. pop. 146.-III.; — 3. čísla top. 71, 72 a 73 resp. nová č. parc. 70, 71, 72, 73, 74, 75 ve výměře 9 jiter 906 $\frac{9}{10}$ □⁰, pak potok č. 240, a stav. parc. č. 108 a 108/1 pro Josefa Köbele při č. pop. 188-IV., vedeném ve knihách komorních (v parc. protokole 1842 uváděl se Josef Heyde, c. k. rada a adjunkt měst. hejtmanství). Z č. top. 70 (pod Prašným mostem) zbývala při hradě ještě částka 1 j. 1057 $\frac{4}{8}$ □⁰ (avšak část odpadla k silnici; konečně zbyla parc. č. 39, 3427 □⁰). Dle katastr. summaria měl prý „c. k. dvorní hrad“ pozemků 44 jiter 555 $\frac{3}{8}$ □⁰, po odepsání 18 jiter 1519 $\frac{9}{8}$ □⁰, zbývalo 25 jiter 635 $\frac{4}{8}$ □⁰. — Dodati jest že č. top. 71—73 obsahovala hořejší Jelení příkop nad Prašným mostem až po hraniční zeď (Scheidemauer). Pak byl ještě Jelení příkop t. zv. „nad hraniční zdí“ velké zahrady Černínské čili příkop „novosvětský“, jako č. top. 317 (nové parc. poz. č. 98 a, b, 99, 102 a 239 o 2 jitrech 1455·9 □⁰), kterýž r. 1858 byl mylně připisován také Josefu Köbele, ale patřil prý „eráru dvorního hradu“, byv zakoupen (jako t. zv. Schwarzenberský příkop) král. českou komorou dne 16. list. 1737, — ten již r. 1823 dostal svou vložku v deskách (r. 1866 připsán k hradu, ale odprodán r. 1870 dr. Lumbemu).

stického. Říjnovým diplomem r. 1860 nastoupena sice cesta vývoje konstitučního, a ne tak centralistického, pokud se kompromisně přihlíželo k zemím jako autonomistickým základním faktorům mocnářství. Nicméně doba centralisujícího absolutního státu zanechala po sobě znatelné stopy či tradice ve vládních kruzích, které už také na korunní majetek český začaly pohlížeti jako na integrující součástku jednotného jmění státního. Doklady změněných názorů byrokracie nacházíme jmenovitě v jednáních o král. oboře v Bubenci, kteráž počítala se ku král. hradu Pražskému, ačkoli jako veřejný sad byla v rukou zemských stavů (v deskách byla jedna část, t. „obora“ zapsána na král. komoru, jiná, t. „stromovka“ na c. k. komoru).¹⁰⁸⁾ Ačkoli vlastnictví při t. zv. „oboře“ bylo r. 1804 vyhrazeno král. komoře, r. 1809 Jeho Veličenstvu, při t. zv. „stromovce“ r. 1845 Jeho Veličenstvu jakožto králi Českému, přece — jak jsme už uvedli — ministerstva vnitra i financí r. 1853 stála na tom, že náhrada za pozemky zabrané stavbou státní dráhy přísluší „eráru“, že prý obora i stromovka jsou „součástíku celého státního majetku“ (tu ani o eráru dvorním se nemluvilo). Potom zase r. 1857 dvorní stavební úřad při revisi katastru reklamuje obojí jako vlastnictví „nejvyššího dvorního eráru“ (dokonce s odvoláváním se na nejv. rozhodnutí z r. 1845); nicméně r. 1858 gubernium, dorozuměvši se s nejv. hofmistrovstvím a s finančním zemským ředitelstvím, tenkrát ještě rozhodlo, že dosavadní zápis v deskách na „c. k. komoru“ nemá se měniti a že totéž předepsání se má zavésti také ve státním katastru (arci že „obora“ v souhlasu s deskami byla i tuto zapsána na král. komoru). Napotom však vždy zase hlásí se stanovisko jednotného majetku státního resp. také odlišného jednotného majetku dvorního.

Finanční prokuratura ani r. 1860 ještě nedospěla k podání žádosti za první deskový vklad „c. k. dvorního hradu“, jak prý žádá už neodkladný zájem „nejvyššího eráru“. Nebylo prý listin prokazujících držbu a vlastnictví nemovitostí zámeckých, takže

¹⁰⁸⁾ Viz výše pozn. 87; k tomu výklad o kor. statech při pozn. 96; o král. oborách zejm. pozn. 56 sl. Tuto již také upozorněno (pozn. 53), že zejm. r. 1845 mluví se jen o králi Českém, jako by tu nešlo o státní statek království Českého k dotaci králově určený (jinými slovy: o korunu království Čes.), nýbrž jen o majetek samého zeměpána jako takového.

prý musila se ještě u dvor. stavebního úřadu resp. zámeckého hejtmanství dožadovati aktů suplujících listiny vkladné, a zvláště též komisního popsání a odhadnutí těchto realit.¹⁰⁹⁾ Tu místodržitelství v srpnu r. 1861 vyžádalo si mínění zemského soudu o způsobu, kterak by se dal vymoci knihovní zápis pro „královský hrad“ s příslušenstvím a sice pro „c. k. dvorní zámecký erár“ (k. k. Hofburgaerar), tedy na týž titul, jaký byl zvolen v l. 1842—47; zejména: zdali zemský soud při nedostatku právních listin o bezprostředním neb odvozeném nabytí dotyčných realit pokládá vklad práva vlastnického pro „c. k. dvorní zámecký erár (aneb na nějaké jiné příhodné jméno držitelské)“ za možný pouze na základě vysvědčení katastrálních a popisu faktických poměrů držby i vlastnictví od dvorního úřadu stavebního, ev. po verifikaci zvláště nařízenou komisí.¹¹⁰⁾ Tu se už asi po případě pomyslelo na zapsání „c. k. dvorního eráru“ vůbec, tak že by se upustilo od užšího názvu „k. k. Hofburgaerar“ (jenž mohl ještě poukazovati k tomu, že jde o jmění zvláštní, nikoliv o dvorní erár všeobecný neb jednotný). Aspoň místodržitel hr. Forgács už v květnu r. 1861 trval na tom, že vlastnictví Bubenečské obory přísluší „Jeho Veličenstvu resp. c. k. dvornímu eráru“; i napotom mluvílo se při ní o dvorním eráru vůbec.

Zemský soud v září r. 1861 měl o žádosti místodržitelství plenární poradou, a odpověděl konečně, že jako úřad soudní, povoláný k rozhodnutí u věci samé, není oprávněn vydávati napřed dobré zdání (zvláště ne praejudikující); k tomu že jest povolána sama finanční prokuratura, jakožto zástupce c. k. eráru a veřejných

¹⁰⁹⁾ Přípis fin. prokuratury zemskému soudu z 21. led. 1860 č. 1317 (Machač, l. c. 49); i další urgencye. Zámecké hejtmanství r. 1861 požádalo místodržitelství za zřízení komise k popisu a odhadu všech realit „dvorního eráru“ (ib.).

¹¹⁰⁾ Nota místodržitelství k zem. soudu ze 7. srpna 1861 č. 41.430 (Machač, l. c. 50—52), s podpisem vicepraesidenta bar. Kellersperga. Vložiti se měl Pražský hrad č. 1., pak č. 28, 34, 36, 49—55, 69, 73-IV. a č. 131-III. Základem měla býti vysvědčení rektifikační po případném doplnění a opravení katastru, a mimo to dvorním stavebním úřadem shotovený zevrubný popis faktických poměrů držebních a vlastnických, jež by mohla ještě verifikovati zvláštní komise (za účastenství místodržitelství, zemského výboru, zem. stavebního ředitelství, pražského magistrátu, fin. prokuratury a vojenského úřadu zákopnického).

fondů v záležitostech práva soukromého. Soud zemský toliko smí naznačiti, že prve než by se sáhlo k popisné komisi (k níž by také soud zemský, jakožto úřad deskový, přibrati slušelo), měla by se fin. prokuratura pokusiti o dosažení vložky pro c. k. dvorní hrad už na základě dosavadních dokladů; i kdyby vyřízení bylo zamítavé, sezna by z něho právě nejlépe, čeho je ještě zapotřebí (není prý ani vyloučeno, že by se zamýšlená komise mohla obmeziti na pouhý popis hranic dotyčných nemovitostí). Jen touto cestou je prý zemskému soudu možno, svým spolupůsobením přispěti k brzkému skoncování záležitosti, jak se mu to při plném oceňování její důležitosti zdá velice žádoucím.¹¹¹⁾

Tak se také stalo. Finanční prokuratura začátkem ledna r. 1862 podala na základě dosavadních dokladů žádost za otevření

¹¹¹⁾ Nota zemského soudu z 21. září 1861 č. 20.263 (Machač, l. c. 81—87, s referátem, poradami, s novým konceptem, i s třetím, opraveným zněním odpovědi). — *Referent* vycházel z toho, že dle českého deskového patentu z 22. dubna 1794 reality dominikální v katastru zvláště (pod zvláštní rubrikou) uvedené také v deskách mají míti svou zvláštní vložku srovnalou, s týmž pojmenováním, při čemž i právní titul k vlastnictví dlužno prokázati. Ustanovení ta že nebyla derogována všeob. zákoníkem obč. 1811, jelikož dle § 321 tam, kde jsou zemské desky zavedeny, pořádné držby věcného práva k nemovitostem lze nabyti toliko zápisem do veřejné knihy. Soud zemský však nezna je dokladů již opatřených, ani těch, jež komisním šetřením se mají získati k suplování právních listin nabývacích, nemůže se vysloviti, zdali se jimi vyhoví potřebnému zjištění titulu držby, jakož i zevrubnému popsání statkové podstaty, jejich hranic a vyšetření ceny odhadní. Při tom dovídáme se, že fin. prokuratura mínila jednati analogicky dle výnosu c. k. místodržitelství z 6. srp. 1856 č. 33.458 — jenž však do zemského zákonníka pojat nebyl — vydaného ve příčině opatření knihovních vložek pro reality obecní (na základě vyšetření faktických poměrů držby a vlastnictví). — Pokud šlo o zvláštní popisnou komisi, mínili někteří radové zemského soudu, že by náleželo přibrati také tento soud, jakožto úřad reální, knihovní, a mimo to interessenty; namítáno však také, že toho netřeba, že dle dvor. dekretu z 26. led. 1781 č. 4 § 1. úřadu politickému, nikoli soudu přísluší rozhodovati o povaze nemovitosti, jakož také ukazováno k analogii § 271 cís. pat. z 9. srp. 1854, dle něhož úřady administrativní samy vykonávají odhady a dražby nemovitostí, které patří státu. O „příhodném jménu držitelském“ nebylo sice zvláště řeči, avšak rada Grab mluvil o radikování nemovitostí pro „nejvyšší cís. rod“, rada Leederer o soukromoprávním způsobu nabytí „zeměpánem“, — kdežto ve druhém konceptu odpovědi uvádělo se, že „přítomné politické poměry“ činí řešení vlastnické otázky při Pražském dvorním hradu na-

deskové vložky pro „Pražský c. k. hrad“ s přísl. k rukoum „c. k. dvorního eráru zámeckého“ (k. k. Hofburgaerar).¹¹²⁾ Avšak výměrem zemského soudu z 11. ledna 1862 č. 36 byla zamítnuta, jednak protože nebyly přineseny zevrubné individuální certifikáty katastrální o podstatě statkové, jednak že při nemožnosti, prokázati původní nabytí, bylo sice lze předložiti listiny vykazující aspoň faktickou držbu dvorního zámeckého eráru, že však k průkazu takovému nepostačuje přiložení konsensu resp. příkazu daného fin. prokuratuře guberniem r. 1841; ovšem ale postačil by prý konsens pozdější z r. 1847, kterýž zámecké reality označil jednotlivě a všechny, nebyl však prokuratou přiložen.¹¹³⁾ V menšině zůstalo mínění, že před povolením prvního vkladu náleží prokázati aspoň „držbu, které se neodpírá“ (unangefochtener Besitz), resp. že ke zjištění této nesporné držby vyslýcháním soudců povolán jest sám zemský soud z moci a povinnosti úřední, jakožto administrativní úřad knih pozemkových.¹¹⁴⁾

Finanční prokuratura musila se tudíž u zemského výboru domáhati nových, individuálních certifikátů o stavu držebnosti, tak aby prý napotom bylo lze dosíci knihovního vkladu „královského“ hradu Pražského k rukoum „dvorního zámeckého

léhavě žádoucím, že však za příčinou „zájmů veřejných“ při tom se vyskytujících tuto otázku „z oboru ryzího soukromého práva vyjímají“. V konečné odpovědi zmínka taková odpadla.

¹¹²⁾ Fin. prokuratura přiložila jednak rektifikační vysvědčení stav. zemského výboru z 13. dubna 1835 a sice jen o c. k. hradu č. I-IV. a příslušných pozemcích (dohromady o 44 jitrech), pak o dřevní ohradě č. 131-III., jednak popisy pořízené pouze dvorním stav. úřadem v příčině č. 1, 34, 36, 49—55, 69, 73-IV. a č. 131-III. Naproti tomu dokonce se jí nedostávalo dokladův o titulu držby resp. listin o nabytí realit.

¹¹³⁾ Výměr zem. soudu z 11. led. 1862 s poradami (Machač l. c. 87 až 91). Co do statkové podstaty bylo třeba zjistiti samostatné katastrální rubriky a pojmenování realit v josef. katastru; pokud by jednotlivé reality neměly zvláštní rubriky a byly součástíou jiných rubrik, náleželo prve vymoci jich zápis do katastru (za příčinou nutného souhlasu desk s katastrem); rovněž bylo třeba zjistiti objem realit označených jak dle čísel topografických, tak i parcelních a přiložiti držební archy nového katastru.

¹¹⁴⁾ Mínění dr. Petruschky a rady Škwora s malou menšinou (Machač, l. c. 90—91).

eráru“. Byly jí vskutku vydány na základě starého katastru, počtem 14, ze dne 28. března 1862.¹¹⁵⁾ Dále bylo jí opatření potřebné doklady z nového katastru; i tu vystavil jí c. k. katastrální rekla-mační inspektorát 14 individuálních certifikátů ze dne 8. čer-vence 1862 (s názvy, popisem, označením, ohraničením, výměrou i s čísly parcelními dle nového katastru).¹¹⁶⁾ Přes to bylo ještě rozřešiti spor s městem Prahou o některé ulice, otázku vlastníckého práva ke kostelu Všem svatých, jakož i opatření ještě po-můcky další.¹¹⁷⁾

Tu již zřejmě vystupuje „c. k. dvorní erár“. Jeho jménem nejvyšší hofmistrovství r. 1863 vzdalo se „jakéhokoli vlastníckého nároku“ na některá náměstí a ulice, jmenovitě na t. zv. zámecké cesty a schody (které ještě r. 1842 byly prohlašovány za vlastnictví „c. k. dvorního zámeckého eráru“), a to proto, že prý je sluší pokládati za statek veřejný, obecní, o nějž co do místní policie (dláždění, osvětlování, čištění atd.) pečovatí při-

¹¹⁵⁾ Tato vysvědčení zemského výboru sine n. exh. (podepsaná v zastoupení zem. maršálka rytířem Bohuschem, pak přísedícími Dr. Schmejkalem a Dr. F. L. Riegrem) uvádějí držebnost na základě exaequatorium dominicale z r. 1757, opraveného dle komise pro vyšetření domů z r. 1814 až 1816, jakož i na základě katastru josefinského s topografickými čísly a výměrou všech pozemků. Tak při „c. k. hradě“ vedly se pozemky ve výměře 25 jiter 625 $\frac{2}{6}$ □⁰, s č. top. 2, 3, 3 $\frac{1}{2}$, 7, 69, 70, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 317, 327, 329, 330 a 331. Sr. Machač, l. c. 150-1; též upozorňuje, že fin. prokuratura ve svém přípisu k zemskému výboru z 29. led. 1862 č. 1154 mluvila jen o „král.“ hradě, o realitách „dvorního hradu“ a „dvorním zámeckém eráru“ — bez „c. k.“, a že pomlčela o otázce průkazu právního titulu k vlastnictví. Avšak zemský výbor sám ve svých certifikátech mluví napořád o „c. k. hradě“, protože v exaequatoriu r. 1757 přicházel „cís. král. hrad a residence“, v josef. katastru „c. k. residence“, v nověji opraveném exaequatoriu pak „c. k. hrad“.

¹¹⁶⁾ Tyto certifikáty podobně jako vysvědčení zemského výboru nacházejí se ve sbírce listin zem. soudu, protože vklad Pražského hradu r. 1866 stal se zároveň na jich základě. Celkové znění certifikátu o „c. k. hradě“ uvádí v překladu Machač, l. c. 151-2, dodatečně znění všech 14 certifikátů v „Koruně Č.“, str. 32 sl.

¹¹⁷⁾ O otázce kostela Všem svatých činí se zmínka v přípisu fin. prokuratury z 3. břez. 1865 (Machač, l. c. 151). Ačkoli patřival kdysi ku král. hradu, přece ve vložce 3. nynějších pozemkových knih hradčanských za vlastníka stav. parcelly č. 2 (t. j. tohoto kostela) je zapsán — též kostel sám.

sluší městu.¹¹⁸⁾ Když místodržitelství stanovisko to uznalo, bránila se tomu městská rada Pražská zevrubnými výklady o zvláštním poměru zámeckého okresu resp. c. k. dvorního eráru k městu. Tu město uvádělo dokonce, že prý „c. k. dvorní erár“ byl vlastníkem celého zámeckého terénu i jednotlivých jeho částí, že „od nepamětných dob“ ony komunikace udržoval, upravoval a výhradně jimi disponoval. (Takto sama Praha tenkrát bez bližšího juridického rozlišování bezděky přijímala novější náhled vládní byrokracie, že tu jde o všeobecný dvorní erár.) Avšak ani stížností ke státnímu ministerstvu r. 1864 neubránilo se město břemene převzetí „náměstí a ulic z okresu zámeckého vyloučených a městské obci Pražské přikázaných“. Násl. roku provedena změna také v katastru, protože prý (dle výnosu fin. zem. ředitelstva) ony pozemky z držby „nejvyššího“ dvorního eráru přešly do vlastnictví města.¹¹⁹⁾ Jiné komunikace zůstaly i nadále příslušenstvím Pražského hradu až podnes.¹²⁰⁾

¹¹⁸⁾ Podnětem byla nepochybně potřeba regulovati t. zv. Zlatou uličku. — Dvorní erár ponechával si čtyři zámecké dvory, ulici Prašného mostu parc. č. 234, dvorní silnici na Mariánských hradbách s pobočními alejemi parc. č. 232, 233 a 289. Naproti tomu vzdával se: 1. nových zámeckých schodů č. 219 1/2, 2. nové zám. cesty k ulici Ostruhové s částkou náměstí před hradem č. 219, 3. ulice Vikářské č. 220 a 221, 4. ulice Svatojirské a Zlaté č. 223 až 227, 5. staré hradní brány s náměstím před ní a starou zámeckou cestou č. 228, 6. starých zámeckých schodů č. 230, 7. aleje na náměstí hradčanském, dosud vydržované jím dle gub. výnosu z r. 1823.

¹¹⁹⁾ Výnosy místodržitelství z 14. ún. 1863 č. 6150 (vzhledem k §§ 1 a 81 Pražského obecního řádu) a z 6. květ. 1863 č. 25.834; pak po námitkách městské rady z 9. června 1863 č. 25.225 výnos místodržitelství z 11. dub. r. 1864 č. 20.769. K tomu rekurs městské rady z 6. květ. 1864 č. 21.827 a vnesení státního ministerstva ze 17. července 1864 č. 12.860/1101. Konečně protokol o komisionálním převzetí z 5. září 1864 a výnos fin. zem. ředitelstva z 12. ún. 1865 č. 2989. (V. spisy hlavní spisovny m. Prahy v ústředním indexu z l. 1871—90 pod marginálem „hrad Pražský.“) Ačkoli městská rada uznávala, že v obecním řádu Pražském král. hrad nebyl výslovně vyloučen, přece dovozovala široce „excepcionelní“ poměr zámeckého okresu. Býval prý vždy obmezen příkopy a zdmi, přístupný po mostech a branami zavíratelnými; náležely k němu také „zevnější“ pozemky zámecké (při katastr. reklamacích byly dvor. stavebním úřadem rozhodně vyhrazeny; všeliké dispoice děly se vždy bez účastenství města). Dvorní erár sám pečoval o dláždění, čistění, kanály, vodovody; měl svůj hasičský

Mezitím ve příčině hradu a jeho příslušenství došlo také ještě k jisté vyšetřovací a popisné komisi — avšak nenařídilo ji místodržitelství, ani zemský soud; ani se jí tento nebo soukromí účastníci nesúčastnili. Praesidium finančního zemského ředitelství svěřilo úkol vyšetřovacího komisaře jedině katastrálnímu inspektorovi reklamačnímu, kterýž s pomocí zámeckého hejtmána a dvorního stavebního kontrolora shotovil „výkaz držebnosti c. k. dvorního eráru na Hradčanech v Praze dle josefinského a stabilního katastru“ z 21. dubna 1864.¹²¹⁾ Potom ještě zámecké hejtmanství sestavilo zvláštní „seznam jmen a bydlišť oněch vlastníků domů a pozemků, kteří sousedí s dvorními realitami, jež se mají do knih vložiti“, z 23. července 1865.¹²²⁾ Takto vyzbrojena finanční prokuratura koncem srpna 1865 podala zemskému soudu žádost druhou, kde „v zastoupení c. k. dvorního eráru“ žádala, aby „dvorní hrad“ byl do desk vložen ve vlastnictví „c. k. dvorního zámeckého eráru“. I tenkrát ještě trvalo se při dříve zvoleném titulu zvláštního dvorního eráru (zámeckého); nicméně vystupuje už vedle něho dvorní erár vůbec. Než ani tento druhý pokus finanční prokuratury neměl úspěchu; žádost byla zemským soudem dne 2. září 1865 zamítnuta proto, že nebyl podán listinný průkaz titulu držebního neb aspoň faktické držby.¹²³⁾

Teprve za války r. 1866 koncem června (v den bitvy u Jičina, čtyři dny před bitvou u Králové Hradce) finanční prokura-

ústav a stráž; osvětlení zám. okresu bylo sice převzato městem, ale jen z ochoty na útraty dvorního eráru, atd.

¹²⁰⁾ Tak ku př. r. 1898 město vyjednalo s dvor. erárem dočasné používání silnice na Mariánských hradbách, s výhradou neobmezeného vlastnictví dvorního eráru, a uzavřelo o tom smlouvu z 1. června 1901 (archiv m. Prahy, II./1782).

¹²¹⁾ „Nachweisung des Besitzstandes des k. k. Hofärars am Hradschin zu Prag nach dem Josefinschen und stabilen Kataster“, sine n. exh.; podepsáno katastrálním inspektorem Ogrisem, zám. hejtmánem Fridrichem Schoberem, c. k. dvorním stavebním kontrolorem Jiřím Danzerem a K. Glöcknerem jako aktuárem (ve sbírce listin zemského soudu ke vložce desk zem. č. 1.).

¹²²⁾ Seznam sdělaný hejtmánem Schoberem a kontrolorem Danzerem, sine n. exh. (v téže sbírce); byl podán se 30 rubrikami pro sousedy.

¹²³⁾ Žádost fin. prokuratury z 25. srpna 1865 praes. pod č. 22.618, zamítnuta v soudním senátu dne 2. září 1865 (Machač, l. c. 15-12); stejný

tura podala svou žádost po třetí, tentokráte na jméno dvorního eráru vůbec. Opírala se o to, že místodržitelství dne 11. června r. 1866 (krátce před zahájením nepřátelství) bylo jí vydalo dekret, kterýmž ono samo na základě katastrálních vysvědčení zemského výboru a katastrálního reklamačního inspektorátu z r. 1862 potvrdzovalo, že „c. k. dvorní hrad“ s příslušnými nemovitostmi „od nepamětných dob“ až podnes nachází se „v neobmezeném faktickém držení nejvyššího dvorního eráru.“¹²⁴⁾ V den obsazení Prahy pruským vojskem, dne 10. července 1866, zemský soud konal schůzi, ve které pokládal toto potvrzení místodržitelství už za dostatečný průkaz po stránce právní, ačkoli i tuto třetí žádost finanční prokuratury ještě zamítl; tentokráte však pouze z toho důvodu, že se objevily nesrovnalosti mezi tabulární žádostí a starým katastrem a sice ve příčině jedné částky Jeleního příkopu (za jejíž vložení do desk se nežádalo, ačkoli byla integrující částkou katastrální rubriky: c. k. hrad čp. 1) a lví dvorany (uváděné jako pouhého příslušenství hradu, ačkoli v katastru tvořila rubriku zvláštní). I vrchní zemský soud dne 14. srpna 1866 zamítl stížnost finanční prokuratury, protože až dosud vždycky byl deskám podkladem starý katastr (nutná srovnalost s tímto), a novým katastrem změna v tom nenastala.¹²⁵⁾

Teprve následkem revisního rekursu finanční prokuratury rozhodl nejvyšší soud jinak. Výnosem ze dne 17. října 1866 č. 9235 povolil otevření v zemských deskách zvláštní vkladbu pro „c. k. dvorní hrad“ na Hradčanech v Praze i s přísl. a vložiti za vlastníka „c. k. dvorní erár“, a sice z toho důvodu, že obě nižší stolice pokládaly doklady fin. prokuratury za dostatečné, a zamítly

osud měly žádosti podané ve příčině druhých zámeckých realit. — Doklady žádosti byly: vysvědčení zemského výboru z 1862, certifikáty katastr. reklamačního inspektorátu 1862, pak uvedený výkaz držebnosti z 1864 a seznam sousedů z 1865.

¹²⁴⁾ Žádost fin. prokuratury z 29. června 1866 praes. pod čís. 16.666; dekret místodržitelství, podepsaný vicepraesidentem hr. Lažanským, z 11. června 1866 č. 22.646 (ve sbírce listin zem. soudu ke vložce desk zem. č. 1): „seit undenklichen Zeiten bis zum jetzigen Zeitpunkt sich im unbeschränkten faktischen Besitze Allerhöchsten Hofärars befinde“.

¹²⁵⁾ Výměr zem. soudu z 10. července 1866 č. 22.646 (referent Körber) a rozhodnutí vrch. zem. soudu z 14. srpna 1866 č. 19.177 (Machač, I. c. 152—3).

žádost toliko z nedostatku plné srovnalosti mezi deskami a katastrem — srovnalost ta (deskovým patentem požadovaná) dala prý se opatřiti dodatečně změnou ve starém katastru.¹²⁶⁾ A tak zemský soud dne 24. listopadu 1866 pod č. 27279 provedl v deskách zemských G tom. XXVIII. fol. 151 vklad (pouze německý) „c. k. dvorního hradu“ ve vlastnictví „c. k. dvorního eráru“; potom i zemský výbor v břez. 1867 nařídil náležité změny ve starém (josefinském) katastru.¹²⁷⁾ Týž výsledek měly další žádosti fin. prokuratury ve příčině druhých realit zámeckých, které nebyly jako příslušenství hradu vloženy do téže vložky, nýbrž dostaly v dubnu r. 1867 své zvláštní vložky v deskách zemských, arci vesměs k rukou c. k. dvorního eráru.¹²⁸⁾ Dodatečně pak ještě v dubnu 1869 vloženy dvě nemovitosti na základě podobných vysvědčení zemského výboru a místodržitelství z r. 1868, kdežto jiná nemovitost byla od hradu odepsána a dostala vložku zvláštní.¹²⁹⁾

¹²⁶⁾ Výnos nejv. soudu intimovaný dekretem vrchního zemského soudu z 7. list. 1866 č. 26.656, ve sbírce listin zem. soudu (Machač, I. c. 153—4). Částka Jeleního příkopu pod Prašným mostem č. top. 70 ve výměře 1 jitra 1057 $\frac{1}{6}$ □^o byla prý odprodána a dostala se do knihy pozemkové, i měl zemský soud už svého času o to pečovati, aby změna také v katastru byla označena; druhou vložku — v deskách — zřizovati už nelze. Lví dvůr č. pop. 51 pak měl se pojmouti do rubriky c. k. dvor. hradu pospolu s čís. top. 84 (zahradkou; vlastně dvorkem).

¹²⁷⁾ Původní vklad v deskách nese datum 24. list. 1866 (k čís. 27.279), kdy zároveň oznámen zemskému výboru s dodatkem, že fin. prokuratuře uloženo opatřiti příslušné změny v katastru. Avšak vklad v nynějších deskách, ve vložce 1. na listu B nese pod týmž číslem praes. 13. listop. 1866. Srov. fotografické reprodukce obou vkladů u dr. Machače (I. c. 317 a 325). — Zemský výbor notou z 6. března 1867 č. 15.895 vzhledem ke stávajícímu souhlasu s josef. katastrem vzal na vědomí otevření nové vložky v deskách pro c. k. dvorní hrad ve vlastnictví c. k. dvorního eráru. Lví dvorana prý spojena v katastru s hradem, kdežto č. top. 70 vyloučeno jakožto nemovitost z knih pozemkových a přešla v majetek soukromý (obsahovala v sobě parc. č. 39 a silnici v Brusce č. 231 i s částkou dříve příkoupěnou),

¹²⁸⁾ Nové vložky v deskách G tom. XXXVI. fol. 1 (pro čís. pop. 28), fol. 11 (č. pop. 34), fol. 21 (č. pop. 36), fol. 31 (č. pop. 50), fol. 41 (č. pop. 52), fol. 51 (č. pop. 53), fol. 61 (č. pop. 54), fol. 71 (č. pop. 55), fol. 81 (č. pop. 69), fol. 91 (č. pop. 73-IV.); dále G tom. XXIII. fol. 311 (pro č. pop. 131-III.). Srov. Machač I. c. 335.

¹²⁹⁾ Dodatečně vloženo cimbuří na zámeckém valu s dvěma citadellami (stav. parc. č. 1/1) a dělostřelecká strážnice (stav. p. č. 99); tu prý půda patří c. k. dvornímu eráru, kdežto zdi jsou ve vlastnictví c. k. vojen-

Nikoli v deskách, nýbrž v pozemkových knihách hradčanských zůstal t. zv. Jelení příkop, rovněž jakožto vlastnictví c. k. dvorního eráru. Byl dříve emfyteuticky a pak vlastnický odprodán, i dostal se do těchto knih; a zůstal tam, i když c. k. dvorní erár trhovou smlouvou z r. 1865 Jeleního příkopu celého zase znova nabyl za cenu 80.000 zl.¹³⁰⁾

Také v nynějších deskách zemských (zařízených dle zákonů z r. 1871 a 1874) nacházíme tudíž řadu vložek, ve kterých vlastnictví realit připsáno jest c. k. dvornímu eráru. Celkový stav zatím změnil se následkem některých odprodejí (příkopu novosvětského r. 1871, domu pážat r. 1884) nebo darování (zámeckého hejtmanství a vozové kolny r. 1871 resp. 1897 metropolitnímu probošství a kapitole; pak t. zv. dřevní ohrady r. 1900 a t. zv. starého ravelínu r. 1905 Klarovu ústavu slepců). K dispozicím těm docházelo zpravidla na základě nejvyšších rozhodnutí Jeho Veličenstva; napotom smlouvy uzavírané jménem c. k. dvorního eráru schvalovány pokaždé nejvyšším hofmistrovstvím. (Srov. vůbec: Přehled součástek král. hradu Pražského.)

V. Úvahy.

I. Majetkové vztahy panovníka posuzovati jest jednak dle práva soukromého, jednak dle veřejného; srovnale s tím rozlišuje se jednak jmění soukromé, jednak jmění veřejné resp. státní (dvorní erár).

Jmění soukromé liší se na alodní jmění panovníka samého (allerh. Privatvermögen) a na rodinné jmění fideikomisní (k. u. k.

ského eráru. Také při této příležitosti místodržitelství dne 21. dubna 1868 č. 60.821 potvrdilo, že stav. parc. č. 1/1 od nepamětných dob se nachází v neobmezeném faktickém držení dvorního eráru (srov. Machač, l. c. 335 až 336). — R. 1868 odloučena od hradu stav. parc. č. 1/b, spolu se stav. parc. 83, t. j. býv. slévárna (Gusshaus), kteráž označena čís. pop. 198-IV.

¹³⁰⁾ Smlouva s Klementinou Heidlovou z 27. března 1865, ratifikovaná nejv. hofmistrovstvím dne 29. března t. r., o Jelením příkopu nad Prašným mostem (vločka pozemk. knihy hradčanské č. 117), i pod ním (vločka č. 4). — Pozoruhodno jest, že v žádostech fin. prokuratury z r. 1865 a 1866 Jelení příkop nebyl počítán k Praž. hradu, ačkoli byl už zase majetkem dvorního eráru; — arci byl tímto přímo znova nabyt, a proto snad odlišován od starých příslušenství král. hradu.

Familienfond, Familien-Fideikomissvermögen). Při tomto posledním lze též stopovati některé vlivy práva veřejného, protože výsostné postavení panovníka vždy vrhá státoprávně nutné reflexy i na členy jeho rodiny; u nás pak zvláště jest posud hleděti k domácím zákonům či statutům arciknížat rakouských — nově sestaveným v nevyhlášeném rodinném statutu císař. domu z 3. února r. 1839 — jež platí dosud, pokudkoli nejsou v rozporu se základními zákony státními. Dle těchto statutů tedy náleží také posuzovati povahu fideikomisního jmění panovnického rodu; ostatně některé péče při něm připadají též ministru „c. a k. domu“ (a zahranič. záležitostí) dle předpisů z r. 1852.¹³¹⁾

Je na snadě, hledíme-li k vylíčenému historickému a právnímu vývoji v Čechách, a zvláště, máme-li na mysli, že panovníci hrad Pražský drželi jen z veřejného titulu výsostného (jen jakožto panovníci) a zároveň k účelu veřejnému (jako dvorní a vládní sídlo králů českých), — že nebudeme moci hrad ten počítati k soukromému jmění ani panovníka, ani panovnické rodiny. Za rodinné, fideikomisní jmění nebyl pokládán ani dvorní hrad Vídeňský (při kterém by historicky spíše dalo se na to pomýšleti); i ten připsán byl „c. k. dvornímu eráru“, právě tak jako i hrad Pražský.

Povaha *veřejná* vystupuje nám při král. hradu Pražském v historickém právu českém patrně na oči; ano tradice toho ukazují se naporád i za novějšího absolutismu. Stačí připomenouti, že tento hrad dle reskriptu Marie Terezie z 19. února 1751

¹³¹⁾ Dle obč. práva dlužno držitele fideikomisu pokládati za vlastníka, arci obmezeného úkolem svěřenství. Nicméně jest pochybné, zda-li lze totéž tvrditi pro t. zv. fideikomis rodiny panovnické. Tu snad ještě rod sám dle statutu z r. 1839 bude se moci pokládati za vlastníka, jelikož — dle vývoje rodového práva knížecích rodin býv. říše německé — tyto rodiny historicky mívaly povahu autonomních korporací; a podlé toho podnes zachována zvláštní rodinná moc mocnářova (Hausgewalt), a možno i vlivy rodinné rady (Familienrat) ev. agnátů. Částečně toto knížecí rodové právo nabylo také v Čechách platnosti (recepce); arci nemohlo zde to býti na újmu zákonů státních. Ačkoli rodinný statut z r. 1839 z nedostatku publikace sám sebou nejví se platným, přece byl opětně nepřimo pokládán za platný potud, pokud se jeví toliko sebráním neb sestavením již starších, platných norem právních. — Když by snad mělo se za to, že korporativní povaha panovnické rodiny už odpadla, mohlo by tu vždy ještě pozůstávati zvláštní jmění nadační (nikoli fideikomis ve smyslu obč. zák.). — Srov. „Kais. u. kön. Haus“ od prof. Haukeho v Oest. Staatswörterb. (2. vyd.) III., str. 8 sl.

zůstal daně prostým ve vlastnosti residence panovníka jako takového, od nepamětných dob prý ke koruně patřící; že v dominiálním exaequatorium r. 1757 uveden byl pod záhlavím „Publique Gebäude“ a sice vůbec bez udání possessora a extra calculum;¹³²⁾ že toto osvobození od daně domovní bylo zachováno také v patentech z 1817 a 1820 právě proto, že nebyl držán „jure privatorum“ (jak tomu bylo při c. k. rodinných panstvích resp. domech), a že se tak stalo výslovně s ohledem na všeob. obč. zákoník z 1811, kterýžto lišil vlastnictví veřejné (z veřejného titulu, resp. k veřejnému účelu), a za soukromé jmění zeměpána pokládal jen to, co neдрží „jako hlava státu“ (§ 289).¹³³⁾ Pozemky ku hradu příslušné ve starších katastrech vůbec ani nebyly zapsány, až se tak stalo za cis. Josefa II. V zemských deskách hrad Pražský dokonce až do r. 1866 neměl žádné vkladby (právě po způsobu veřejného statku). R. 1818 dokonce vklad takový byl pokládán za nepřislušný; teprve r. 1835 jednalo se oň, a sice v l. 1842—65 šlo o „erár“ dvorního hradu“, potom o „dvorní erár“, — čímž rovněž označuje se majetek veřejný, státní, byť vázan ýzvláštním účelem: sloužit ke dvorní residenci a repraesentaci panovníka jako státní hlavy. Právě tento účel nám ukazuje, že tu nejde o pouhé z. zv. finanční jmění státní (domaine privé de l'Etat), jakým jsou státní domény (sloužící toliko výnosem k úhradě státních výdajů), nýbrž že tu jde o t. zv. „správní jmění státní (Verwaltungsvermögen), kteréž je ve přímém vztahu k státním úkolům, a za takový platí právě též dvorní repraesentace panovníkova. Právě jen z toho důvodu hrad Pražský i s příslušnými sady a oborami zůstal také dle říš. a zem. zákona obecního (1862 a 1864) vyňat z obecního svazku, poněvadž jest určen k tomu, by v něm bydlil nebo na čas se zdržoval císař a nejvyšší dvůr.¹³⁴⁾ Rovněž

¹³²⁾ Výše pozn. 70, 73.

¹³³⁾ Výše pozn. 85; o kor. statcích pozn. 84, též o král. oborách pozn. 57 (výklad Zeillerův).

¹³⁴⁾ Čl. I. zák. z 5. břez. 1862 č. 18 ř. z. a § 5 českého zřízení obecního z 16. dub. 1864 č. 7 z. z. Sr. Pražák, Rak. právo ústavní, I., str. 55, jenž uvádí také nálezy správ. dvoru soudního z 1885 a 1886 o exemci obory ve Hvězdě z obvodu obce Libocké, — pak výnos čes. místodržitelství z 28. pros. r. 1892 č. 155.501 (ve sbírce normalíí str. 428), vydaný se svolením nejv. hofmistrovského úřadu a v dorozumění se zemským výborem, dle něhož zále-

nemůže býti pochybnosti o tom, že hrad Pražský má přecházeti dědicky na členy panovnického rodu toliko podle státní succestrůnní, a nikoli dle soukromoprávní succestrůnní fideikomisní, kteráž by na základě domácích statutů panovnického rodu mohla snad také býti pozměněna. Neběží tu vůbec o soukromé právo panovnické rodiny jako celku (ev. korporace), nýbrž výhradně o veřejné právo každého panujícího mocnáře jakožto krále českého, — hrad je dotačním příslušenstvím českého trůnu.

Mohla by se snad učiniti námitka, že *veřejnoprávní* charakter Pražského hradu (a contr. jmění soukromého) sám ještě nevylučuje, že by tu nemohlo býti jmění zvláštní — zeměpanské, komorní, dvorní, — jež by po případě nepokládalo se za součástku jmění *státního*, nýbrž za zvláštní jmění *koruny* ve smyslu posloupné řady panovníků neboli samého královského důstojenství. K stanovisku takovému však přisvědčiti nám nelze.

Především dlužno tu zjistiti, že král. hrad Pražský v době Habsburské nikterak *nebyl jměním komorním*. Máme-li na mysli, že jmění komorní v Čechách neznamenalou soukromé jmění panovníka, nýbrž sloužilo také potřebám veřejným, musíme podstatu jeho hledati spíše ve plně absolutní či jednostranné dispozici panovníka (beze vlivu stavů), tedy ve volné zcizitelnosti a nevázanosti. Takovým nevázaným, volně zcizitelným statkem hrad Pražský nikdy nebyl: za komorní dala by se snad nejvýše považovati král. zahrada Ferdinandem I. nově založená (ač i to pochybno), avšak nikoli starý hrad královský. Ten měl zůstat zachován příštím králům, dědičným i také voleným; na něj vůbec vztahovaly se mnohé řady zemské (korunovační, sněmovní, soudní a p.), také privilegia zemská na neodcizování od koruny, rovněž privilegium Pražských měst z r. 1513 o svobodném chování hradu toho. Privilegia ta vztahují se naň stejně i napotom za absolutismu po roce 1627; ještě roku 1836 přísaha královská obnovuje staré závazky. Majetkem nezávaným, zcizitelným nebyl by hrad Pražský ani tehdá, když by za vlastníka do desk zemských byla vskutku bývala zapsána král. „komora“ (jako při král.

žitosti samostatného oboru obecního v král. oboře Bubenečské obstarávati má výbor zemský, záležitosti oboru přenesené pak okresní hejtmanství Smíchovské (s výhradou působnosti zvláštních zeměp. úřadů policejních). Srov. i o součástkách král. hradu pozn. 4.

oboře Bubenečské): — i když české korunní statky byly v deskách zapsány k rukoum české komory, přece dle aktů práva veřejného podržely vlastnost statků korunních, jak to ještě r. 1825 bylo uznáno. Ostatně statky komorní byly už v 18. stol. rovněž pokládány za státní, jak to potom prohlásil též občanský zákonník 1811 v § 287; a sice r. 1825 mluvilo se ještě o státních statcích království Českého (Staatsgüter des Königreiches Böhmen).

2. Právní stanovisko, jež takto pokládáme za platné pro majetek komorní resp. korunní nemuselo by sice samo sebou veskrze praejudikovati zvláštnímu, užšímu druhu: majetku *dvornímu* (určenému přímo k potřebám sídla a dvora panovníkova jako takového). Bylo by snad možno, přec aspoň zvláště pro tento majetek tázati se, zdali je subjektem stát, nebo jen „koruna“ ve smyslu dnes obvyklém (totiž zeměpán či král jako takový, ne osobně jako fysický jednatel; po příp. ve smyslu královského důstojenství jako objektivní právní instituce). Pokládáme sice za jisté, že novější právo rakouské pohlíží na věc tak, že i v tomto směru jde o jmění státní, arci jmění správní či fondovní, vázané účelem dvorní repraesentace panovníka jakožto hlavy státu; ale stanovisko to nemuselo by snad platiti pro někdejší dvorní jmění české.

Poukažme nejprve k právu *novějšímu*. Tu možno nám vycházeti už od vš. obč. zákonníka 1811 (§ 289 a j. v.); a lze pak připomenouti, že i v létech 50tých jmění dvorní za erární a státní se pokládalo.¹³⁵⁾ Také rozhodnutí nejvyššího soudu z r. 1875 pokládá c. k. dvorní erár za „das für Hofhaltungszwecke bestimmte

¹³⁵⁾ K obč. zák. srov. výklady o kor. statcích pozn. 84; též výklad Zeillerův, cit. při král. oborách v pozn. 57. Tak ku př. ve příčině obory Bubenečské ministerstvo vnitra a financí r. 1853 stála na tom, že tu jde o součástku majetku státního. Když r. 1857 t. zv. Stromovka byla reklamována pro „erár dvorní“, bylo r. 1858 po dorozumění s nejv. hofmistrovstvím rozhodnuto, že tehdejší na zápisu „komory“ nic měniti se nemělo (statky komorní byly dle § 287 obč. zák. státními). Zapsání „komory“ arci nebránilo tomu, aby zde nebyl zvláštní druh jmění komorního, totiž jmění dvorní — na to stanovisko postavil se vskutku zápis pozdější. Při tom mínilo zejména Pražské místopředsedství r. 1878, a 1880, že zapsání „dvorního eráru“ místo „komory“, je pouhou změnou pojmenování či názvu (nesprávně bylo toliko, když při tom na místě komory české položen erár všeobecný, rakouský). Srov. vůbec o král. oborách.

Staatsvermögen“¹³⁶⁾ Jen takováto formulace, že totiž běží o zvláštní odvětví jmění státního, snáší se vůbec s moderním, státním právem, kteréž neklade zeměpána vedle státu a kromě něho, nýbrž staví jej dovnitř jako státní hlavu či náčelný orgán (z vlastního monarchického práva na takovéto postavení). Výsosti však, které vykonává, jsou venkoncem výsostmi či mocemi státu samého. Státní právo vůbec nepřipouští pokládati za subjekt státní moci jednotlivý státní orgán neb instituci, úřad, důstojenství (byť i znalo subjektivní právo, býti oním orgánem). Právě tak i celé zřízení dvorní je zřízením státním, protože repraesentace státu panovníkem tvoří záležitost státní. Zřízení dvoru tedy nejsou osobními služebníky panovníkovými, nýbrž skutečnými zřízeními státními (byť nemnoho relevantními). Protož také majetek spojený s čestným a výsostným postavením panovníkovým nepřislouží mu jakožto jednotlivci, nýbrž jen jakožto hlavě státu a v zájmu tohoto.

V tom směru nemá t. zv. dvorní erár jiného právního postavení, než t. zv. civilní lista. Obojí jest instituce státní, byť s jistými zvláštnostmi. Civilní lista, jako pevný paušál povolený státem panovníkovi na výlohy repraesentační (zejména k vykonávání čestných práv mocnářských), sice co do svého užití nepodléhá parlamentární kontrole; nicméně panovníká repraesentace proto ještě nepřestává býti záležitostí státní, a za eventuelní nedoplatky zavázán je stát sám, nikoli snad panovník ad personam nebo dědicové jeho.¹³⁷⁾ Dvorní erár slouží týmž účelům, jako civilní lista. Nepřestává tu býti majetek státní, i když vzhledem k svému účelu tvoří zvláštní jeho odvětví se zvláštními poměry,

¹³⁶⁾ Rozhodnutí z 22. prosince 1875 (Glaser-U.-W. XIII., č. 5954; Gerichtshalle 1876 str. 405). Šlo o zastupování statku patřícího c. k. dvornímu eráru finanční prokuraturou. Ona není povinna zastupovati soukromý majetek panovníkův; ovšem ale přísluší jí dle služební instrukce z 16. ún. 1855 ř. z. č. 34 „die gerichtliche Vertretung überhaupt und insbesondere die Führung der Rechtstritte in jenen Angelegenheiten, welche das Staatsvermögen und die demselben gleich gehaltenen Fonde betreffen, ohne Unterschied der Ministerien oder Behörden, welchen die Verwaltung dieses Vermögens oder diese Fonde zugewiesen ist“. Srov. Oest. Staatswörterb. (2. vyd.), sub: Finanzprokurator; II., str. 73.

¹³⁷⁾ Srov. Pražák, Rak. stát. právo, IV. str. 71 pozn. 5, kdež uveden i nálezný nejv. soudu z r. 1874.

t. j. celkem rovněž nepodléhá kontrole parlamentární, tak že panovníkovi ponechává se posud volné rozhodování prostřednictvím úřadů dvorních, jako je mívá za absolutismu. Arci že dispoice taková přísluší mu jen jako státní hlavě (státnímu orgánu), a nesmí tedy býti mísená s jeho mocí rodinnou, která mu ve příčině rodinného jmění fideikomisního dle domácích statutů přísluší jakožto hlavě panovnického rodu.

Uznává-li se, že různě uváděné c. k. eráry, ku př. justiční, finanční, neznačí než správní odvětví (stationes) státního fisku, platí to i pro c. k. erár dvorní, jenž je rovněž státní. Na tom nic nemění nařízení předlitavského ministerstva financí z 23. srpna r. 1902, jež zavádějíc příště jednotný název „c. k. erár“, přece výjimkou ponechává zvláštní označování „c. k. dvorního eráru“.¹³⁸⁾ Tím způsobem vyhovuje se toliko zvláštním poměrům posledního: takto netoliko označeny úřady spravující (dvorní), nýbrž nepřímo i výjimečně volná dispoice panovníkova, nezavázaná ústavním svolením zákonodárného sboru, ani kontrasignací odpovědných ministrů. Poměry c. k. dvorního eráru jsou arci mimořádné (postřádajíť výslovné úpravy právní), neli anomální, totiž na pohled jsou v odporu s předpisy státního základního zákona, dle něhož „zcizení, přeměna a zavadení nemovitého jmění státního“ spadá vůbec do působnosti rady říšské (§ 11 c) zák. o zastup. říš. 1867), aniž by se stanovila výslovně jaká výjimka.

Kdyby snad někdo chtěl namítati, že jmění dvorní jen proto nespadá do kompetence říšské rady předlitavské, protože bylo a posud jest společné celé říši rakousko-uherské, — lze naproti tomu připomenouti, že přec i zcizování nemovitostí společného eráru vojenského potřebuje svolení předlitavské rady říšské (a jen této), jestliže ony nemovitosti leží v Předlitavsku. Ostatně jakkoli „cís. a král.“ dvůr je společným zřízením celého mocnářství, přece nutně z toho neplyne, že i dvorní erár musí býti rovněž společným, Užívaný u nás titul „cís. král.“ dvorního eráru ukazuje spíše ke státu předlitavskému na rozdíl od zvláštního dvorního eráru uherského, ježto r. 1867 došlo k jisté státní likvidaci, resp. k restituci korunních statků uherských státu Uherskému, při čemž tento výslovně si vyhradil, že náklad na vydržování dvora nemá

¹³⁸⁾ V. o korun. statcích pozn. 119.

býti záležitostí společnou, nýbrž přísluší sněmu uherskému, aby o nákladu vydržování dvora (o civilní listě) usnášel se samostatně. Správa dvorních záležitostí je arci v celku společnou; ale vlastnictví objektů sloužících dvorní repreasentaci je odloučeno či odlišeno, a potud jsou dvorní eráry dva, předlitavský a uherský. (Ostatně tu nehledíme k dalšímu postupu dualismu, totiž k poněhlému vznikání zvláštního „král. dvora uherského“, o jakém dvoře mluvil hned vyrovnací zákon uherský).¹³⁹⁾

Samostatná dispoice panovníkova statky c. k. dvorního eráru v Předlitavsku zakládá se na vývoji starším za absolutismu, kterýž vývoj ani novou ústavní dobou od r. 1861 nebyl zvrácen, nýbrž obyčejem dále se utvrdil. Hned r. 1861 ministři rakouští postavili se na stanovisko, že předpisy o svolování rady říšské ke zcizování státního „vlastnictví“ nevztahují se na jmění dvorní, zeměpanské, čili jak se pravilo na „vlastní t. zv. statky korunní, t. j. takové, jichž substance i výnos k udržování důstojnosti koruny a ke krytí dvora zeměpána nějakým státoprávním aktem byly věnovány“.¹⁴⁰⁾ Pohlíželo se tedy na erár dvorní jako na státní dotaci panovníka, která celkem nepodléhá kontrole parlamentární, podobně jako jí nepodléhá civilní lista. Důvodem bylo zde právě „státoprávní“ věnování účelu státní repreasentace (zároveň arci tradice z doby absolutní). Že by tu bylo jmění zvláštní, které by tudíž tvořilo zvláštní právnickou osobnost (to-liž zeměpanské jmění císaře rakouského jako takového, nyní panovníka předlitavského; resp. jmění instituce císařské), — to ze zvláštního postavení majetku dvorního ještě nikterak dovozovati nelze. Vždyť panovníkovi přísluší volná dispoice přece jen jako hlavě státu a jen v zájmu státní repreasentace. I když jedná prostředkem úřadů dvorních, jsou tyto rovněž úřady státními, byť ústavně neodpovědnými.

Ostatně nepřisluší panovníkovi dispoice absolutní se vším, na co se vztahuje správa společných c. a k. dvorních úřadů. Jak již uvedeno, v Uhrách (ačkoli ani tam civilní lista nepodléhá par-

¹³⁹⁾ Srov. Pražák, Rak. právo úst. IV., str. 72. K tomu též naše výklady o statcích korunních při pozn. 117 a 118.

¹⁴⁰⁾ Tak fin. min. Plener na říš. radě 8. června 1861 (protokoly I., 226); v. výklady o statcích korunních při pozn. 115.

lamentární kontrole) majetek dvorní pokládá se zvláště za majetek státu uherského, a dispoice tudíž dějí se cestou ústavní. (Tak i smlouvy akquisitivní uzavírají se nikoli úřady dvorními, nýbrž zodpovědnými ministry uherskými, zvláště předsedou ministerstva). I samo pojmenování král. uher. dvorního eráru ustupuje domácímu názvu historickému: královský hrad Budapeštský je vlastnický připsán na jméno „svaté koruny uherské“ (Magyar szent korona). Je v tom personifikace státního symbolu, král. koruny svatoštěpánské, a ukazuje vlastně k uherskému státu resp. ke svazku pojícímu krále i politický národ uherský v jeden státní celek. Král uherský jako takový (nebo posloupná řada králů) není ještě touto korunou; král je pouze přední její repraesentant a člen. K jeho residenční a repraesentační potřebě pak jest hrad či palác ten určen, jako kmenová dotace od uherského státu, uher. dvorní erár.¹⁴¹⁾

Rovněž tak i pro Předlitavsko dlužno zjistiti, že býv. král. zámek na Wawelu v Krakově — na základě říš. zákona z 3. července 1901 č. 98 ř. z. a smlouvy z 15. července 1903 — byl c. k. erárem (resp. c. a k. vojenskou správou) převeden do vlastnictví země: království Haličsko-Vladiměřského s velkovévodstvím Krakovským, při čemž však náleží na listu závad zapsati, že toto vlastnictví země jest omezeno trvalým věnováním za residenci „Jeho Cís. a král. ap. Veličenstva a jeho nejvyšší dynastie“. Z toho viděti, že dvorní residence nemusí vlastnický náležeti c. k. dvornímu eráru; byť i užívání náleželo c. a k. dvoru, vlastníkem může býtí jednotlivá země. Při celé té záležitosti vzniká jen ta možná otázka, kterak c. k. erár (c. k. austriacki Skarb Państwa) mohl prodati zemi haličské a tato od něho kupovati i ty částky,

¹⁴¹⁾ Král. hrad či palác v Budapešti i s příslušnými zahrady a budovami je zapsán v 8 zvláštních knih. vložkách o 93 parcelách. Část vložena na základě původního zapsání (dle knihovního řádu z r. 1855), část na základě skutečné držby dle § 12. zák. čl. XXIX. z 1886, část na základě smluv trhových (zejm. po r. 1873) nebo expropriace. Po nové redakci knih. vložek z r. 1896 přikoupena ještě r. 1897 býv. pevnostní zbrojnice na základě prohlášení c. a k. společ. ministra války a král. uher. ministra financí; r. 1902 získány nemovitosti smlouvou s městem Budapešti, schválenou uher. minist. předsedou, r. 1904 opět jiné smlouvou expropriační, podobně schválenou. — Ostatně je v Budapešti zřízena zvláštní „stavební komise“ královského hradu.

kteří v pozemk. knihách do té chvíle byly vlastnický připsány eráru republiky Krakovské (Skarb Rzeczypospolitej Krakowskiej), — c. k. erár arci pokládal se za „jediného právního zástupce“ eráru krakovského.¹⁴²⁾

3. Jestliže ještě dnes král. zámek v Krakově může býtí c. a k. dvorní residencí, a při tom přece vlastnický náležeti království haličskému, zajisté právem může vzejítí otázka, zdali to dle práva historického nebylo podobně při *král. hradu Pražském*, pak zdali snad tento právní stav se platně změnil, a zdali tudíž vlastnické připsání „c. k. dvornímu eráru“ r. 1866 bylo odůvodněno?

Při tom předpokládáme, že „c. k. dvorním erárem“ rozumí se dnes jen odvětví státního eráru předlitavského, určené k účelům c. a kr. dvora, — pokud totiž sotva lze na rozhodnou váhu bráti neurčitost tohoto pojmenování, dle níž by ono sice bezpečně vyjadřovalo určení majetku k účelům dvorním, aniž by však ostatně praejudikovalo otázce vlastnické (jinými slovy: že tím sice naznačen dvorní erár, ale přece neurčito, jaký, zdali rakouský neb český). Pochybnost taková dala by se arci podporovati tím, že vysvědčení českého místodržitelství z 11. června 1866 (i také pozdější z 21. listopadu 1868), které poskytlo právní titul k vlastnickému vkladu Pražského hradu, mluvilo pouze o „nejvyšším“

¹⁴²⁾ Po zabrání republiky Krakovské r. 1846 královský zámek Wawel sloužil za kasárnu a voj. nemocnici. Za příčinou 50letého jubilea panování cís. Františka Josefa usnesl se zemský sněm dne 8. února 1897 poskytnouti vojenskému eráru potřebnou náhradu za účelem vyprázdnění Wawelu, jakož i restaurace a přeměny zámku na dvorní residenci a národní museum (v aktech mluví se též o „býv.“ král. zámku a „cís.“ residenci). Panovník dne 15. února 1897 schválil toto věnování za residenci. Když konečně s voj. erárem 1903 smluvena náhrada (3.300.000 K), a pak první část Wawelu měla býtí odevzdána v držení země, panovník také sám povolil dne 30. květ. r. 1905 roční příspěvek na restauraci zámku ze dvorní dotace (a sice po 100.000 kor., tolikéž jako činí příspěvek zemský). Odevzdání historické části zámku i s věží senatorskou zemi stalo se v srpnu 1905; ostatek bude odevzdán do konce 1909. Právě tato historická část (stav. parc. č. 573) nebyla posud připsána c. k. eráru, jak tomu bylo při některých jiných parcelách zámeckých, nýbrž eráru republiky Krakovské. Nyní se má zapsati vlastnictví země, ale tak, aby se zároveň uvedlo v patrnost věnování za residenci, a toto aby také bylo na listu závad vtěleno. — Srov. zejm. zprávu zem. výboru hal. o obnovení král. zámku na Wawelu z 22. září 1905; k tomu smlouvou z 15. července 1903.

dvorním eráru (nikoli „c. k.“, kteréž obvyklé titulatury užil teprve soud dle petita fin. prokuratury; ostatně tato všeobecná terminologie: „c. k.“ nemusela býti vesměs právnicky relevantní, svědčící toliko dvornímu eráru „rakouskému“). Rovněž první reklamace Bubenečské stromovky a obory z r. 1857 pro „nejvyšší“ dvorní erár (nikoli „c. k.“) dovolávala se právě nejvyššího rozhodnutí z 3. května 1845, dle něhož panovník vyhražoval si vlastnictví „jakožto král Český“ (v deskách byla obora zapsána na „král.“ komoru); a rovněž ještě zemský výbor r. 1865 oznámil obci Předního Ovence exemci Bubenečské obory a štěpnice ze svazku obecního s tím odůvodněním, že tu jde o „vlastnictví nejvyššího dvorního eráru, resp. Jeho c. kr. Veličenstva krále Českého“ (tedy patrně nemyslílo se při „nejvyšším“ dvorním eráru vždy toliko na dvorní erár „rakouský“).¹⁴³⁾

Dle výkladů podaných nelze nám pochybovati, že historicky býval *král. dvorní erár český*; a že starobylý název proň, tak jako v Uhrách zní „*koruna království Českého*“, „*koruna Česká*“.

V době Habsburské hned Ferdinand I. pod „korunou“ nerozuměl pouze krále české, nýbrž celou „obec“ této koruny, celý stát český. Napotom v XVI. století také zřejmě rozlišoval se majetek jednak komorní, jednak korunní (také „zemský“); tehdy tento poslední musil se pokládati vlastně za státní. Jako král. statky starší, t. j. předhabsburské, tak i starý král. hrad (užívaný z části zemským sněmem a soudem) počítaly se stejně ke jmění korunnímu a nikoli komornímu, ježto nepodléhaly volné či absolutní dispozici královské, byť i bývaly ve správě král. komory (výjimku činil zase Karlštejn). Ostatně byl mezi nimi vespolek ten rozdíl, že obecné statky korunní byly pouze t. zv. finančním jměním státu, kdežto král. hrad Pražský zvláštním jměním správním (resp. dotačním či fondovním), určeným k účelu státní a dvorní repraesentace českých králů. Tito pak měli postavení celkem podobné církevním beneficiářům, mohouce vedle všestranného požívání též podstatu měniti (ač ne zhoršovati). Král tedy při majetku tom nejednal sám jako civilní vlastník, nýbrž publicisticky z titulu veřejného jako vládce či hlava

¹⁴³⁾ Výnos zem. výboru z 18. června 1865 č. 9198. Srov. o král. oborách, zejména při pozn. 64.

(nejvyšší repraesentant) státu české koruny, tedy jménem jeho a podle jeho zákonných řádů (po případě se svolením zemských sněmů). Podobně jako moderní státní právo nevidí v panovníkovi subjekt výsostných práv, nýbrž orgán státní moci (byť i orgán z vlastního dědičného práva monarchického), právě tak neodpovídalo by českým zemským řádům a privilegiím 16. století, dle nichž pod „korunou“ rozuměl se tehdy stát (nikoli jen králové), — aby snad pro tu dobu chtěla se konstruovati zvláštní právnická osobnost: „královské důstojenství“ (úřad, instituce král.) jakožto subjekt jmění dvorního.¹⁴⁴⁾

Právní stav, jak byl v XVI. stol., nezměnil se ani po Obn. Zř. Z. 1627. Jako království České nestalo se patrimoniem neboli objektem absorptivní knížecí suverenity, nýbrž v některých podstatných kusech stavové zůstávali oprávněnými spoluzástupci státu (ve příčině práva trůnního, teritoriální celistvosti a j.), tak toto království nadále zůstávalo vlastnickým subjektem statků korunních i král. hradu Pražského. Byť jakkoli neobmezenou byla správa zeměpanská, přec ani po r. 1627 král. hrad Pražský nestal se majetkem komorním (výhradně zeměpanským); i tu vztahovala se naň zachovaná ještě privilegia.

Lze sice připomenouti, že tehdy výraz „koruna Česká“ ve smyslu státu byl absolutismu proti myslí, a že tedy za Ferdinanda II. jevila se snaha, užívání názvu tohoto vůbec odstraniti.¹⁴⁵⁾

¹⁴⁴⁾ Novější ústavní vývoj, zejména od dob husitských, přinesl to sebou, že při personifikaci státního symbolu (koruny svatovácl.) nehledělo se pouze k důstojenství král., nýbrž už k celému státu. — Kdyby dle konstrukce soukromoprávné byl podkládán (smýšlený) subjekt důstojenství královského, tu by sice substrátem byla posloupná řada králů, nicméně ve skutečnosti rozhodoval by vlastně přece jednotlivý král jako dočasný nositel onoho důstojenství. Tu by asi jako při svěcenství spíše jednotlivý král byl vlastníkem, byť jen obmezeným účelem svěcenství resp. právem agnátů (příštích králů), jichž zájem by event. tutelárně zastávali zemští stavové, takže by zcizení bez jich svolení nebylo dovoleno (nehledíc po příp. k součástkám menším).

¹⁴⁵⁾ V. dobré zdání něm. radů císa. Ferd. II. z r. 1621 (cit. výše při výkladu o korunních statcích, pozn. 69). Také v komisi revidující zřízení zem. dne 25. břez. 1625, když se jednalo o přijímání knížecích a zevnějších lén, vskutku rozhodnuto vypustiti slova „koruna“ (srov. Zř. Z. 1564 A 13; 1627 A 19). — Pozoruhodno, že název „koruna“ napříště nebyl pouze králi vindikován (ve smyslu král. důstojenství), nýbrž měl raději býti vůbec eliminován.

Tu však na místě „koruny království Českého“ mluví se aspoň o Českém „království“ (Königreich) dále jako subjektu: tak i Obn. Zř. Z. samo mluví o neodcizování statků „ku království náležejících“ (A 22), ve znění přísahy královské o neodcizování „od království“ (A 3), též o právu volby krále příslušejícím eventuálně stavům a obyvatelům království (A 1) a p.¹⁴⁶⁾ Konečně ani absolutismu nebylo lze vyhýbat se trvale výrazu „koruny České“ (ve smyslu státu). Tak v recessu 1635 o odstoupení obojí Lužice požadoval se „auch aller vier Stände der Cron Böhheim ausdrücklichen Consens und Approbation“ (rozuměli se stavové království, kteří potom odstoupení schválili).¹⁴⁷⁾ V míru berlínském r. 1742 při odstoupení Slezska bylo vymíněno, že stavové království Českého vydají „un acte de renonciation à tous les états dépendants autrefois de la couronne de Bohême, cédés par la présente paix à Sa Majesté le roy de Prusse avec toute la souveraineté et l'indépendance de la susdite couronne“.¹⁴⁸⁾ Rovněž při českých korunních lénech manové zavazovali se českým králům „a koruně české“ (nachkommende Könige und die Krone Böhmen) a to ještě za císaře Františka Josefa I.¹⁴⁹⁾ Také jinak výraz „koruna česká“ byl později zase v užívání.¹⁵⁰⁾

¹⁴⁶⁾ Na místě zemí „koruny“ České mluví se o zemích přivtělených ku „království“ Českému. Tak i v moravském Obn. Zř. Z. 1628, fol. 1 b: „Königreich Böhme und desselben inkorporierte Länder“; rovněž tak v diplomech inkolátních a j. — Nicméně v dekretu dvor. kanceláře z 22. srp. r. 1836 ve výkladu znaku mocnářství nacházíme: „die Wappen des Königreiches Böhmen und der dieser Krone einverleibten Länder“ (čes. prov. sb. zák. XVIII. str. 897).

¹⁴⁷⁾ Weingarten, Codex 164—8; srov. Kalousek, Č. st. právo, 163.

¹⁴⁸⁾ Čl. XII. míru Berlínského z 28. července 1742. Také dle čl. XI. stavové království Českého měli se vzdáti všech práv „koruny“ České na na různé územky kurfiřtů Braniborských v Dolní Lužici a Slezsku, tak aby se tyto nadále nemohly pokládati za léna „koruny“ České. Srov. Kalousek, Č. st. pr. 165; Kramář, Das böhm. Staatsrecht, str. 71.

¹⁴⁹⁾ Srov. o korunních statcích pozn. 111, 124 a 125. Při korunních lénech král český nevykonával (soukromoprávně) zeměpanské právo osobní (jus personalissimum), nýbrž jednal jako repraesentant státu; právě proto lenní závazek svědčil nejen králům, ale i koruně království Českého.

¹⁵⁰⁾ Tak ku př. v reskriptu z 19. února 1751 mluví se o zeměp. residencích, jichž panovník užívá od starodávna jako statku „patřícího ku koruně“; v instrukci fiskálního úřadu z 10. března 1783 č. 124 sb. z. s. mluví se o doménách „koruny“ a zeměpanské komory vedlé soukromých statků země-

Centralisace finanční a dvorní správy, která ve šlépějích absolutismu časem víc a více postupovala, neměnila ještě samy základy práva vlastnického ku král. hradu Pražskému. Napořád vědělo se dobře, že je korunovačním a repraesentačním sídlem panovníků jako českých králů; že tito jej mají jako dvorní dotaci od království Českého. I když snad některé výdaje při něm začaly se hraditi z kas centrálních, přece se tím neměnil vlastnický subjekt, nýbrž dotýkalo se to pouze objektu. Juristicky co do podstaty trvalo právo staré. Vždyť i dle § 290 občanského zákoníka 1811 měly ve příčině nabývání a převodu statků státních (a k těm počítány také komorní a dvorní) rozhodovati předpisy práva civilního, právě tak jako naopak správa a užívání řídily se „právem státním a politickými nařízeními“, při čem mysli se také ještě na ústavy zemské (srov. § 288).¹⁵¹⁾

Proto tehda ještě nikterak nenastala unifikace státního majetku; jakož to vysvítá z toho, že r. 1825 uznávalo se trvání „státních statků království Českého“, a že ještě r. 1836 cís. Ferdinand jako král Český zavazoval se ničeho neodcizovati od Českého království. Hrad Pražský, byť jakkoli už se měnily politické poměry, přece juristicky nikterak nestal se jměním císařství rakouského, nýbrž patřil i nadále dvornímu eráru českému, tedy eráru králů a království Českého. Jednotný ústřední stát či fiskus by byl musil hradu toho teprve cestou *platného právního převodu* od království Českého nabýti, anebo by byl musil nějaký *zákon* přímo a výslovně platně vyřknouti právní sukcesi — to však před r. 1848 zajisté se nestalo.

Avšak ani v l. 1848—1866 nenacházíme *žádného zákonného neb ústavního předpisu*, dle něhož by hrad Pražský byl výslovně přešel z král. českého dvorního eráru na erár ústřední neb jednotný. Království České nezaniklo jako subjekt majetkoprávní (byť z části a na čas postrádalo organizace korporativní); ono též

pánových (výše o kor. statcích pozn. 88). Zemský výbor r. 1808 mluví o vlastnictví král. české koruny (výše o král. hradě pozn. 79). V l. 1817—25 táhlo se jednání o českých „Krongüter“, které se prohlašují za „Stammvermögen des Landes“, za „Staatsgüter des Königreiches Böhmen“ (výše o kor. statcích, pozn. 97 sl.). Srovnej též cit. už dekret dvor. kanc. z 22. srp. r. 1836 o znaku mocnářství (pozn. 146).

¹⁵¹⁾ Výše o kor. statcích, pozn. 84.

zůstalo subjektem práva veřejného, jakož i mocnár sám posud zůstal králem Českým.¹⁵²⁾ Ústava z 4. března 1849 sice mínila, statky korunní zabráti veskrze do státního hospodářství říšského; ale jednak je pochybno, zdali dotyčný předpis vztahoval se na statky dvorní v užším sm., jednak tato ústava byla zase formálně odvolána.¹⁵³⁾

Ústavy říšské z r. 1861 a 1867 rovněž nestanoví výslovně vlastnickou sukcesi říše ve státní statky království Českého, resp. juristickou fusi, unifikaci všech statků státních jako říšských. Arci že výnos českých korunních statků má po centralisticku náležitosti i nadále do rozpočtu říšského, a že říše nemá zcizením statků těch beze svolení rady říšské o tento výnos býti zkracována. Přes to však vlastnictví může (nanejmeně jako nuda proprietas) náležitosti jinému subjektu, právě tak, jako to vidíme při předlitavských nemovitostech t. zv. eráru vojenského, kdež juristicky vychází se z toho, že vlastnictví přísluší c. k. eráru předlitavskému, kdežto společně c. a k. správě vojenské zůstává toliko užívání neb výnos.¹⁵⁴⁾ Ostatně hned od r. 1861 statky dvorní (dvorní erár) byly svou měrou rozlišovány od ostatních statků státních, tak že předpisy říšských ústav z 1861 a 1867 o svolování rady říšské při zcizeních nenabýly vůbec platnosti pro tyto statky, — protož vlastně také nemohou praejudikovati právním poměrům eráru dvorního, jakoby tu juristicky už nemohl býti dvorní erár český. Rovněž tak ani jednotná správa c. a kr. dvoru nevyklučuje, že by při hradě Pražském, tak jako je to při hradě Budínském a Krakovském, nemohl subjekt vlastnický býti jiný, než stát ústřední resp. předlitavský.

Státní charakter krále i království Českého posud veskrze nezánkl, protože právní podoba říše není jednoduchá, nýbrž komplikovaná, kompromisní. Království České zachovalo aspoň některé živly (residua) státní povahy, i jeví se tedy t. zv. státem fragmentárním. Zemský sněm není orgánem říšským, nýbrž vlastním orgánem země, a pokud je činným v zákonodárství, plní funkci skutečně státní; ano, země má také svůj „základní zákon státní“: Zřízení zemské, kteréž zákony říšskými ani se nemá měniti neb

¹⁵²⁾ V. o kor. statcích před pozn. 111.

¹⁵³⁾ V. o kor. statcích před pozn. 113.

¹⁵⁴⁾ V. o kor. statcích za pozn. 116 a 120.

rušiti. Neméně trvá i král Český dle historického práva monarchického; také korunování jeho jest přislíbeno tímže státním aktem, kterým r. 1804 byla zavedena hodnota císaře rakouského; rovněž až posud nutno v čele všech suverenních aktů vládních užívati král. titulu českého. Pravda sice, že mocnár novějšími ústavami je zavázán k tomu, aby jeho vláda (děděná dle práva historického) co do skutečného vykonávání byla jednotnou, ústřední; ale z toho ještě neplyne, že císař rakouský (nebo mocnár rakousko-uherský) už i co do právní podstaty přestal býti zároveň králem českým (také zůstává vždy možno, lišiti vykonávání od podstaty práva). Vskutku zdá se dokonce logickým, že císař zákony zemské sankcionuje vlastně jako státní hlava země, jelikož záležitosti zemské říši nenáleží.¹⁵⁵⁾ Konečně, i kdyby snad tento poslední úsudek někomu se zdál pochybným, i když mocnár snad všechnu vládu „vykonávati“ má jednotně jako císař, přece není nikde zákonného důvodu, že by byla zanikla už i čestná, repraesentační práva mocnáře jakožto krále českého.

V tomto směru tedy král. hrad Pražský jeví se nám posud korunovačním a repraesentačním sídlem a dvorní dotací králů českých jako takových, mocí historické trůnní poslušnosti a státní výsosti. Jde tu vlastně o král. český dvorní erár, jež dle historického práva možno nazývati také „korunou“ království Českého“ nebo kratěji „korunou Českou“. Tento název může nám právě zcela příhodně ukazovati k tomu, že subjektem hradu jest království České jako základní faktor státní (státu „koruny“ České), a zároveň že tento hrad jest tímže královstvím věnován trvale ke státní a dvorní repraesentaci českého krále a jeho dvora, (tedy „koruně“ ve smyslu novějším, jakožto poslušné řadě králů na základě sukcese státní, nikoli soukromoprávně).

Jestliže vůbec ještě v právu (ne pouze titulárně) existuje král Český, existují zajisté jeho čestná repraesentační práva, a těm je věnován král. hrad Pražský. Toho i nové ústavy státní měly šetřiti; také výslovně toho nevyklučují. I když by království České bylo už jen t. zv. fragmentárním státem, přece vrchní, ústřední stát, pokud vůbec uznává jaké právo krále českého (jak tomu jest v právu monarchickém i jinak), napořád zůstává

¹⁵⁵⁾ V. o statcích kor. při pozn. 123.

povinen, zachovávatí hrad Pražský jeho vlastnímu právnímu určení. — Navzájem ani král český nemohl by už právně existovati, kdyby samo království bylo pozbylo všech elementů charakteru státního. Vskutku ani oktrojované Zřízení zemské 1861 nesnížilo zemi Českou výhradně na moderní svazek samosprávný (bez zákonodárné, státní funkce); mimo to trvají posud kusy práva historického. Byť i nebyla zachována formální kontinuita nového zemského sněmu se starým stavovským (zastupitelský orgán se změnil), přece nové ústavní listiny, jako diplom říjnový 1860 a jej provádějící patent únorový 1861, materiálně zachovaly mnohá práva zemská dále, resp. některá z nich upravily znova. Nelze tedy mluvití o úplné, absorptivní státní unifikaci. I historické státní právo jako právo pozitivní posud platí, pokud předpisy jeho nebyly změněny neb zrušeny pozdějšími normami platně vydanými: — na předním místě pak posud právně trvá král Český, i také trvá království České jako faktor státní, a následovně i po r. 1860—61 král. hrad Pražský po právu vlastnický náležel král. českému dvornímu eráru, eráru králů i království, resp. dle názvu historického (zároveň analogicky s Uhry) „koruně království Českého“, krátce „koruně České“.

4. Jestliže r. 1866 byla zřízena *desková vložka* pro Pražský hrad ihned na jméno „c. k. dvorního eráru“, tedy tento zápis *věcně* neodpovídal dosavadnímu právnímu stavu. Nemáme tu sice převod (zcizení), nýbrž nový vklad, ale věcně nesprávný, omylné označení vlastníka, — pokud totiž „c. k. dvorní erár“ znamenati má erár rakouský resp. předlitavský. Toliko tenkrát mohl by zápis ten obstáti, když by bylo patrné, že jest tu označení pouze administrativní, že totiž správa majetková náleží společným c. a kr. dvorním úřadům, že však tato jednotná správa nepraejudikuje právům vlastnickým, není pochybnosti, že tu šlo o erár dvorní; ale náleželo co do právní podstaty přesně označiti, že tu jde o dvorní dotaci králů českých, o dvorní erár království Českého. I když by zde po stránce správní resp. finanční přicházel v úvahu erár všeobecný, říšský (po příp. všeobecná civilní lista), přece juristicky neslušelo stranou odsunouti vlastní právní určení král. Pražského hradu, kterýž byl jméním věnovaným státní a dvorní repraesentaci mocnáře — po přednosti především a obzvláště jako krále Českého. Naopak mohlo by se státi,

že by už i mocnářům bylo upíráno právo repraesentace ve vlastnosti Českých králů.¹⁵⁶⁾

Pomíjíme na tomto místě rozebíratí blíže otázku, zdali také postup, jakým se došlo k nové vkladbě, byl správným formálně. Možno zejména pochybovatí, zdali pouhé vysvědčení politické od Pražského místodržitelství z 11. června 1866 — o nepamětné faktické držbě „nejvyššího“ dvorního eráru — bylo dostatečným surrogátem právního titulu k vlastnictví pro c. k. dvorní erár rakouský. I když by se v tom směru připustily analogicky předpisy dvor. dekretu z 17. srpna 1822 a v zem. zákoníku nevyhlášeného výnosu místodržitelského z 6. srpna 1856 (o prvé vkladbě realit obecních na základě držby faktické), přece zase možno vytknoutí, že bylo opomenuto nespornou faktickou držbu zjištění komissionálně, zvláště za účastenství zemského soudu jakožto reálního a tabulárního úřadu; rovněž bylo opomenuto zavěsti o nové vkladbě řízení proklamační.¹⁵⁷⁾ Nicméně tyto nedostatky po stránce formální nelze snad dnes bráti na plnou váhu, pokud byly později fakticky spraveny. Došlo totiž na základě zákonů z 25. července 1871 č. 96 ř. z. a 5. pros. 1874 č. 92 z. z. k nové úpravě desk zemských, a tu ani při místním šetření soudním r. 1880, ani v první ediktální lhůtě (r. 1881) nebyla podána žádná reklamace. Takto dnes vedle staršího deskového zápisu z r. 1866 máme také formálně správnou vkladbu novou.¹⁵⁸⁾

Vším tím zase však nikterak není řečeno, že by vklad z r. 1866 byl věcně správný, a že by nebyla na místě věcná náprava, odpovídající dřívějšímu právnímu stavu. Arciť dlužno pak ještě zodpověděti otázku, jaké kroky k tomu cíli jsou možny.

Z výkladů našich, i z výkladů zvláštních po stránce soukromoprávné,¹⁵⁹⁾ vyplývá zajisté dostatečně, že nelze pomýšleti na soudní žalobu, ku které by ostatně království České bylo legi-

¹⁵⁶⁾ Tím ani se nečiní žádná újma státní a dvorní repraesentaci císaře rakouského, jelikož dle státních řádů nutně táž osoba je králem českým i císařem rakouským. Již druhdy králové čeští užívali Pražského hradu k residenci a repraesentaci zároveň v jiných svých vlastnostech (též jako císařové němečtí); a přece juristicky sloužil jim vlastně jako králům českým.

¹⁵⁷⁾ V. o král. hradě při pozn. 88, 111.

¹⁵⁸⁾ O nynějším zápisu z r. 1881—2 srov. spis dr. Machače: Koruna Česká vlastníkem král. hradu Pražského (v Knih. Samostatnosti), str. 46 sl.

¹⁵⁹⁾ Od p. dv. r. Stupeckého (v. níže).

timováno jediné jako stát (aspoň fragmentární), tedy stát repraesentovaný jednak králem českým, jednak sněmem zemským jako sborem zákonodárným. O dnešní t. zv. fond zemský (jmění většinou samosprávné), při němž by zemský sněm nebo výbor ve vlastnosti orgánů samosprávných byly samy k žalobě oprávněny, se zde nejedná, nýbrž o jmění zvláštní, s povahou státní a s určením ku potřebám dvorní repraesentace králů českých.¹⁶⁰⁾

Zbývá tedy venkoncem dvojí cesta. Jednak může sněm zemský obrátiti se peticí, ev. deputací k mocnáři, aby ze své moci jméno, na něž vklad r. 1866 se stal, dal poopraviti, což je možné, pokud ve příčině c. k. dvorního eráru rozhoduje on sám beze svolení rady říšské a bez ministerské kontrasignace, prostředkem úřadů c. a kr. dvora. Anebo náprava dala by se zjednatí cestou ústavní: zvláštním zákonem zemským, když by totiž bylo o věci vyvoláno usnesení zemského sněmu a mocnářem bylo za zákon sankcionováno. Kdyby snad někdo namítal, že pak běží o speciální zákon z oboru práva civilního, spadající tudíž do působnosti rady říšské, lze naproti tomu hájiti, že běží o jmění veřejnoprávné, držené z veřejného titulu výsostného a k účelům veřejným (státní a dvorní repraesentace), v souvislosti s trůnní posloupností dle pragmatické sankce českým sněmem přijaté; a že tudíž nelze pochybovati o kompetenci mocnářově jakožto panujícího krále českého spolu se zemským sněmem jako zákonodárným sborem království Českého, aby zvláštním zákonem zemským vyslovili, že král. hrad Pražský náleží právem vlastnickým král. českému dvornímu eráru nebo dvornímu eráru králův a království Českého, resp. kdyžby se obnovil starobylý název historický: „koruně království Českého“ nebo krátce „koruně České“.¹⁶¹⁾

¹⁶⁰⁾ Srov. o kor. statech při pozn. 121 a sl. Také by mohla vzniknouti otázka, pokud by toto státní jmění království Českého mělo býti právně zastupováno fin. prokuraturou. Rozhodnutí o žalobě příslušelo by řádnému soudu (nikoli snad soudu říšskému). — Ostatně zde netřeba dále připomínati, kterak nelze dobře v odpor bráti všeliká zcizení c. k. dvorním erárem k rukoum třetím předsevzatá na základě deskové vkladby.

¹⁶¹⁾ Návrh čes. zem. zákona musil by arci zníti namnoze jinak, než jak jej podal dr. Machač (Pokrok. rev. II., str. 518 sl.; ve spise Koruna Česká, str. 183 sl.). Ani podaný tu seznam součástí král. hradu Praž. není prost námitk.

Přehled součástí král. hradu Pražského.

Podává prof. Bohuš Rieger.

1. Král. hrad Pražský spolu se souvislými budovami a pozemky tvořival zvláštní okrsek, který za času Marie Terezie, když Hradčany r. 1756 byly povýšeny na čtvrté město Pražské, počítal se už nepochybně k Hradčanům. Uvádí se také v Exaequatorium král. hořejšího města Pražského z r. 1757, a sice jako zvláštní *okres zámecký*. Jeho hranice jsou pak přesně vyznačeny v katastru josefinském z r. 1785, jakož i v pozdějším katastru stabilním.¹⁾

Tento místní obvod obsahoval josefinská topografická čísla 1—84 (dodatečně též 317), a náležela sem čísla popisná 1—55.²⁾ Celkem tedy zámecký okres táhl se od starých zámeckých schodů na východě k západu až k arcib. residenci na náměstí hradčanském (č. pop. 56); vedle král. hradu a budov příslušných

¹⁾ Srov. Kalouskův Přehled dějin kr. hr. Pr., a naše výklady o král. hradě Praž., pozn. 72 sl. Katastr tereziánský uvádí: „k. k. Burgschlossbezirk“, josefinský: „k. k. Schlossbezirk“. Pak vztahují se sem výsledky t. zv. Häuseruntersuchungskommission 1814—16 (vesměs v arch. zem.). Také v parcelním protokollu města Prahy z r. 1842 uvádí se čtvrtá část města, Hradčany, s dodatkem: „mit Schlossbezirk“.

²⁾ Dodatečně počítáno sem č. top. 317, t. j. část Jeleního příkopu nad t. zv. „Scheidungsmauer neben dem Czerninschen Garten“, která slula též příkopem novosvětským (srov. o král. hradě, pozn. 107 in fine). — Dle parc. protokolu z r. 1842 patřily k zám. okresu parcely stav. č. 1—109, pozemk. č. 1—75, pak 99—102.

spadaly sem též kostel sv. Vítký, domy kapitolní, ústav šlechticů, domy Lobkovické, nejv. purkrabství a j.; z pozemků jmenovitě cí. zahrada, bažantnice a Jelení příkop, a to i nad Prašným mostem. Tento okres zámecký býval také celkem oddělen příkopy, zdmi, mosty a branami; avšak počítaly se k němu ještě některé částky zevnější, před zdmi ležící.³⁾

Nechť jakékoli úřední úkoly v zám. okresu mívalo zámecké hejtmanství a od Marie Terezie dvorní úřad stavební, přece dle obecního řádu Pražského z 1. kvěť. 1850 č. 85 z. z. okres ten jako takový spolu s Hradčany náležel ke svazku obecnímu (§§ 1 a 81), ač ještě zachovával své zvláštní poměry. Avšak říšský zákon obecní 1862 (čl. 1) a české zřízení obecní r. 1864 (§ 5) uzákonily exemci residencí, zámků a jiných stavení určených k tomu, aby v nich bydlel nebo na čas se zdržoval císař nebo nejvyšší dvůr, jakož i zahrad a sadů k těm stavením náležejících. Má tudíž nikoli zámecký okres vůbec, nýbrž jen majetek dvorního eráru postavení výjimečné. Spadají sem arcí také hradní náměstí, jakož i ulice Prašného mostu a dvorní silnice na Mariánských hradbách, ježto se pokládají za vlastnictví dvorního eráru, a mají prý tudíž povahu dvorů a cest soukromých. Naproti tomu ostatní část komunikací v zám. okresu musila po stránce samostatné působnosti obecní býti převzata městem Prahou jako statek veřejný.⁴⁾

³⁾ Jelení příkop byl obehnan zdi, jdoucí za arcib. palácem vzhůru až k brance špitálské u Nového světa (stáv. do r. 1885); odtud šla t. zv. hraničná zeď podle Černínské zahrady a Černínského pole přes Jelení příkop napříč lomeně k Mariánským hradbám a dále podél těchto; také u lvárny, později u Prašného mostu bývala (1791) brána; rovněž byly zdi obehnané cí. zahrada s Belvederem a největší část pozdějších Chotkových sadů. Srov. vůbec Kalouskův Přehled dějin kr. hr. Pr. — Za zdmi ležel příkop novosvětský (č. top. 317); pak náměstí a ulice, které ještě r. 1842 k hradu a k zám. okresu (Burgfrieden) patřily — ale v l. 1863—4 městem Prahou musily jako statek veřejný býti převzaty; srov. o král. hradě, pozn. 104 a 118—120.

⁴⁾ O exemci sr. výše Král. hrad, pozn. 134; (výrok nejv. hořimistrovství o příslušnosti předmětu není vždy právně rozhodující, dle nálezu správního dvoru soudního cit. Pražákem n. u. m.). Soudní forum nejv. dvorního maršálka dotýče se jen žalovaných osob, nikoli věcných práv k nemovitostem. (Ott, Soust. úvod ve studium n. říz. soud. I, 109.) — O sporech s městem Prahou v l. 1863—4 viz Král. hrad, pozn. 118, 119. Dvorní erár

Jde nám tedy dále nikoliv o to, co vůbec náležívало k zámeckému okresu, nýbrž co *jako součástka nebo příslušenství právně* patřilo resp. podnes patří ku král. hradu Pražskému, nechať to leží v zámeckém okresu nebo jinde, jako: v ostatním obvodu Hradčan, na Malé Straně resp. i mimo Prahu. Dnes o tom všem rozhodují zemské desky a pozemkové knihy, s listy držebnosti neboli statkových podstat.⁵⁾

Pro dobu před zřízením vložky pro král. hrad Pražský r. 1866 odkázáni jsme na pomůcky nejisté hodnoty. Jde tu o starší katastry, při čemž dlužno vytknouti, že příslušné pozemky nacházejí se zapsány teprve v katastru josefinském. K tomu pak přistupují jednak zvláštní místní popisy hradních příslušenství z r. 1841—42 a z r. 1864—65, jednak rektifikační vysvědčení z r. (1817, 1835), 1841, 1862 a 1864, kterážto byla vystavena přímo k dosažení deskového vkladu.⁶⁾ Jednání v té příčině, jak jsme poznali, dlouho se táhla, jelikož se objevovaly všeliké neshody, bylo potřebí doplňků a oprav, tak že ještě r. 1866 prvé dvě soudní instance odepíraly zřízení vložky z důvodů toho druhu. Některé vložky zřízeny teprve r. 1868. Od těch dob pak už zase došlo k některým změnám ve stavu držby. Avšak netřeba zde všecko historicky vypisovati. Stačí, když napřed přehledně připomeneme, které asi nemovitosti od časů katastru josefinského až do dnešního dne ubyly, načež podáme seznam či sestavení nynějších součástí neb příslušenství král. hradu Pražského.⁷⁾

stále hájil povahy hradních náměstí jako dvorů k hradu náležejících, i možnosti uzavíratí příchod (jako tradici někdejší pevnostní povahy král. hradu). Nicméně chodí se zde též ke kostelům a k soukromým domům; lze mluviti aspoň o služebnosti i pro obecnost v tom ohledu vydržené. — Ostatně sluší dodati, že domy čp. 12—27 ve Zlaté uličce bývaly pod jurisdikcí zámeckou (resp. ve fisk. knihách), a že podnes půda, na níž stojí, patří dvornímu eráru.

⁵⁾ Jde jednak o původní zápisy deskové z r. 1866—68 (z r. 1823 pro král. obory), jednak o vložky nynější od r. 1881; pak o některé vložky pozemkových knih hradčanských.

⁶⁾ Srov. výše Král. hrad, a sice ve příčině popisů pozn. 99, 104, 122. ve příčině katastrálních výkazů pozn. 80, 92, 100, 115, 121.

⁷⁾ V katastru josef. nacházela se ovšem řada zvláštních rubrik; než i tam uváděly se dotyčné nemovitosti jako „příslušné“ k Pražskému hradu (srov. vysvědčení zem. výboru z 28. břez. 1862; též Král. hrad, pozn. 76). V zem. deskách nacházíme nyní řadu vložek, při nichž za vlastníka je zapsán

2. Z nemovitostí, které ku král. hradu Pražskému patřily, během doby (od času cís. Josefa II.) *ubyly* zvláště tyto:

a) prázdný prostor mezi král. hradem a arcibisk. palácem, nyní zahrada patřící k tomuto;⁸⁾

b) část ulic a náměstí převzatých městem Prahou v letech 1863—4;⁹⁾

c) některé částky Jeleního příkopu, zcizené zprvu pouze emfyteuticky, pak vlastnický;¹⁰⁾

d) t. zv. příkop Novosvětský, odprodáný teprve r. 1870;¹¹⁾

e) t. zv. starý ravelín před starou východní branou, jenž od r. 1832 byl přenechán k užívání (Klarovu) ústavu pro dospělě slepce, a r. 1905 byl jemu panovníkem vlastnický darován;¹²⁾

c. k. dvorní erár. Ačkoli tu jde o zvláštní knihovní objekty (nikoli o součástky jednoho knih. tělesa), přece je patrné, že tu jde vlastně o stará příslušenství hradu. Aspoň publicisticky, t. j. ve smyslu práva veřejného resp. zřízení obecního, jsou nemovitosti takové eximovány právě jen jako příslušenství sloužící dvorním, residenčním účelům, takže souvislost mezi nimi zjednává se tímž účelem resp. subjektem (dvorním erárem).

⁸⁾ Je to čís. top. 87, pozemk. parc. 76. R. 1794 ponechán prostor ten zprvu emfyteuticky k rukoum „arcibiskupství“ za zahradu; dnes mu však náleží vlastnický; sr. Král. hrad, pozn. 86.

⁹⁾ Ubyly pozemk. parc. 219, 219/1, 219/2, 220, 221, 223—227, 228; srov. Král. hrad, pozn. 118.

¹⁰⁾ Do cizího vlastnictví přešly z Jeleního příkopu pod Praš. mostem k Brusce (čís. top. 70) parcely poz. č. 34/2, 37, 38 s potoky č. 243, 244, kdež vznikly z části nové stav. parcely (Rožánkovy). Jiná část odpadla na silnici Chotkovu. — Další částky Jeleního příkopu dolejšího (č. 70) i celý hořejší t. j. nad Prašným mostem (čís. top. 71—73) byly sice také už zcizeny; avšak r. 1865 byly c. k. dvorním erárem zase znovu koupeny. Viz Král. hrad, pozn. 89 a 107, k r. 1865 pozn. 130, a níže sestavení držebnosti nynější.

¹¹⁾ Čís. top. 317, parc. č. 98 a, b, 99, 102, 239, což vše bylo r. 1866 připsáno přímo k Praž. hradu jako jeho součástka, ačkoli už r. 1823 pro příkop na Novém světě (také t. zv. Schwarzenberský) bylo proklamováno zřízení zvláštní vložky v zemsk. deskách; srov. Král. hrad, pozn. 107 ku konci. — Smlouvou trhovou, kterou dne 31. břez. 1870 uzavřelo zámecké hejtmánství jménem c. k. dvorního eráru a dne 3. dubna 1870 schválil úřad nejv. hofmistra, odprodán příkop Novosvětský o 2 jitrech 1455 $\frac{9}{10}$ □⁰ za cenu 6000 zl. MDru Karlu Lumbemu (tento by již vlastníkem sousedních pozemků Černínských).

¹²⁾ R. 1866 byl připsán k Praž. hradu jako součástka jeho deskové vložky; obsahoval top. čís. 7, pozemk. parc. č. 22 a stav. parc. č. 8/1, na níž postaven dům čp. 192-IV., též stav. p. 8/2 a 8/3. — Na základě smlouvy

f) t. zv. dřevní ohrada pod Bruskou na Malé Straně, kteráž r. 1834 byla přenechána k užívání témuž ústavu, a r. 1900 byla mu panovníkem darována k vlastnictví;¹³⁾

g) dům býv. říšské kanceláře na Hradčanech, čp. 178, jenž byl prodán již od r. 1840;¹⁴⁾

h) býv. dům pážat na Hradčanech čp. 69, jež r. 1884 odkoupilo město Praha;¹⁵⁾

i) dům zámeckého hejtmana čp. 34 a vozová kolna čp. 36 s přiléhající částkou náměstí svatojirského, jež byly r. 1871 resp. 1897 věnovány metropolitnímu probošství resp. kapitole;¹⁶⁾

z 12. led. 1883, ratifikované nejv. hofmistrovstvím dne 22. ledna t. r., odprodána částka č. k. 22/2 (angl. sad) vlastnický knížeti Moricovi z Lobkowicz a přenesena do nové vložky č. 124 pozemkové knihy Hradčanské. Listina darovací na základě nejv. rozhodnutí z 22. říj. 1905 je z 28. pros. 1905; má se nyní zřídit nová vložka. V. Král. hrad, pozn. 90 a 106.

¹³⁾ T. zv. „k. k. Holzgarten“ (čís. top. 343 při Malé Straně, pozemk. parc. 45, 46, stav. parc. 164, 165), na němž se nachází budova Klarova ústavu č. pop. 131-III., dostal r. 1867 k rukoum dvorního eráru zvláštní vložku v deskách zemských: G XXIII., fol. 311, v nynějších č. 84. Tuto jest už ústav Klarův zapsán za vlastníka na základě nejv. rozhodnutí z 6. srp. r. 1900 a darovací listiny nejv. úřadu hofmistrovského z 21. září 1900. V. Král. hrad, pozn. 90. — Tato dřevní ohrada dle reversu cís. Rudolfa z 11. pros. r. 1609 náležela vlastnický Starému městu Pražskému, kteréž je propůjčilo pouze do odvolání za místo ke skládání dříví pro potřebu král. dvora; ale později několikrát marně se domáhalo vrácení svého pozemku; zůstal při hradu (Čas. Spol. přát. starož. XII., 109, 137).

¹⁴⁾ Čís. top. 285 a 286, jako „k. k. böhm. Reichskanzlei NC. 188“ v. Král. hrad, pozn. 76, 80, 91 a 106. Dle popisu nemovitostí, které „při c. k. hradě jsou pod správou dvorního stavebního úřadu“, z 27. ún. 1841, byla tato budova dříve (jistě už 1814) ponechána k užívání ústavu slepých; avšak od tohoto (patrně se zeměp. svolením) prodána do „skutečného soukromého vlastnictví“, takže dle gub. dekretu z 11. ledna 1840 č. 936 byla u dvor. stavebního úřadu odepsána (pěly prý na ní důchody pro zem. guvernéra a pro paní abatyši).

¹⁵⁾ Čís. top. 114 a 115; stav. p. č. 261, pozemk. p. č. 87 (druhdy čp. 70: Edelknabenhaus). R. 1867 zřízena pro c. k. dvorní erár zvl. vložka v deskách G XXXVI., fol. 81, nynější to č. 36, kdež je vložena trhov. smlouva, jež byla na základě nejv. rozhodnutí z 20. srp. 1884 zámeck. hejtmánstvím jménem dvorního eráru dne 13. pros. 1884 uzavřena a nejv. hofmistrovstvím dne 20. pros. t. r. ratifikována; cena činila 20.000 zl. V. Král. hrad, pozn. 80, 98 a j.

¹⁶⁾ Pro dům zámeckého hejtmánství čp. 34 (č. top. 50, stav. p. č. 67) otevřena r. 1867 nová vložka v deskách G XXXVI., fol. 11, pro vozovou

j) odepsána byla r. 1845—6 věž zámecká č. 45 (Mihulka), s výhradou služebnosti pro hradní erár, kdežto pro kostel Všech Svatých zřízena vložka na jeho vlastní jméno.¹⁷⁾

Úbytek, kterýž nastal při obou král. oborách, zejména prodejem t. zv. císařského ostrova i jinak, budiž zde pouze připomenut.¹⁸⁾

Ostatně možno na tomto místě zmíniti se ještě o zvláštních poměrech, jaké nacházíme u některých dvorních nemovitostí při samém hradě Pražském. Jednak bývaly některé ve faktickém užívání vojska, jako posavad budovy dvorní jízdárny čp. 53—55 se zadní částí býv. bažantnice, i t. zv. císař. špitál čp. 73-IV.¹⁹⁾

kolnu čp. 36 (býv. král. zbrojnice, č. top. 52, stav. p. 69) G XXXVI, fol. 21. V nynějších deskách jsou to vložky č. 9 resp. 11. Na základě nejv. rozhodnutí z 13. čce. 1871 byly výnosem nejv. hofmistrovství z 15. t. m. č. 3686 k účelu vystavění chrámu svatovítského věnovány částka třetího zám. dvora (náměstí svatojirského) per 217 □⁰ a dva domy k hradu Pražskému patřící č. 34 a 36, a sice s výhradou vlastnictví až do postavení nového probošpství metropolitního, kdežto pozemek, jenž bude získán demolováním starého probošpství (čp. 48) a residence kanovnické, nespadaající do hranic stavby domu, měl zase náhradou připadnouti dvornímu eráru. Věci provedeny na základě právních prohlášení z r. 1897 (po schválení nejv. hofmistrovství z 22. června 1897) tak, že dům č. 34 připsán vlastnický sv. vítskému probošpství, a dům č. 36 metropolitní kapitole (bez některých drobných částek pro vložky č. 1 a 10), kdežto pak c. k. dvornímu eráru ve vložce č. 20 připsáno staré probošpství (čp. 48-IV.; stav. p. 77 a 78). Ostatně v. Král. hrad, pozn. 96, 100 a j.

¹⁷⁾ O zámecké věži čp. 45, dříve 4 (čís. top. 63; stav. p. 76) v. Král. hrad, pozn. 103. O kostelu Všech Svatých (č. t. 19; stav. parc. 2), jenž kdysi býval král. kaplí a sloužil také potřebám zem. soudu, v. tamže pozn. 117. — Ostatně v katastru josef. uvádí se též obydlí vodáka čp. 47 (u probošpství; top. č. 65), později zaniklé.

¹⁸⁾ Zmínky o tom v. ve výkladu o král. oborách (zejm. pozn. 71).

¹⁹⁾ Od času císař. Josefa vojsko užívalo četných realit (jako i Belvederu do r. 1836); proto v novém katastru byly připsány namnoze eráru vojenskému, sr. Král. hrad, pozn. 77 a 93. Dům čp. 49 (Bauhof; dle josef. katastru obydlí zednického políra, č. top. 80) byl v katastru označován jako hřebčinec (Beschälkanzleigebäude u. Stallungen). Z čp. 53—55 stala se dělostřelecká deponitoria, kdežto z nečíslované býv. míčovny (Ballonhaus, stav. p. č. 89) stalo se skladiště komise monturní; o této v. Král. hrad, pozn. 103. Císař. špitál čp. 73 (stav. p. 126/2) už dle josef. katastru jakožto dřívější čp. 74 (top. č. 169) byl obýván dělostřelectvem; o něm srov. tamže pozn. 103.

Jednak máme tu jednotlivě dělené vlastnictví. Tak při domech ve Zlaté uličce patřících k Bílé věži čp. 28.²⁰⁾ Rovněž i při strážnici naproti Mariánským hradbám a při cimbuří se dvěma citadellami na zámeckém valu.²¹⁾

3. Ku král. hradu Pražskému patří nyní jakožto součástky resp. příslušenství, určené k potřebám dvorní residence a repraesentace (jako majetek dvorního eráru), nemovitosti tuto sestavené podle jednotlivých knihovnických vložek:

I. *Vložka desk zemských č. 1:* „Kaiserliche, königliche Hofburg NC. 1. am Hradschin in Prag“ (pouze německy).²²⁾

Náležejí sem stavební parcely: č. 1/1, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 98, 100, 103, 104, 107; pak pozemkové parcely č. 1, 3, 4, 5, 6/1—7, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13/1—2, 23, 24, 25, 40/1, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50/1, 50/3, 51, 52, 53, 54, 55, 56,

²⁰⁾ O domcích u Bílé věže v. Král. hrad, pozn. 86; o věži samé tamže pozn. 103. Josefin. katastr uváděl dokonce, že Bílá věž čp. 28 (top. č. 41; stav. parc. 57 a 58) náleží českým stavům (dle Schallera byla v ní státní vězení). Patří sem stav. parc. 19, 20, 23, 24, 29, 31, 33, 40, 41, 44, 45, 48, 50, 51, 54 a 55 na ten způsob, že půda, na níž budovy ty stojí, jakož i nad nimi se nacházející pevnostní ochoz od Bílé věže až k Daliborce patří vlastnický c. k. dvornímu eráru, jak to majitelé těchto domků čp. 12—27 ve Zlaté uličce sami uznali v protokolu z 20. dubna 1864. Srov. i protokol o místním šetření k založení nových knih z 6. srp. 1880 u dr. Machače, Koruna Česká 9c, str. 51.

²¹⁾ Tu pouze půda patří c. k. dvornímu eráru, stavby však c. k. vojenskému eráru. Strážnice je na stav. p. 99, cimbuří s citadellami na stav. p. č. 1/1 (nyní č. 1/3); pro obojí zřízeny deskové vložky teprve r. 1869 a sice č. 69 a 70; sr. dr. Machač, Koruna Č. 9c str. 52—3. — Také stav. p. č. 83 byla v novém katastru označena jako společné vlastnictví eráru a metropolitní kapitoly tak, že přízemí jako budova hospodářská náleželo onomu, vyšší patro prý jako čp. 40 kapitole; r. 1870 parcela č. 83 zanikla přivtělením k t. zv. *slévarně* (Gusshaus), kteráž byla od hradu oddělena jako stav. p. č. 1/b (č. top. 319) a sice jakožto budova zvláštní, označená od r. 1869 čp. 198-IV. (sahá sem chodba t. zv. farní školy). — Konečně ještě ve příčině poz. parc. 23—25 na zámeckém valu lze srovnati Král. hrad, pozn. 41. V popisu realit spravovaných dvor. stavebním úřadem z 27. února 1841 také se uvádí, že část zám. straně blíže čp. 3 nachází se v dočasném nájmu ústavu šlechticů.

²²⁾ Bližší údaje o vkladbě tištěny u dr. Machače, Koruna Česká 9c (Knih. Samost.), a sice ke vkladu z r. 1866 na str. 43—46, ke vkladu z r. 1881 na str. 47—50.

57, 58, 60, 61, 62/2, 63, 64, 65, 66, 67, 68; 222, 229, 231/I—2, 233, 234, 235, 236.²³⁾

Názornější je přehled dle původního vkladu z r. 1866, arci zachová-li se ohled na pozdější změny. Dle toho patří sem nejprve sám hrad — obsahující stav. parc. č. 1/I (se zám. dvory) a 87 (dvorní kapli), poz. parc. č. 1, č. 222 (náměstí sv. Jiří) a 234 (ulice Prašného mostu).²⁴⁾ Dále:

1. zahrada rajská (Paradeisgarten) č. top. 2; poz. parc. č. 3 a 4; stav. p. č. 86 hlásná věž (Trompeterthurm);

2. zámecký val nebo stráž (Wall- o. Schlossberg) č. top. 3, 3^{1/2}; parc. č. 5, 6/I—7, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13/I—2, 23, 24, 25, 229;

5—7) býv. bažantnice, a sice: — část u jízďárny č. t. 76; parc. č. 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 235, 236; stav. parc. 103 a 104 hospodářská stavení; — rybník v bažantnici, č. t. 77; parc. č. 58 a 66; — zadní část bažantnice, č. t. 78; parc. č. 67, 68, stav. parc. č. 107 kolna;

8. kraso- čili libosad (Lustgarten) naproti jízďárně, č. t. 79; parc. č. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56; stav. p. č. 90 a 91 besídka (Lusthaus), 93, kolna, 98 sklenník;

9. býv. míčovna v libosadu nad Jelením příkopem bez čís. pop.; stav. parc. č. 89;²⁵⁾

11. náměstí Mariánské (Mariahilfplatz) s býv. hořejší dřevní ohradou, nyní dvorní silnice na Mariánských hradbách s alejemi, č. t. 327, 329, 330, 331 v katastru malostranském; poz. č. 40/I, 42, 43, 50/I, 51, 232 a 233;

²³⁾ Pominuty jsou na tomto místě stav. p. č. 8/I—3, poz. p. č. 22/I, jež odpadnou následkem darování Klarovu ústavu z pros. 1905. Výše pozn. 12.

²⁴⁾ Příslušenství hradu byla r. 1866 uvedena pod č. 1—13. Zde odpadají čís. 3: starý ravelín (výše pozn. 12) a č. 10: příkop Novosvětský (výše pozn. 11); pak č. 4: zahrada resp. dvůr při jízďárně čp. 55, jež byla označena jako č. 102/c (č. top. 69), a nyní se zvláště neuvádí. — Výkaz držby c. k. dvorního eráru z 21. dub. 1864 pro první vkladbu uvádí při hradě čp. 1 také malou poz. parc. č. 2, jež asi zanikla. Dále nepochybně zanikly stav. parc. č. 105 a 106 v zadní bažantnici, rovněž i pozemková parcela č. 69 tamže.

²⁵⁾ V. Král. hrad, pozn. 103.

12. budovy dvorních stájí čp. 49 (dříve dvě zahrady: u zednického políra č. p. 49 a u starého divadla), č. t. 80, 81, 82; stav. parc. 88;²⁶⁾

13. lvárna čp. 51 (dříve zahrada resp. dvůr u tesařského políra čp. 51); č. t. 83, 84, stav. p. č. 100 obydlí a hosp. stavení se 3 dvory.²⁷⁾

II. Desk. vložka 6: Bílá Věž s přísl., totiž pevnostní ochoz (Fortifikationsgang) od Bílé věže k Daliborce, Černá věž, Bílá věž a dům čp. 28.

Sem náleží: Bílá věž jako stav. p. č. 58, s domem čp. 28 na stav. parc. č. 57; Černá věž stav. p. č. 30; k tomu dle děleného vlastnictví domky při ochozu ve Zlaté uličce čp. 12—27-IV.²⁸⁾

III. Desk. vložka 20: staré proboštvství u sv. Víta čp. 48-IV.; č. t. 66, stav. parc. č. 77, 78.²⁹⁾

IV. Desk. vložka 21: budova v libosadu (Lustgartengebäude) čp. 50; č. t. 79, stav. parc. č. 92.

V. Desk. vložka 22: Belvedere (letohrádek králové Anny) čp. 52 (druhdy čp. 55); stav. parc. č. 94 s poz. parc. č. 50/2.³⁰⁾

VI. Desk. vložka 23: dvorní jízďárna (Hofreitschule) čp. 53; stav. p. č. 102/I, se zelin. zahradou č. 62/I.

VII. Desk. vložka 24: dvorní jízďárna čp. 54; stav. parc. č. 101.

VIII. Desk. vložka 25: jízďárna čp. 55, s galerií; stav. parc. č. 102/2.

IX. Desk. vložka 39: cis. špitál čp. 73-IV.; stav. p. č. 126-2—3.³¹⁾

²⁶⁾ Označováno též co stavební dvůr, pak co hřebčinec; výše pozn. 19. Sr. Král. hrad, pozn. 96.

²⁷⁾ Lvárna (Löwenhofgebäude) čp. 51 měla dříve svou kat. rubriku; avšak dle vysvědčení místodrž. z 11. června 1866 pokládána za integrující součástku hradu. Srov. Král. hrad, pozn. 125 a 126.

²⁸⁾ Výše pozn. 20; dle výkazu držebnosti dvorního eráru z 21. dubna r. 1864 uvádí se vedlé parcel v pozn. 20 uvedených také stav. p. č. 30, kdežto dle deskové vložky č. 6 parcela ta jako Černá věž patří vůbec dvor. eráru.

²⁹⁾ Výše pozn. 16 ku konci.

³⁰⁾ Srov. Král. hrad, pozn. 77, 96, 98 a sl.

³¹⁾ Výše pozn. 19 ku konci.

X. Desk. vložka 65: stará slévárna (altes Gusshaus) čp. 198; stav. p. č. 1/2.³²⁾

XI. Desk. vložka 69: cimbuří na zám. valu se 2 citadellami; stav. p. č. 1/3.³³⁾

XII. Desk. vložka 70: strážnice na Mariánských hradbách (u lvárny); stav. p. č. 99.³⁴⁾

XIII. Pozemková kniha *hradčanská*, vložka 1: stráž při umělé silnici (Chotkově) u Jeleního příkopu; poz. p. č. 40/2 sad.³⁴⁾

XIV. Poz. kniha *hradč. vlož. 4*: Jelení příkop pod Prašným mostem, znovu koupený r. 1865; poz. parc. č. 34/1, 35, 36 s potoky č. 241, 242.³⁵⁾

XV. Pozemk. kniha *hradč. vlož. 5*: dílec Jeleního příkopu; poz. parc. č. 39 sad (pod silnicí Chotkovou).³⁶⁾

XVI. Poz. kniha *hradč. vlož. 117*: hořejší Jelení příkop s domem čp. 188-IV.; stav. p. č. 108/1 (dům), 108/2, 108/3, 108/4 (vrátnice), 109 (skleník), a pozemk. parc. č. 70 zahrada, 71—75 angl. sad, č. 240 potok.³⁷⁾

Konečně patří nepochybně ku Pražskému hradu deskové vložky č. 347: Král. Obora v Bubenči, a č. 1337: Král. Obora ve Hvězdě s t. zv. Stromovkou v Bubenči.³⁸⁾ Mimo to ještě zapísán jest k rukoum c. k. dvorního eráru v desk. vložce č. 693: statek Kladrubský s tamějším hřebčincem.³⁹⁾

³²⁾ Výše pozn. 21.

³³⁾ K čís. XI. i XII. výše pozn. 21.

³⁴⁾ V. Král. hrad, pozn. 89, 107.

³⁵⁾ V. Král. hrad, pozn. 130.

³⁶⁾ V. Král. hrad, pozn. 89, 107; Machač, Koruna 30, str. 62.

³⁷⁾ Jako v pozn. 35. Smlouvou z 15. břez. 1898 uzavřenou mezi nejv. úřadem hofmistrovským jménem dvorního eráru se spolkem paní Sv. Anny (pro idioty) přenechána tomuto jedna část hořejšího Jeleního příkopu k užívání za rekogniční činži 1 zl. ročně.

³⁸⁾ Viz výklady o král. oborách; nynější držebnost uvádí úplně dr. Machač, Koruna Čes. 30, str. 54 a 55.

³⁹⁾ Sr. výklady o statech korunních, pozn. 130.

Poznámky se stanoviska práva soukromého.

Podává prof. Stupecký.

Předcházející výklady prof. sv. p. Riegera ukazují, kterak historický vývoj dospěl k tomu, že král. hrad pražský byl státní jmění království Českého určené k zvláštní potřebě státní, k důstojné residenci panovníka a jeho rodiny. Ukazují dále, že žádným aktem veřejnoprávním ani nebyla právnícká osobnost státu českého, třeba již jen fragmentárního, zrušena, ani tohoto jmění svého zbavena. Podle předpisů práva soukromého (§ 290 obč. z.) král. hrad pražský rovněž nebyl převeden na subjekt jiný.

Deskový vklad r. 1866 provedený nebyl tedy správný.

Nelze vytýkati za nesprávné, že zápis vlastnický stal se bez prokázání právního titulu vlastnického. Listin potřebných nebylo. Při zakládání hlavní knihy desk zemských vyskytla se táž nesnáze u četných statků městských. Listiny a zápisy příslušné byly přišly na zmar, anebo se totožnost pozemků nedala zjistiti. Proto bylo dvorským dekretem ze dne 17. srpna 1822 vedle nejv. rozhodnutí nařízeno, „dass . . . hinsichtlich der Vorschreibung der landtäflichen Besitzstandes der Städte und Gemeinden ohne alle fernern weitläufigen Erhebungen und ohne auf die landtäfliche Einlage förmlicher Erwerbungsurkunden zu dringen, es lediglich daran genüge, wenn ein von dem ständischen Landesausschusse zertifiziertes rektifikatorisches Zeugnis darüber beigebracht wird, dass die betreffende Stadt oder Gemeinde eine dem Kataster inliegende selbstständige Dominikalrealität wirklich besitze und

dahin auch versteuere, somit das Landrecht auf Grund dieser ämtlichen Urkunde die landtäfliche Einlage und Besitzvorschreibung der Stadt oder Gemeinde ohne weiteres zu vollziehen, dann über die betreffende Rubrik den Extrakt ausfertigen zu lassen und solche vorschriftsmässig zu proklamieren habe“. Podle obdoby předpisu toho slušelo zajisté pokračovati i v případnosti této, jako se také kr. zemské právo zachovalo zřizujíc vkladbu pro dům nejv. purkrabství na Hradčanech.

Ovšem předpis ten nevystačil, poněvadž v katastru possessor udán nebyl. Ale měl se podle předpisu téhož zapsati za vlastníka tehdejší držitel.¹⁾

Držitele bylo tedy vyšetřiti. Úloha ta přináležela c. k. zemskému soudu, a nebylo správné, že jí nevykonal. C. k. místodržitelství nebylo povoláno vydati výrok o držbě. Z dv. dekretu ze dne 26. ledna 1781 č. 4 sb. z. j. přece taková příslušnost jeho nevyplývá.²⁾

Proklamace extraktu sestaveného, již podle dv. dekretu ze dne 11. května 1811 bylo předsevzítí, také se nestala.

Arci pochybovati lze, že nebýti nedostatků vytknutých, byl by býval konec jiný, když správa všeho státního majetku k po-

¹⁾ Při východisku takovém zákonodárství setrvalo i později. Tak v nař. min. ze dne 18. dubna 1853 č. 65 ř. z. (§ §22 31 a 46) a opět v zákonech o zakládání nových knih pozemkových (§ 25 českého zák. zem. ze dne 5. prosince 1874 č. 92). A nezbývá také žádné jiné. Motivy k říšským zákonům o zakládání nových knih pozemkových prostě a dobře podotýkají: Wenn es daher bei der Erhebung rechtlicher Verhältnisse nicht möglich ist, eine völlig ausreichende Aufklärung über den Bestand behaupteter Rechte zu erlangen, oder wenn sich Streit unter den Parteien ergibt, so kann man es sich nicht zum Ziele setzen, eine definitive Lösung der unklaren oder bestrittenen Verhältnisse herbeizuführen, sondern muss diese Aufgabe dem nach dem Ges. vom 25. Juli 1871 R. G. B. Nr. 96 einzuleitenden Verfahren überlassen. Da jedoch die Liegenschaften, in Ansehung deren sich derartige Schwierigkeiten ergeben, unter allen Umständen im Grundbuchsentwurfe eingetragen werden müssen, so erübrigt, wenn das Recht zweifelhaft bleibt, nichts, als den letzten faktischen Besitz zu erheben und das Ergebnis dieser Erhebung den weiteren Amtshandlungen des Anlegungsverfahrens zu Grunde zu legen.

²⁾ Správné bylo mínění, jež hájili v poradě c. k. zemského soudu votanti tehdejší rada z. s. dr. Petruška a r. s. Škvor (*Machač*, Koruna česká vlastníkem kr. hradu pražského, str. 49 a násl.).

třebám c. k. dvora určeného byla sjednocena, a názory o právních poměrech, na nichž vše záleželo, byly tak nevyjasněné, jak ze spisů se jeví. C. k. zemský soud nic nepozastavil se nad tím, že finanční prokuratura žádá za vklad pro c. k. dvorní aerár, kdežto v žádosti předešlé (1865) a ve spisech dřívějších jmenuje se c. k. dvorní zámecký aerár. C. k. místodržitelstvo vysvědčuje, že hrad od nepamětných časů nachází se v držení nejv. dvorního aeráru, a necelé čtvrtstoletí před tím gubernium nařizuje dobytí vkladu pro c. k. dvorní zámecký aerár. A městská rada kr. hl. města Prahy v úředních podáních dovozuje, že c. k. dvorní aerár jest vlastníkem vsí zámecké pozemnosti.

Když podle zemského zákona ze dne 5. prosince 1874 č. 92 nová kniha pozemková pro nemovitosti deskové jest založena, zcela správně (§ 32 cit. zák.) přenešen do ní dosavadní zápis vlastnický. Řízení ediktálně podle zákona ze dne 25. července 1871 č. 96 ř. z. provedlo se, avšak ohláška čelící ku změně zápisů, jež týkaly se „poměrů vlastnických a držebních“, podána nebyla.

Vklad pozůstávající označuje kr. hrad jako majetek státní, označuje, že určen jest k potřebě panovníkova dvora, ale pravého vlastníka, státu, jehož majetek jest, neoznačuje. Spůsobila to zajisté nejasnost názorů prve zmíněná. Možná, že pokládalo se za dostatečné, když ze zápisu zjevné bude ustanovení majetku dotčeného pro c. k. dvůr, a odtud zjevno bude, které úřady majetek ten spravují a zastupují, a vklad nebyl jen náležitě určitý. Než rozuměti se může a spíše rozuměti se bude na aerár všeobecný, nyní předlitavský.

Byl-li takto král. hrad pražský vložen jinému vlastníku, bylo by ovšem místo pro žalobu o vklad pravého vlastníka a výmaz vlastníka nepravého. Žaloba ta směřovala by proti aeráru všeobecnému jako knihovnímu držiteli a příslušela by před řádný soud, nikoli snad před soud říšský (§ 3 st. zák. zák. ze dne 21. pros. 1867 č. 143 ř. z.).

Opomenutím ohlášky v řízení upravovacím podle zák. ze dne 25. července 1871 č. 96 ř. z. žalobní nárok nepropadl (§ 6 téhož zák.).

O řádném knihovním vydržení c. k. aeráru všeobecného (§ 1467 obč. zák.) nemůže býti řeči, poněvadž knihovní držení jeho nezakládalo se na „titulu, který by byl dostatečný k převzetí práva vlastnického“ (§ 1461 obč. z.), nezakládalo se vůbec na

nijakém titulu, a knihovní vydržení podle zařazení § 1467 obč. z. a historického svého základu také náležitosti v §§ 1461 a 1463 vyhledávalo.

Knihovní vydržení čtyřicetileté (§§ 1477, 1472 obč. z.) bylo by mohlo nastati. Mala fides držitelova musila by se žalobcem dokázati (§§ 1477, 328.), bona fides může se také na nesprávném pojmání právním (§ 326 obč. zák.) zakládati. Dobu vydržecí počítati by bylo ode dne, kdy vklad v deskách byl vykonán (dv. dkt. ze dne 4. června 1819 sb. z. j. č. 1567, čl. 4. dv. dktu ze dne 29. srpna 1818 sb. z. j. č. 1488; vyhl. pat. k obč. zák. 6. odst.) Pokud skutkový děj ze spisů seznati lze, vydržení počalé nebylo ani přetrženo (§ 1497 ob. z.) ani staveno (§§ 1493—1496).

Má-li také promlčení žaloby takové místo, jest otázka velmi sporná. Po mém náhledu záporně odpověděti nesluší. Lhůta promlčecí (§ 1485 obč. zák.) počítala by se rovněž od dne vykonaného vkladu (cit. dv. dkt. z r. 1819).

Žalobu bylo by podati jménem vlastníka majetku dotčeného, totiž (fragmentárního nyní) státu českého. K zastoupení jeho byla by povolána c. k. finanční prokuratura, a v případnosti této, ježto žaloba by směřovala proti c. k. dvornímu aeráru všeobecnému (předlitavskému), bylo by potřebí opatření po rozumu § 15. odst. 8. min. nař. ze dne 9. března 1898 č. 41 ř. z.

Není potřebí doličovati, že na žalobu tudy naprosto nelze pomýšleti. Na jiné cestě nebude právu poznanému zajisté ani nastalé vydržení překážeti.

Vklady královských obor jsou ovšem právě tak nesprávné, jako vklad král. hradu. Názor ministerský vyslovený v notě c. k. českého místodržitelství ze dne 14. prosince 1853 č. 11.074, že obory ty jsou částmi celého státního majetku³⁾, nejmenší nemá opory ani v právu veřejném ani v soukromém. A na témž názoru se patrně zakládá dekret nejv. hofmistrství ze dne 29. července 1878 č. 3885⁴⁾. Správu a užívání zemského výboru nenáleží zapsati do

³⁾ Viz str. 160.

⁴⁾ Viz str. 164. Jinak opatření, aby různé zápisy posavadní vlastníka buď křivě označující buď vůbec neoznačující byly odstraněny, a zapisoval se dvorní aerár, bylo velmi vhodné. Nařízení, aby se podle okolností vklad do nových knih pozemkových pomínul, ovšem přímo se protivilo zem. zákonu ze dne 5. prosince 1874 č. 92 z. z. (§§ 1, 2.).

knihy pozemkové. Věcné právo nebylo mu propůjčeno. Právo jeho vskutku jest povahy výprosné, podle dktu. dv. kanceláře ze dne 6. května 1845 č. 15.474 volná dispozice s dotčenými pozemnostmi výslovně císaři jakožto králi českému zůstala vyhražena.⁵⁾ Poznámány správa ta a užívání také býti nemohou; § 20 lit. a. vš. zák. knih. na poměry takové rozšiřovati nelze.

Karlštejn vložen byl tereziánskému ústavu šlechtičen patrným nějakým nedopatřením, vždyť v deskách zemských byla vložena nadací listina ze dne 28. srpna 1755, kterou se témuž ústavu toliko požívání poskytuje. Viz str. 113 pozn. 106. Ale vláda přes to Karlštejn za vlastnictví koruny považuje (viz str. 147), a pokud tereziánský ústav šlechtičen právo to uznává, nebylo by s těžkostmi nápravu zjednati.

⁵⁾ Viz str. 137

Vyjádření společné,

jež zemskému výboru král. Čes. podali

profesoři Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký.

Odpověď k otázce prvé: „Komu přísluší přičítati vlastnictví král. hradu Pražského až do doby, kdy nynější vklad v deskách zemských byl proveden?“ i zároveň k dodatku: zdali hrad ten nenáležel „ke královým statkům komorním (a nikoli k statkům korunním), tudíž k statkům, na něž stavové vlivu neměli?“

V době Habsburské král. hrad Pražský nacházel se — uijeme-li výrazu moderního — ve vlastnictví král. českého dvorního eráru, nebo, uijeme-li názvu historického, ve vlastnictví „koruny království Českého“ či krátce „koruny České“ (Krone Böhmen). Nejde tu o majetek komorní, nýbrž korunní. —

Když v XVI. stol. ustálil se v Čechách rozdíl mezi majetkem komorním a korunním, znamenal výraz „koruna“ nikoli pouze krále, nýbrž státní svazek, zastupovaný králem i stavy; a v souvislosti s tím majetek korunní, řečený také zemským, nepokládal se za zeměpanský, nýbrž

za státní. Až na některé výjimky (jako zejm. Karlštejn) tvořil tento korunní majetek dotaci králův od království Českého, tak že přecházel spolu s trůnem na všechny krále následující, i nesměl volně beze svolení stavů býti zastavován neb zcizován — právě na rozdíl od statků komorních, volné disposici zeměpanské podléhajících. Králům tedy příslušela pouze správa a neobmezené užívání, podobně jako církevním beneficiářům.

Také král. hrad Pražský, když r. 1526 spolu s českým trůnem dostal se dynastii Habsburské, byl majetkem korunním; a nejvýše jednotlivé novější příkupy mohly by se snad pokládati zvláště za komorní. Král. hrad Pražský představoval dokonce zvláštní způsob majetku korunního, ježto měl své určení, sloužit přímo k residenci a repraesentaci českých králů a jejich dvora. Právě jako korunovační, vládní a dvorní sídlo českých králů hrad Pražský ani nemohl býti majetkem komorním, třeba že králové ti přece mohli nakládati některými jeho vedlejšími součástkami nebo příslušenstvy, — arci bez porušení vlastního účelu či určení hradu, pokud se týče beze zhoršení této vládní a dvorní dotace (hledíc zase k jiným zlepšením).

Na Pražský hrad v XVI. stol. vztahovaly se bezpečně: státní řády o posloupnosti trůnní a volbě králů (v souvislosti s tím i předpisy Zříz. Zem. o moci nejvyššího purkrabí nad hradem za bezkráloví; o přísaze hradního hejtmana vši obci království); řád o korunovaci na hradě; řády sněmovní a úřední (jedné části hradu bylo spolu užíváno pro sněmy, úřady a soudy); privilegia zemská na neodcizování od koruny resp. od království Českého z r. 1499 a j. v., jakož i majestát Pražských měst z r. 1513 o svobodném chování hradu toho králi Českými. Nelze tedy v XVI. stol. krále České pokládati za vlastníky (byť

i právo jejich bylo tak rozsáhlé, že se blížilo moci vlastníkově), nýbrž vlastníkem král. hradu Pražského byla koruna království Českého, ve smyslu státního svazku (krále i obce zemské); a král jednal tu jen jako hlava státu dle veřejného práva zemského.

Po r. 1627 nastaly sice vůbec podstatné proměny, avšak speciálně ve příčině korunních statků i král. hradu Pražského právní poměry se nezměnily. Hrad ten ani tehda nestal se komorním; zůstal dvorní dotací králův od království, a napořád vztahují se naň zemská privilegia na neodcizování od království, i majestát měst Pražských. Ještě r. 1837 přísaha královská nasvědčuje témuž právnímu stavu. Za absolutismu sice stále pokračovala administrativní centralisace a uniformita; nicméně přes tento vývoj správní zůstává poměr vlastnický co do juristické podstaty nezměněn. Před r. 1848 nedošlo ku změně ani civilisticky dle předpisů všeob. obč. zákonníka z r. 1811 (dle něhož nabývání státních statků může se díti jen dle platných norem práva soukromého), ani publicisticky, t. j. nevydán žádný zákon, jenž by po stránce práva veřejného nebo státní ústavy stanovil unifikaci či fusi všelikého majetku státního, resp. právní sukcesi jediného říšského eráru na místo vlastníků předešlých. Protož také r. 1825 statky korunní byly uznávány za státní statky království Českého.

Ani moderní ústavy z let 1848—1867 výslovně nestanoví podobnou fusi vlastnickou, žádající pouze koncentraci správní a rozpočtovou; mimo to tyto ústavy speciálně nepraejudikují poměrům majetku dvorního. Neméně ani jednotná správa dvorní nevyklučuje rozlišování vlastnické, — jakož to vidíme při král. hradě Budínském, jenž jest připsán „svaté koruně uherské“, nebo nejnověji při Krakovském Wawelu, jenž sice jest trvale věnován za dvorní residenci, zůstává však vlastnictvím zemským.

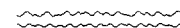
Protož také král. hrad Pražský dlužno před vkladem z r. 1866 pokládati stále za dvorní dotaci králův Českých od království Českého, za vlastnictví král. českého dvorního eráru nebo „koruny české“, — neboť jednak království České posud existuje jako subjekt se živly povahy státoprávní, jako stát fragmentární, — jednak posud právně existují králové čeští (dle práva monarchického, dle státního aktu o rakouském císařství z r. 1804 a j. v.), a nanejmeně podnes zachovali si svá čestná; repraesentační práva, i když práva vládní vykonávají se v mocnářství jednotně (při všech aktech suverénních je však titul krále českého podnes nutným). Právě repraesentačním úkolům králů Českých je hrad Pražský věnován, jako jejich korunovační a dvorní sídlo, a právně nebylo na tom nic změněno. —

Odpověď k otázkám dalším: b) „Zda odpovídá nynější zápis v deskách zemských skutečnému právnímu stavu“, — c) „zda je vůbec třeba nápravy nynějšího stavu knihovního, a jaké kroky po případě sluší zemskému výboru v tom směru podniknouti?“

Dle předcházejícího výkladu jest zápis „c. k. dvorního eráru“ věcně nesprávný, resp. nanejmiň neurčitý, pokud se dá vykládati ve smyslu ne pouze správy, nýbrž vlastnictví státu předlitavského neb rakouského (zapsán má býti vlastník). Při vsí jednotě správy dvorní — jde přec o příslušenství, kterým jest král. trůn od království Českého dotován. Jde o residenční a repraesentační hrad panovníků jako králů Českých — právě z tohoto výsostného titulu a k tomuto dvornímu i státnímu účelu, na základě české trůnní sukcesse. Protož z hlediska otázky vlastnické dlužno dodatečně vyznačiti, že jde o dvorní erár království Českého resp. králů Českých, — a má-li se užití názvu historického, slušelo by za vlastníka zapsati

„korunu království Českého“ nebo „korunu Českou“ (Krone Böhmen).

Nápravu nelze zjednati soudní žalobou. Doporučiti lze toliko žádost majestátní k Jeho Veličenstvu, aby zápis v zemských deskách dal sám v uvedeném směru opravit, což při majetku dvorním jest mu dle moderní rakouské ústavy možno. Jinak by náprava byla možna také zvláštním zákonem zemským, když by Jeho Veličenstvo tuto ústavní cestu sobě oblíbilo.

OBSAH.

Stručný přehled dějin hradu Pražského. Sepsal prof. **Josef Kalousek**, str. 1—61

- I. *Za panování rodu Přemyslovského do r. 1306:* První tři kostely ve hradě 1, residence biskupská 1, palác knížecí 2. Hrad byl kamenný 2. Nynější troje náhradí 2. Rozloha starého hradu 3. Spytihněvův kostel sv. Víta 3. Soběslav obnovuje hrad 4; oheň v něm (1142) 4. Dům kapitoly 4. Vznik purkrabství 5. Přemysl II. opevňuje hrad 6. Palác královský 7.
- II. *Od vymření Přemyslovců 1306 do nastoupení Habsburků 1526:* Karel zakládá nový palác 7. Kaple Všech Svatých 8. Kostel sv. Víta 8. Opevnění hradu 9. Vinice na Opyši 10. Vodovod do hradu 10. Nové schody zámecké 10. Vznik Hradčan a dvojího Pohořelce 11. Význam hradu před válkou husitskou 11. Václav IV. jej opouští 12. Za války husitské 12. Za Sigmunda a Albrechta 13, v bezkráloví 15. Za Ladislava a Jiřího 16. Vladislav usadí se v hradě 17, jež obnovuje 18; úřadové vracejí se do něho 19. Bývalá residence biskupská mění se v proboštskou 20, a jiné novostavby 20. Starý úřad purkrabský a nový hejtmanský 21.
- III. *Za panování rodu Habsburského od 1526 do nynějška:* Ferdinand I. zakládá zahradu královskou 22, Prašný most 23, letohrádek v zahradě 23, staví v druhém náhradí 24. Oheň (1541) co strávil 25. Zatímné opravy 26, přestavba soudné světnice 27, oprava síně Vladislavské 28. Náklady na stavby odkud šly 28, na opravu kostela Svatovítského 29. Menší stavby v zahradě a Nová obora Hvězda 30. Hejtmán hradecký 30. — Stavby Maximiliánovy 32, a Rudolfovy 32; Rudolfův psací pokoj a Sommerhaus 33, sál Španělský a Německý 34. Náklady na velké stavby Rudolfovy 35. Jeho stavitel Gargioli 37. Čemu učí ryté pohledy na Prahu 38. Dům Lobkovický 39, kaple Všech Svatých 39. Černá věž 40, Jelení příkop 40. — Za války třicetileté 40. Náklady 41. Stavby Ferdinanda III. 42, Leopolda I. 43. Náklady 44. Město Hradčany povýšeno 44, jméno jeho se rozšiřuje i na hrad a Pohořelec 45. — Marie Terezie zakládá ústav šlechtičen 46, opravuje kostel sv. Víta 46, přestavuje zámek 47, uniformuje jej 48. Vinice na Opyši dostává jméno Svatováclavské 49. — Změny na hradě za Josefa II. 50, za Leopolda II. 51. — V století devatenáctém

kým zámek obýván 52, opraven letohrádek 52, i zámek 52. Vladislavův zámek opuštěn 53. Jelení příkop přinavrácen 54, kostel sv. Víta opravován i dostavován 54. Kostel Svatojirský 55. Staré věže 55.

Přídavek o královských oborách: Stará obora u Bubeneče 55, její osudy v minulosti 56, změny okolo r. 1800 57, obora veřejnou zahradou 58, též dílec její Štěpnice, jehož něm. jméno Baumgarten vztaženo na celou oboru Bubenečskou 59. — Nová obora u Hvězdy 60.

O českých královských a korunních statech. (Obecný přehled právního vývoje.) Podává prof. **Bohuš Rieger** str. 63—138

A) *V době předhabsburské do r. 1526:*

I. *Doba Přemyslovců:* Tito byli vlastníky kníž. a král. statků, str. 64; prvé předpisy o nezastavování 65. — II. *Doba Lucemburská:* Vliv stavů za krále Jana 65. Konstituování státu „koruny“ České za Karla IV., 66. Majestas Carolina r. 1346 o statech korunních, nezczizitelných, 70. Neodczizování od království ve 14. stol., 72; vliv stavů za kr. Václava, 73. — III. *Od doby husitské do Jagelonské:* Závazky cís. Sigmunda, 73. Závazky z r. 1438, 1453, 1461, 1471, 74. Majestát Vladislavův na neodczizování r. 1499, 77. Předpisy z r. 1509 a 1510, 79. Majestát kr. Ludvíka 1522 a sněm 1523, 80.

B) *V době habsburské v l. 1526—1740:*

I. *V l. 1526—1620,* 82. Závazky králů habsburských v l. 1526—1619, 83. Statky předhabsburské jsou korunními (na rozdíl od později nabytých) 84. Některá povolení Ferdinandovi I., i připuštění statků komorních, 85. Vliv stavů při statech korunních za Ferdinanda I. i nástupců, 87. Sněm r. 1575 o inkorporaci statků ku království; statky korunní, zemské, stolní, královské a zemské, 89. Sněm r. 1615, 91. Rozličné názvosloví, 92. Léna koruny 93. Význam „koruny“ před r. 1620, 94. — II. *V l. 1620—1740.* Dosah převratu pobělohorského, 95. Neodczizování od království po r. 1627, 96. Vliv stavů při kor. statech 1628—1734, 98.

C) *Doba l. 1740—1848:*

Stát osvícenský a centralistický v 18. stol., 101. Statky komorní pokládají se za státní, 103. Obecný zákoník obč. 1811 o tom, 105. — I. Marie Terezie, 106. Josef II., 107; seznamy statků z r. 1790, 108. — II. Deskový patent 1794: zapsání komory i při statech korunních, 109. — III. *Otázka prodeje korunních statků v l. 1817—25,* 112. Výklady o jejich právní povaze z r. 1818, 113. Nejv. rozhodnutí o českých státních statech z r. 1824 a další spor o nich, 116. Nejv. rozhodnutí o zczizení státních statků království Českého r. 1825 i přivolení sněmu, 120. České statky korunní do r. 1848, 122.

D) *Doba od r. 1848:*

I. Ústavy z l. 1848—49, 123. Smlouva s nár. bankou 1855, 124. — II. *Nová doba ústavní* od r. 1860, 125. Předpisy říšských ústav z r. 1861 a 1867, 126. Erár rakouskouherský; vojenský; dvorní,

128. Rozmanité eráry, 130. Majetek i fond zemský, 131. Země jako svazek samosprávný a státní fragment, 133. Korunní statky nepatří k zemskému fondu, 134. Zczizování kor. statků a lén od r. 1861, 135; zvláště r. 1868, 137.

O některých statech zvláštních. Podává prof. **Bohuš Rieger** . . . str. 139—168.

I. *Karlštejn:*

Jeho určení, 139. Závazky králů v l. 1436—97, 140. Předpisy Zříz. zem. 1500—64, 142; hradem korunním, 142. Změna určení r. 1625 143. Změna ve věnování 1755, 145. Restaurace hradu jakožto korunního (1863, 1866, 1874), 146. Otázka vkladby, 147. — O korunních klenotech po r. 1620, 149. Chování jejich od r. 1861, 150.

II. *Purkrabství Pražské:*

Dotace od králů, 151; též od země, 152. V době habsburské zvláštní druh statků korunních, 153. Vliv stavů i komory po r. 1627, 154. Moc i majetek stavů od r. 1749, 155. Deskový vklad pro ně 1823, 156.

III. *Královské Obory:*

Obora stará i Hvězda v 16. stol., 157. Věnování králi Čes. za veřejné sady r. 1804 a 1845, 158. Vklad komoře r. 1823, 159. Jednání v l. 1851—1859, 160. Otázka letohrádku v l. 1861—64, 162. Exemce ze svazku obecního 1865, 164. Otázka nového vkladu r. 1878, 164. Vklad c. k. dvor. eráru r. 1880, 166. Žádosti zemského výboru (1893), 167.

Královský hrad Pražský a jeho právní poměry. Podává prof. **Bohuš Rieger** str. 169—242

A) *Před dobou habsburskou do r. 1526:*

Určení hradu za kníž. a král. sídlo, k nastolování a korunování, 169. Nezastavitelnost Prahy za Karla IV., 171. Postavení nejvyššího purkrabí, i novějšího hejtmana hradu Pražského, 172. Předpisy z r. 1497, i Zříz. Z. 1500, 173. Vliv stavů na hrad Pražský jako sídlo krále i království, 175. Další snahy šlechty za nepřítomnosti královny, zejm. po r. 1508, 176. Odpor měst; majestát Praž. měst o hradě r. 1513, 177. Rozpor obojích snah (1514—17), 178. Sněm r. 1523 o mocnosti královské, 179. Poměry hradu jednak dle majestátu 1499 a j. v., jednak dle sněmu 1523 a maj. Praž. měst 1513, 180.

B) *V době habsburské:*

I. *L. 1526—1620.* Závazky králů od r. 1526, 182. Postavení nejvyššího purkrabí a hradního hejtmana v 16. stol., 183. Hrad Pražský statkem korunním, 185. Nakládání hradními nemovitostmi, 186. Sídlo králů Čes. i království (země), 188. Náklady v 16. stol., 189. Povolení sněmů 1583—1615, 190.
II. *L. 1620—1740.* Hrad Pražský zůstává korunním i po r. 1627, 191. Sídlo králů Čes., i sněmů a úřadů, 192. Povolování nákladů po r. 1627, 193. Náklady od Leopolda I. do r. 1740, 194.

- III. L. 1740—1835. Za Marie Terezie, 195. Sídlo královské, 196, též za Josefa II., 197, i později (zároveň sněmů až do r. 1848), 198. Otázka deskového vkladu po r. 1794, 198. Jednání o něm 1817—8, 199. Patenty o dani domovní r. 1817 a 1820, 201 (obč. zák. 1811, 202). Deskové vklady z r. 1823, 203.
- IV. Jednání o deskový vklad v l. 1835—66. Podněty k tomu, 204. Prvé kroky r. 1835, 206. Jednání nové r. 1840, 207. Jako vlastník „král.“ hradu uvádí se v l. 1842—65 „k. k. Hofburgaerar“, 210. Průtahy v jednání o deskový vklad do r. 1848, 212. Změna v náhledech byrokracie za éry Bachovy, 214. Nové jednání o vklad od r. 1861, 216. Žádost první r. 1862 zamítnuta, 218. Další přípravy, 219. Praha a dvorní erár v l. 1863—4, 219. Žádost druhá r. 1865 zamítnuta, 221. Potvrzení místodržitelství r. 1866 o držbě „dvorního eráru“, a příznivé rozhodnutí nejv. soudu, 222. Knihovní vklady, 223.
- V. Ú v a h y. 1. Soukromé (i fideikomisní) jmění panovníka, 224, a jmění veřejné, státní, 225. Hrad Pražský má povahu veřejnou 226. Nebyl statkem komorním, 227. — 2. Jméni dvorní je dle moderního práva státním, 228. Zvláštní poměry jmění dvorního, 229. Hrad Budínský patří svatě koruně uherské, Krakovský zemi, 232. — 3. Hrad Pražský dle hist. práva, 233. Král. dvorní erár český — „koruna Česká“, 234. Království jako vlastník i po r. 1627, 236; též po r. 1848, 237. Trvání král. českého dvorního eráru i po r. 1861, 238. — 4. Deskový vklad z r. 1866 pro „c. k. dvorní erár“ věčně neodpovídal právnímu stavu, 240. Jeť na ujmu právního určení Praž. hradu od království Českého pro residenci a repraesentaci Českých králů, 240. O formální stránce vkladu, 241. Náprava nemožna žalobou, 241. Možna žádost majestátní, po příp. i zvláštní zemský zákon, 242.

Přehled součástíek král. hradu Pražského. Podává prof. **Bohuš Rieger** . . str. 243

1. Okres zámecký, 243. Součástky nebo příslušenství král. hradu samého, 245. — 2. Které nemovitosti při něm ubyly, 246. — 3. Přehled knih. vložek o součástkách a příslušenstvích Pražského hradu, 249.

Poznámky se stanoviska práva soukromého. Podává profesor **Jos. Stupecký**
str. 253—257

Zřízení prvotné vkladby král. hradu, 253. Vkladba nová, 255. Žaloba o vklad pravého vlastníka, 255. Knihovní vydržení, 256. Zastoupení žalobce, 256. Vklad král. Obor, 256. Vklad Karlštejna, 257.

Vyjádření společné, jež zemskému výboru král. Českého podali profesori Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký str. 259—263

